

พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

NAMES OF ROYALTY IN THE RATTANAKOSIN PERIOD: A STUDY OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN THAI LANGUAGE AND CULTURE

Mr. Danai Ployplai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย

โดย

นายदनัย พลอยพลาย

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กึ่งกาญจนา เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.เทพี จรัสจรัสเกียรติ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภัคดีผาสุข)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ดาวเรือง วิทยารัฐ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สำเนียงงาม)

5580129322 : MAJOR THAI

KEYWORDS: NAME OF ROYALTY / NAME / NAMING PRACTICE / ONOMASTICS / THAI LANGUAGE AND CULTURE / RATTANAKOSIN PERIOD

DANAI PLOYPLAI: NAMES OF ROYALTY IN THE RATTANAKOSIN PERIOD: A STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THAI LANGUAGE AND CULTURE. ADVISOR: ASST. PROF. SIRIPORN PHAKDEEPHASOOK, Ph.D., CO-ADVISOR: ASST. PROF. PRAPOD ASSAVAVIRULHAKARN, Ph.D., 195 pp.

Names of royalty in the Rattanakosin Period have remarkable features which are distinct from those of commoners and are interrelated to Thai socio-cultural contexts. This study examines 1,932 official names of royalty in the Rattanakosin Period, by focusing on two aspects: 1) linguistic devices adopted in naming practices; and 2) thoughts, beliefs, values, and development of naming practice as reflected from the names.

As for the characteristics of names of royalty, first, names of royalty can be categorized into two types. The first one is names originally given to the royalty at birth and the other one is those conferred in an occasion of ranking promotion. Second, names of royalty consist of two components: names and surnames, which are an extra component given to those of higher and distinguished ranks. Third, there are four supplementary elements to be used together with names of royalty to indicate ranks of nobility, the relationship between the name owners and the king, and the lineage of royalty. Lastly, the crucial factors influencing naming practice include birth ranks, gender, date and time of birth, conferred ranks, seniority, and religious status.

In terms of linguistic devices, it is found that four strategies are mainly adopted in naming practice namely lexical choice selection, making reference to other elites' names and/or city names, using rhymes, and using auspicious alphabet. These devices are adopted in order to indicate the status and characteristics of the royalty, the relationship between each individual and her or his royal family, and gender. Some devices are for the sake of auspiciousness.

The analysis of names of royalty reflects six important underlying ideas namely the significance of the monarchy, social stratification, kinship based society, social expectation on gender role, religious beliefs, and distinctive character of the Kingdom. The development of naming practice is interrelated with five remarkable features of Thai socio-cultural context, namely the restoration of Thailand under King Rama I, line of royal succession, the impact of western colonialism, the establishment of political connection between the kings and elites, and the Revolution of 1932.

Department: Thai
Field of Study: Thai
Academic Year: 2015

Student's Signature

Advisor's Signature

Co-Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีผาสุข อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ “ครู” ผู้กรุณาเอาใจใส่ช่วยเหลือศิษย์ในด้านต่างๆ ด้วยความอดทนจนศิษย์ประสบความสำเร็จครั้งสำคัญของชีวิต ไม่เพียงแต่ความรู้และทักษะทางวิชาการ ครูยังให้ข้อคิดเตือนสติแก่ศิษย์ด้วยความปรารถนาดีเสมอมา และขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วมที่ได้กรุณาชี้แนะแก้ไขงานวิจัยนี้ ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ต่างๆ อันมีค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ศิษย์

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.เทพี จรัสจรงค์เกียรติ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ดาวเรือง วิทยารัฐ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สำเนียงงาม กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์และตรวจแก้ไขงานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี และขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีวณิชย์กุล กรรมการสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์และครูผู้เมตตาแก่ศิษย์เสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณผู้มีอุปการคุณในทางต่างๆ แก่ผู้วิจัยตลอดช่วงการศึกษาระดับมหาบัณฑิต ดังนี้ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี รองศาสตราจารย์ อิงอร สุพันธุ์วัฒน์ อาจารย์บุหลง ศรีกนก อาจารย์พรรณศรี รักษ์พลเมือง ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต อาจารย์สถาพร อรุณวิลาศ รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพร พานโพธิ์ทอง อาจารย์ ดร.โกศลรุ่ง อามระดิช ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตินาร์ บุญธรรม อาจารย์ ดร.วิภาส โปธิแพทย์ อาจารย์ประไพพรรณ พึ่งฉิม อาจารย์นิติพงศ์ พิเชฐพันธุ์ คุณสายนาฏ อยู่เนียม คุณภาณุวรรณ สัจจะวัชรสิทธิ์ คุณสรพรพร เร็ววรรณ สำนักพระราชวัง และห้องหนังสือหายาก หอสมุดแห่งชาติ

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ได้กรุณาอบรมสั่งสอนผู้วิจัยตลอด 8 ปีเต็ม การได้รับโอกาสเข้าศึกษาระดับปริญญาตรีในโครงการสู่ความเป็นเลิศด้านภาษาและวรรณคดีไทย (รุ่นปีการศึกษา 2551) นับเป็นแรงบันดาลใจในการทำงานวิชาการและเป็นจุดเริ่มต้นของงานวิจัยเรื่องนี้

ขอขอบคุณทุนอุดหนุนการศึกษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาเอกและโทที่เข้าศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย (Graduate Students in Thainess-related Programs) ประจำปีการศึกษา 2557

ขอขอบคุณบทสนทนาทางวิชาการ คำถาม กำลังใจ และน้ำใจทั้งหลายจากเพื่อน รุ่นพี่ และรุ่นน้องซึ่งไม่อาจกล่าวได้หมดในที่นี้ ขอขอบคุณนริศรา হাসนาม และวิภา วุฒิจำนงค์ที่ร่วมเดินทางมาด้วยกัน ขอขอบคุณเพื่อนปริญญาโทภาควิชาภาษาไทย ขอขอบคุณวรรณวิวัฒน์ รัตนลัมภ์ ทศพล ศรีพุ่ม อาทิตย์ เจียมรัตตัญญู สัมพันธ์วัช ัญญวงษ์ พิระ พนารัตน์ ขวัญชนก ทองล้วน ปรียาภา อมรวณิษสาร บัญชา รัตนมธวงศ์ นักรบ มุลมานัส สิริมาศ มาตพงศ์ จุฑาภาสดี รัตนพันธ์ ัญญวุฒิ แสงพันธ์ ัญญฐิติดา นวลหนูปล้อง เพื่อนเอกภาษาไทยและเอกประวัติศาสตร์ เพื่อนสาธิตพระนคร เพื่อนเชียร์ 77 และชมรมโรตาแรคท์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำคัญเป็นที่สุด ขอขอบคุณปองรัก ศิลปกนก ธีรวัฒน์ ประสิทธิ์ศิลป์สิริ วรุฒ วิชาญยุทธนากุล และปฐวี อินทรอภัยพงษ์

ขอขอบพระคุณมหาบัณฑิตนี้ไว้เป็นเครื่องบูชามาตาปิตุคุณแด่นายจ้อย พลอยพลาย และนางวรรณริ (เปรมปริก) พลอยพลาย พ่อและแม่ที่โอบเอื้อผู้วิจัยด้วยพรหมวิหารเสมอมา ความสำเร็จครั้งใดใดของลูกไม่อาจเทียบได้เลยกับอุปการคุณของพ่อและแม่ที่มีแก่ลูก

ประโยชน์อันใดที่พึงได้จากวิทยานิพนธ์นี้ขออุทิศถวายแด่ปราชญ์ทางภาษาของไทยทุกพระองค์และทุกคน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฑ
สารบัญภาพ	ฒ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย	4
1.3 สมมติฐานการวิจัย	4
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	4
1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย	5
1.6 วิธีดำเนินการวิจัย	6
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	8
2.1 การศึกษาเรื่องชื่อบุคคลในประเทศไทย	8
2.1.1 การศึกษาเรื่องชื่อในภาพรวม	8
2.1.2 การศึกษาเรื่องชื่อเฉพาะพื้นที่.....	11
2.1.3 การศึกษาเรื่องชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์.....	11
2.1.4 การศึกษาเรื่องชื่อตามแนวทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์.....	12
2.1.5 การศึกษาเรื่องชื่อเปรียบเทียบสองภาษา	14

2.1.6 การศึกษาเรื่องชื่อทางศาสนา.....	15
2.1.7 การศึกษาเรื่องสมญานาม.....	16
2.1.8 การศึกษาเรื่องชื่อในประเด็นอื่น ๆ	16
2.2 การศึกษาเรื่องพระนามเจ้านาย	18
2.3 วิวัฒนาการเรื่องชื่อของคนไทย	25
บทที่ 3 ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์.....	27
3.1 ความหมายของ “ฐานันดรศักดิ์” และ “ยศ” เจ้านาย	27
3.2 ฐานันดรศักดิ์เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์.....	29
3.2.1 เจ้านายชั้นเจ้าฟ้า	29
3.2.2 เจ้านายชั้นพระองค์เจ้า.....	31
3.2.3 เจ้านายชั้นหม่อมเจ้า	33
3.2.4 เจ้าต่างกรม	34
3.2.5 พระภรรยาเจ้า.....	37
3.2.6 เจ้านายชั้นพิเศษ.....	39
3.2.7 วาระในการเปลี่ยนแปลงยศศักดิ์	40
3.3 ราชประเพณีและพระราชพิธีเกี่ยวกับการพระราชทานพระนาม.....	41
3.3.1 การเฉลิมพระยศเจ้านายและการพระราชทานพระนาม.....	42
3.3.2 การเฉลิมพระนามเจ้าฟ้า	43
3.3.3 การพระราชทานพระนามพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า.....	44
บทที่ 4 พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์	46
4.1 คำเรียกของพระนามเจ้านาย	46
4.1.1 พระปรมาภิไธย	46
4.1.2 พระนามาภิไธย	48

4.1.3 พระนาม.....	49
4.2 ประเภทและลักษณะของพระนามเจ้านาย	49
4.2.1 พระนามเดิม.....	49
4.2.2 พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น	50
4.3 การออกพระนามเจ้านาย.....	51
4.3.1 การออกพระนามอย่างเต็ม	51
4.3.2 การออกพระนามอย่างย่อ.....	51
4.3.3 การออกพระนามอย่างลำลอง.....	52
4.4 องค์ประกอบของพระนาม	52
4.4.1 องค์ประกอบส่วนพระนาม	52
4.4.2 องค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม	52
4.5 องค์ประกอบร่วมของพระนามเจ้านาย.....	52
4.5.1 คำบอกขัณฑ์.....	53
4.5.1 คำนำพระนาม	53
4.5.1 คำบอกตำแหน่ง	54
4.5.2 นามราชสกุล	55
4.6 ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับพระนามเจ้านาย	55
4.6.1 พระนามเจ้าฟ้า.....	57
4.6.2 พระนามพระองค์เจ้า.....	57
4.6.3 พระนามหม่อมเจ้า.....	57
4.6.4 พระนามเจ้าต่างกรม.....	57
4.6.5 พระนามพระภรรยาเจ้า.....	58
4.6.6 พระนามอภิไธยเจ้านายชั้นพิเศษ.....	58

4.7	ปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม	59
4.7.1	ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม	59
4.7.1.1	สกุลยศ	59
4.7.1.2	เพศ	60
4.7.1.3	วันและเวลาประสูติ.....	60
4.7.1.4	อิสริยยศอิสริยศศักดิ์.....	64
4.7.2	ปัจจัยร่วมที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม	65
4.7.2.1	อาวุโส	65
4.7.2.2	สถานะทางศาสนา	66
บทที่ 5	กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์.....	68
5.1	แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย	68
5.1.1	ลักษณะร่วมของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม.....	68
5.1.2	ลักษณะเฉพาะของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามตามฐานันดรศักดิ์.....	78
5.1.2.1	พระนามเจ้าฟ้า	78
5.1.2.2	พระนามพระองค์เจ้า.....	80
5.1.2.3	พระนามหม่อมเจ้า	81
5.1.2.4	พระนามกรมและสมเด็จพระเจ้า.....	82
5.2	กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม.....	83
5.2.1	การใช้คำศัพท์	84
5.2.1.1	การใช้คำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ในพระนาม	84
5.2.1.1.1	การใช้คำศัพท์แสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย	85
5.2.1.1.2	การใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์.....	96
5.2.1.1.3	การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ภายในราชสกุล	99

5.2.1.1.4 การใช้คำศัพท์แสดงเพศสภาพที่ต่างกัน	104
5.2.1.1.5 การใช้ศัพท์แสดงการอำนวยสิริมงคล.....	106
5.2.1.2 การใช้คำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระนาม.....	107
5.2.1.2.1 การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน.....	108
5.2.1.2.2 การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน	109
5.2.2 การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง	110
5.2.2.1 การอ้างอิงนามบุคคล	111
5.2.2.1.1 ลักษณะของการอ้างอิงพระนาม	111
5.2.2.1.2 ประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง	117
5.2.2.1.3 วิธีการเปลี่ยนแปลงพระนาม.....	118
5.2.2.2 การอ้างอิงนามเมือง	120
5.2.2.2.1 การอ้างอิงนามเมืองในพระนามเดิม.....	120
5.2.2.2.2 การอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม.....	120
5.2.3 การส่งสัมผัสคล้องจอง.....	123
5.2.4 การใช้รูปอักษร.....	126
5.2.4.1 การใช้รูปอักษรในพระนามเดิมแสดงสิริมงคล.....	126
5.2.4.2 การใช้รูปอักษรในพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นเสริมสิริมงคล แก่พระนามเดิม.....	127
5.2.4.3 การใช้รูปอักษรในพระนามเดิมเสริมสิริมงคลแก่พระนามเมื่อได้รับเฉลิม พระยศเพิ่มขึ้น	128
5.3 สรุปกลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม.....	130
5.3.1 ความสัมพันธ์ของกลวิธีทางภาษากับวัตถุประสงค์ในการขนานพระนามและการ เฉลิมพระนาม	130
5.3.2 ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านกลวิธีทางภาษา.....	131

5.3.3 แนวทางและลักษณะเด่นที่น่าสนใจของพระนามเจ้านายเปรียบเทียบกับชื่อสามัญ
 ชน 133

บทที่ 6 ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนาม และการเฉลิมพระนาม เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์	136
6.1 ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านพระนาม.....	136
6.1.1 ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์.....	136
6.1.2.1 พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของพระราชวงศ์.....	136
6.1.2.2 สิทธิธรรมและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์	138
6.1.2.3 สถานะและบทบาทของเจ้านาย	141
6.1.2.4 การสืบราชสันตติวงศ์.....	143
6.1.2 การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม.....	143
6.1.3 สังคมแบบเครือญาติ.....	146
6.1.4 สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสภาวะ.....	151
6.1.4.1 สถานะและบทบาทของผู้ชาย.....	151
6.1.4.2 สถานะและบทบาทของผู้หญิง.....	151
6.1.5 ความคิดความเชื่อทางศาสนา.....	152
6.1.5.1 คติทางพระพุทธศาสนา.....	152
6.1.5.2 คติทางศาสนาฮินดู.....	155
6.1.5.3 คติความเชื่อดั้งเดิม.....	155
6.1.6 ลักษณะสำคัญของอาณาจักร.....	156
6.2 วิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์.....	158
6.2.1 ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านาย	158
6.2.1.1 ลักษณะความสืบเนื่องของพระนามเจ้านาย.....	158
6.2.1.2 ลักษณะความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านาย	159

6.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพระนามเจ้านายกับปริบทสังคมวัฒนธรรม.....	162
6.2.2.1 การฟื้นฟูบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 1	162
6.2.2.2 การแสดงสิทธิธรรมทางการปกครองของพระมหากษัตริย์และการสืบราช สันตติวงศ์ 163	
6.2.2.3 การเข้ามาและอิทธิพลของชาติตะวันตก.....	166
6.2.2.4 การสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำ.....	168
6.2.2.5 การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475	168
บทที่ 7 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	170
7.1 สรุปผล	171
7.1.1 ความรู้เกี่ยวกับพระนามเจ้านาย	171
7.1.2 กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย	172
7.1.3 ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์	174
7.1.4 วิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์	176
7.2 อภิปรายผล.....	177
7.2.1 การเปรียบเทียบกับการศึกษาก่อนหน้านี้	177
7.2.2 ลักษณะสำคัญของภาษาไทยที่ได้จากการศึกษาพระนาม	179
7.2.3 ลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของไทยที่ได้จากการศึกษาพระนาม.....	181
7.3 ข้อเสนอแนะ.....	182
รายการอ้างอิง.....	184
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	195

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 รายชื่องานวิจัยเรื่องพระนามเจ้านาย	18
ตารางที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับการออกพระนามเจ้านาย	55
ตารางที่ 5.1 แนวทางการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย	69
ตารางที่ 5.2 แนวทางการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลและพระญาติวงศ์	74
ตารางที่ 5.3 แนวทางการแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกัน	76
ตารางที่ 5.4 แนวทางการอำนวยการสำราญ	77
ตารางที่ 5.5 การปรากฏร่วมของกลวิธีทางภาษาในส่วนสร้อยพระนามของเจ้าฟ้าพระราชโอรส.....	79
ตารางที่ 5.6 กลวิธีทางภาษาและวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม ..	84
ตารางที่ 5.7 ตัวอย่างการใช้คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ.....	100
ตารางที่ 5.8 สรุปรูปประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง	117
ตารางที่ 5.9 พระนามกรมที่มาจากการอ้างอิงนามเมือง	122

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของดาวเคราะห์ ทิศ ภูมิ อักษร และนามสัตว์ตามตำราทักษา.....	63
ภาพที่ 4.2 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามพระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์.....	64
ภาพที่ 5.1 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพย รัตน์ฯ.....	127
ภาพที่ 5.2 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุน นครราชสีมา	128
ภาพที่ 5.3 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น สรรควิสัยนรบดี.....	129

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเรื่องชื่อบุคคลหลายเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย กล่าวคือ ลักษณะการใช้ภาษาและถ้อยคำความหมายที่ปรากฏในชื่อได้สะท้อนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนประวัติศาสตร์ของสังคมวัฒนธรรมไทย เช่น ความเชื่อเรื่องสิริมงคลและกาลกิณีของคนไทย (เช่น สุภาพรณ ฦ บางช้าง (2527) วิรัช ศิริวัฒนนะนาวิน (2544) สมชาย สำเนียงงาม (2545) อำนาจ ปักษาสุข (2550)) การแสดงความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว (เช่น จริญญา ธรรมโชโต (2540) วิรัช ศิริวัฒนนะนาวิน (2544) สมชาย สำเนียงงาม (2545) ไศลรัตน์ อิศระเสนีย์ (2546)) ค่านิยมเกี่ยวแก่ความเป็นชายและความเป็นหญิง (เช่น สุภาพรณ ฦ บางช้าง (2527) วราภรณ์ สว่างตระกูล (2540) หม่อมหลวงจรัสวิไล จรูญโรจน์ (2552) นันทนา รณเกียรติ (2555a))

การศึกษาที่ผ่านมาบางเรื่องยังกล่าวถึงความแตกต่างระหว่างพระนามเจ้านายและชื่อของสามัญชนไว้ด้วย กล่าวคือ พระนามเจ้านายมีลักษณะการใช้ภาษาที่ประณีต พิเศษ และแตกต่างไปจากชื่อสามัญชน อีกทั้งยังกลายเป็นแบบของการตั้งชื่อของสามัญชนในเวลาต่อมา (เช่น สุภาพรณ ฦ บางช้าง (2527) สมเจตน์ เปลื้องนุช (2530))

พระนามเจ้านายเป็นกลุ่มข้อมูลที่ที่น่าสนใจมาก หากมีการศึกษาข้อมูลกลุ่มนี้อาจช่วยให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมของไทยได้มากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะเรื่องความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์อันประกอบด้วยองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ดำรงสืบเนื่องมายาวนาน พระนามเจ้านายถือเป็นสารอย่างหนึ่งในการแสดงอัตลักษณ์ของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ตลอดจนแสดงโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ อันมีส่วนเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับหน่วยต่างๆ ในสังคม

เมื่อได้พิจารณาข้อมูลพระนามแล้วพบว่า พระนามเจ้าสมัยรัตนโกสินทร์เป็นกลุ่มข้อมูลที่มีการค้นคว้ารวบรวมไว้มาก ต่างจากพระนามในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยาที่มีอยู่น้อย ทำให้เห็นรายละเอียดของการขนานพระนามในแต่ละสมัยได้อย่างจำกัดไปตามปริมาณข้อมูล จำนวนข้อมูลพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มีอยู่มากพอที่จะสามารถนำมาศึกษาวิจัยให้ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อทำให้เห็นถึงแนวทางและลักษณะการขนานพระนามที่น่าสนใจได้ และเมื่อพิจารณาถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ก็พบว่า เป็นช่วงสมัยที่มีเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงหลาย

ประการ เช่น การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีใหม่ของสยาม การเข้ามาของชาติตะวันตก การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ปริบทเหล่านี้ส่งผลต่อความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมในแต่ละยุคสมัยซึ่งอาจมีลักษณะที่สืบเนื่องส่งต่อมาจนถึงปัจจุบัน และอาจมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ก็น่าจะเป็นอีกข้อมูลหนึ่งที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบของปริบททางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าว ในอีกด้านหนึ่งก็อาจจะช่วยให้เห็นการใช้พระนามเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สร้างความเข้าใจใหม่หรือปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ และค่านิยม เพื่อให้เหมาะสมต่อปริบทสังคมวัฒนธรรม

จากการทบทวนการศึกษาเรื่องพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า ยังมีผู้ศึกษาไว้ไม่มากเท่าใดนัก ส่วนใหญ่เน้นศึกษาลักษณะการใช้ภาษาในแง่ของจำนวนพยางค์ โครงสร้าง ที่มาภาษาและความหมาย (สุภาพรธณ ฦ บางช้าง (2527) จุรีพร อภิษฐวงศ์ (2537) ศุภกร เลิศอมรมีสุข (2551) ไพกิจ คงเสรีภาพ (2553)) การศึกษาทั้งนี้พบว่า พระนามเจ้านายมีจำนวนพยางค์ยาว มีโครงสร้างพระนามหลากหลาย คำที่นำมาชานานมักเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต และความหมายมักแสดงพระสถานะของเจ้านาย นอกจากนี้ ยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระนามกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยม เช่น การแสดงสถานะของเจ้านาย ค่านิยมในการใช้คำศัพท์ต่างๆ การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล ความเชื่อเรื่องสิริมงคลตามตำราโหราศาสตร์ และรวมไปถึงการศึกษาลักษณะทางภาษาที่น่าสนใจในพระนาม ได้แก่ สร้อยพระนาม (दनัย พลอยพลาย 2555b) การศึกษาเหล่านี้ได้สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพระนามเจ้านายอยู่มาก แต่ก็ยังมีได้อธิบายให้เห็นถึงนัยสำคัญของการใช้ภาษาในพระนามเจ้านายเท่าใดนัก วิธีการวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาจึงอาจจะเป็นวิธีการวิเคราะห์ที่มีข้อจำกัดเพราะมิได้มุ่งความสนใจในการหาวัตถุประสงค์การสื่อสาร

งานวิจัยครั้งนี้จะเปลี่ยนไปใช้วิธีการวิเคราะห์หลักวิธีทางภาษา ซึ่งหมายถึง “วิธีการทางภาษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการสื่อสารบางประการ” (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง 2549, 7) วิธีการวิเคราะห์นี้น่าจะช่วยเผยให้เห็นถึงนัยสำคัญต่างๆ รวมทั้งชี้ให้เห็นถึงลักษณะของวิธีการทางภาษาที่ใช้แสดงนัยสำคัญนั้นๆ ได้อย่างชัดเจนและละเอียดมากยิ่งขึ้น พระนามเจ้านายอาจใช้หลักวิธีทางภาษาบางอย่างแสดงความสำคัญของลำดับยศศักดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล และเพศสภาพที่แตกต่างกัน

ความสำคัญของลำดับยศศักดิ์เจ้านายที่แตกต่างกันอาจแสดงด้วยการเลือกใช้คำศัพท์และการใช้สร้อยพระนาม ตัวอย่าง พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอิศราพงศ์ เมื่อเป็นพระองค์เจ้าไม่มีสร้อยพระนาม ต่อมาในรับสถาปนาขึ้นเป็น พระวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศราพงษ์ สุรสีห์ตมศักดิ์ อภิลักษณ์บัวโรยชาติ บริรักษ์นารณราชิบดี ปรากฏมีการใช้สร้อยพระนามขนาดยาวแสดงพระยศที่สูงขึ้น การเลือกใช้คำศัพท์ก็แสดงถึงความสำคัญของพระยศเจ้าฟ้า เช่น คำ อภิลักษณ์บัวโรยชาติ

‘เกิดมาประเสริฐยิ่งแล้วทั้งสองฝ่าย’ แสดงพระชาติของเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าคือมีพระชนกและพระชนนี อยู่ในราชตระกูลด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุลแสดงด้วยการใช้คำในกลุ่มความหมายเดียวกัน การใช้คำคล้องจอง การใช้รูปคำเดียวกัน และการใช้สร้อยพระนาม ตัวอย่างการใช้คำในกลุ่มเดียวกัน และการใช้คำคล้องจอง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์ร่ำไพ และพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า อดิศจักรียาภา ปราบกฏการใช้คำ ร่ำไพ และ สุรียา ซึ่งมีความหมายเดียวกันว่า ‘พระอาทิตย์’ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาด้วยกัน ส่วนการใช้คำคล้องจองจะพบว่าพยางค์สุดท้ายของคำ ร่ำไพ ส่งสัมผัสคล้องจองกับพยางค์สุดท้ายของคำ อดิศจักรียา แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาเช่นกัน ตัวอย่างการใช้รูปคำเดียวกัน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ นราธิปประพันธ์พงศ์ พระบิดา และพระนามพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น นราธิปพงศ์ประพันธ์ พระโอรส พระนามทั้งสองพระองค์ใช้รูปคำเดียวกันเพียงแต่สลับตำแหน่งกันเท่านั้น ตัวอย่างการใช้สร้อยพระนาม พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้า อิศราพงศ์ สุรสิหุत्मศักดิ์ ... สร้อยพระนาม สุรสิหุत्मศักดิ์ หมายถึง สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทซึ่งเป็นพระอัยกา (ตา) ของเจ้าฟ้า

เพศสภาพที่แตกต่างกันแสดงด้วยการเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้สร้อยพระนาม ตัวอย่างสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ศรีสมมติเทวราชรวังศ์ วโรภัยพงษ์พิสุทธ มกุฎราชวรวงศ์เธอ มหาสุรยหาราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี จะพบว่าเจ้านายฝ่ายหน้า (เพศชาย) ใช้สร้อยพระนามยาวกว่าเจ้านายฝ่ายใน (เพศหญิง) สร้อยพระนามเจ้านายฝ่ายหน้าใช้คำศัพท์แสดงการสืบเชื้อสายและพระชาติกำเนิด ขณะที่เจ้านายฝ่ายในใช้คำศัพท์แสดงความงาม

จะเห็นได้ว่า พระนามเจ้านายปรากฏการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายในการแสดงวัตถุประสงค์การสื่อสารต่างๆ หากนำวัตถุประสงค์การสื่อสารที่พบมาประมวลเข้าด้วยกัน ก็อาจจะช่วยให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สำคัญได้หลายประการ ตลอดจนลักษณะความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพระนาม ข้อค้นพบเหล่านี้จะช่วยทำให้เห็นแนวทางและลักษณะเด่น รวมถึงไปวิวัฒนาการของพระนามเจ้านายได้อย่างเป็นระบบแบบแผน นอกจากนี้ วิธีการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาก็น่าจะช่วยทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระนามกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์เรื่อง **พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมไทย** มุ่งตอบคำถามวิจัย 3 ข้อ ข้อแรก คือ กลวิธีทางภาษาที่ใช้ในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มีอะไรบ้าง ข้อที่สอง คือ พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์สัมพันธ์กับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมอะไรบ้าง และข้อสุดท้าย คือ พระนาม

เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์สามารถอธิบายลักษณะความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมไทยได้อย่างไรบ้าง

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.2.2 เพื่อศึกษาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.3 สมมติฐานการวิจัย

1.3.1 กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มีหลากหลายและใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ความสำคัญของลำดับยศศักดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล และเพศสภาวะ ดังนี้

1.3.1.1 ความสำคัญของลำดับยศศักดิ์เจ้านายที่แตกต่างกันแสดงด้วยการเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้สร้อยพระนาม

1.3.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุลแสดงด้วยการใช้คำในกลุ่มความหมายเดียวกัน การใช้คำคล้องจอง การใช้รูปคำเดียวกัน และการใช้สร้อยพระนาม

1.3.1.3 เพศสภาวะที่แตกต่างกันแสดงด้วยการเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้สร้อยพระนาม

1.3.2 พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์สัมพันธ์กับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ อีกทั้งมีวิวัฒนาการไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมไทย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์เท่านั้น มีขอบเขตความหมายและข้อมูลดังนี้

1.4.1 *เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์* หมายถึง เชื้อสายของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป และผู้ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าในพระราชวงศ์จักรี

1.4.2 *พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์* หมายถึง ชื่อของเชื้อสายของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป และผู้ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าในพระราชวงศ์จักรี มี 2 ประเภท ได้แก่ พระนามเดิมและพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น งานวิจัยนี้ศึกษาทั้งพระนามทั้ง 2

ประเภท พระนามต้องเป็นพระนามที่ชานานพระนามและเฉลิมพระนามภายหลังประดิษฐานพระราชวงศ์จักรีแล้ว ในกรณีของพระราชทินนามไม่ศึกษาการใช้ชานามตำแหน่งแทนพระนามเจ้านาย เช่น กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิปไตย เป็นต้น

1.4.3 พระนามที่ใช้ศึกษาจะต้องมาจากเอกสารสำคัญเอกสาร 5 เรื่อง เรียงตามปีพิมพ์ล่าสุด ได้แก่ จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 และเล่ม 2 (2545) มหามกุฏราชสันตติวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ 2547) จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ 2548) พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าในพระราชวงศ์จักรี (หม่อมราชวงศ์ศุภวัญญ์ เกษมศรีและรัชนี ทรัพย์วิจิตร 2549) และราชสกุลวงศ์ (2554) เอกสารเหล่านี้มีการตรวจสอบแหล่งที่มาพระนามอย่างกว้างขวาง ประกอบกับการวินิจฉัยจากเจ้านายและผู้ทรงคุณวุฒิ จึงเป็นกลุ่มเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือเหมาะแก่การอ้างอิง นอกจากนี้ ยังศึกษาพระนามเพิ่มเติมจากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 97 ตอนที่พิเศษ 4 กรกฎาคม 2523 (2523) และพระราชพงศาวดาร ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน (2558) ทั้งนี้ หากเอกสารมีข้อขัดแย้งกันเกี่ยวกับพระนาม กรณีเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าจะยึดข้อมูลจากหนังสือราชสกุลวงศ์ เป็นที่สุดยุติด้วยถือว่าการประมวลพระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าครั้งล่าสุด กรณีพระนามหม่อมเจ้าจะพิจารณาเป็นรายกรณีไป

การสะกดพระนามยึดตามหนังสือ ราชสกุลวงศ์ เป็นหลัก และหากพระนามไม่ปรากฏในหนังสือดังกล่าวข้างต้นจะยึดการสะกดพระนามตามหนังสือ พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าในพระราชวงศ์จักรี และ จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 และเล่ม 2

1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

1.5.1 เจ้านายบางพระองค์ไม่ปรากฏปีประสูติ ไม่สามารถประมาณเวลาการชานานพระนามและการเฉลิมพระนามได้ ทำให้ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์ร่วมได้ ปัญหาลักษณะนี้ปรากฏในกลุ่มข้อมูลเจ้านายสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมาก ดังนั้น ข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยนี้จึงเป็นข้อค้นพบจากกลุ่มข้อมูลที่สามารถตรวจสอบได้เท่านั้น

1.5.2 เจ้านายบางพระองค์ไม่ปรากฏนามมารดา ไม่สามารถศึกษาความสัมพันธ์ของเจ้านายกับมารดาและพระญาติข้างพระมารดาได้ ปัญหาลักษณะนี้ปรากฏในกลุ่มข้อมูลเจ้านายสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมากเช่นกัน

1.5.3 การศึกษาที่มาของพระนามเจ้านายอาจศึกษาไม่มากเท่าใดนักตามแต่จะพบหลักฐาน ข้อค้นพบของการงานวิจัยในประเด็นของที่มาพระนามจึงเป็นเพียงการแสดงแนวทางของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายเท่านั้น

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1.6.1 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นแนวทาง ความรู้ และความคิดอันเป็นประโยชน์แก่งานวิจัยนี้ แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรก ได้แก่ งานวิจัยเรื่องชื่อบุคคลในประเทศไทย กลุ่มที่สอง ได้แก่ งานวิจัยเรื่องพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.6.2 รวบรวมข้อมูลพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ตามขอบเขตที่จำกัดไว้ (ดูหัวข้อ 1.4) ได้ข้อมูลพระนามเจ้านายที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ทั้งสิ้น 1,932 พระนาม แบ่งเป็นพระนามเจ้าฟ้า 47 พระนาม พระนามพระองค์เจ้า 316 พระนาม พระนามหม่อมเจ้า 1,279 พระนาม พระนามกรม 279 พระนาม และพระนามอภิไธยสมเด็จพะและสมเด็จ 10 พระนาม

1.6.3 ศึกษา ค้นคว้า และประมวลข้อความรู้จากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเกี่ยวแก่ลำดับยศศักดิ์ของเจ้านายและธรรมเนียมการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย รวมทั้งศึกษาประเภท ลักษณะ และองค์ประกอบของพระนามเพื่อเป็นความรู้พื้นฐานก่อนการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาต่อไป

1.6.4 วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในพระนามเจ้านายและศึกษาแนวทางในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย

1.6.5 วิเคราะห์ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนจากพระนามเจ้านายโดยใช้ผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาประกอบความรู้เกี่ยวแก่พระนามเจ้านายที่ศึกษาค้นคว้าไว้

1.6.6 ศึกษาวิวัฒนาการของพระนามโดยพิจารณาจากความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของกลวิธีทางภาษาและความคิด ความเชื่อ และค่านิยม

1.6.7 รายงานผลการวิจัยเป็นรูปวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งสรุปผล อภิปราย และให้ข้อเสนอแนะ

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.7.1 ทำให้ทราบแนวทางและลักษณะเด่นที่น่าสนใจในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.7.2 ทำให้เห็นความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

1.7.3 เพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวแก่วรรณคดีไทย เอกลักษณะไทย และประวัติศาสตร์สังคมไทย

1.7.4 เป็นข้อมูลประกอบการอธิบายประวัติศาสตร์ความคิด ภูมิปัญญา สังคมและวัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.8.1 *พระนาม* หมายถึง คำที่ตั้งขึ้นสำหรับเรียกเจ้านายโดยเฉพาะเจาะจง

1.8.2 *เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์* หมายถึง เชื้อสายของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป และผู้ได้รับสถาปนาอิสริยยศขึ้นเป็นเจ้าในพระราชวงศ์จักรี

1.8.3 *พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์* หมายถึง พระนามเจ้านายซึ่งได้ขนานพระนามและเฉลิมพระนามขึ้นนับแต่สถาปนาพระราชวงศ์จักรี

1.8.4 *พระนามเดิม* หมายถึง พระนามเจ้านายที่ทรงได้มาแต่ประสูติหรือได้รับพระราชทานภายหลัง ปราบกฐนหลังคำบอกขัณฑ์

1.8.5 *พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น* หมายถึง พระนามที่เจ้านายทรงได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อมีการสถาปนาพระอิสริยยศอย่างใดอย่างหนึ่ง

1.8.6 *พระนามกรม* หมายถึง พระราชทินนามที่เจ้านายทรงได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อทรงสถาปนาอิสริยยศเจ้าต่างกรม

1.8.7 *การขนานพระนาม* หมายถึง การตั้งพระนามเดิมเจ้านายที่มีได้มีพระสุพรรณบัฏจารึกพระนาม

1.8.8 *การเฉลิมพระนาม* หมายถึง การพระราชทานพระนามเจ้านายที่มีพระสุพรรณบัฏจารึกพระนาม

1.8.9 *สร้อยพระนาม* ในงานวิจัยนี้ หมายถึง องค์ประกอบหนึ่งของพระนาม มีลักษณะเป็นกลุ่มคำที่เติมต่อพระนามในวรรคถัดไป ตัวอย่าง พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า**นภวงศ์** วรวงศ์เอก อรรคมหาภัก ปรมุตมราไชรส พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง**บดินทรไพศาลโสภณ** ทีฆชนม์เชษฐ ประยูร

1.8.10 *กลวิธีทางภาษา* หมายถึง วิธีการทางภาษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการสื่อสารบางประการ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง 2549, 7)

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

บทที่ 2 นี้เป็นส่วนทบทวนวรรณกรรมแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ หัวข้อแรกเป็นการทบทวนการศึกษาเรื่องชื่อบุคคลในประเทศไทย หัวข้อที่สองเป็นทบทวนแนวทางศึกษาเรื่องพระนามเจ้านาย และหัวข้อสุดท้ายเป็นการสรุปวิวัฒนาการการตั้งชื่อของคนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการอภิปรายการเปรียบเทียบกับพระนามเจ้านายต่อไป

2.1 การศึกษาเรื่องชื่อบุคคลในประเทศไทย

การศึกษาเรื่องชื่อมีมาอย่างต่อเนื่อง ประเภทของชื่อที่สนใจศึกษาส่วนใหญ่เป็นชื่อจริง นามสกุล และชื่อเล่นตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาราชทินนามพระสงฆ์ นามฉายาพระสงฆ์ และสมณนามด้วย การศึกษาเรื่องชื่อในภาพรวม

2.1.1 การศึกษาเรื่องชื่อในภาพรวม

งานของสุภาพรรณ ณ บางช้าง (2527)¹ มุ่งศึกษาภาพรวมพัฒนาการชื่อของคนไทย งานของวิรัช ศิริวัฒนะนาวิณ (2544) มุ่งศึกษาภาพรวมของวิธีการตั้งชื่อของคนไทยในปัจจุบัน งานของกาญจนา นาคสกุล (1987) และงานของหม่อมหลวงจรัสวิไล จรุงญโรจน์ (2552) มุ่งศึกษาชื่อเล่นของคนไทย

สุภาพรรณ (2527) ศึกษาการใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทยทั้งฝ่ายราชสกุลและฝ่ายสามัญชน โดยศึกษาความเปลี่ยนแปลงของการตั้งชื่อตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2525) พร้อมทั้งอภิปรายลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านชื่อ ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ชื่อสามัญชนในสมัยสุโขทัยมักใช้ภาษาพยางค์เดียว ส่วนใหญ่เป็นคำไทย ความหมายแสดงลำดับญาติ ธรรมชาติ และคุณภาพ สะท้อนสังคมที่มีอุดมคติ ความสัมพันธ์ฉันญาติ และความต้องการความมั่นคงรุ่งเรืองของสังคม ชื่อสามัญชนในสมัยอยุธยาถึงธนบุรีเป็นคำไม่เกิน 2 พยางค์ ส่วนใหญ่เป็นคำไทย ความหมายมักแสดงรูปธรรม กิริยาอาการ ธรรมชาติ สะท้อนความคิดที่ตระหนักคุณค่าของสภาวะแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ชื่อสามัญชนสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใช้ภาษาคลายคลึงกับสมัยอยุธยาถึงธนบุรี สะท้อนสังคมที่กำลังฟื้นฟูบ้านเมืองให้เหมือนครั้งสมัยอยุธยา ชื่อสามัญชนตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความแตกต่างจากพระนามเจ้านายอย่างชัดเจน ชื่อในสมัยประชาธิปไตยช่วง

¹ ฉบับตีพิมพ์ที่ผู้วิจัยใช้ทบทวน

ต้น (2479-2486) จำนวนพยางค์เริ่มมากขึ้นและใช้คำบาลีสันสกฤตมากขึ้น มีอิทธิพลของการตั้งชื่อจากฝ่ายราชสกุล จนถึงสมัยปัจจุบัน ชื่อสามัญชนอาศัยคติการตั้งชื่อของพราหมณ์ตามคัมภีร์ “นามทักษาปกรณ์” เป็นพื้นฐาน นิยมเลือกสรรถ้อยคำให้มีเอกลักษณ์

วิรัช (2544) ศึกษาความเป็นมา หลักโหราศาสตร์ ผู้ตั้งชื่อ เจื่อนไขของการตั้งชื่อโดยเปรียบเทียบคนไทย 2 ช่วงอายุ และความสัมพันธ์ของชื่อบุคคลในครอบครัวเดียวกัน ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อของคนไทยให้ความสำคัญกับความเชื่อทางโหราศาสตร์โดยแบ่งเป็น 3 หลัก ได้แก่ หลักอักษรวันเกิด หลักนามกำเนิด และหลักนามปีเกิด ผู้ตั้งชื่ออาจเป็นบิดา มารดา พระภิกษุ ญาติผู้ใหญ่ ผู้รู้ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของทารก (คนทำสูติบัตรหรือคนแจ้งเกิด) มีข้อสังเกตว่ากลุ่มผู้มีอายุมากส่วนใหญ่มิบิดามารดาเป็นผู้ตั้งชื่อ แต่กลุ่มผู้มีอายุน้อย บิดามารดามักเลือกชื่อจากหนังสือแนะนำการตั้งชื่อมากขึ้น เจื่อนไขของการตั้งชื่ออาจคำนึงถึงเพศ หลักโหราศาสตร์ ความหมาย ความไพเราะ ความแปลกใหม่ ชื่อบุคคลในครอบครัว นามสกุล การเลียนแบบ และเสียงที่อาจเกิดปัญหา ส่วนความสัมพันธ์ของชื่อบุคคลในครอบครัว พบว่ามีการแสดงความสัมพันธ์โดยอาจใช้ความสัมพันธ์ทางเสียง ความสัมพันธ์ทางพยางค์ ความสัมพันธ์ทางคำ และความสัมพันธ์ทางความหมาย

กาญจนา นาคสกุล (Nacaskul 1987) ได้อธิบายเกี่ยวกับชื่อของคนไทยว่าสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ชื่อที่เป็นทางการและชื่อที่ไม่เป็นทางการ ชื่อที่เป็นทางการ คือ ชื่อจริง (first names) และนามสกุล (family names) ส่วนชื่อที่ไม่เป็นทางการ คือ ชื่อเล่น (pet names) และชื่อล้อ (nicknames) พัฒนาการของชื่อเล่นเกิดจากแต่เดิมคนไทยมีชื่อตัวเพียงชื่อเดียวโดยมากจะตั้งชื่อให้เป็นสิริมงคล แต่ในบางกรณีก็อาจจะตั้งชื่อที่น่าเกลียดเพื่อกันผีมาเอาเด็กไป ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานนามสกุลซึ่งส่วนมากจะสร้างด้วยคำสันสกฤต และมักมีขนาดยาวกว่าชื่อจริง ผู้คนจึงเริ่มตั้งชื่อให้มีลักษณะสอดคล้องกับนามสกุล เมื่อชื่อจริงมีขนาดยาวขึ้นจึงเกิดการใช้คำธรรมดาพูดคุยกัน เบื้องแรกมักตัดพยางค์มาจากชื่อจริง เช่น ชื่อจริงว่า “ไพบูลย์” ตัดเป็นชื่อ “บูลย์” ต่อมามีการใช้คำที่แสดงลักษณะเฉพาะของบุคคลเป็นชื่อเล่นและชื่อล้อ ซึ่งมักใช้กันในวงญาติ เพื่อนร่วมชั้น เพื่อนสนิท และเพื่อนร่วมงาน

หม่อมหลวงจรัสวิไล จรุงุโรจน์ (2552) ศึกษาการตั้งชื่อเล่นในภาพรวมทั้งจำนวนพยางค์ ภาษาที่ใช้ เหตุผลในการเลือกภาษาที่ใช้ ความหมาย ที่มา ผู้ตั้งชื่อ และทัศนคติต่อชื่อเล่น โดยพิจารณาเรื่องอายุ เพศ และศาสนาประกอบ ตลอดจนวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมที่ได้จากชื่อเล่น ผลการศึกษาพบว่า

ด้านจำนวนพยางค์ ชื่อเล่นมีแนวโน้มเป็นคำ 2 พยางค์มากขึ้นเมื่อพิจารณาตามช่วงอายุ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น ชื่อบุคคลที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีชื่อเล่นมากกว่า 2 พยางค์เนื่องจากเป็นชื่อภาษาอาหรับ ส่วนเพศไม่ใช่ตัวแปรของจำนวนพยางค์

ด้านภาษาที่ใช้ เพศชายมักใช้คำบาลี ส่วนเพศหญิงมักใช้คำไทย กลุ่มที่มีอายุน้อยใช้ชื่อเล่น คำไทยและคำจีนลดลงเรื่อย ๆ กลายเป็นคำอังกฤษมากขึ้นแทน แสดงแนวโน้มการใช้คำอังกฤษตั้งชื่อ แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของต่างประเทศเข้าสู่สังคมอย่างมาก ขณะที่คนจีนผสมกลมกลืนกับคนไทยมากขึ้น เมื่อพิจารณาศาสนาก็พบว่าผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะใช้ภาษาอาหรับมาก การใช้ภาษาอาหรับของคนมุสลิมนี้เป็นการต้องการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ใช้ภาษาอังกฤษมาก และผู้ที่นับถือศาสนาพุทธใช้ภาษาไทยมาก

ด้านที่มาของภาษา กลุ่มผู้มีอายุมากให้ความสำคัญกับเชื้อชาติ ส่วนผู้มีอายุน้อยให้ความสำคัญกับความโดดเด่นและเป็นสากล ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามคำนึงถึงเหตุผลทางศาสนาในการตั้งชื่อเล่น ขณะที่ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธให้เหตุผลด้านเชื้อชาติมากกว่าเหตุผลทางศาสนา *ด้านความหมาย* ชื่อเล่นของเพศชายแสดงความหมายความรู้ความสามารถ ส่วนชื่อเล่นของเพศหญิงแสดงความหมายเกี่ยวแก่ดอกไม้ อาหาร ลักษณะกายภาพ ความรักความสุข สะท้อนให้ถึงบทบาท ความคาดหวังที่แตกต่างกันของเพศชายและเพศหญิง ชื่อที่มีความหมายเกี่ยวแก่สัตว์มีแนวโน้มใช้ลดลงเรื่อยๆ ขณะที่ความหมายที่เกี่ยวข้องกับศาสนามีมากขึ้น ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามไม่ใช้ชื่อที่มีความหมายเกี่ยวแก่สัตว์ และใช้ชื่ออาหารและผลไม้้น้อยมาก ส่วนใหญ่ชื่อมีความหมายเกี่ยวแก่ธรรมชาติ พืช ดอกไม้ นามธรรม เวลา และสถานที่

ด้านที่มาของชื่อเล่น เพศชายมีชื่อสัมพันธ์กับชื่อจริง ส่วนเพศหญิงมีชื่อสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพ กลุ่มผู้มีอายุน้อยเน้นการคำนึงความคาดหวังของพ่อแม่ เหตุการณ์และสิ่งสำคัญในครอบครัว รวมทั้งศาสนาและความเชื่อ ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์คำนึงถึงศาสนาเป็นสำคัญ ส่วนผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามไม่คำนึงถึงลักษณะทางกายภาพและการแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว

ด้านผู้ตั้งชื่อเล่น ส่วนมากมักเป็นแม่และญาติฝ่ายแม่ แต่ในกรณีผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามให้พ่อเป็นผู้ตั้งชื่อ แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมไทยเน้นฝ่ายแม่ ขณะที่อิสลามเน้นฝ่ายพ่อ

หม่อมหลวงจรัสวิไลยังศึกษาประเด็นเรื่องทัศนคติต่อการใช้ชื่อเล่นด้วย โดยพบว่าเจ้าของชื่อต้องการให้คนเรียกชื่อเล่นมากกว่าชื่อจริง แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีทัศนคติในแง่ดีต่อชื่อเล่น เพราะชื่อเล่นจะทำให้รู้สึกเป็นกันเองและสนิทสนมมากกว่า

2.1.2 การศึกษาเรื่องชื่อเฉพาะพื้นที่

งานของวรางคณา สว่างตระกูล (2540) และงานของธนพร ใจปลื้ม (2545) มุ่งศึกษาชื่อจริง ส่วนงานของสุนันทา หันชัยศรี (2542) และพรทิพย์ ครามจันทิก (2548) มุ่งศึกษานามสกุล

วรางคณา (2540) สนใจศึกษาการตั้งชื่อของคนไทยในกรุงเทพมหานคร ส่วนธนพร (2545) สนใจศึกษาการตั้งชื่อของคนไทยในตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี งานวิจัยทั้งสองเรื่อง สนใจการตั้งชื่อของบุคคลที่มีช่วงวัยต่างกัน แต่วรางคณาจะสนใจความแตกต่างระหว่างเพศหญิงและ เพศชายด้วย การศึกษาทั้งสองเรื่องมีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ บุคคลในช่วงวัยที่มีอายุมากกว่าจะ ใช้ค่าน้อยพยางค์ การสร้างคำมีความซับซ้อนน้อยกว่า ความหมายเป็นรูปธรรม และใช้คำไทยมากกว่า ส่วนชื่อของบุคคลในช่วงวัยที่มีอายุน้อยกว่าพบว่าใช้คำมากพยางค์ การสร้างคำซับซ้อนมากกว่า ความหมายเป็นนามธรรม และใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตมากกว่า งานวิจัยข้างต้นสอดคล้องกับ พัฒนาการของชื่อคนไทยในงานวิจัยของสุภาพรณ (2527) สำหรับงานของสุนันทา (2542) ศึกษา นามสกุลในจังหวัดมุกดาหารโดยสนใจศึกษาวัฒนธรรมภาษาและโลกทัศน์ของนามสกุลในอำเภอ ดงหลวง จังหวัดมุกดาหาร ด้านวัฒนธรรมภาษาพบว่า นามสกุลส่วนใหญ่มีที่มาจากสถานที่และ บรรพบุรุษ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ใช้นามสกุลระลึกถึงเผ่าพันธุ์และภูมิภานาของตนเอง ส่วนโลกทัศน์ที่ใน นามสกุลพบว่า เน้นความสัมพันธ์ของเครือญาติและเผ่าพันธุ์ มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งเร้นลับ และพุทธศาสนา ส่วนงานของพรทิพย์ ครามจันทิก (2548) ศึกษา นามสกุลประชาชนจังหวัด นครราชสีมาซึ่งพบว่านามสกุลเน้นที่มาของท้องที่ซึ่งแสดงความรักท้องที่ของตน งานวิจัยกลุ่มนี้ได้ช่วย ทำให้เห็นว่า พื้นที่มีส่วนสำคัญต่อการตั้งนามสกุลในบางวัฒนธรรม

2.1.3 การศึกษาเรื่องชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์

งานของจรรยาศรี มูลสวัสดิ์ (2535) สนใจการตั้งชื่อของชาวล้านนาในจังหวัดเชียงราย งานของ ชมพูนุท โพธิ์ทองคำ (2541) สนใจการตั้งชื่อของชาวกะเหรี่ยงโปในตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี งานของอมรรัตน์ วันยาว (2545) สนใจการตั้งชื่อของชาวผู้ไทในอำเภอเขาวง จังหวัด กาฬสินธุ์ งานของสุทธาสินี ไชยกาล (2545) ชื่อเล่นของชาติพันธุ์ไทยมอญ ไทยกลาง ไทยอีสาน และ ไทยไชย่ง งานของสรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ (2550) สนใจการตั้งชื่อและนามสกุลของชาวดาระอั้ง (ปะหล่อง) ที่หมู่บ้านไทยพัฒนาปางแดง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ งานของ สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณและรุ่งวิมล รุ่งโรจน์สุวรรณ (2556) สนใจการตั้งชื่อและนามสกุลของกลุ่ม ชาติพันธุ์ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ได้แก่ ชาติพันธุ์ลาว ไทลื้อ ไทใหญ่ เมียน จีนฮ่อ ม้ง พม่า ลัวะ ว้า อาข่า และลาหู่) และงานของอำนาจ ปึกษาสุข (2556) สนใจการตั้งชื่อของชาวไทลื้อ ที่ อำเภอภูซาง จังหวัดพะเยา การศึกษากลุ่มนี้มุ่งศึกษาการใช้ภาษาในการตั้งชื่อจริงของแต่ละกลุ่ม

ชาติพันธุ์และเปรียบเทียบช่วงวัยที่แตกต่างกัน เพื่อแสดงความเปลี่ยนแปลงของการตั้งชื่อและลักษณะสังคมของชาติพันธุ์นั้นๆ ยกเว้นงานของสรบุศย์ (2550) ที่ศึกษาหลักเกณฑ์การตั้งชื่อและไม่เปรียบเทียบช่วงอายุ

งานวิจัยกลุ่มนี้มีผลการศึกษาที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในช่วงอายุมากกว่าจะรักษาภาษาของชาติพันธุ์ไว้ได้มากและจะค่อยๆ คลี่คลายลง มีแนวโน้มมาเป็นภาษาบาลีสันสกฤตตามอย่างความนิยมของคนไทย ทั้งนี้เป็นเพราะความพยายามของรัฐที่ต้องการให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มี “ความเป็นไทย” มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานของประสิทธิ์ (2550) ที่ว่า การใช้นามสกุลอย่างคนไทยเป็นผลมาจากการบังคับใช้พระราชบัญญัตินามสกุลอันเป็นส่วนหนึ่งของการกลืนกลายชาติพันธุ์ และลดความแตกต่างในสังคม รวมทั้งความต้องการของคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นเองที่ต้องการแสดงว่าตนเป็นคนไทย เพื่อการยอมรับและการผสมกลมกลืนกัน และคนในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ เองก็เริ่มละทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน

2.1.4 การศึกษาเรื่องชื่อตามแนวทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์

แนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ “มีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าถึงระบบปริชาน ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ ความคิด มโนทัศน์ของกลุ่มชาติใดก็ตาม จากการวิเคราะห์ความหมายของคำในภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น” (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ 2556) งานของวนิดา เจริญสุข (2532) ศึกษานามสกุลคนไทยเชื้อสายจีน งานของอาภรณ์ คุประเสริฐวงศ์ (2544) ศึกษานามสกุลคนไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ งานของปานทิพย์ มหาไตรภพ (2545) ศึกษานามสกุลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว งานของสมชาย สำเนียงงาม (2545) ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเรื่องสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อ และงานของพรทิพย์ ครามจันทิก (2548) ศึกษานามสกุลประชาชนในจังหวัดนครราชสีมา

งานวิจัยกลุ่มที่ศึกษานามสกุลศึกษาเกณฑ์การตั้งนามสกุล ความหมาย และค่านิยมของกลุ่มผู้ใช้นามสกุลนั้นๆ ผลการศึกษาด้านเกณฑ์การตั้งนามสกุลพบว่า นามสกุลคนไทยเชื้อสายจีนมีอยู่ 2 วิธี คือ การรักษาเค้าทางเสียงหรือความหมายของแซ่เดิม และการตั้งนามสกุลโดยไม่รักษาเค้าของแซ่เดิม นามสกุลของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์พบ 3 กลุ่ม คือ การใช้นามสกุลเดิมตั้งแต่มีพระราชบัญญัติชื่อนามสกุล การเปลี่ยนนามสกุลโดยรักษาเค้าทางเสียงหรือความหมาย และการตั้งนามสกุลใหม่โดยไม่รักษาเค้าเดิมซึ่งจะมีลักษณะนามสกุลคล้ายของคนไทยเชื้อสายจีน ส่วนนามสกุลพระราชทานพบว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้เกณฑ์ภูมิหลังเป็นการตั้งตามชื่อและลักษณะทางสังคมของผู้ขอพระราชทานนามสกุลและบรรพบุรุษ และเกณฑ์ทางภาษายืดความหมายและเสียง สำหรับนามสกุลประชาชนจังหวัดนครราชสีมาพบว่า มีโครงสร้าง 3 ส่วนโดย

ความหมายในส่วนท้ายของนามสกุลจะเป็นชื่อท้องที่ สังเกตได้ว่า การตั้งนามสกุลของ 3 กลุ่มข้อมูลแรก มีวิธีการตรงความหมายและเสียงไว้เหมือนกัน ส่วนนามสกุลประชาชนจังหวัดนครราชสีมาจะเน้นการแสดงชื่อท้องที่ ด้านความหมายของนามสกุลพบว่า นามสกุลคนไทยเชื้อสายจีนและนามสกุลพระราชทานยึดหลักความหมายที่เป็นมงคลมากที่สุด ขณะที่นามสกุลคนไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์ยึดความหมายแสดงเครือญาติและเชื้อสายมากที่สุด ส่วนนามสกุลประชาชนจังหวัดนครราชสีมายึดท้องที่เป็นหลัก ด้านค่านิยมที่สะท้อนจากนามสกุลของคนไทยเชื้อสายมีหลายประการ เช่น ความปรารถนาความเป็นเลิศ ความร่ำรวย ความเจริญรุ่งเรือง นามสกุลของคนไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์สะท้อนค่านิยมแสดงศรัทธาต่อศาสนาอิสลาม ความเชื่อเรื่องเทพและวิญญาณอันมีอิทธิพลมาจากศาสนาอื่นคือ พุทธศาสนา ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เชื้อสาย และตระกูล และความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ส่วนนามสกุลพระราชทานสะท้อนค่านิยมในการปรารถนาความสุข ความเจริญและความมั่งคั่ง วัฒนธรรมเน้นฝ่ายชายในการสืบเชื้อสาย และความนิยมยกย่องผู้มีคุณสมบัตินี้ดี สำหรับนามสกุลประชาชนจังหวัดนครราชสีมาพบค่านิยมการเคารพรักท้องถื่น การใช้ความสำคัญกับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นต้น

ส่วนสมชาย (2545) มุ่งศึกษาความเชื่อเกี่ยวแก่อสิริมงคลและกาลกิณีว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง โดยอาศัยวิธีการทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) ซึ่งจะพิจารณาหน่วยศัพท์ จัดกลุ่มความหมายและความหมายย่อย ทำให้เห็นถึงความเชื่อที่สะท้อนผ่านความหมายเหล่านั้น สมชายวิเคราะห์ลักษณะภาษาในชื่อโดยพิจารณารูปคำและความหมายวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงด้วยช่วงอายุโดยแบ่งเป็น 5 ช่วงอายุ นอกจากนั้น ยังสนใจเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างภูมิภาคต่างๆ ในไทยด้วย ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะภาษาในการตั้งชื่อมักเลี่ยงอักษรกาลกิณี ใช้อักษรสิริมงคลขึ้นต้นชื่อ และตั้งชื่อให้มีความสัมพันธ์กับบิดามารดา ลักษณะภาษามีความเปลี่ยนแปลงโดยรูปคำจะแสดงการเลี่ยงกาลกิณีและเน้นความเป็นสิริมงคลมากขึ้นโดยอาศัยหลักตำราทักษา ความหมายมีความเปลี่ยนแปลงจากลักษณะรูปธรรมเป็นนามธรรมมากขึ้น กล่าวคือเปลี่ยนแปลงจากความหมายกิริยาและคุณลักษณะเป็นความดีงามและความสามารถมากขึ้น ในปัจจุบันถือว่าความรู้ความสามารถเป็นสิริมงคลที่สุด งานวิจัยของสมชายช่วยทำให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญกับเรื่องของสิริมงคลและกาลกิณีอย่างมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพรณ (2527) และวิรัช (2544)

2.1.5 การศึกษาเรื่องชื่อเปรียบเทียบสองภาษา

งานของโสภี อุณหะยา (2542) เปรียบเทียบชื่อคนไทยอีสานและชื่อคนลาว งานของนา วอน จอน (2552) เปรียบเทียบชื่อคนไทยกับชื่อคนเกาหลี และงานของฟาง ฟาง (2554) เปรียบเทียบชื่อคนไทยกับชื่อคนจีน

งานวิจัยของโสภี (2542) พบว่า ชื่อคนลาวและคนไทยอีสานส่วนใหญ่เป็นคำประสมเหมือนกัน ชื่อคนลาวใช้ภาษาลาวมากกว่าภาษาอื่นๆ ขณะที่ชื่อคนไทยอีสานใช้ภาษาบาลีสันสกฤตมากกว่าภาษาอื่นๆ ชื่อคนลาวส่วนใหญ่แสดงความหมายเกี่ยวแก่ท่าทางอิริยาบถ สภาพ สภาวะ ขนาด ส่วนชื่อคนไทยอีสานส่วนใหญ่แสดงความหมายเกี่ยวแก่กริยาอาการ รูปร่าง บุคลิกภาพ ลักษณะที่มองเห็นจากภายนอก จะเห็นได้ว่า การตั้งชื่อของคนลาวและคนไทยอีสานมีความคล้ายคลึงกันในด้าน การสร้างคำและความหมาย เมื่อศึกษาเปรียบเทียบนามสกุลของคนไทยอีสานและคนลาว ผลการศึกษาคล้ายคลึงกับการเปรียบเทียบการตั้งชื่อในงานวิจัยชิ้นเดียวกัน นามสกุลของคนลาวส่วนใหญ่เป็นคำประสม ส่วนนามสกุลคนไทยอีสานเป็นคำสมาส คนลาวมีนามสกุลที่มาจากภาษาลาวมากกว่าภาษาอื่นๆ สำหรับนามสกุลคนไทยอีสานใช้ภาษาบาลีสันสกฤตมากกว่าภาษาอื่นๆ นามสกุลของคนลาวเน้นความหมายเกี่ยวแก่เทพเจ้ามากกว่าความหมายอื่นๆ ขณะที่นามสกุลคนไทยอีสานส่วนใหญ่แสดงความหมายเกี่ยวแก่กริยาอาการ รูปร่าง บุคลิกภาพ ลักษณะที่มองเห็นจากภายนอก โสภีให้ข้อคิดเห็นที่น่าสนใจว่าลักษณะของนามสกุลคนไทยอีสานเปลี่ยนแปลงให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับคนไทยภาคกลาง การตั้งนามสกุลที่แสดงความเป็นท้องถิ่นลดน้อยลง ส่วนนามสกุลคนลาวนั้นยังคงมีลักษณะแสดงวัฒนธรรมของลาวได้มากกว่า

งานวิจัยของนา วอน จอน (2552) พบว่า ความหมายของชื่อเพศชายทั้งคนไทยและคนเกาหลีที่พบมากที่สุดคือ อำนาจ ชัยชนะ ความเป็นเลิศ ความกล้าหาญ ความหมายของชื่อเพศหญิงคนไทยพบความหมายเกี่ยวแก่ความงาม ความบริสุทธิ์มากที่สุด ขณะที่คนเกาหลีพบความหมายเกี่ยวแก่คุณธรรม ความประพฤติมากที่สุด คนไทยใช้การสร้างคำสมาสมากที่สุด ตั้งชื่อจำนวน 3 พยางค์มากที่สุด และใช้คำยืมภาษาบาลีสันสกฤตมากที่สุด สำหรับคนเกาหลีได้การสร้างคำประสมมากที่สุด ตั้งชื่อจำนวน 2 พยางค์มากที่สุด และใช้คำยืมภาษาจีนมากที่สุด

งานวิจัยของฟาง ฟาง (2554) พบว่า การตั้งชื่อของคนไทยสอดคล้องกับงานวิจัยของนา วอน จอน (2552) โดยชื่อคนจีนใช้การสร้างคำประสมมากที่สุด ตั้งชื่อจำนวน 2 พยางค์มากที่สุด ด้านความหมาย ชื่อเพศชายทั้งคนไทยและคนจีนที่พบมากที่สุดคือ อำนาจ ชัยชนะ ความเป็นเลิศ ความกล้าหาญ ความหมายของชื่อเพศหญิงทั้งคนไทยและคนจีนพบความหมายเกี่ยวแก่ความงาม ความบริสุทธิ์มากที่สุด

2.1.6 การศึกษาเรื่องชื่อทางศาสนา

อำนาจ (2550) สนใจศึกษาประเด็นความหมายและกลวิธีการตั้งนามฉายา รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลตามภูมิภาค ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของนามฉายาพบกลุ่มความหมายเกี่ยวกับเรื่องทางธรรมมากที่สุด เช่น คุณงกโร (ผู้ทำความดี) ฐิตธมโม (ผู้มีธรรมตั้งมั่น) อุปสนโต (ผู้สงบแล้ว) เป็นต้น ความหมายกลุ่มนี้สอดคล้องกันทั้ง 4 ภาค ส่วนกลวิธีการตั้งนามฉายาอาจตั้งด้วยเกณฑ์เดียวหรือสองเกณฑ์รวมกัน เกณฑ์ที่พบมากที่สุดได้แก่ การตั้งนามฉายาตามวันเกิด ซึ่งสอดคล้องกันทุกภาค นามฉายานี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องสิริมงคลและกาลกิณีตามตำราทักษาปกรณ์ และค่านิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติที่พึงประสงค์และพึงปรารถนา

พระมหาประเสริฐ (2543) สนใจศึกษาราชทินนามพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 10 ซึ่งพบว่า แนวทางการตั้งราชทินนามว่ามาจากชื่อเดิม ฉายา นามสกุล ชื่อวัด เขตการปกครอง ลักษณะงาน มงคลนาม ส่วนความหมายก็มาจากที่มาต่างๆ ของราชทินนาม

สุชาติ (2548) สนใจศึกษาคำและความหมายราชทินนามจากพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันพบว่า ส่วนใหญ่ราชทินนามเป็นคำภาษาบาลีสันสกฤต การเรียงคำมีทั้งที่เป็นไปตามไวยากรณ์บาลีและไม่เป็นไปตามไวยากรณ์บาลี ความหมายของราชทินนามมี 2 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายตามรูปศัพท์ ซึ่งแสดงความหมายแก่ผู้รู้ ปัญญา ความดีงาม ความรุ่งเรือง ความเป็นผู้ปฏิบัติ เป็นต้น และความหมายที่สัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เช่น ชื่อ ฉายาเดิม ราชทินนามเดิม หน้าที่ของพระสงฆ์ เป็นต้น

พระมหาปกรณ์ (2551) สนใจศึกษาประเด็นประวัติความเป็นมา ความหมาย หลักเกณฑ์ และการสร้างคำของราชทินนามพระราชาคณะ ผลการศึกษาพบว่า ประเทศไทยรับอิทธิพลความคิดเรื่องราชทินนามมาจากลังกา มีการใช้ราชทินนามมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่มีที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต การสร้างคำนำวิธีการสมาสมาใช้ วิธีการตั้งราชทินนามมีความหลากหลายโดยอาจใช้นามพระพุทธเจ้า การใช้ชื่อเดิม ราชทินนามเดิม หรือนามฉายา การใช้ชื่อภูมิสถานที่สัมพันธ์กับผู้ได้รับพระราชทานราชทินนาม การใช้หน้าที่หรือบทบาทการปกครอง นอกจากนี้ การตั้งราชทินนามพิเศษอาจมาจากพระราชาคณะเป็นพระราชาวงศ์ พระสายรามัญ และพระสงฆ์ที่ตั้งราชทินนามเป็นที่ระลึกในวโรกาสพิเศษ

ประโชค (2552) สนใจศึกษากระบวนการตั้ง เกณฑ์ และความหมายของราชทินนามพระราชาคณะในคณะสงฆ์ไทย ในด้านกระบวนการตั้งจะต้องเป็นไปตามกฎหมายและระเบียบทางราชการ เกณฑ์การตั้งมีหลายเกณฑ์ เช่น ฉายา มงคลนาม ชื่อเดิม ชื่อวัด เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงอุดมคติชาวพุทธ การปกครองคณะสงฆ์ และการให้ความสำคัญกับบุคคลสำคัญ นอกจากนี้ ประโชคยังให้ความเห็นอีกว่า ราชทินนามพระราชาคณะมีลักษณะร่วมกับร้ายยาว เพราะไม่เคร่งครัดเรื่องคณะ สัมผัส คำสร้อย และใช้กับงานทางศาสนา

2.1.7 การศึกษาเรื่องสมญานาม

งานวิจัยของศิริพร ภักดีผาสุข (2549) สนใจสมญานามนักการเมืองไทยในสื่อมวลชน ผลการศึกษาที่น่าสนใจพบว่า สมญานามเป็นความแหวกแนวในการใช้ภาษาที่เกิดจากการ “เล่น” กับ องค์ประกอบของภาษานำไปสู่การสร้างอารมณ์ขัน ซึ่งหน้าที่ของอารมณ์ขันในสมญานามนักการเมืองไทยที่สำคัญ คือ สมญานามเป็นเครื่องมือในการวิจารณ์การเมืองทางอ้อมพร้อมทั้งเป็นเกราะป้องกันไปในตัว และสมญานามยังเป็นเครื่องมือในการต่อต้านและท้าทายอำนาจด้วย งานวิจัยของสุรีเนตร จรัสรุ่งเกียรติ (2552) ศึกษาทฤษฎีทางภาษาและบทบาทหน้าที่ของสมญานามในคอลัมน์ “ป๊อปสิ่วหัวข้าง” ของซ้อเจ็ด พบว่า สมญานามทำหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์ลักษณะหรือพฤติกรรมของบุคคลที่อ้างถึงและสร้างอารมณ์ขัน งานวิจัยทั้งสองเรื่องช่วยให้เห็นลักษณะการใช้สมญานามในสังคมไทยได้ว่า สมญานามมีลักษณะที่สร้างอารมณ์ขันและทำหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์บุคคล

2.1.8 การศึกษาเรื่องชื่อในประเด็นอื่น ๆ

งานวิจัยในกลุ่มนี้สนใจศึกษาบางประเด็นอย่างละเอียด ได้แก่ งานของสมเจตน์ เปลื้องนุช (2530) ศึกษาความสัมพันธ์ของชื่อกับชนชั้นในระบบการเมืองไทย งานของนันทนา รณเกียรติ (2531) ศึกษาลักษณะการตั้งชื่อเล่น งานของอรุณี ดิลกนรรณารถ (2542) ศึกษาความหมายของชื่อคนไทยในปัจจุบัน งานของไศลรัตน์ อิศระเสนีย์ (2546) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวในการตั้งชื่อ งานของกฤษณา พัทธ์กสิณสกุล (2550) ศึกษาความเชื่อเรื่องสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของบุคคลต่างศาสนา งานของนันทนา รณเกียรติ (2555a) ศึกษาการแสดงเพศภาวะด้วยเสียงในชื่อของคนไทย และงานของนันทนา รณเกียรติ (2555b) ศึกษาทัศนคติการตั้งชื่อเล่นสองพยางค์ของคนไทย

สมเจตน์ (2530) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของชื่อกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง ศึกษาลักษณะภาษาของแต่ละชนชั้น และศึกษาจุดมุ่งหมายในการตั้งชื่อ เก็บข้อมูลจากรายชื่อนักเรียนในชนชั้นที่แตกต่างกันโดยใช้ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์ ผลการศึกษารูปได้ว่า ชนชั้นที่สืบสายจากราชสกุลมีแบบแผนในการตั้งชื่อที่บ่งบอกความเป็นราชสกุลรวม รวมทั้งกลุ่มขุนนางก็มีการใช้ภาษาตามแบบราชินิกุล เมื่อสถานภาพทางสังคมของชนชั้นเหล่านี้ตกต่ำลงยังคงใช้ชื่อเป็นเครื่องแสดงสถานะ ขณะเดียวกัน กลุ่มผู้ดีหรือนายทุนซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกคนจีนก็ได้ใช้วิธีการตั้งชื่อตามแบบชนชั้นผู้ดีเก่าเพื่อแสดงสถานะ ความเป็นคนระดับสูง สมเจตน์เห็นว่า จำนวนพยางค์ที่มาก การสัมผัสสระและพยัญชนะภายในชื่อ ที่มาภาษาจากภาษาบาลีสันสกฤต ความหมายเชิงนามธรรม และลักษณะชื่อที่เป็นศัพท์เป็นวิธีการที่ชนชั้นที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูงพยายามใช้ในการตั้งชื่อสร้างเอกลักษณ์ความแปลกไม่เหมือนใคร การตั้งชื่อที่มีลักษณะแปลกนี้จะเพิ่มมากขึ้นปัจจุบันตามการเจริญเติบโตของระบบทุนนิยม ผู้วิจัยเห็นว่า งานวิจัยของ

สมเจตน์ได้ช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของการพิจารณาบริบททางเศรษฐกิจที่มีผลต่อความคิดในการสร้างสถานะของคนในแต่ละชนชั้น

นันทนา (2531) ได้สำรวจข้อมูลการตั้งชื่อเล่นของนักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบข้อสังเกตว่า การตั้งชื่อเล่นน่าจะตั้งจาก (1) เหตุการณ์หรือสถานที่ที่เกิด (2) ความคาดหวังของพ่อแม่ (3) ลำดับของคนในครอบครัว (4) สภาพเหตุการณ์ตอนที่แม่ตั้งครรภ์ (5) ลักษณะทางกายภาพหรือกิริยาอาการของลูก (6) ความไพเราะหรือเป็นชื่อที่มาจากภาษาต่างประเทศ (7) ให้เสียงหรืออักษรต้นพยางค์เหมือนกันทั้งครอบครัว (8) ลักษณะเพศ (9) เหตุการณ์ อาหาร หรือสิ่งที่พ่อแม่ชอบ (10) สิริมงคล (11) ตัดจากชื่อจริงหรือนามสกุล

อรุณี (2542) สนใจศึกษาความหมายของชื่อและความสัมพันธ์กับค่านิยมของสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ชื่อคนไทยมีจำนวนพยางค์ และนิยมตั้งชื่อจำนวนพยางค์มากที่สุด ความหมายที่นิยมในการตั้งชื่อ ได้แก่ ความหมายที่แสดงถึงความรู้ความสามารถ

จริญญา (2540) ศึกษาความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวใน 2 ลักษณะคือ ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร และความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบุตร ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อเล่นจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบุตรมากกว่า การใช้ภาษาที่แสดงความสัมพันธ์จะใช้ความสัมพันธ์ทางเสียง ส่วนไศลรัตน์ (2546) ศึกษาชื่อกับการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว โดยวิเคราะห์จากความสัมพันธ์ทางเสียงและความหมาย และพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรและความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบุตร ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวนั้นใช้ความสัมพันธ์ทางเสียงมากกว่าความสัมพันธ์ทางความหมาย ทั้งความสัมพันธ์ทางเสียงและความหมายมักจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบุตร ระหว่างบิดากับบุตรชาย และระหว่างมารดากับบุตรหญิง ผู้วิจัยเห็นว่า การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชื่อได้ช่วยทำให้เห็นความคิดอื่นๆ ได้กว้างขวางขึ้น ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ทำให้เห็นความเกี่ยวแก่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว

กุลฎา (2550) ศึกษาประเด็นความเชื่อเกี่ยวแก่สิริมงคลและกาลกิณีในชื่อโดยพิจารณาความแตกต่างทางศาสนา ได้แก่ พุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ ผลการศึกษาพบว่า การตั้งชื่อในทุกศาสนาส่วนใหญ่ไม่มีความหมายเกี่ยวแก่ศาสนานั้นๆ ของตน หากมีการตั้งชื่อที่เกี่ยวแก่ศาสนาของตนก็จะพบว่า ชาวไทยพุทธตั้งชื่อที่มีความหมายเกี่ยวแก่ความเชื่อและค่านิยมมากที่สุด ในขณะที่ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยคริสต์ตั้งชื่อที่เกี่ยวแก่ชื่อบุคคล ศาสดา และสาวกมากที่สุดในประเด็นของความเชื่อเรื่องกาลกิณีพบว่า รูปอักษรในชื่อของบุคคลทุกศาสนาไม่ปรากฏกาลกิณีมากกว่าปรากฏ

นันทนา (2555a) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเสียงของชื่อกับการแสดงเพศสภาวะ พบแนวโน้มของลักษณะชื่อที่แตกต่างกันระหว่างเพศสภาวะ ลักษณะชื่อของเพศหญิงมักมี 3 พยางค์

ขณะที่เพศชายมี 1-2 พยางค์ พิจารณาโครงสร้างพยางค์ของเพศหญิงพบว่า พยางค์ท้ายเป็นพยางค์เปิด ตัวอย่าง ณิชารีย์ หรือเป็นพยางค์ปิดแบบเสียงนาสิก ตัวอย่าง เปรมพิมล หากพยางค์ท้ายเป็นพยางค์ปิดแบบกัก พยางค์ก่อนหน้าอาจเป็นพยางค์เปิด ตัวอย่าง สินีนาฏ หรือเป็นพยางค์ปิดแบบเสียงนาสิก ตัวอย่าง พิมพ์ลักษณ์ ส่วนเพศชายพบว่า พยางค์ท้ายเป็นพยางค์ปิด ตัวอย่าง ศิระ หรือเป็นพยางค์ปิดแบบกักซึ่งพยางค์ก่อนหน้าเป็นพยางค์ปิด ตัวอย่าง ดำรงค์ดี หรือพยางค์ปิดแบบกัก ตัวอย่าง กฤตเมธ

นันทนา (2555b) สังเกตลักษณะการตั้งชื่อเล่นสองพยางค์ว่ามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในสังคม นันทนาสนใจทัศนคติของการตั้งชื่อเล่นลักษณะดังกล่าว โดยใช้การสอบถามผู้ปกครองของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1-2 และประถมศึกษาปีที่ 1-6 พบว่าเหตุผลหลักลำดับแรกๆ คือ ชื่อสองพยางค์ให้ความหมายที่ต้องการได้ ชื่อสองพยางค์สร้างความแปลกใหม่ไม่เหมือนใคร ชื่อสองพยางค์ฟังแล้วดูโก้ และชื่อสองพยางค์เป็นชื่อสัตว์ ดอกไม้ ผลไม้ ขนมที่ชอบ

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยที่ศึกษาเรื่องชื่อบุคคลในประเทศไทยมีลักษณะของการศึกษาที่เน้นวิเคราะห์การใช้ภาษาและแสดงความสัมพันธ์ของชื่อในด้านต่างๆ ได้แก่ เพศ ช่วงอายุ ชาติพันธุ์ ยุคสมัย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม ต่อไปจะได้ทบทวนงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องพระนามเจ้านาย

2.2 การศึกษาเรื่องพระนามเจ้านาย

งานวิจัยที่เคยศึกษาเรื่องพระนามเจ้านายมีจำนวนทั้งหมด 7 เรื่อง แสดงได้ดัง **ตารางที่ 2.1** รายชื่องานวิจัยเรื่องพระนามเจ้านาย มีทั้งที่สนใจศึกษาพัฒนาการ ศึกษาเฉพาะกลุ่มข้อมูล และศึกษาเฉพาะประเด็น

ตารางที่ 2.1 รายชื่องานวิจัยเรื่องพระนามเจ้านาย

ปีที่ตีพิมพ์/ ปีการศึกษา	ชื่อการศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
2526/2527/ 2529	(1) การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย	สุภาพรณ ฦ บางช้าง
2537	(2) วิเคราะห์การใช้ภาษาในการตั้งพระนามพระราชโอรสพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	จรีพร อภิษฐวงศ์

ปีที่ตีพิมพ์/ ปีการศึกษา	ชื่อการศึกษา	ชื่อผู้วิจัย
2546	(3) เถลิงพระอิสริยยศพระราชโอรส-ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	วรชาติ มีชูบท
2551	(4) การใช้ภาษาในการตั้งพระนามเจ้านายที่ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเจ้าต่างกรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	ศุภกร เลิศอมรมีสุข
2553	(5) พระนามพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรี: การวิเคราะห์โครงสร้างและความหมาย	ไพกิจ คงเสรีภาพ
2554	(6) พระนามพระราชนัดดาในจุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์: กลวิธีทางภาษาในการตั้งชื่อกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว	दनัย พลอยพลาย
2555	(7) การตั้งพระนามพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การศึกษากลวิธีทางภาษากับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว	
	(8) การศึกษาสร้อยเสริมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์	

สุภาพรรณ ณ บางช้างทำงานวิจัยเรื่อง การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย (2527) ศึกษาเรื่องจำนวนพยางค์ ที่มาภาษา และความหมายและนำข้อมูลทางภาษามาวิเคราะห์ลักษณะสังคมไทยในด้านค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางการดำเนินชีวิต สุภาพรรณได้แบ่งข้อมูลชื่อของคนไทยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มราชสกุลและกลุ่มสามัญชน ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการศึกษาพระนาม สุภาพรรณศึกษากลุ่มราชสกุลโดยแบ่งเป็น 6 สมัย ได้แก่ สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-3 สมัยรัชกาลที่ 4-7 และสมัยรัชกาลที่ 8-ปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า พระนามของราชสกุลมีลักษณะการใช้ภาษาที่บ่งถึงสถานะทางสังคมที่สูงกว่าหรือพิเศษกว่าชื่อของสามัญชนในยุคสมัยเดียวกัน เฉพาะข้อมูลพระนามของราชสกุลพบว่าในแต่ละสมัยมีการใช้ภาษาและลักษณะสังคมที่สะท้อนผ่านพระนามที่แตกต่างกันด้วย ในสมัยสุโขทัยระยะต้นภาษาที่ใช้สะท้อนเครือญาติและคำแสดงความมั่นคงและเจริญของบ้านเมือง สะท้อนความสัมพันธ์อันเครือญาติและความต้องการความปลอดภัยมั่นคงและความเจริญของบ้านเมือง รูปแบบการปกครองมีความคิดของพ่อลูกเป็นพื้นฐาน สมัยสุโขทัยระยะหลัง มีการใช้ภาษาบาลีสันสกฤตมากขึ้น ความหมายแสดงถึงสถานะพระมหากษัตริย์ทั้งในด้านธรรมราชาและเทวราชา ลักษณะทางสังคมมีช่องว่างระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนมากขึ้น สมัยอยุธยา การใช้ภาษามีจำนวนพยางค์ที่มากและใช้ภาษาบาลีสันสกฤตแตกต่างกับสามัญชนรวมทั้งได้ยึดคัมภีร์ “นามทักษาปกรณ์” ในการตั้งพระนาม แสดงให้เห็นถึงลักษณะสังคมที่ปกครองระบบมูลนาย-ไพร่ สมัยธนบุรี พระนามมีลักษณะผสม กล่าวคือ มีทั้งพระนามที่มีการใช้

ภาษาสืบเนื่องจากสมัยอยุธยา และพระนามที่เหมือนสามัญชน ทั้งนี้เพราะเป็นเจ้านายที่เป็นสามัญชนมาก่อน และระยะต้นของสมัยรัตนโกสินทร์ก็เป็นเช่นเดียวกัน แสดงลักษณะการก่อสร้างบ้านเมืองเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 4 พระนามเจ้านายได้มีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งการเพิ่มจำนวนพยางค์ การใช้ภาษาบาลีสันสกฤต และความหมายที่แสดงอำนาจ ศักดิ์ชั้น และความเป็นพระราชวงศ์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงมีการใช้ภาษาเช่นนี้อยู่และค่อยๆ คลี่คลายลงในสมัยรัชกาลที่ 6-9 แต่ก็ยังคงแสดงความแตกต่างระหว่างเจ้านายและสามัญชน

จूरिพร ออกนิษฐวงศ์ทำสารนิพนธ์ระดับปริญญาบัณฑิตเรื่อง วิเคราะห์การใช้ภาษาในการตั้งพระนามพระราชโอรส พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2537) ได้ศึกษาที่มาภาษาและความหมายของพระนามพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่า การตั้งพระนามนิยมใช้คำที่มีที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตมากที่สุด ความหมายของพระนามพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าเน้นเรื่องคุณลักษณะอันดีเลิศและระบุความหมายว่าเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น “จุฬาลงกรณ์ราชวโรรส” พระราชโอรสชั้นพระองค์เจ้าเน้นความหมายแสดงอำนาจ ความเจริญรุ่งเรือง ความงาม พระอาทิตย์ และปัญญา สำหรับความหมายของพระนามพระราชธิดาชั้นเจ้าฟ้าเน้นความงาม สวรรค์ และเครื่องประดับสูงค่า พระราชธิดาชั้นพระองค์เจ้าเน้นความหมายแสดงความงาม ธรรมชาติ ราชสกุล และเครื่องประดับ นอกจากนี้ ยังระบุอีกว่าในการตั้งพระนามได้ยึดคัมภีร์*นามทักษาปรภม*เป็นคู่มือ

วรชาติ มีชูบท เขียนบทความเรื่อง เฉลิมพระอิสริยยศพระราชโอรส-ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2546) กล่าวถึงการสถาปนาพระอิสริยยศเจ้าต่างกรมพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเจ้าต่างกรมทั้งนั้นมีพระนามกรมที่ประกอบด้วยนามมณฑลและเมืองในราชอาณาจักร เช่น กรมขุนเทพทวารวดี กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส ตลอดจนเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุหบาญชีของเจ้านายก็ล้วนแต่มีราชทินนามที่ประกอบด้วยนามมณฑลและเมือง เช่น ขุนเทพทวารวดี หมื่นบุรีนรราชฐ์ และหมื่นชาลยชาติโกเศศวิริย์ ในกรมขุนเทพทวารวดี และหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส หมื่นหลังสวนนิवासรพัฒน์ และหมื่นศิริรัฐระดมพลในกรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส ตามลำดับ นามมณฑล ได้แก่ มณฑลนครศรีธรรมราช นามนคร ได้แก่ นครเชียงใหม่ นามเมือง ได้แก่ เมืองเคดาห์หรือไทรบุรี เมืองไชยา เมืองหลังสวน และเมืองศิริรัฐ วรชาติเห็นว่า การสถาปนาพระอิสริยยศอย่างนี้เป็นทำนองเดียวกับการสถาปนาเจ้านายของต่างประเทศ ข้อสังเกตของวรชาติเกี่ยวแก่พระนามกรมที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาต่อได้แก่ ประการแรก พระนามกรมเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าที่มีพระชนมายุมีพระนามกรมเป็นนามมณฑล ราชทินนามปลัดกรมและสมุหบาญชีในเจ้าฟ้าต่างกรมเป็นนามหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และใต้ตามลำดับ ส่วนราชทินนามในพระองค์เจ้าต่างกรมเป็นนามเมืองหรืออำเภอในสังกัดมณฑล ประการที่สอง นามมณฑลที่มีได้นำมาชานานเป็นพระนามกรมเป็นนามมณฑลที่ล่อแหลมต่อการรุกราน

ของชาติมหาอำนาจ ผู้วิจัยสนใจศึกษาต่อยอดจากการงานของวรชาติในเรื่องของรายละเอียดพระนามกรรมและแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชทานพระนามกรรมและราชทินนามทั้งนั้น

ศุภกร เลิศอมรมีสุข (2551) ทำสารนิพนธ์ระดับปริญญาบัณฑิตเรื่อง การใช้ภาษาในการตั้งพระนามเจ้านายที่ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเจ้าต่างกรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เน้นศึกษาพระนามเจ้านายประเภทพระนามกรรม โดยศึกษาความหมายการใช้ภาษา และความสัมพันธ์ของความหมายกับแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของพระนามฝ่ายหน้า (ผู้ชาย) มีความหมายเกี่ยวแก่พระมหากษัตริย์และพระราชอำนาจ ความหมายเกี่ยวแก่สติปัญญาความสามารถ และความหมายเกี่ยวแก่เทพ สะท้อนพระราชดำริการเพิ่มบทบาทให้แก่เจ้านายและเสริมสร้างพระอำนาจของพระมหากษัตริย์ และความหมายเกี่ยวแก่สิริมงคล สำหรับฝ่ายใน (ผู้หญิง) มีความหมายเกี่ยวแก่ความเป็นขัตติยนารี ความหมายเกี่ยวแก่เทพ และความหมายเกี่ยวแก่ความเจริญรุ่งเรือง สะท้อนพระราชดำริคชนบธรรมเนียมโบราณ การใช้ภาษาจะใช้คำที่มีที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤตมากที่สุด การตั้งพระนามกรรมสัมพันธ์กับพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่องการพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมชาติยุโรป สืบเนื่องจากการใช้พระนามทรงกรมเป็นชื่อหัวเมืองเหมือนการสถาปนาอิสริยยศของเจ้านายประเทศยุโรป การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ สะท้อนผ่านพระนามทรงกรมที่มีความหมายเกี่ยวแก่เทพ

ไพกิจ คงเสรีภาพทำปริญญาานิพนธ์ระดับปริญญาโทเรื่อง พระนามพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรี: การวิเคราะห์โครงสร้างและความหมาย (2553) ศึกษาพระนามของเจ้านายทุกพระองค์ใน 2 ประเด็น ประเด็นแรก ได้แก่ โครงสร้างของพระนาม พบว่า พระนามเจ้านายประกอบจากคำเดียวและคำหลายคำมาประกอบกัน หากเป็นคำเดียวจะใช้คำนาม คำวิเศษณ์ และคำกริยามาขนานพระนาม หากเป็นคำหลายคำมาประกอบกันจะปรากฏลักษณะความสัมพันธ์ของส่วนหลักและส่วนขยาย หรือคำแต่ละหน่วยมีความสำคัญเท่ากัน ประเด็นที่สอง ได้แก่ ความหมาย ไพกิจได้จัดเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ความสัมพันธ์ทางความหมายตามสายราชสกุล ความสัมพันธ์ทางความหมายกับสิ่งซึ่งสัมพันธ์กับเจ้านายเจ้าของพระนาม และความหมายตามรูปศัพท์

รายงานการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตเรื่อง พระนามพระราชนัดดาในจุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์: กลวิธีทางภาษาในการตั้งชื่ออื่นกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว (ดุษฎีวิทยานิพนธ์ 2554) สนใจการใช้ภาษาที่เป็นกลวิธีแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า พระนามราชนัดดาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวใน 2 ระดับ ได้แก่ พระบุพการีและพระภราดา ความสัมพันธ์กับพระบุพการีมีทั้งมาจากทั้งพระบิดาและพระมารดา เฉพาะพระบิดาหรือพระมารดา และไม่มีความสัมพันธ์ โดยใช้กลวิธีทางภาษาแสดง

ความสัมพันธ์ ได้แก่ การใช้คำร่วมกัน เช่น ประสบศรีจิระประวัติ (พระบิดาพระนาม จิระประวัติวิระเดช) เป็นต้น การใช้คำไวพจน์ เช่น ดวงทิพย์โชติแจ้เกล้า (พระบิดาพระนาม รพีพัฒน์ศักดิ์ มีความหมายถึง พระอาทิตย์เหมือนกัน) และแปลงคำ เช่น จีรตินัย (หม่อมมารดาชื่อ จัน แปลงคำ จัน เป็น จีรี) ความสัมพันธ์กับพระภราดาพบในทุกราชสกุลผ่านกลวิธีการใช้คำคล้องจอง เช่น กัลยาณวิวัฒนา อานันทมหิตล ภูมิพลอดุลยเดช (ราชสกุลมหิตล) เป็นต้น และกลวิธีการใช้คำร่วมกัน เช่น วุฒิเฉลิม วุฒิสวาท วุฒิวิชู (ราชสกุล วุฒิชัย) เป็นต้น กลวิธีทางภาษาได้สะท้อนให้เห็นความคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับภรรยาเอก สังเกตจากการประกอบพระนามที่มาทั้งส่วนของพระนามพระบิดาและพระมารดาซึ่งเป็นภรรยาเอก เรื่องความสัมพันธ์ของพี่น้องแบบลำดับชั้น สังเกตจากการใช้คำคล้องจองเฉพาะเจ้านายที่ประสูติแต่พระมารดาซึ่งเป็นภรรยาเอก เรื่องการให้ความสำคัญกับลูกชายคนแรก สังเกตจากการตั้งพระนามพระราชโอรสองค์แรกในหลายราชสกุลให้มีความหมายถึงความรัก ความยินดี เช่น เปรมบุรณ์ตร ปิยะรังสิต อานันทมหิตล วรานนทวิชัย เป็นต้น เรื่องการให้ความสำคัญต่อผู้อาวุโส สังเกตจากการประกอบพระนามโดยใช้คำที่เป็นพระนามของอัยกาหรือพระอัยยิกา และเรื่องการใช้ความสำคัญกับสถานะอันสูงส่งของราชสกุล สังเกตจากกลวิธีทางภาษาต่างๆ ที่พยายามสืบสายราชสกุล

บทความเรื่อง การตั้งพระนามพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การศึกษากลวิธีทางภาษากับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว (दनัย พลอยพลาย 2555a) เป็นการขยายขอบเขตประเด็นกลวิธีทางภาษากับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวมีมากกว่าที่เคยศึกษาในพระนามพระราชนัดดา ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ทางเสียงแบ่งเป็น 2 กลวิธี คือ การซ้ำเสียงและการใช้คำคล้องจอง (2) การใช้ความสัมพันธ์ทางคำเป็นการตัดคำหรือนำส่วนของคำมาประกอบเป็นพระนาม (3) การใช้ความสัมพันธ์ทางความหมายแบ่งเป็น 2 กลวิธี คือ การใช้คำไวพจน์และการใช้คำในวงความหมายเดียวกัน (4) การใช้สร้อยพระนาม ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวพบว่า ระดับชั้นสกุลยศและเพศเป็นเกณฑ์สำคัญที่ใช้ในการแสดงความสัมพันธ์กับพระราชาบิดา กล่าวคือ จะต้องเป็นเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าชาย ลักษณะเช่นนี้แตกต่างจากพระนามพระราชนัดดาที่ส่วนใหญ่จะมีพระนามสัมพันธ์กับพระบิดา ส่วนความคิดหรือค่านิยมที่พบผ่านการตั้งพระนาม ได้แก่ การให้ความสำคัญต่อสถานะอันสูงส่งของชนชั้นเจ้านาย การให้ความสำคัญกับชาติกำเนิดของพระราชมารดาและลำดับชั้นของพระราชวงศ์ และการให้ความสำคัญกับพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระภรรยาเจ้า

รายงานการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาเรื่อง การศึกษาสร้อยเสริมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ (दनัย พลอยพลาย 2555b) ศึกษาในแง่ของแนวทางการใช้ ที่มาและความหมาย และ

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สะท้อนผ่านสร้อยเสริมพระนาม² ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการใช้สร้อยเสริมพระนามจะใช้เฉพาะเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าเท่านั้น และเจ้านายฝ่ายหน้า (ผู้ชาย) จะมีสร้อยเสริมพระนามที่ยืดยาวกว่าเจ้านายฝ่ายใน (ผู้หญิง) ที่มาและความหมายของสร้อยเสริมพระนามสามารถจัดได้ 7 กลุ่ม ได้แก่ การแสดงลักษณะของพระราชวงศ์อันสูงส่ง การแสดงสันตติวงศ์และสิทธิธรรมทางการเมือง การแสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว การแสดงภาระของเจ้านาย การแสดงความคาดหวังต่อเจ้านาย และการบันทึกเหตุการณ์ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านพระนาม ได้แก่ (1) การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นเจ้านายที่เน้นการสืบสายราชสกุลซึ่งเป็นสิ่งพิสูจน์ได้มากกว่าการอ้างความคิดเรื่องมหาสมมติราชหรือสุริยวงศ์ตามคติเดิมซึ่งไม่อาจพิสูจน์ได้ (2) ลำดับชั้นทางสังคมกับวัฒนธรรมการนับถืออาวุโส (3) อุดมการณ์ความเป็นชายกับความเป็นหญิง แสดงให้เห็นให้ความสำคัญกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง (4) การตั้งพระนามด้วยกลวิธีทางภาษาต่างๆ สะท้อนอัจฉริย-ลักษณะทางภาษาของคนไทย

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ได้ชัดเจนขึ้นในด้านข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาและวิธีวิเคราะห์ข้อมูล

ด้านข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา พบว่ามีงานวิจัยของสุภาพรณ (2527) เพียงเรื่องเดียวที่พยายามศึกษาพระนามเจ้านายทั้งหมดตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เมื่อกล่าวถึงเฉพาะข้อมูลพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ สุภาพรณก็ได้เก็บข้อมูลพระนามในส่วนที่เป็นพระนามเดิมทั้งหมด หากแต่ยังไม่ได้ศึกษาพระนามกรม ส่วนการศึกษาของदनัย (2555b) พยายามเก็บข้อมูลพระนามเดิมที่มีสร้อยเสริมพระนามของเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งหมด

งานวิจัยที่เหลือศึกษาข้อมูลเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะสมัย การศึกษาของจรัสพร (2537) และของदनัย (2555a) เลือกศึกษาข้อมูลเฉพาะกลุ่มซึ่งเป็นพระนามเดิมของพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น การศึกษาของदनัย (2554) เลือกศึกษาพระนามเดิมของพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนการศึกษาของวรชาติ (2546) สนใจพระนามกรมเจ้านายเฉพาะที่เป็นพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่การศึกษาของศุภกร (2551) ได้เลือกศึกษาพระนามเฉพาะสมัยซึ่งเป็นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และศึกษาทั้งพระนามเดิมและพระนามกรม หากแต่ไม่ได้ศึกษาสร้อยพระนาม

² สร้อยเสริมพระนาม ในการศึกษาของदनัย พลอยพลาย (2555b) หมายถึง สร้อยพระนามประเภทหนึ่งประกอบต่อท้ายพระนาม โดยถือว่าพระนามคือวรรคแรก และสร้อยเสริมพระนามคือวรรคต่อๆ มา

ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาข้อมูลพระนามเจ้านายเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์และจะศึกษาทั้งพระนามเดิมและพระนามที่ได้รับเมื่อเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นทั้งที่เป็นพระนามอภิไธยและพระนามกรม รวมไปถึงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพระนามด้วย ทั้งนี้ เพื่อจะทำให้เห็นภาพรวมของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ที่ครอบคลุม รวมทั้งทำให้เห็นความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้านวิธีวิเคราะห์ข้อมูล งานวิจัยของสุภาพรรณ (2527) วิเคราะห์จำนวนพยางค์ ที่มาภาษาและความหมายของพระนามเป็นรายพระนามไป จากนั้นเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาระหว่างสกุลยศและเพศของเจ้านายที่แตกต่างกันและเปรียบเทียบกับสามัญชน ส่วนการศึกษาจूरีพร (2537) ใช้วิธีวิเคราะห์เดียวกันกับสุภาพรรณ โดยวิเคราะห์ที่มาภาษาและความหมายเป็นรายพระนามไป แล้วจึงเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาระหว่างช่วงเวลา สกุลยศ และเพศของเจ้านาย การศึกษาของศุภกร (2551) วิเคราะห์ที่มาภาษาและความหมายของพระนามเป็นรายพระนามไป รวมทั้งสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างพระนามด้วย ศุภกรพบว่า พระนามกรมบางกลุ่มคล้องจองกัน ตัวอย่างกรมหมื่นพิศาลบรรดาศักดิ์ กรมหมื่นบริรักษ์นรินทรฤทธิ์ กรมหมื่นสถิตย์ธำรงสวัสดิ์ ทั้ง 3 พระองค์เป็นเจ้านายวังหน้าและสถาปนาพระอิสริยยศในคราวเดียวกัน เป็นต้น มีการเลือกคำศัพท์จากพระนามเดิมไปใช้ในพระนามกรม ตัวอย่าง การนำคำ *เทว* และ *วงศ์* ในพระนามพระองค์เจ้า*ท้าวอุไทยวงศ์* มาใช้ในพระนามกรมหมื่น*เทวะวงศ์วโรปการ* จากนั้นเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาระหว่างเพศของเจ้านาย

การศึกษาของดนัย (2554) และ 2555 (2555a) วิเคราะห์พระนามในลักษณะของ “กลวิธีทางภาษา” ซึ่งหมายถึง “วิธีการทางภาษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการสื่อสารบางประการ” (ณัฐพรพานโพธิ์ทอง 2549, 7) โดยเน้นความสนใจไปที่กลวิธีทางภาษาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเท่านั้น การวิเคราะห์จึงเป็นการสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างพระนาม ส่วนการศึกษาอีกเรื่องของดนัย (2555b) มองการใช้สร้อยเสริมพระนามเป็นกลวิธีทางภาษาชนิดหนึ่ง โดยวิเคราะห์ลักษณะการปรากฏใช้สร้อยเสริมพระนามและวิเคราะห์การสื่อสารอื่นๆ ที่สร้อยเสริมพระนามสื่อสารด้วย เช่น การแสดงสิทธิธรรมทางการเมือง เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้จะวิเคราะห์*กลวิธีทางภาษา*ที่ใช้ในพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ประกอบกับการค้นคว้าข้อมูลประกอบ โดยจะวิเคราะห์พระนามทั้งในลักษณะที่สังเกตในพระนามและความสัมพันธ์ระหว่างพระนาม จะช่วยให้เห็นรายละเอียดของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

2.3 วิวัฒนาการเรื่องชื่อของคนไทย

หัวข้อนี้เป็นการสรุปวิวัฒนาการการตั้งชื่อของคนไทยจากงานเรื่อง การใช้ภาษาในการตั้งชื่อ ของสุภาพรณ ฦ บางช้าง (2527) และบทความเรื่อง การตั้งชื่อของคนไทย ของสมชาย สำเนียงงาม (2554) เพื่อให้ลักษณะชื่อของคนไทยที่ร่วมสมัยกับข้อมูลที่ใช้ศึกษาครั้งนี้ ชื่อของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์แบ่งออกเป็น 3 สมัย ได้แก่ สมัยรัตนโกสินทร์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สมัยประชาธิปไตยช่วงต้น และสมัยปัจจุบัน

สมัยรัตนโกสินทร์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 5) มีลักษณะการใช้ภาษาแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ด้านจำนวนพยางค์มีความยาว 1-2 พยางค์ ปรากฏการใช้ชื่อความยาว 3-4 พยางค์บ้างแล้ว ซึ่งในสมัยก่อนหน้าไม่ปรากฏ ด้านที่มาภาษาส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทย มีภาษาบาลีสันสกฤตอยู่บ้าง และมีภาษาเขมรเป็นภาษาที่นำมาใช้ตั้งชื่อเพิ่มจากสมัยก่อนหน้า ด้านความหมายจะแสดงรูปธรรม กิริยาอาการ และลักษณะต่างๆ ที่เห็นและสัมผัสได้ชัดเจน คนในสมัยนี้มีพื้นฐานความคิดและวิธีการตั้งชื่อตามอย่างสมัยอยุธยาและธนบุรี อีกทั้งสะท้อนแนวคิดสร้างบ้านแปงเมืองในสมัยนี้ด้วยการตั้งชื่อที่แสดงอุดมคติของความสัมพันธ์อันญาติ และการให้ความสำคัญแก่ชื่อที่มีความหมายแสดงความมั่นคงมากขึ้น และจาก *เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน* ซึ่งแต่งในสมัยนี้ก็ได้สะท้อนความเชื่อว่า ชื่อที่ดีเป็นสิริมงคลแก่เจ้าของชื่อนั้น (สุภาพรณ ฦ บางช้าง 2527, 96)

สมัยประชาธิปไตยช่วงต้น (พ.ศ. 2479-2486) การใช้ภาษามีลักษณะดังนี้ ด้านจำนวนพยางค์ มีความยาวประมาณ 1-2 พยางค์ ปรากฏการใช้ชื่อจำนวน 4-5 พยางค์ ด้านที่มาภาษาส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยแต่น้อยลงกว่าสมัยที่ผ่านมา และพบว่ามีการใช้ภาษาบาลีสันสกฤตมากขึ้น ด้านความหมาย ปรากฏชื่อที่แสดงประสบการณ์หรือวัฒนธรรมในยุคสมัย เช่น ชื่อ จอน เพราะเกิดการไฉมมีจอน และมีความหมายเรื่องอำนาจและความรู้ความฉลาดมากขึ้น นอกจากนี้ สังเกตได้ว่าชื่อบางส่วนได้รับอิทธิพลหรือความนิยมจากพระนามเจ้านาย และนำคติการตั้งชื่อตามคัมภีร์ *นามทักษาปกรณ์* มาใช้

สมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2524-2525) การใช้ภาษามีลักษณะดังนี้ ด้านจำนวนพยางค์ มีความยาวประมาณ 2-3 พยางค์ ด้านที่มาภาษา นิยมใช้ภาษาบาลีสันสกฤตอย่างมาก ความนิยมนี้สะท้อนถึงการสร้างความเป็นเอกหรือความเด่นของคนในยุคนี้ ด้านความหมาย ชื่อผู้ชายส่วนใหญ่มีความหมายแสดงอำนาจ ชัยชนะ ส่วนชื่อผู้หญิงส่วนใหญ่มีความหมายแสดงความงาม การตั้งชื่อสมัยนี้เน้นการเลือกสรรคำและใช้คัมภีร์ *นามทักษาปกรณ์* เป็นพื้นฐานความคิด ชื่อในสมัยปัจจุบันยังคงดำรงคติความสัมพันธ์แบบเครือญาติผ่านการใช้รูปคำหรือความหมายที่มีเค้ามาจากชื่อพ่อและชื่อแม่หรือพี่น้อง

เกณฑ์ของการตั้งชื่อของคนไทยนั้นคำนึงถึงเรื่องเพศ ความหมาย วันเวลาเกิด ชื่อบุคคลในครอบครัว นามสกุล และความแปลกใหม่ คนไทยใช้ตำราอยู่หลายเล่มเป็นคู่มือในการตั้งชื่อ ตำราที่สำคัญและแพร่หลายที่สุดคือ ตำราทักษา นอกจากนี้ วิธีปฏิบัติของคนไทยเกี่ยวแก่ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ คนไทยสามารถเปลี่ยนชื่อได้หากเห็นว่าชื่อใหม่จะเป็นการแก้สิ่งไม่เป็นมงคลจากชื่อเดิมได้ (สมชาย สำเนียงงาม 2554, 54 59 และ 60)

บทที่ 3 จะได้อธิบายเรื่องฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์เพื่อเป็นการทำความเข้าใจลำดับยศศักดิ์ของเจ้านายที่มีลักษณะซับซ้อนเสียก่อน จากนั้นจะได้แสดงความรู้เรื่องพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์พระนามในด้านต่างๆ ในบทที่ 4

บทที่ 3

ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

บทนี้เป็นสังเขปอธิบายเกี่ยวกับฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ซึ่งเป็นพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเจ้านายซึ่งมีลักษณะต่างๆ กันไปตามลำดับชั้น

ลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ เรียกว่า **ฐานันดรศักดิ์** แบ่งเป็น 4 ชั้น ได้แก่ ชั้นสูงกว่าเจ้าฟ้าหรือชั้นพิเศษ ชั้นเจ้าฟ้า ชั้นพระองค์เจ้า และชั้นหม่อมเจ้า พระยศของเจ้านายแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สกฤตยศและอิสริยยศ **สกฤตยศ**เป็นยศทางพระชาติกำเนิดของเจ้านาย มี 3 ชั้นตามฐานันดรศักดิ์ปกติ ได้แก่ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า ส่วน**อิสริยยศ**เป็นยศที่เจ้านายได้รับสถาปนาภายหลังและยศที่สถาปนาขึ้นเป็นเจ้า ได้แก่ เจ้านายชั้นพิเศษ เจ้าฟ้าตั้ง พระองค์เจ้าตั้ง เจ้าต่างกรม และพระภรรยาเจ้า

ข้อความรู้เกี่ยวกับฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ประมวลมาจากเอกสารหลัก 4 เรื่อง ได้แก่ พระราชนิพนธ์เรื่อง ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2549) พระนิพนธ์เรื่อง อธิบายว่าด้วยยศเจ้า ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2538) บทความเรื่อง ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย ของหม่อมราชวงศ์แสงสุรีย์ ลดาวัลย์ (2514) และบทความเรื่อง เจ้าฟ้า ของหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี (2554)

3.1 ความหมายของ “ฐานันดรศักดิ์” และ “ยศ” เจ้านาย

เจ้านาย หมายถึง “เชื้อสายของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป และผู้ได้รับสถาปนาอิสริยยศขึ้นเป็นเจ้า” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556, 33) เจ้านายมีที่มา 2 ทาง ได้แก่ เจ้านายทางพระชาติกำเนิด และเจ้านายทางการสถาปนา พระสถานะเจ้านายประกอบด้วยฐานันดรศักดิ์และยศ

ฐานันดรศักดิ์ หมายถึง “ลำดับชั้นบุคคลภายในราชสกุล”³ ได้แก่ ชั้นเจ้าฟ้า ชั้นพระองค์เจ้า และชั้นหม่อมเจ้า นอกจากนี้ ยังมีฐานันดรศักดิ์เจ้านายชั้นพิเศษซึ่งดำรงพระเกียรติยศสูงกว่าเจ้าฟ้า

³ ราชบัณฑิตยสถาน (2556, 415) ให้ความหมายของคำ ฐานันดร ว่า “ลำดับชั้นบุคคลในราชสกุลมี เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า เป็นต้น, ลำดับชั้นยศบุคคลในราชการมี เจ้าพระยา พระยา พลเอก เป็นต้น” ส่วนคำ ฐานันดรศักดิ์ ปรากฏร่วมกับคำ ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ สืบเนื่องจากความตามมาตรา 4 ในกฎหมายเทียบบาล ว่า

เจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและชั้นพระองค์เจ้าเป็นทั้งเจ้านายทางพระชาติกำเนิดและเจ้านายทางการสถาปนา
เจ้านายชั้นหม่อมเจ้าเป็นเจ้านายทางพระชาติกำเนิดเท่านั้น เจ้านายชั้นพิเศษเป็นเจ้านายทาง
การสถาปนาเท่านั้น

หากพิจารณาฐานันดรศักดิ์เจ้านายตามความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์จะแบ่งออกเป็น 2
ชั้น ได้แก่

พระบรมวงศ์ หมายถึง พระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ รวมไปถึงเจ้านายชั้นพิเศษซึ่ง
ดำรงพระเกียรติยศสูงกว่าเจ้าฟ้า โดยมากเป็นพระราชบุพการีของพระมหากษัตริย์ และ

พระอนุวงศ์ หมายถึง พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าลงมาที่มีใช้พระราชโอรสธิดาของ
พระมหากษัตริย์

ส่วน **ยศ** หมายถึง “*เครื่องกำหนดหมายฐานะหรือชั้นของเจ้านาย*”⁴ แบ่งเป็น 2 ประเภท
ดังนี้

ประเภทแรก ได้แก่ **สกุลยศ** หมายถึง “*ยศที่ได้มาแต่กำเนิดของเจ้านาย*”⁵ มี 3 ชั้นตาม
ฐานันดรศักดิ์ ได้แก่ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า สกุลยศเป็นยศที่พิจารณาพระชาติกำเนิดของ
เจ้านายตามศักดิ์ของพระบิดาและพระมารดา และเป็นยศที่ผลต่อผู้เป็นทายาทด้วย ตัวอย่าง พระองค์
เจ้าชายเสกสมรสด้วยพระองค์เจ้าหญิงมีพระโอรสธิดาเป็นพระองค์เจ้า พระองค์เจ้าชายเสกสมรสด้วย
สตรีสามัญชนมีพระโอรสธิดาเป็นหม่อมเจ้า หม่อมเจ้าชายเสกสมรสด้วยหม่อมเจ้าลงไปมีโอรสธิดาเป็น
หม่อมราชวงศ์ หม่อมเจ้าที่ทรงคุณความดีอาจได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า แต่โอรสธิดาคงเป็น
หม่อมราชวงศ์ตามสกุลยศไม่เลื่อนขึ้นเป็นหม่อมเจ้าตามพระบิดา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ด้วยการสมรสพระราชวงศ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2475 ในราชกิจจานุเบกษา วันที่ 11 สิงหาคม 2475 (2475,
257) ว่า “เจ้าหญิงองค์ใด ถ้าจะทำการสมรสกับผู้อื่นซึ่งมิใช่พระราชวงศ์ อันเป็นการไม่ต้องด้วยพระราชประเพณี
นิยมตั้งนั้น ไซ้ ท่านว่าต้องกราบถวายบังคมลาออกจากฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์เสียก่อน” ต่อมาเมื่อมีการ
บังคมลาออกจากความเป็นเจ้านาย ประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้คำว่า ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ ทุกแห่ง คำ
ฐานันดรศักดิ์ จึงน่าจะเป็นคำที่ใช้สำหรับหมายถึงลำดับชั้นบุคคลในราชสกุล

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน (2556, 940) ให้ความหมายของคำ ยศ ว่า “ความยกย่องนับถือเกียรติของตน,
เกียรติคุณ, ฐานันดรที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง มีสูงต่ำ
ตามลำดับกันไป; เครื่องหมายพิเศษที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานแก่ผู้มี
ฐานันดร มีสูงต่ำตามลำดับกันไป, เครื่องกำหนดหมายฐานะหรือชั้นของบุคคล” ในงานวิจัยนี้จึงให้ความหมายของคำ
ยศ สำหรับเจ้านาย ว่า “เครื่องกำหนดหมายฐานะหรือชั้นของเจ้านาย”

⁵ ตรงกับความหมายของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2538, 1) ที่ว่า “สกุลยศ คือยศที่เกิดเป็น
เจ้านายชั้นใด”

ประเภทที่สอง ได้แก่ **อิสริยยศ** หมายถึง “ยศที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้านายให้สูงขึ้น และยศอันยิ่งใหญ่ที่สามัญชนได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้า” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556, 1417) ได้แก่ อิสริยยศเจ้าฟ้า อิสริยยศพระองค์เจ้า อิสริยยศเจ้านายชั้นพิเศษ อิสริยยศเจ้าต่างกรม และอิสริยยศ พระภรรยาเจ้า

เจ้านายทรงดำรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์และสกุลยศตั้งแต่แรกประสูติ เจ้านายอาจรับได้อิสริยยศเพิ่มขึ้น ยศของเจ้านายเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อการกำหนดองค์ประกอบและกลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย (ดังจะได้อธิบายรายละเอียดต่อไปในหัวข้อ 4.7)

3.2 ฐานันดรศักดิ์เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

งานวิจัยนี้จะอธิบายฐานันดรศักดิ์ของเจ้านายโดยแบ่งเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า เจ้าต่างกรม พระภรรยาเจ้า และเจ้านายชั้นพิเศษ รวมทั้งจะได้อธิบายวาระการเปลี่ยนแปลงยศศักดิ์เจ้านายด้วย

3.2.1 เจ้านายชั้นเจ้าฟ้า

โดยปกติแล้ว เจ้าฟ้าเป็นลำดับชั้นสูงสุดของพระราชวงศ์ เจ้าฟ้ามีที่มา 2 ประการ คือ เจ้าฟ้าทางพระชาติกำเนิด และเจ้าฟ้าทางการสถาปนา โดยมีหลักการเบื้องต้นที่ว่าเจ้าฟ้าจะต้องมีพระบิดาและพระมารดาเป็นราชตระกูลด้วยกันทั้งสองฝ่าย (ศุภวิทย์ เกษมศรี 2554, 217) ประกอบกับพระบรมราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์

ก. เจ้าฟ้าทางพระชาติกำเนิด มี 2 กลุ่ม ดังนี้

(1) **เจ้าฟ้าลูกหลวง** ได้แก่ เจ้าฟ้าพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่มีพระชนนีเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี ลูกหลวง หลานหลวง พระภรรยาเจ้าชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และธิดาเจ้าประเทศราชหรือประเทศเอกราช⁶ ตัวอย่าง

⁶ กรณีเจ้าฟ้าที่ประสูติแต่พระธิดาของเจ้าประเทศราชหรือประเทศเอกราช พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2549, 17) ทรงอธิบายว่า “พระราชโอรสเกิดด้วยเจ้าต่างประเทศซึ่งเป็นเมืองเอกราชในครั้งนั้น เป็นเจ้าฟ้าไปไรต์ (By Right – ผู้วิจัย) ฤๅเมืองซึ่งเป็นเอกราชอยู่แต่เดิม ภายหลังมาเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกรุงเทพฯ พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดให้หลานเจ้าคนนั้น ซึ่งเป็นพระราชโอรส พระราชธิดาของพระองค์เป็นเจ้าฟ้าก็เป็นได้ ...” จะเห็นว่า ถ้าพระชนนีของเจ้าฟ้าเป็นพระธิดาเจ้าเมืองเอกราชนับว่าเป็นเจ้าฟ้าโดยอัตโนมัติ แต่หากว่าพระชนนีของเจ้าฟ้าเป็นพระธิดาเจ้าเมืองประเทศราชนั้นจะต้องมีพระบรมราชวินิจฉัยก่อน

- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวิชราลงกรณ์ฯ เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นสมเด็จพระอัครมเหสี

- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ฯ เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระนางเธอ พระองค์เจ้าสุขุมลมารศรี ซึ่งเป็นลูกหลวง คือ เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าโสมนัส เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ซึ่งเป็นหลานหลวง คือ เป็นพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ เป็นพระราชธิดาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ซึ่งเป็นพระภรรยาเจ้าดำรงพระยศสูงกว่าชั้นพระองค์เจ้า

- สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากฤษณาภิรมย์ เป็นพระราชธิดาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกกับเจ้าจอมมารดาทองสุข ซึ่งเป็นพระราชธิดาของเจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์

(2) เจ้าฟ้าหลานหลวง ได้แก่ เจ้าฟ้าที่ประสูติแต่พระชนนีที่ทรงเป็นเจ้าฟ้ากับพระชนกที่ทรงศักดิ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป ตัวอย่าง

- สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ามิ่งกุฎา มีพระชนนีเป็นเจ้าฟ้า คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงมหาดลายนคร และพระชนกทรงศักดิ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากฤษณาภิรมย์ กรมหลวงอินทสุโขทัย

ข. เจ้าฟ้าทางการสถาปนา มี 3 กลุ่ม ดังนี้

(1) เจ้าฟ้าเมื่อแรกประดิษฐานพระราชวงศ์ ได้แก่ พระประยูรญาติของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งทรงสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าฟ้าเมื่อทรงประดิษฐานพระราชวงศ์จักรีแล้ว เช่น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสวางควัฒนวิมล กรมหลวงเทพนิรมิต สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าบุญรอด เป็นต้น

(2) เจ้าฟ้าในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ได้แก่ พระราชโอรสในกรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่ประสูติแต่พระชนนีที่เป็นพระองค์เจ้า และธิดาเจ้าประเทศราชหรือประเทศเอกราช ตัวอย่าง

- พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ เป็นพระราชโอรสของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพกับพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดาราวดี

- สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าพิบูลยธรณี เป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทกับเจ้าศิริรัตจา ซึ่งเป็นพระกนิษฐาพระเจ้าเมืองเชียงใหม่

(3) **เจ้าฟ้าพระราชภราดา** ได้แก่ พระราชภราดาร่วมครุโภทรของพระมหากษัตริย์ที่มีได้ทรงดำรงพระยศเจ้าฟ้าก่อนเสวยราชย์ และพระราชภราดาอันสนิทของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง

- สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช เป็นพระราชภราดาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อยังไม่เสวยราชย์ทั้ง 3 พระองค์ ดำรงพระยศพระองค์เจ้า เมื่อเสวยราชย์แล้วจึงสถาปนาพระราชภราดาให้มีพระยศเป็นเจ้าฟ้า

- พระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนชัชวาลย์กัลยา และพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เป็นพระราชภราดาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระชนนีของเจ้าฟ้า คือ หม่อมเจ้าพรรณราย เป็นพระกนิษฐาของกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นพระราชภราดาอันสนิทจึงสถาปนาให้มีพระยศสูงขึ้น (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 296-297) ภายในฐานันดรศักดิ์ชั้นเจ้าฟ้าด้วยกันแบ่งได้เป็น 3 ชั้น ดังนี้

1) **เจ้าฟ้าชั้นเอก** ได้แก่ พระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ประสูติแต่สมเด็จพระอัครมเหสี (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2550, 160) และพระภรรยาเจ้าซึ่งเป็นลูกหลวง

2) **เจ้าฟ้าชั้นโท** ได้แก่ พระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ประสูติพระภรรยาเจ้าซึ่งเป็นหลานหลวงและพระภรรยาเจ้าชั้นพระวรวงศ์เธอ

3) **เจ้าฟ้าชั้นตรี** ได้แก่ พระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์ และพระราชโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

3.2.2 เจ้านายชั้นพระองค์เจ้า

พระองค์เจ้าเป็นลำดับชั้นรองลงมาแต่เจ้าฟ้า มีที่มา 2 ประการ คือ พระองค์เจ้าทางพระชาติกำเนิด และพระองค์เจ้าทางการสถาปนา

ก. **พระองค์เจ้าทางพระชาติกำเนิด** มี 5 กลุ่ม ดังนี้

(1) **พระองค์เจ้าลูกหลวง** พระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์กับพระสนม ตัวอย่าง

- พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับหม่อมเจ้าพรรณราย แม้พระชนนีทรงศักดิ์เป็นหม่อมเจ้าแต่ก็มีเชื้อพระองค์เจ้า พระโอรสจึงมีสกุลยศเพียงพระองค์เจ้า

- พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดากลิ่น

(2) พระราชโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ตัวอย่าง

- พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจรัญโรจน์เรืองศรี เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดาช้อย
- พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารัชนิแฉ่มจรัส เป็นพระโอรสในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญกับเจ้าจอมมารดาเลี่ยมเล็ก

(3) พระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าที่พระมารดาเป็นพระองค์เจ้า ตัวอย่าง

- พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีชา พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์กับพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบรรเทิง

(4) พระโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขกับพระชายา ตัวอย่าง

- พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขกับพระชายาทองอยู่

(5) พระโอรสธิดาที่พระบิดาและพระมารดาเป็นพระองค์เจ้า ตัวอย่าง

- พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร พระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาวสิทธิ์นฤมล

ข. พระองค์เจ้าทางการสถาปนา มี 2 กลุ่ม ดังนี้**(1) พระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าที่พระมารดาเป็นหม่อมเจ้าลงไป โอรสธิดาของพระองค์เจ้ากลุ่มนี้อาจมียศหม่อมเจ้าหรือหม่อมราชวงศ์ตามแต่พระบรมราชวินิจฉัย ตัวอย่าง**

- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตกับหม่อมเจ้าประสงศ์สม บริพัตร
- พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรานนท์ธวัช พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัยกับหม่อมระวี จุฑาธุช ณ อยุธยา

(2) หม่อมเจ้าหรือสามัญชนที่ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า พระมหากษัตริย์อาจทรงสถาปนาหม่อมเจ้าหรือสามัญชนที่ประกอบคุณความดีขึ้นเป็นพระองค์เจ้าได้ เป็นการสถาปนาลักษณะนี้เป็นการสถาปนาเจ้านายเฉพาะพระองค์ ไม่มีผลต่อผู้สืบเชื้อสายของเจ้านายพระองค์นั้น ตัวอย่าง

- พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ เดิมดำรงสกุลยศหม่อมเจ้า มีพระนามเดิมว่าหม่อมเจ้าติศ
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เดิมเป็นหม่อมหลวงโสมสวลี กิติยากร

ภายในฐานันดรศักดิ์ชั้นพระองค์เจ้าด้วยกันแบ่งเป็น 4 ชั้น ดังนี้

(1) **พระองค์เจ้าชั้นเอก** ได้แก่ พระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ประสูติแต่พระสนม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2549, 26) และ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2538, 4)

(2) **พระองค์เจ้าชั้นพิเศษ** ได้แก่ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และพระวรราชาทินัดดามาตุ เป็นพระองค์เจ้าทางการสถาปนา พระองค์เจ้าชั้นนี้ทรงศักดิ์สูงกว่าพระเจ้าหลานเธอซึ่งเป็นพระองค์เจ้าชั้นโทในฐานะที่เป็นพระมารดาของพระเจ้าหลานเธอ ฐานันดรศักดิ์พระองค์เจ้าชั้นพิเศษเป็นข้อสังเกตของงานวิจัยนี้

(3) **พระองค์เจ้าชั้นโท** ได้แก่ พระราชโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2549, 26) และ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2538, 4) พระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าที่ประสูติพระมารดาที่เป็นพระองค์เจ้า และพระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าชั้นเอกที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และทรงประกาศให้พระบุตรเป็นหม่อมเจ้า

(4) **พระองค์เจ้าชั้นตรี** ได้แก่ พระโอรสธิดาในกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขกับพระราชชายา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2549, 28) พระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าชั้นเอกที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า แต่มิได้ทรงประกาศให้พระบุตรเป็นหม่อมเจ้า (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2538, 4) พระโอรสธิดาที่พระบิดาและพระมารดาเป็นพระองค์เจ้า (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2538, 4) และเจ้านายซึ่งทรงได้รับสถาปนาเป็นพระองค์เจ้าหรือพระองค์เจ้าตั้ง

3.2.3 เจ้านายชั้นหม่อมเจ้า

หม่อมเจ้าเป็นลำดับขั้นสุดท้ายของพระราชวงศ์และเป็นเจ้านายทางพระชาติกำเนิดเท่านั้น โดยปกติแล้วเป็นพระโอรสธิดาของเจ้าฟ้าที่มีพระมารดาเป็นหม่อมเจ้าลงไป และพระโอรสธิดาของพระองค์เจ้า ตัวอย่าง

- หม่อมเจ้าจุมภฏพงษ์บริพัตร เป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตกับหม่อมเจ้าประสงค์สม บริพัตร (ต่อมาจึงได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าตั้ง ได้อธิบายมาแล้วในหัวข้อ 3.2.2)

- หม่อมเจ้าเจริญใจ เป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์กับหม่อมมาลัย จิตรพงศ์ ณ อยุธยา

ถัดแต่หม่อมเจ้าลงมาเป็นหม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวง และผู้สืบสายราชตระกูลในนามราชสกุลมีเครื่องหมาย “ณ อยู่ชยา” กำกับ นับเป็นราชินิกุลและเป็นสามัญชน

3.2.4 เจ้าต่างกรม

เจ้าต่างกรม หมายถึง เจ้านายซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาให้ทรงกรม ปรากฏครั้งแรกในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ สมัยอยู่ชยา ได้แก่ กรมหลวงโยธาเทพ และกรมหลวงโยธาเทพ สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระยาตำรากรราชานุภาพ (2538, 12) ทรงเห็นว่า เดิมทีเดิยวไม่ใช่อิสริยยศเจ้านาย แต่เป็นการรวบรวมผู้คนเข้าสังกัดเป็นกรมใหม่ ให้เจ้ากรมเป็นหลวง มีราชทินนาม เป็น หลวงโยธาเทพ และ หลวงโยธาเทพ คนทั้งหลายจึงเรียกเจ้านายของกรมนี้ว่า “เจ้ากรมหลวงโยธาเทพ” และ “เจ้ากรมหลวงโยธาเทพ” หมายถึง ผู้เป็นเจ้านายของกรมโยธาเทพและกรมโยธาเทพ ไม่ใช่พระนามเหมือนอย่างปัจจุบัน ต่อมาในราชวงศ์บ้านพลูหลวง การตั้งกรมจึงกลายมาเป็นอิสริยยศเจ้าต่างกรม ด้วยสมเด็จพระเพทราชาทรงใช้ประเพณีตั้งกรมแทนการกินเมือง (สมเด็จพระนารายณ์ 2538, 13-14) อิสริยยศเจ้าต่างกรมนี้เป็นอิสริยยศของทั้งเจ้านายฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ยังคงปรากฏสืบมาในสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงในรัชกาลที่ 5 ได้ยกเลิกระบบไพร่ ส่งผลให้มีการยกเลิกการเกณฑ์ผู้คนเข้าสังกัดกรมกอง อิสริยยศเจ้าต่างกรมจึงเป็นได้เพียงอิสริยยศสำหรับยกย่องเจ้านาย มิใช่การสังกัดกรมเจ้านายตามอย่างประเพณีเดิม หากยังมีเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุห้บาญชีไว้เป็นช่วงใช้ในพระองค์

การสถาปนาอิสริยยศเจ้าต่างกรมไม่ได้เปลี่ยนแปลงฐานันดรศักดิ์เดิมของเจ้านาย หากแต่เจ้าต่างกรมจะทรงศักดิ์สูงกว่าเจ้านายในฐานันดรศักดิ์เดียวกัน สังเกตจากศักดินาที่เพิ่มขึ้น ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ทรงกรมมีศักดินา 40,000 ไม่ทรงกรมมีศักดินา 20,000 พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้า ทรงกรมมีศักดินา 15,000 ไม่ทรงกรมมีศักดินา 7,000 (กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 2 2540, 747-751) โดยปกติแล้ว จะทรงสถาปนาเจ้าต่างกรมเฉพาะเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าเท่านั้น หากจะทรงสถาปนาหม่อมเจ้าขึ้นเป็นเจ้าต่างกรมจะต้องสถาปนายกหม่อมเจ้าขึ้นเป็นพระองค์เจ้าเสียก่อน

อิสริยยศเจ้าต่างกรมมีตำแหน่งชั้นกรมเทียบกับบรรดาศักดิ์ของขุนนางตั้งแต่ชั้นหมื่นไปจนถึงชั้นพระยา อิสริยยศที่เทียบบรรดาศักดิ์ขุนนางนี้อาจได้เรียกว่า **อิสริยศศักดิ์** ได้แก่ กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง กรมพระ กรมสมเด็จพระ (เริ่มใช้ในรัชกาลที่ 4 แล้วเปลี่ยนแปลงในรัชกาลที่ 6) และกรมพระยา (เริ่มใช้ในรัชกาลที่ 6)

1) **กรมหมื่น** ปกติแล้วเป็นอิสริยศศักดิ์เจ้าต่างกรมชั้นแรกสุดของเจ้านายชั้นพระองค์เจ้า ตัวอย่าง กรมหมื่นสมมตอมรินทร์ กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

2) กรมขุน เป็นอิสริยยศที่ถัดขึ้นจากชั้นกรมหมื่น มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- เจ้าฟ้า นับเป็นอิสริยยศที่ชั้นแรกสุด ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวิชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี
- พระอัครชายา ตัวอย่าง พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรควรรราชกัลยา
- พระองค์เจ้าพระกนิษฐภคินีพระองค์ใหญ่ ตัวอย่าง พระเจ้าน้องนางเธอ กรมขุนกัลยาสุนทร เป็นพระกนิษฐภคินีพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- พระองค์เจ้าพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ กรมขุนสุพรรณภาควดี เป็นพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ในบรรดาพระองค์เจ้าด้วยกันของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- พระองค์เจ้าฝ่ายหน้า ที่อาจได้รับสถาปนาหรือเลื่อนจากชั้นกรมหมื่นเป็นกรมขุน ตัวอย่าง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรินทร์ เดิมเป็นกรมหมื่นสมมตอมรินทร์

3) กรมหลวง เป็นอิสริยยศที่ถัดขึ้นจากชั้นกรมขุน โดยมากแล้วตำแหน่งชั้นกรมหลวงถือเป็นชั้นที่สุดของเจ้านาย มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- เจ้าฟ้าพระราชโอรสธิดาพระองค์ใหญ่ ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพย์รัตน กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร เป็นพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ในบรรดาเจ้าฟ้าด้วยกันของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- สมเด็จพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษเทเวศร์ เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอผู้ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
- พระองค์เจ้าพระเชษฐา ตัวอย่าง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์
- พระองค์เจ้าพระอนุชา ตัวอย่าง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
- พระองค์เจ้าพระปิตุลา ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิเศษศรีสวัสดิ
- พระองค์เจ้าผู้ใหญ่อยุ่ใน ตัวอย่าง พระเจ้าอัยยิกาเธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดา
- สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ตัวอย่าง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

4) กรมพระ เป็นอิสริยยศที่ถัดขึ้นจากชั้นกรมขุน เดิมเป็นตำแหน่งกรมชั้นสูงสุดของเจ้าต่างกรมตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัชกาลที่ 3 เจ้าต่างกรมชั้นกรมพระเป็นพระบรมวงศ์ฝ่ายหน้าและฝ่ายใน มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- สมเด็จพระมหาอุปราช ได้แก่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
- กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข
- สมเด็จพระบรมราชาชนนี ตัวอย่าง กรมพระอมรินทรามาตย์ เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอและสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอร่วมครุภทร ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าพาดุสิตมณีนมัย กรมพระเทพนารีรัตน์ เป็นสมเด็จพระโสทรเชษฐภคินีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

- พระองค์เจ้าต่างกรมพระเชษฐา ตัวอย่าง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชร-อัครโยธิน

- พระองค์เจ้าพระปิตุลา ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์

- พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ซึ่งทรงสมณศักดิ์ ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์

- พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ซึ่งทรงพระคุณ ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดาร์ตพระราชประยูร

- พระอัครชายาของพระมหากษัตริย์ที่ล่วงรัชกาลไปแล้ว ตัวอย่าง พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ

5) กรมสมเด็จพระ เป็นอิสริยยศศักดิ์ชั้นสูงสุดของเจ้าต่างกรมในรัชกาลที่ 4-5 เจ้าต่างกรมชั้นกรมสมเด็จพระเป็นพระบรมวงศ์ฝ่ายหน้าและฝ่ายใน มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- สมเด็จพระบรมราชชนนี ตัวอย่าง กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- พระปิตุลา ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมสมเด็จพระบำราบปรปักษ์

- พระเชษฐา ตัวอย่าง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร

- พระบรมวงศ์ซึ่งทรงพระคุณเสมอด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์-เธอ กรมสมเด็จพระสุดาร์ตพระราชประยูร

- สมเด็จพระมหาสมณะ ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชินโรส

6) กรมพระยา เป็นอิสริยยศศักดิ์ชั้นสูงสุดของเจ้าต่างกรมตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา เจ้าต่างกรมชั้นกรมพระยาเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าทั้งสิ้น มีลักษณะต่างๆ ดังนี้

- พระปิตุลา ตัวอย่าง สมเด็จพระราชาธิบดีปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

- พระอัยกา ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

- สมเด็จพระมหาสมณะ ตัวอย่าง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

อนึ่ง เจ้าต่างกรมชั้นกรมสมเด็จพระบางพระองค์ปรับพระอิสริยยศศักดิ์เป็นกรมพระยาด้วย ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ปรับพระอิสริยยศศักดิ์จาก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร การเปลี่ยนแปลงอิสริยยศศักดิ์นี้เป็นการเปลื้องคำว่า สมเด็จพระ ออกจาก

คำบอกขัณฑ์ศ กรมสมเด็จพระ แล้วนำคำว่า สมเด็จพระ ไปไว้ข้างหน้าค่านำพระนามแทน เพื่อแสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงอิสริยยศศักดิ์ชั้นสูงสุดในอิสริยยศเจ้าต่างกรม

3.2.5 พระภรรยาเจ้า

พระภรรยาของพระมหากษัตริย์มีทั้งที่เป็นเจ้านายและสามัญชน อาจได้รับสถาปนาให้มียศสูงขึ้นหรือสถาปนาขึ้นเจ้า มีลำดับชั้นอิสริยยศต่างๆ กัน ดังนี้

1) **สมเด็จพระอัครมเหสี** เป็นตำแหน่งอิสริยยศชั้นสูงสุดของพระภรรยาเจ้า พระราชโอรสของสมเด็จพระอัครมเหสีจะทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระรัชทายาทต่อไป ในสมัยรัตนโกสินทร์ไม่ปรากฏการสถาปนาสมเด็จพระอัครมเหสี ในรัชกาลที่ 4 ปรากฏตำแหน่งสำหรับอัครมเหสี ได้แก่ สมเด็จพระนางนาราชเทวี (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2548, 552)⁷ หรือสมเด็จพระนางนาฏบรมมรรคาเทวี(จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 115) ในรัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีมีศักดิ์นา 100,000 เสมอด้วย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชและสมเด็จพระบรมราชชนนี (กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 2 2540, 748 และ 750) ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชเทวี สมเด็จพระอัครราชเทวี และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสี ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมราชินี

- **สมเด็จพระบรมราชินีนาถ** เป็นตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีซึ่งได้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ ในสมัยรัตนโกสินทร์มี 2 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

- **สมเด็จพระบรมราชินี** เป็นตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีแต่ไม่ได้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ ในรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชกำหนดในกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ (ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 12 พฤศจิกายน 2467 2467, 41) ให้สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี เป็นตำแหน่งสำหรับสมเด็จพระอัครมเหสี เป็นพระชายาหลวงของพระมหากษัตริย์ นับแต่นั้นมา สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี จึงเป็นตำแหน่งสำหรับสมเด็จพระอัครมเหสี สมัย

⁷ หนังสือ รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2548, 522) ตั้งชื่อประกาศว่า “ประกาศชำระเลิกในสมเด็จพระนางนาราชเทวี สมเด็จพระเทพศิรินทร” ประกาศนี้ไม่ระบุวันเดือนปีที่ประกาศ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สมเด็จพระนางนาราชเทวีในประกาศนี้หาใช่สมเด็จพระเทพศิรินทร พระบรมราชินีไม่ เนื่องจากประกาศฉบับอื่นๆ ออกพระนามสมเด็จพระเทพศิรินทร พระบรมราชินีก่อนการสถาปนาพระนามพระอัฐิว่า พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ ทั้งสิ้น

รัตนโกสินทร์มี 3 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี^๘ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี

- **สมเด็จพระบรมราชเทวี** เป็นตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีแต่มิได้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ ได้แก่ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ต่อมากฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 (ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 12 พฤศจิกายน 2467, 41) กำหนดให้อิสริยยศสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี เป็นตำแหน่งสำหรับพระมเหสีรอง

- **สมเด็จพระอัครราชเทวี** เป็นตำแหน่งสมเด็จพระอัครมเหสีแต่มิได้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวี ต่อมากฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 (ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 12 พฤศจิกายน 2467, 41) กำหนดให้อิสริยยศสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี เป็นตำแหน่งสำหรับพระมเหสีรอง

2) **พระราชเทวี** เป็นอิสริยยศพระภรรยาเจ้าชั้นรองลงมาจากสมเด็จพระอัครมเหสี ตามพระราชบัญญัติตำแหน่งศักดินาพระบรมวงศานุวงศ์ ตำแหน่งพระราชเทวีมีศักดินา 30,000 เมื่อทรงกรมมีศักดินา 50,000 เสมอศักดินาของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าขึ้นไป และสูงกว่าศักดินาของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า (กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 2 2540, 747-751) ตัวอย่าง พระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี พระราชเทวี

3) **พระอัครชายา** เป็นอิสริยยศพระภรรยาเจ้าชั้นรองลงมาจากสมเด็จพระอัครมเหสีและพระราชเทวี ตามพระราชบัญญัติตำแหน่งศักดินาพระบรมวงศานุวงศ์ ตำแหน่งพระราชเทวีมีศักดินา 15,000 เสมอศักดินาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าไม่ทรงกรม และพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าไม่ทรงกรม เมื่อทรงกรมมีศักดินา 20,000 เสมอศักดินาของพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าทรงกรม และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าไม่ทรงกรม (กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 2 2540) ตัวอย่าง พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์ ในรัชกาลที่ 6 มีตำแหน่ง พระวรวงศ์เธอ คล้ายกับตำแหน่ง อัครชายาเธอ ตัวอย่าง พระวรวงศ์เธอ พระอินทรศักดิศจี

4) **พระนางเธอ** เป็นตำแหน่งพระภรรยาเจ้าที่เป็นพระองค์เจ้าลูกหลวงหรือหลานหลวง เป็นพระมเหสีรองของพระมหากษัตริย์ตามกฎหมายมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 (ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 12 พฤศจิกายน 2467, 41) ตัวอย่าง พระนางเธอลักษมีลาวัณ

^๘ ต่อมาสถาปนาเป็น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระวรวงศ์เธอ เทียบที่พระมเหสีรองตามกฎหมายมณเฑียรบาล ว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467

5) **พระราชชายา** ปรากฏครั้งเดียวในปีพุทธศักราช 2452 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเจ้าจอมมารดาตารารัศมี เป็น เจ้าตารารัศมี พระราชชายา (พระราชชายาเจ้าตารารัศมี) (จิรวัดน์ อดตมะกุล 2552, 492)

3.2.6 เจ้านายชั้นพิเศษ

เจ้านายชั้นพิเศษ ในงานวิจัยนี้หมายถึง เจ้านายที่ทรงดำรงพระเกียรติยศสูงกว่าชั้นเจ้าฟ้า เป็นเจ้านายทางการสถาปนาเท่านั้น ได้แก่

1) **อิสริยยศสำหรับสมเด็จพระรัชทายาท** ได้แก่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร อนึ่ง ในรัชกาลที่ 6 ทรงสถาปนาพระอิสริยยศพระศพสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอซึ่งทรงดำรงพระยศพระรัชทายาทเป็น สมเด็จพระอนุชาธิราช

2) **อิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์และอิสริยยศที่เกี่ยวข้อง** ได้แก่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และอิสริยยศสำหรับชั้นรองพระมหากษัตริย์ ได้แก่ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข

3) **อิสริยยศสำหรับสมเด็จพระอัครมเหสี** ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชเทวี และสมเด็จพระอัครราชเทวี

4) **อิสริยยศสำหรับสมเด็จพระบรมราชกุมารี** ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชกุมารี

5) **อิสริยยศสำหรับสมเด็จพระบรมราชบุพการี** รัชกาลที่ 4 ปรากฏการเฉลิมพระยศสมเด็จพระปฐมบรมราชชนก (สมเด็จพระบรมราชชนกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) ว่า สมเด็จพระบรมมหาไปยกาธิบดี และเฉลิมพระยศพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า สมเด็จพระประถมนบรมวงศ์

รัชกาลที่ 6 ทรงเปลี่ยนให้สมเด็จพระบรมราชชนนีของพระมหากษัตริย์ทรงพระอิสริยยศ “สมเด็จพระ” แทน “กรมสมเด็จพระ” ด้วยถือว่าการตั้งกรมเจ้านายได้ยกเลิกไปแล้ว จึงเปลื้องคำว่า “กรม” ออกเป็น “สมเด็จพระ” รัชกาลปัจจุบันทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมราชชนกขึ้นเป็น “สมเด็จพระ” เช่นกัน

6) **อิสริยยศสำหรับพระญาติวงศ์ชั้นสูง** มีที่มาการสถาปนาพระอิสริยยศต่างกัน 3 ทาง ดังนี้

- พระญาติวงศ์ชั้นสูงซึ่งทรงพระผนวชเรียกว่า สมเด็จพระรูป ซึ่งประกอบมาจากคำ “สมเด็จพระ” แสดงอิสริยยศเจ้านายอย่างสูง กับคำ “พระรูป” หมายถึง นกบวช (ราชบัณฑิตยสถาน 2556, 1010) ได้แก่ สมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์ มหานครนารี (สถาปนาในรัชกาลที่ 4)

- พระญาติวงศ์ชั้นสูงซึ่งทรงพระอิสริยยศสมเด็จพระ ได้แก่ สมเด็จพระปิยมมาวดี ศรีพัชรีนทรมาตา (สถาปนาในรัชกาลที่ 6)
- พระญาติวงศ์ชั้นสูงซึ่งทรงบัญญัติค่านำพระนามพิเศษแสดงพระเกียรติยศที่สูงขึ้น ได้แก่ การสถาปนาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็น สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (สถาปนาในรัชกาลที่ 7)

3.2.7 วาระในการเปลี่ยนแปลงยศศักดิ์

เจ้านายแต่ละพระองค์จะทรงมียศศักดิ์ที่เปลี่ยนแปลงตามวาระของแผ่นดินและวาระของเจ้านายพระองค์นั้นๆ การเปลี่ยนแปลงยศศักดิ์นั้นสัมพันธ์กับพระสถานะของเจ้านายซึ่งสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชกาล แม้เจ้านายจะสิ้นพระชนม์แล้วก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงยศศักดิ์เช่นกัน

(1) วาระของแผ่นดิน

เจ้านายทรงมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชกาลต่างๆ กัน ดังนั้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัชกาลก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงยศศักดิ์ใหม่ ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอัปภัตรวิมลมา เป็นพระธิดาของรัชกาลที่ 5 เมื่อถึงรัชกาลที่ 6 ทรงดำรงพระยศ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าอัปภัตรวิมลมา ด้วยเป็นพระกนิษฐภคินีของรัชกาลที่ 6 เมื่อถึงรัชกาลที่ 7 ทรงดำรงพระยศ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าอัปภัตรวิมลมา ด้วยเป็นพระเชษฐภคินีของรัชกาลที่ 7 เจ้านายพระองค์นี้สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 7 เมื่อถึงรัชกาลที่ 8 ทรงดำรงพระยศ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอัปภัตรวิมลมา ด้วยเป็นพระปิตุจฉาของรัชกาลที่ 8 จะเห็นว่า พระยศเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์แม้ว่าจะสิ้นพระชนม์แล้วก็ตาม

นอกจากนี้ อาจมีการสถาปนาอิสริยยศอื่นๆ อีก เช่น สมเด็จพระมหาอุปราช สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระบรมราชบุพการี พระญาติวงศ์ชั้นสูง เป็นต้น ตามความสัมพันธ์และพระบรมราชวินิจฉัยของพระมหากษัตริย์

ยังมีวาระอื่นๆ ของแผ่นดินที่พระมหากษัตริย์อาจพระราชทานอิสริยยศแก่เจ้านาย ได้แก่

- *วโรกาสมหามงคลของพระมหากษัตริย์* มีการพระราชทานอิสริยยศอย่างใดอย่างหนึ่งแก่เจ้านาย ตัวอย่าง ในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 50 ปี ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาตุลโสภาคย์ ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 2545, 319-320)
- *กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จทิวงคต* มีการพระราชทานอิสริยยศเจ้าต่างกรมขึ้นแทนตำแหน่ง ตัวอย่าง ในรัชกาลที่ 1 เมื่อ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จทิวงคต ทรง

สถาปนาสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แทน หรือมีการพระราชทานอิสริยยศเจ้าต่างกรม เมื่อไม่มีพระราชประสงค์จะตั้งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลพระองค์ใหม่ ตัวอย่าง ในรัชกาลที่ 3 เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพเสด็จทิวงคต ทรงเลื่อนกรมและตั้งกรมเจ้านาย 8 พระองค์ เช่น เลื่อนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นเทพพลภักดิ์ เป็นกรมหลวง เลื่อนพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเดชอดิศร เป็นกรมขุน ตั้งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระองค์น้อย เป็นกรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เป็นต้น (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 63)

(2) วาระของเจ้านาย

เจ้านายอาจทรงได้รับพระราชทานอิสริยยศในระหว่างพระชนม์หรือสิ้นพระชนม์แล้วก็ได้ ในระหว่างพระชนม์ จะทรงได้รับพระราชทานอิสริยยศเมื่อทรงเจริญพระชนม์ขึ้น ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช ทรงรับพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามและอิสริยยศเจ้าต่างกรมเมื่อทรงเจริญพระชนม์แล้วเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 406-407)

เจ้านายอาจทรงได้รับพระราชทานอิสริยยศเมื่อทรงคุณความดีความชอบแก่แผ่นดินหรือในทางส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากัลยาณประวัติ ทรงมีความดีความชอบทางราชการจึงได้รับพระราชทานอิสริยยศเจ้าต่างกรมเป็น พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 2545, 82-83)

เมื่อเจ้านายสิ้นพระชนม์อาจได้รับพระราชทานอิสริยยศให้พระเกียรติยศเพิ่มพูนยิ่งขึ้น พระมหากษัตริย์อาจจะทรงสถาปนาพระศพเจ้านายหรือสถาปนาพระอัฐิเจ้านายก็ได้ ตัวอย่าง เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ 7 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระศพเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ และในรัชกาลปัจจุบัน ทรงสถาปนาพระอัฐิเป็น สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 210-213 และ 297-299)

3.3 ราชประเพณีและพระราชพิธีเกี่ยวกับการพระราชทานพระนาม

ราชประเพณีและพระราชพิธีเกี่ยวกับการพระราชทานพระนามเจ้านายมีแตกต่างกันตามลำดับยศศักดิ์ อธิบายได้ไปเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

3.3.1 การเฉลิมพระยศเจ้านายและการพระราชทานพระนาม

การสถาปนาเจ้านายให้มีพระอิสริยยศสูงขึ้นอาจปรากฏพระราชพิธีการเฉลิมพระยศเจ้านาย ประกอบด้วยพระราชพิธีสำคัญ 2 อย่าง ได้แก่ การอภิเษกเจ้านาย และการจารึกพระสุพรรณบัฏ

1) **การอภิเษกเจ้านาย** พระมหากษัตริย์ทรงรดน้ำพระราชทานอภิเษก เจ้านายที่ทรงรับพระราชทานอภิเษกเท่าที่ปรากฏได้แก่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เรียกว่า พระราชพิธีอุปราชาภิเษก สำหรับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เรียกว่า พระราชพิธีบวรราชาภิเษก สมเด็จพระมหาสมณะ เรียกว่า พระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษก และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอบางพระองค์ เรียกว่า พระราชพิธีรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามและพระราชพิธีลงสรงสนาน นอกนั้น เรียกว่า การอภิเษก

2) **การจารึกพระสุพรรณบัฏ** พระมหากษัตริย์พระราชทานพระสุพรรณบัฏอันหมายถึง แผ่นทองหรือลานทองที่จารึกพระนามเจ้านายอันเป็นพระนามทรงบัญญัติให้เรียกตามนั้น ขั้นตอนการจารึกพระสุพรรณบัฏมีความศักดิ์สิทธิ์กล่าวคือ ต้องจารึกในฤกษ์งามยามดี ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์คือ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีทั้งพิธีพุทธและพิธีพราหมณ์ในการอวยชัย และมีเสนาบดีเป็นสักขีพยาน

การพระราชทานพระสุพรรณบัฏอาจเป็นไป 4 อย่าง อย่างแรก เจ้านายจะทรงรับต่อพระหัตถ์พระมหากษัตริย์ในวันที่มีการอภิเษก อย่างที่สอง เจ้านายสรงน้ำอภิเษก รอรับพระสุพรรณบัฏจากอาลักษณ์ที่วัง และจึงเสด็จทูลเกล้าฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนกับต้นไม้เงินทองเมื่อเสด็จออกขุนนาง ทั้งสองอย่างนี้เป็นราชประเพณีเดิม อย่างที่สาม เพิ่งมีในรัชกาลที่ 4 คือมีการอภิเษกเจ้านาย พระมหากษัตริย์พระราชทานรดน้ำจากพระมหาสังข์และทรงเจิม จากนั้นพระราชทานพระสุพรรณบัฏต่อพระหัตถ์ พระมหากษัตริย์เสด็จไปพระราชทานอภิเษกที่วังหากเป็นพระบรมวงศ์ และให้ไปรับพระราชทานที่ท้องพระโรงหากเป็นพระอนุวงศ์ และพระมหากษัตริย์โปรดให้มีใบกำกับพระสุพรรณบัฏและอ่านประกาศพระบรมราชโองการ และอย่างสุดท้าย ปรากฏตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน คือโปรดให้ตั้งพระสุพรรณบัฏในมณฑลพระราชพิธี และให้จัดในเวลาว่างงานมณฑลพระราชพิธี เจ้านายจะเสด็จมารับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ อาลักษณ์อ่านประกาศในท้องพระโรง เสด็จออกเป็นการเต็มยศ เมื่อเสร็จพระราชพิธีให้เจ้าพนักงานเชิญพระสุพรรณบัฏไปส่งมอบถวายที่วังตามพระฤกษ์

พระสุพรรณบัฏเป็นเครื่องราชูปโภคสำคัญของเจ้านายที่ได้รับพระทานพระอิสริยยศ พระสุพรรณบัฏเป็นแผ่นทองที่จารึกพระนามเจ้านายพระองค์นั้น สำหรับพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ถือเป็นเครื่องราชูปโภคที่เรียกว่า พระราชสิริ ซึ่งเป็นสิ่งอันมงคลสำหรับ

พระมหากษัตริย์ ประกอบด้วยพระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธย จารึกดวงพระชันษา และพระราชลัญจกร (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ 2539, 30) บุคคลย่อมออกพระนามเจ้านายตามที่จารึกไว้ตั้งนั้น องค์ประกอบของพระสุพรรณบัฏตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมามีของสำคัญ 3 สิ่ง ได้แก่ พระสุพรรณบัฏ ใบกำกับพระสุพรรณบัฏ และคำประกาศ

องค์ประกอบแรก คือ พระสุพรรณบัฏ หมายถึง ลานทอง เสมือนกระดาดใบลานที่ทำจากทอง ขนาดและน้ำหนักทองของพระสุพรรณบัฏจะมีแตกต่างกันไปตามพระยศของเจ้านาย พระสุพรรณบัฏถือเป็นสิ่งแทนพระองค์เจ้านาย การปฏิบัติต่อพระสุพรรณบัฏเหมือนปฏิบัติพระนาม เป็นต้นว่าต้องเชิญพระสุพรรณบัฏขึ้นพระราชยานและมีเครื่องประกอบพระอิสริยยศตาม พระนามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏถือเป็นพระนามทางการที่บุคคลต้องออกพระนามไปตามนั้น

องค์ประกอบที่สอง คือ ใบกำกับพระสุพรรณบัฏ ได้แบบมาจากการใช้บัตรหมายประกาศของเสนาบดี ความสำคัญของใบกำกับพระสุพรรณบัฏคือใช้สำหรับแต่งตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุห่บาญชีให้มีบรรดาศักดิ์ต่างๆ กันตามพระเกียรติศักดิ์

องค์ประกอบที่สาม คือ คำประกาศ มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์อ่านพระประกาศต่อที่ประชุม คำประกาศจะแสดงพระเกียรติคุณเจ้านายเพื่อให้เห็นเหตุสมควรที่จะตั้งเจ้านายพระองค์นั้นๆ

3.3.2 การเฉลิมพระนามเจ้าฟ้า

เจ้าฟ้าเป็นพระยศชั้นสูงมีพระราชพิธีเฉลิมพระนามเป็นการเฉพาะ ตามราชประเพณีแล้ว เจ้าฟ้าจะต้องมีพระนามตามจารึกบนพระสุพรรณบัฏถือเป็นพระนามทางการ พระนามนั้นจะได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อพระชนมายุเข้า 9 ปี ก่อนหน้านั้นจะทรงพระนามอย่างลำลองไปก่อน การพระราชทานพระนามเจ้าฟ้ามีพระราชพิธีเฉลิมพระยศเจ้าฟ้าโดยเฉพาะเรียกว่า “พระราชพิธีรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม”

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขราชประเพณีดังกล่าว ทรงพระราชทานพระนามทางการไว้ตั้งแต่เจ้าฟ้าเจริญชนม์ได้ 1 เดือน เนื่องจากมีพระราชประสงค์กันมิให้เรียกพระนามลำลองไปต่างๆ กัน เช่น เจ้าฟ้าเพชร เจ้าฟ้าพร เจ้าฟ้ากัญ ในสมัยอยุธยา ดูเป็นการต่ำสูงไม่เหมาะสม แต่ยังคงถือว่าเจ้าฟ้าที่ยังมิได้ผ่านพระราชพิธีรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามเป็นเจ้าฟ้าไม่มีพระนาม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว and สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2547, 2-5)

สมัยรัตนโกสินทร์ เจ้านายชั้นเจ้าฟ้าไม่ทุกพระองค์ที่ได้รับพระราชทานพระนามทางการหลายพระองค์ทรงเป็นเจ้าฟ้าไม่มีพระนาม โดยเฉพาะเมื่อแรกประดิษฐานพระราชวงศ์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมิตได้เฉลิมพระนามเจ้าฟ้าใหม่ เฉลิมพระนามแต่เพียงสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประไพวดี (เดิมพระนามว่า เอียง) พระองค์เดียว ในรัชกาลที่ 4 เมื่อจะมีการพระราชทานพระอิสริยยศอย่างใดอย่างหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระนามเสียก่อน เช่น เมื่อบวรราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเฉลิมพระนามเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอิศเรศจุฑาภรณ์ฯ กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เสียก่อน

เจ้าฟ้าต่างกรมซึ่งทรงรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามจะต้องออกพระนามทั้งพระนามเดิมและพระนามกรม ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์

เจ้านายบางพระองค์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าฟ้า หากมิได้มีการเฉลิมพระนามใหม่ ถือว่าไม่มีพระนามเจ้าฟ้าโดยราชประเพณี ตัวอย่าง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนนครสวรรค์ดิวงค์ พระนามเดิม พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ขึ้นเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า ครั้นนั้นมิได้เฉลิมพระนามใหม่ จึงไม่ทรงพระนามเจ้าฟ้า เมื่อออกพระนามไม่มีพระนามเดิม เป็น พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์ดิวงค์

สำหรับพระราชพิธีเกี่ยวแก่พระนามเดิมเจ้าฟ้า จะมีพระราชพิธีเฉลิมพระนามเป็นการเฉพาะ เรียกว่า “พระราชพิธีรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม” เจ้าฟ้าบางพระองค์ทรงได้รับการยกย่องจากพระมหากษัตริย์ให้มีพระเกียรติยศยิ่งใหญ่กว่าเจ้าฟ้าพระองค์อื่นจะมีพระราชพิธีต่อเนื่อง อีกพระราชพิธีหนึ่ง ได้แก่ พระราชพิธีลงทรงสนาน ในสมัยรัตนโกสินทร์มีการพระราชพิธีนี้เพียง 2 ครั้ง ได้แก่ พระราชพิธีลงทรงสนานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ในรัชกาลที่ 2 และพระราชพิธีลงทรงสนานเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศฯ สยามมกุฎราชกุมารในรัชกาลที่ 5 นอกจากพระราชพิธีดังกล่าวแล้ว เจ้าฟ้าอาจทรงรับพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามในพระราชพิธีอื่นได้อีก ได้แก่ พระราชพิธีโสกันต์

ราชประเพณีและพระราชพิธีเกี่ยวแก่พระนามเดิมเจ้าฟ้าได้ผ่อนคลายลงตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน ไม่มีราชประเพณีการพระราชทานพระนามเมื่อพระชันษา 9 ปี และไม่มีพระราชพิธีรับพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนาม

3.3.3 การพระราชทานพระนามพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า

เจ้านายชั้นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้าจะได้รับพระราชทาน/ประทานพระนามเมื่อพระชันษาได้ 1 เดือนในคราวการสมโภชเดือน เจ้านายผู้เป็นประธานในพิธีอาจเป็นพระมหากษัตริย์ พระบิดาของเจ้านายหรือพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ที่ทรงนับถือ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายเรื่องการพระราชทานพระนามพระองค์เจ้าลูกหลวง ว่า ก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีราชประเพณีสมโภชเดือนลงพระตำหนัก พระนามพระองค์เจ้าลูกหลวงก่อนหน้านั้นสังเกตได้ว่าเป็นพระนามอย่างล้าลอง พระเจ้าลูกเธอหากได้เฝ้าพระมหากษัตริย์แล้ว จะทรงได้รับพระราชทานพระนามตามนิมิตเมื่อแรกเฝ้า เช่น นุ่ม ทับทิม ผอบ บางครั้งเจ้าจอมมารดาก็เป็นผู้คิดชื่อนพระนาม พระเจ้าลูกเธอเพื่อให้มีพระนามลงในบาญชีเบี้ยหวัด พระเจ้าลูกเธอบางพระองค์เมื่อเจริญพระชนม์ขึ้นก็อาจได้รับพระราชทานพระนามใหม่เหมือนเจ้าฟ้าได้รับพระราชทานพระนามเมื่อพระชันษา 9 ปี ต่อมาในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาเสด็จลงพระตำหนักร่วมการสมโภชเดือนและพระราชทานพระนามถือเป็นธรรมเนียมเช่นนั้นเรื่อยมา (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2505b, 66-67)

พระองค์เจ้าในชั้นอื่นๆ เจ้านายผู้ทรงเป็นประธานในพิธีอาจเปลี่ยนแปลงจากพระมหากษัตริย์เป็นพระบิดาของเจ้านายพระองค์นั้นหรือพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ที่ทรงนับถือ

การพระราชทานพระนามอาจยืดหยุ่นได้ กล่าวคือ อาจมิได้พระราชทานพระนามในคราวเดียวกับการสมโภชเดือน และอาจพระราชทานพระนามเมื่อเจ้านายทรงเจริญพระชนม์แล้วก็ได้ ตัวอย่าง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระนามหม่อมเจ้าฉลาลัยเลอสรร์เมื่อทรงเจริญพระชนม์จนสอบไล่ชิงทุน King Scholarship ได้ที่หนึ่ง (วชิรญาณสุภาสิตกับบทแถมของกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม 2504, ๕)

ฐานันดรศักดิ์เจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มีรายละเอียดมากและซับซ้อน เน้นความสำคัญของพระชาติกำเนิดเจ้านาย ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ และลำดับชั้นเป็นสำคัญ รายละเอียดของเจ้านายแต่ละฐานันดรศักดิ์และยศมีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายในลักษณะต่างๆ กันดังจะได้อธิบายต่อไปในบทที่ 4 และบทที่ 5

บทต่อไปจะเป็นการอธิบายความรู้เกี่ยวกับพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ คำเรียกของพระนาม ประเภทและลักษณะของพระนาม องค์ประกอบของพระนาม องค์ประกอบร่วมของพระนาม ความสัมพันธ์ของพระนามกับลำดับยศศักดิ์ และปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

บทที่ 4

พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

บทที่ 4 นี้เป็นการอธิบายเรื่องพื้นฐานเกี่ยวกับพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้จากการค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลพระนาม เนื้อหาแบ่งเป็น 7 หัวข้อ ได้แก่ คำเรียกของพระนามเจ้านาย ประเภทและลักษณะของพระนาม การออกพระนามเจ้านาย องค์ประกอบของพระนาม องค์ประกอบร่วมของพระนาม ความสัมพันธ์ของฐานันดรศักดิ์กับพระนาม และปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนาม และการเฉลิมพระนาม

4.1 คำเรียกของพระนามเจ้านาย

คำที่ความหมายเดียวกันกับ “พระนาม” ใช้แก่เจ้านายแตกต่างกันไปตามฐานันดรศักดิ์ ได้แก่ พระปรมาภิไธย พระนามาภิไธย และพระนาม

4.1.1 พระปรมาภิไธย

พระนามสำหรับพระมหากษัตริย์เรียกว่า พระปรมาภิไธย หรือ พระบรมนามาภิไธย เรามักใช้คำสามัญนาม “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เป็นคำเรียกแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ (พระยาอุปกิตศิลปสาร 2548, 164) หากใช้พระปรมาภิไธยหรือพระบรมนามาภิไธยซึ่งเป็นคำวิสามัญนามแล้วจะต้องประกอบกับคำสามัญนาม “พระบาทสมเด็จพระ” ลักษณะของพระปรมาภิไธยมี 3 อย่างด้วยกัน⁹ ได้แก่ พระปรมาภิไธยอย่างเต็ม พระปรมาภิไธยอย่างมีชัย และพระปรมาภิไธยอย่างสังเขป (ภาवास บุนนาค 2543, 37)

⁹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยายุทธ อธิบายเรื่องพระนามของพระมหากษัตริย์ว่ามีวิธีเรียก 5 อย่าง ได้แก่ (1) พระนามตามที่จารึกในพระสุพรรณบัฏ (2) พระนามพิเศษถวายเพิ่มพระเกียรติยศ (3) พระนามที่เรียกกันในเวลาเมื่อทรงพระชนม์ (4) พระนามตามที่ปากตลาดเรียกกันเมื่อล่วงรัชกาล และ (5) พระนามที่เรียกในราชการ เมื่อล่วงรัชกาล ตูรายละเอียดใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 (2548, 188-196) และเพิ่มเติมใน พระราชกฤษฎีกา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2541, 15-49) พระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยายุทธเป็นการแบ่งวิธีเรียกตามที่มาของพระนาม สำหรับหัวข้อนี้ จะอธิบายพระปรมาภิไธยตามลักษณะวิธีการใช้เท่านั้น นอกจากนี้ รายละเอียดเกี่ยวกับพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์ ภาवास บุนนาค (2543) ได้ศึกษาและเสนอข้อคิดเห็นไว้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวางแล้ว

1) **พระปรมาภิไธยอย่างเต็ม** เป็นพระปรมาภิไธยซึ่งจารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว จะทรงรับพระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธยซึ่งมีขนาดพระนามยาวมาก ประกอบด้วยถ้อยคำซึ่งแสดงคุณลักษณะพิเศษต่างๆ หลายวรรคด้วยกัน พระสุพรรณบัฏนี้ถือเป็นเครื่องราชูปโภคสำคัญของพระมหากษัตริย์ในหมวดที่เรียกว่า “พระราชสิริ” ประกอบด้วยพระสุพรรณบัฏจารึกพระปรมาภิไธย จารึกดวงพระชันษา และพระราชลัญจกร (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ 2539, 30) ทั้งสามสิ่งเป็นเสมือนสิ่งแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ พระปรมาภิไธยอย่างเต็มมักใช้ในโอกาสทรงมีประกาศสำคัญต่างๆ ตัวอย่างพระปรมาภิไธยอย่างเต็มของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 เป็นดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชณดิกลากษัตริย์ เทพปรียมหาราชาราชรวังศ อลัมภินพงศพีระกษัตริย์ บุษรัตน์ราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุกาโตสุชาติสำคัญทศเคราะห์ จักรบรมนาถ จุฬาลงกรณราชวรังกูร มหามกุฏวงศวีรสตรีราชูธิ ราชธรรมทศพิธอัครกษัตริย์นิพนธ์ อุดลยกษัตริย์บริหาร บูรพาธิการสุสาธิต ันยลักษณ์วิจิตรเสาวภาคยสรพวงค์ มหาชนโนตมางคมาณฑ สนิธสมสมันตสมมาคม บรมราชสมภาร ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณ อุดลยศักดิ์เดช สรรพเทพเวศปริยานุรักษ์ มงคลลัคนเนมาหวัย สุโขทัยธรรมราชา อภินาวาศิลปศึกษาเดชนาวุช วิชยยุทธศาสตร์โกศล วิมลนรยพินิต สุจริตสมาจาร ภัทรภิกษุญาณประติภาณสุนทร ประวรศาสตร์โนปสทมภก มูลมุขมาตยวรนายนกมหาเสนาณี สราชนาวิพยุหโยธโทยมจร บรมเชษฐาสุโธรสสมมต เอกราชยยศลธิคม บรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตรศรีรัตนโนปลักษณ์มหาบรมราชาภิเษกาภิกษิต์ สรรพทศทิศวิจิตเดโชไชย สกลมหาศวรมมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินมหารามาราชวโรดม บรมนาถชาติอาชัญยาครัย พุทธาทิไตรรัตน์ศรณารักษ์ วิชยภูคักต้อครนเรศวราธิบดี เมตตากรุณาศีลหฤทัย อโนปไมยบุญยกการ สกลไพศาลมหาธิษฐานรามาริธาธิบดีนทร ปรมินทร์ธรรมิกมหาราชาราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาवास บุญนาค 2543, 25-26)

2) **พระปรมาภิไธยอย่างมัธยม** เป็นพระปรมาภิไธยซึ่งตัดทอนถ้อยคำแสดงคุณลักษณะพิเศษบางส่วนจากพระปรมาภิไธยอย่างเต็มเพื่อให้สะดวกแก่การเชิญพระปรมาภิไธยไปใช้ในการต่างๆ เช่น ประกาศการพระราชพิธี เป็นต้น (ภาवास บุญนาค 2543, 37) ตัวอย่างพระปรมาภิไธยอย่างมัธยมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 เป็นดังนี้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชณดิกลากษัตริย์ เทพปรียมหาราชาราชรวังศ อลัมภินพงศพีระกษัตริย์ บุษรัตน์ราชนิกรโธม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ ปรมินทร์ธรรมิกมหาราชาราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาवास บุญนาค 2543, 26)

3) **พระปรมาภิไธยอย่างสังเขป** เป็นพระปรมาภิไธยที่ยกมาแต่พระนามจริงกับพระนามแผ่นดิน¹⁰ หรือเฉพาะพระนามแผ่นดินเท่านั้น ตัวอย่างพระปรมาภิไธยอย่างสังเขปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 แบบแรก พระนามจริงกับพระนามแผ่นดิน ได้แก่ *พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* แบบที่สอง เฉพาะพระนามแผ่นดิน ได้แก่ *พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว* (ภาวาส บุนนาค 2543, 26)

อนึ่ง หม่อมราชวงศ์แสงสุรย์ ลดาวัลย์ได้จำแนกหน้าที่ของพระปรมาภิไธยและพระบรมนามาภิไธยไว้ต่างกัน ดังนี้

“คำว่า **พระปรมาภิไธย** หมายถึง ชื่อที่ได้รับการแต่งตั้ง จารึกลงในพระสุพรรณบัฏ เช่น **พระปรมาภิไธยย่อ** ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ภ.ป.ร.

“**พระบรมนามาภิไธย** หมายถึง ชื่อตัว เช่น ภูมิพลอดุลยเดช ถ้าใช้ว่า **ทรงลงพระบรมนามาภิไธยย่อ** จะหมายถึงเมื่อทรงลงอักษรย่อพระนามว่า ภ.อ.”
(หม่อมราชวงศ์แสงสุรย์ ลดาวัลย์ 2530, 4 – อักษรตัวหนาเป็นตามต้นฉบับเดิม)

ความแตกต่างของพระปรมาภิไธยและพระบรมนามาภิไธยตามคำอธิบายข้างต้นนี้ เพิ่งเริ่มกำหนดความแตกต่างในรัชกาลปัจจุบัน พระยาอุปกิตศิลปสาร (2548, 163-164) เรียกพระนามสำหรับพระมหากษัตริย์ว่า พระปรมาภิไธยหรือพระบรมนามาภิไธย ไม่แตกต่างกัน ส่วนชื่อตัวของพระมหากษัตริย์ใช้คำว่า “พระนามเดิม”

4.1.2 พระนามาภิไธย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน 2546, 576) ระบุว่าพระนามาภิไธยใช้เฉพาะสมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และสมเด็จพระบรมราชกุมารี ส่วนพจนานุกรม ฉบับ

¹⁰ พระนามแผ่นดิน หมายถึง พระนามพระมหากษัตริย์สำหรับให้คนเรียกถึง ทั้งนี้เป็นเพราะแต่เดิมประชาชนไม่อาจออกพระนามจริงของพระมหากษัตริย์ได้ ถือเป็นกาลไม่เคารพ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มนำนามพระพุทธรูปถวายเป็นพระนามแผ่นดินในรัชกาลที่ 1 ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และในรัชกาลที่ 2 ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถวายพระนามแผ่นดินในรัชกาลที่ 3 ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับแต่นั้นจึงเกิดธรรมเนียมการใช้พระนามแผ่นดินเรื่อยมาจนถึงรัชกาลที่ 7 ส่วนในรัชกาลที่ 8 และรัชกาลปัจจุบันไม่มีการคิดชื่อนามพระนามแผ่นดิน (ภาวาส บุนนาค 2543)

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน 2556, 622) ระบุว่าพระนามาภิไธยใช้เฉพาะ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จะเห็นได้ว่า พระนามาภิไธยหรือพระอภิไธยเป็นคำเรียกพระนามของเจ้านายซึ่งดำรงพระเกียรติยศสูง ทรงดำรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์ชั้นพิเศษของพระราชวงศ์ เมื่อพิจารณาตำแหน่งอิสริยยศเจ้านายที่ทรงดำรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์ชั้นพิเศษซึ่งพັນสมัยหรือไม่ปรากฏในปัจจุบันแล้ว ตำแหน่งอิสริยยศเจ้านายก็อยู่ในเกณฑ์เรียกพระนามว่า พระนามาภิไธย ได้เช่นกัน ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ พระนามาภิไธยหรือพระอภิไธย หมายถึง พระนามของเจ้านายที่ทรงดำรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์ชั้นพิเศษ ได้แก่ สมเด็จพระมหาอุปราชา สมเด็จพระอัครมเหสี สมเด็จพระรัชทายาท กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข สมเด็จพระบรมราชกุมารี สมเด็จพระบรมราชบุพการี และพระญาติวงศ์ชั้นสูง

4.1.3 พระนาม

พระนามใช้แก่เจ้านายโดยทั่วไปนอกเหนือไปจากกลุ่มเจ้านายข้างต้น ได้แก่ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า และพระภรรยาเจ้าชั้นอื่นๆ รองแต่สมเด็จพระอัครมเหสี

4.2 ประเภทและลักษณะของพระนามเจ้านาย

พระนามเจ้านายแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พระนามเดิม และพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

4.2.1 พระนามเดิม

พระนามเดิม หมายถึง พระนามที่เจ้านายทรงได้มาแต่ประสูติหรือได้รับพระราชทานภายหลัง ปรากฏพระนามหลังคำบอกชั้นยศเจ้านาย ตัวอย่าง **เจ้าฟ้าจาดรณตรีศมิ พระองค์เจ้า เสรัชฐวงค์วรวิตร หม่อมเจ้าเวียนขวา** พระนามเดิมมี 2 ลักษณะ ได้แก่ พระนามลำลองและพระนามทางการ

1) **พระนามลำลอง** เป็นพระนามที่ขนานขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อรอพระนามทางการจากพระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ หรือเพื่อใช้ในบริบทที่ไม่เป็นทางการ พระนามลำลองอาจกลายเป็นพระนามเดิมที่ใช้อย่างเป็นทางการของเจ้านายก็ได้ ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ผู้ใหญ่มิได้พระราชทาน/ประทานพระนามทางการ หรือเจ้านายพระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ก่อนรับพระราชทาน/ประทานพระนามทางการ ตัวอย่างเช่น **หม่อมเจ้าโต หม่อมเจ้าพอ** ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร เป็นต้น เจ้านายหลายพระองค์ทรงมีพระนามลำลองใน

ทำนอง “ชื่อเล่น” เช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนเฑีฆรรค์อินทราชัย ทรงพระนามล้าลองว่า “*ทูลกระหม่อมติ้ว*” สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงพระนามล้าลองว่า “*ทูลกระหม่อมแดง*” เป็นต้น¹¹

2) **พระนามทางการ** เป็นพระนามที่ขานขึ้นอย่างเป็นทางการจากพระมหากษัตริย์หรือพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ เช่น พระองค์เจ้า**คันธรส** พระองค์เจ้า**จกกล** หรือเป็นพระนามล้าลองที่ใช้จนเป็นพระนามทางการก็ได้ เช่น พระองค์เจ้า**กล้าย** พระองค์เจ้า**นุ้ม** (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยามหาราชานุภาพ 2505b, 66-67)

เจ้านายพระองค์หนึ่งอาจมีพระนามทางการมากกว่า 1 พระนามก็เป็นได้ ด้วยพระมหากษัตริย์ทรงเห็นว่าพระนามเดิมมีข้อขัดข้องต้องเปลี่ยนใหม่ เช่น พระองค์เจ้า**มณฑนาภาวดี** ได้รับพระราชทานพระนามใหม่ว่า พระองค์เจ้า**เหมวดี** เป็นต้น

4.2.2 พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น หมายถึง พระนามที่เจ้านายทรงรับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อทรงสถาปนาพระอิสริยยศอย่างใดอย่างหนึ่ง พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นมี 2 ลักษณะ ได้แก่ พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศให้มีฐานันดรศักดิ์สูงขึ้น และพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเจ้าต่างกรม

1) **พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศให้มีฐานันดรศักดิ์สูงขึ้น** หมายถึง พระนามที่เจ้านายทรงรับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อทรงสถาปนาอิสริยยศให้มีฐานันดรศักดิ์สูงขึ้นจากฐานันดรศักดิ์เดิม ได้แก่ การเฉลิมพระยศพระองค์เจ้า การเฉลิมพระยศเจ้าฟ้า และการเฉลิมพระยศเจ้านายชั้นพิเศษ ปรากฏพระนามหลังตำแหน่งคำบอกชั้นยศ ตัวอย่าง

- พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเป็นพระองค์เจ้า เช่น *หม่อมเจ้าขาว* ทรงได้รับการสถาปนาอิสริยยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และเฉลิมพระนามว่า *พระองค์เจ้าวัชรวิวงศ์*
- พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเป็นเจ้าฟ้า เช่น *พระองค์เจ้าอิศราพงศ์* ทรงได้รับการสถาปนาอิสริยยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้า และเฉลิมพระนามว่า *เจ้าฟ้าอิศราพงษ์ เกวหลวงวิชสุทธี สุรสีหุตมศักดิ์ อภิลักษณ์ปวโรภยชาติ บริษัษยนารถนราธิบดี*

¹¹ การศึกษาพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลที่เป็นพระนามล้าลองที่กลายเป็นพระนามทางการด้วย เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของการขานพระนามเจ้านาย แต่ไม่เก็บข้อมูลพระนามล้าลองที่ใช้ในทำนอง “ชื่อเล่น” ของเจ้านายเนื่องจากเป็นข้อมูลที่กระจัดกระจายและสืบทราบที่มาได้ยาก

- พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเป็นเจ้านายชั้นพิเศษ เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตา กิติวัฒนาตุลโสภาคย์ ทรงได้รับการสถาปนาอิสริยยศขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมราชกุมารี และเฉลิมพระนามว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ทรงได้รับการสถาปนาอิสริยยศขึ้นเป็นสมเด็จพระ และเฉลิมพระนามว่า สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า

2) พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเจ้าต่างกรม หรือเรียกว่า พระนามกรม หมายถึง พระนามที่เจ้านายทรงรับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อทรงสถาปนาอิสริยยศเจ้าต่างกรม ประกอบกับคำบอกตำแหน่งชั้นกรม (กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง กรมพระ กรมสมเด็จพระ และกรม พระยา) ตัวอย่าง กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

4.3 การออกพระนามเจ้านาย

การออกพระนามเจ้านายมีลักษณะต่างกันไปตามบริบทการใช้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ การออกพระนามอย่างเต็ม การออกพระนามอย่างย่อ และการออกพระนามอย่างลำลอง

4.3.1 การออกพระนามอย่างเต็ม

เป็นพระนามที่ปรากฏในจารึกพระสุพรรณบัฏ มักใช้ในโอกาสที่มีประกาศสำคัญต่างๆ เมื่อออกพระนามอย่างเต็มจะปรากฏองค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมของพระนามเจ้านายทั้งหมด ตัวอย่าง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี จะพบว่าปรากฏองค์ประกอบของพระนามทั้งส่วนพระนาม คือ มหาจักรีสิรินธร และส่วนสร้อยพระนาม คือ รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี และองค์ประกอบร่วมของพระนาม ได้แก่ คำนำพระนาม คือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา และคำบอกชั้นยศ คือ เจ้าฟ้า

4.3.2 การออกพระนามอย่างย่อ

เป็นพระนามที่ปรากฏใช้ในโอกาสทั้งที่เป็นทางการและไม่ทางการ ในโอกาสที่เป็นทางการจะละองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของพระนาม ตัวอย่าง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะพบว่าละพระนามของเจ้านาย แล้วออกพระนามแต่เฉพาะคำนำพระนาม คือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา และส่วนสร้อยพระนามที่บอกตำแหน่งของเจ้านาย คือ สยามบรมราชกุมารี โอกาสที่ไม่เป็นทางการจะละองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งของพระนาม และย่อองค์ประกอบที่

เหลือให้สั้นลงอีก ตัวอย่าง สมเด็จพระเทพรัตนฯ หรือ สมเด็จพระเทพ จะพบว่าละพระนามของเจ้านาย คงแต่คำนำพระนามไว้ และย่อคำนำพระนามให้สั้นลงอีก จาก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เป็น สมเด็จพระเทพรัตน หรือ สมเด็จพระเทพ

4.3.3 การออกพระนามอย่างลำลอง

เป็นพระนามที่ใช้ในบริบทลำลอง ปรากฏพระนามลำลองหรือพระนามที่ย่อจากพระนามเต็ม และคำบอกขัณฑ์ที่ไม่เป็นทางการ ตัวอย่าง *ทูลกระหม่อมน้อย* หรือ *ทูลกระหม่อมสิรินธร* จะพบว่าออกพระนามลำลองของเจ้านาย คือ *น้อย* หรือพระนามที่ย่อจากพระนามเต็ม คือ *สิรินธร* และมีคำบอกขัณฑ์ที่ไม่เป็นทางการ คือ *ทูลกระหม่อม* เป็นคำที่ใช้แก่เจ้าฟ้าชั้นเอก

4.4 องค์ประกอบของพระนาม

จากการศึกษาพบว่า พระนามมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนพระนามและส่วนสร้อยพระนาม

4.4.1 องค์ประกอบส่วนพระนาม

องค์ประกอบนี้เป็นส่วนหลักของพระนาม ปรากฏในตำแหน่งติดต่อกับคำบอกขัณฑ์เจ้านาย เมื่อออกพระนามไม่สามารถละส่วนนี้ได้ ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าทักษิณชา นราธิราชบุตรี คำ ทักษิณชา เป็นองค์ประกอบส่วนพระนาม

4.4.2 องค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม

องค์ประกอบนี้เป็นส่วนเสริมของพระนาม ทำหน้าที่แสดงให้เห็นถึงพระสถานะอันพิเศษของเจ้านาย ปรากฏในตำแหน่งหลังส่วนพระนาม มีจำนวนวรรคแตกต่างกันไปตามยศและเพศ ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าทักษิณชา นราธิราชบุตรี แสดงพระสถานะที่ทรงเป็นพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์

4.5 องค์ประกอบร่วมของพระนามเจ้านาย

องค์ประกอบร่วมของพระนามมี 4 อย่าง ได้แก่ คำบอกขัณฑ์ คำนำพระนาม คำบอกตำแหน่ง และนามราชสกุล

4.5.1 คำบอกขัณฑ์ยศ

คำบอกขัณฑ์ยศเป็นคำแสดงพระยศของเจ้านาย ปรากฏร่วมกับพระนามเจ้านาย อาจมีคำบอกขัณฑ์ยศจำนวนไม่มากที่ปรากฏอยู่อย่างลำพังได้ เช่น กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข สมเด็จพระบวรราชเจ้าน้อย เป็นต้น คำบอกขัณฑ์ยศแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

- 1) **คำบอกขัณฑ์ยศเจ้าฟ้า** ได้แก่ คำ *เจ้าฟ้า* ใช้แก่เจ้านายซึ่งดำรงฐานันดรศักดิ์เจ้าฟ้าทั้งที่เป็นสกุลยศและอิสริยยศ
- 2) **คำบอกขัณฑ์ยศพระองค์เจ้า** ได้แก่ คำ *พระองค์เจ้า* ใช้แก่เจ้านายซึ่งดำรงฐานันดรศักดิ์พระองค์เจ้าทั้งที่เป็นสกุลยศและอิสริยยศ
- 3) **คำบอกขัณฑ์ยศหม่อมเจ้า** ได้แก่ คำ *หม่อมเจ้า* ใช้แก่เจ้านายซึ่งดำรงฐานันดรศักดิ์หม่อมเจ้า เป็นคำแสดงสกุลยศเท่านั้น
- 4) **คำบอกขัณฑ์ยศเจ้าต่างกรม** ได้แก่ คำบอกตำแหน่งชั้นกรม *กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง กรมพระ กรมสมเด็จพระ และ กรมพระยา* ใช้แก่เจ้านายซึ่งทรงได้รับสถาปนาเป็นเจ้าต่างกรม
- 5) **คำบอกขัณฑ์ยศพระภรรยาเจ้า** ได้แก่ คำ *สมเด็จพระนางเจ้า* ใช้แก่สมเด็จพระอัครมเหสี *พระนางเจ้า* ใช้แก่พระราชเทวีและพระวรราชเทวี คำ *พระนางเธอ* ใช้แก่พระภรรยาเจ้าซึ่งทรงเป็นลูกหลวงหรือหลานหลวง
- 6) **คำบอกขัณฑ์ยศเจ้านายชั้นสูง** ใช้แก่เจ้านายซึ่งทรงพระอิสริยยศต่างๆ กัน ดังนี้
 - อิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ คำ *สมเด็จพระบวรราชเจ้า และ กรมพระราชวังบวร* ตัวอย่าง *สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ*
 - อิสริยยศสำหรับสมเด็จพระบรมราชบุพการี ได้แก่ คำ *สมเด็จพระ* ตัวอย่าง *สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม* พระบรมราชชนก *สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี*
 - อิสริยยศสำหรับพระญาติวงศ์ชั้นสูง ได้แก่ คำ *สมเด็จพระ* ตัวอย่าง *สมเด็จพระปิยมหาราช* *ศรีพัชรินทรมาตา*

4.5.1 คำนำพระนาม

คำนำพระนามเป็นคำที่แสดงให้ทราบว่า เจ้านายทรงมีพระยศชั้นใด และเป็นพระประยูรญาติชั้นใดกับพระมหากษัตริย์ (หม่อมราชวงศ์ศุภวัฑฒ์ เกษมศรี 2554, 222) คำนำพระนามจึงเป็นทั้งคำบอกขัณฑ์ยศและคำบอกเครือญาติภายในคำเดียวกัน ปรากฏอยู่ส่วนหน้าสุดของพระนาม ใช้เฉพาะเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและชั้นพระองค์เจ้าเท่านั้น อาจพิจารณาคำนำพระนามเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก เป็นคำนำพระนามปกติซึ่งเปลี่ยนแปลงตามพระสถานะของเจ้านาย และกลุ่มที่สอง เป็นคำนำพระนามพิเศษเฉพาะเจ้านายบางพระองค์

1) **คำนำพระนามปกติซึ่งเปลี่ยนแปลงตามพระสถานะเจ้านาย** เช่น *พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าน้องนางเธอ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ* เป็นต้น เป็นคำนำพระนามโดยทั่วไปซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามพระสถานะของเจ้านาย ตัวอย่าง เจ้านายในรัชกาลที่ 4 ทรงเป็น *พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า พวงสร้อยสอางค์* หมายความว่าทรงเป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ 4 เมื่อถึงรัชกาลที่ 5 ทรงเป็น *พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์* หมายความว่าทรงเป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ล่วงรัชกาลไปแล้วและเป็นพระกนิษฐภคินีในรัชกาลที่ 5 ครั้นในรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบันทรงเป็น *พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์* หมายความว่าทรงเป็นพระราชธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ล่วงรัชกาลไปแล้วและเป็นพระปิตุจฉาหรือพระอัยยิกาขึ้นไปในรัชกาลที่ 6 จนถึงปัจจุบัน

2) **คำนำพระนามพิเศษเฉพาะเจ้านาย** เป็นคำนำพระนามที่พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาให้ทรงได้รับเป็นพิเศษ คำนำพระนามที่สำคัญ ได้แก่ คำนำพระนามาภิไธยสำหรับสมเด็จพระราชทายาท ใช้คำ *สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช* คำนำพระนามาภิไธยสำหรับสมเด็จพระบรมราชบุพการี ใช้คำ *สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา* คำนำพระนามาภิไธยสำหรับพระญาติวงศ์ชั้นสูง ใช้คำ *สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข*

4.5.1 คำบอกตำแหน่ง

คำบอกตำแหน่งเป็นคำที่ทำให้ทราบตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ในลำดับยศศักดิ์ที่แตกต่างกัน ปรากฏอยู่ในตำแหน่งท้ายพระนาม

1) **คำลงท้ายพระนามพระภรรยาเจ้า** ได้แก่ คำ *พระบรมราชินีนาถ* ใช้แก่สมเด็จพระอัครมเหสีซึ่งสำเร็จราชการแทนพระองค์พระมหากษัตริย์ คำ *พระบรมราชินี พระบรมราชเทวี* และ *พระอัครราชเทวี* ใช้แก่สมเด็จพระอัครมเหสี และคำ *พระวรวงศ์เธอ พระวรวงศ์เธอ* และ *พระราชเทวี* ใช้แก่พระมเหสี

2) **คำลงท้ายพระนามสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช** ได้แก่ คำ *สยามมกุฎราชกุมาร*

3) **คำลงท้ายพระนามสมเด็จพระบรมราชบุพการี** ได้แก่ คำ *พระบรมราชชนก* และคำ *พระบรมราชชนนี*

4) **คำลงท้ายพระนามพระองค์เจ้าชั้นพิเศษ** ได้แก่ คำ *พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร* สำหรับพระสนุภิษาของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นชายาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช และคำ *พระวรราชทินัดดามาตุ* สำหรับพระมารดาของพระเจ้าหลานเธอ พระองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์

5) **คำลงท้ายพระนามสมเด็จพระสังฆราชเจ้า** ได้แก่ *สมเด็จพระสังฆราชเจ้า*

4.5.2 นามราชสกุล

นามราชสกุลเป็นคำบอกเชื้อสายของเจ้านายใช้แก่เจ้านายชั้นหม่อมเจ้าเท่านั้น และใช้แก่บุคคลภายในราชสกุลตั้งแต่หม่อมราชวงศ์ลงมา ตัวอย่าง *หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ* แสดงว่าหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงเป็นเชื้อสายของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ก่อนที่จะมีการพระราชทานนามราชสกุล เมื่อจะออกพระนามหม่อมเจ้าให้ออกพระนามพระบิดาของหม่อมเจ้าด้วย ตัวอย่าง *หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์*

4.6 ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับพระนามเจ้านาย

ลำดับยศศักดิ์ของเจ้านายมีผลต่อการออกพระนามและการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามสามารถแบ่งเจ้านายเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า เจ้าต่างกรม พระภรรยาเจ้า และเจ้านายชั้นพิเศษ (โปรดดูความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับการออกพระนามเจ้านายตาม [ตารางที่ 4.1](#) ประกอบ)

ตารางที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับการออกพระนามเจ้านาย

พระยศ	ลักษณะการออกพระนามเจ้านาย
เจ้าฟ้า	- คำนำพระนาม คำบอกชั้นยศ[<i>พระนาม+สร้อยพระนาม</i>] ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า <i>วไลยอลงกรณ์</i> นรินทรเทพยกุมารี
พระองค์เจ้า	- คำนำพระนาม คำบอกชั้นยศ[<i>พระนาม(+สร้อยพระนาม)</i>] (คำลงท้ายพระนาม) ตัวอย่าง ก. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า <i>ศรีวิไลลักษณ์</i> สุนทรศักดิ์กุลยวดี ตัวอย่าง ข. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า <i>โสมสวลี</i> พระวรราชาทินัดดามาตุ
หม่อมเจ้า	- คำบอกชั้นยศ <i>พระนาม</i> นามราชสกุล ตัวอย่าง หม่อมเจ้า <i>สุภัทรัตติ</i> ดิศกุล

พระยศ	ลักษณะการออกพระนามเจ้านาย
เจ้าฟ้าต่างกรม	<p>กรณีพระนามเดิมได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ</p> <p>- คำนำพระนาม (คำบอกชั้นยศ)พระนาม คำบอกตำแหน่งชั้นกรม[พระนาม(+สร้อยพระนาม)]</p> <p>ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามัทมาลา กรมสมเด็จพระบาราบ ปรปักษ์ ... ธรรมิกนาถพิตร</p> <p>กรณีพระนามเดิมไม่ได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ</p> <p>- คำนำพระนาม (คำบอกชั้นยศ)คำบอกตำแหน่งชั้นกรม[พระนาม(+สร้อยพระนาม)]</p> <p>ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ... ขัตติย เดชาณุภาพพิตร</p>
พระองค์เจ้าต่างกรม	<p>กรณีพระนามเดิมได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ</p> <p>- คำนำพระนาม (คำบอกชั้นยศ)[พระนาม] คำบอกตำแหน่งชั้นกรม[พระนาม(+สร้อยพระนาม)]</p> <p>ตัวอย่าง ก. พระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวิธา</p> <p>กรณีพระนามเดิมไม่ได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏ</p> <p>- คำนำพระนาม คำบอกตำแหน่งชั้นกรม[พระนาม(+สร้อยพระนาม)]</p> <p>ตัวอย่าง ข. พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์</p> <p>ตัวอย่าง ค. พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ</p>
พระภรรยาเจ้า	<p>- คำบอกชั้นยศ[พระนาม] (คำลงท้ายพระนาม)</p> <p>ตัวอย่าง ก. พระนางเธอลักษมีลาวัณ</p> <p>ตัวอย่าง ข. พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี</p>
เจ้านายชั้นพิเศษ	<p>- คำบอกชั้นยศ</p> <p>ตัวอย่าง กรมพระราชวังบวรสถานมงคล</p> <p>- คำบอกชั้นยศ[พระนาม(+สร้อยพระนาม)] (คำลงท้ายพระนาม)</p> <p>ตัวอย่าง ก. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท</p> <p>ตัวอย่าง ข. สมเด็จพระปิยามาวดี ศรีพัชรินทรมาตา</p> <p>ตัวอย่าง ค. สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอมาตย์เจ้า</p> <p>- คำนำพระนาม คำบอกชั้นยศ[พระนาม(+สร้อยพระนาม)] (คำลงท้ายพระนาม)</p> <p>ตัวอย่าง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ ... จักรีนเรศ ยุพราชวิสุท สยามมกุฎราชกุมาร</p>

4.6.1 พระนามเจ้าฟ้า

โดยทั่วไป เจ้าฟ้ามีองค์ประกอบของพระนาม 2 ส่วน ได้แก่ พระนามและสร้อยพระนาม ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า**จันทรมณฑล โสภณภควดี** ส่วนพระนาม คือ **จันทรมณฑล** ส่วนสร้อยพระนาม คือ **โสภณภควดี**

องค์ประกอบร่วมของพระนาม ได้แก่ คำนำพระนามและคำบอกชั้นยศ จากตัวอย่างข้างต้น คำนำพระนาม คือ **สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ** คำบอกชั้นยศ คือ **เจ้าฟ้า**

4.6.2 พระนามพระองค์เจ้า

โดยทั่วไปแล้ว พระนามพระองค์เจ้าไม่มีสร้อยพระนาม เว้นแต่พระองค์เจ้าพระราชโอรสธิดา พระองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์บางพระองค์มีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ พระนามและสร้อยพระนาม เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า**นภวงศ์ วรองค์เอกอรรคมหาภุฏ ประมุขมราไชรส** พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า**โสมาวดี ศรีรัตนราชธิดา** ส่วนพระนาม คือ **นภวงศ์** และ **โสมาวดี** ส่วนสร้อยพระนาม คือ **วรองค์เอกอรรคมหาภุฏ ประมุขมราไชรส** และ **ศรีรัตนราชธิดา**

พระนามพระองค์เจ้ามีองค์ประกอบร่วมของพระนาม ได้แก่ คำนำพระนามและคำบอกชั้นยศ จากตัวอย่างข้างต้น คำนำพระนาม คือ **พระเจ้าลูกยาเธอและพระเจ้าลูกเธอ** คำบอกชั้นยศ คือ **พระองค์เจ้า**

4.6.3 พระนามหม่อมเจ้า

พระนามหม่อมเจ้าทุกพระองค์ไม่มีสร้อยพระนาม และมีองค์ประกอบร่วม ได้แก่ คำบอกชั้นยศและนามราชสกุล ตัวอย่าง **หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ** คำบอกชั้นยศ คือ **หม่อมเจ้า** พระนามเต็ม คือ **วรรณไวทยากร** และนามราชสกุล คือ **วรวรรณ**

4.6.4 พระนามเจ้าต่างกรม

โดยทั่วไป พระนามกรมชั้นกรมหมื่นถึงกรมหลวงไม่มีสร้อยพระนาม เว้นแต่พระนามกรมเจ้านายซึ่งทรงสมณศักดิ์เท่านั้น พระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้าตั้งแต่ชั้นกรมพระขึ้นไปมีสร้อยพระนาม พระนามกรมเจ้านายฝ่ายในไม่มีสร้อยพระนาม

ตัวอย่าง **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร จุฬาลงกรณราชวโรรส สยามสุขุขทบุรุษสารี เมตตาสิทธลหุทัย อาชชวมัททวัธยาศัยสุจารี วิวิธเมธีวงศาธิราชสนิท นวมนริศ**

สมันตปิฎก ตีรตนคุณสรณาทิกรักษ ประยุรศกคิธรรมมิกนาถบพิตร ส่วนพระนามกรม คือ **ชัยนาท
นเรนทร** ส่วนสร้อยพระนาม คือ **จุฬาลงกรณราชวโรรส ... ประยุรศกคิธรรมมิกนาถบพิตร**

การออกพระนามเจ้าฟ้าต่างกรมซึ่งมีพระสุพรรณบัฏ จะออกพระนามทั้งพระนามเดิมและ
พระนามกรม ตัวอย่าง **สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร**

หากเจ้าฟ้าต่างกรมไม่มีพระสุพรรณบัฏ จะออกพระนามกรมเท่านั้น แต่คงคำบอกขัณฑ์
เจ้าฟ้าไว้ข้างหน้าคำบอกตำแหน่งชั้นกรม ตัวอย่าง **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์**

การออกพระนามพระองค์เจ้าต่างกรม จะออกพระนามกรมกับคำนำพระนามเท่านั้น หาก
ทรงพระอิสริยยศกรมพระยาใช้มีคำ **สมเด็จพระ** ต่อข้างหน้าคำนำพระนาม ตัวอย่าง **พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร**

4.6.5 พระนามพระภรรยาเจ้า

พระนามาภิไธยและพระนามพระภรรยาเจ้าไม่มีสร้อยพระนาม มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่
คำบอกขัณฑ์ และคำลงท้ายพระนาม หรือมีคำบอกขัณฑ์เท่านั้น ตัวอย่าง **สมเด็จพระนางเจ้า
สุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี พระนางเธอ ลักษมีลาวดี** คำบอกขัณฑ์ คือ **สมเด็จพระนางเจ้า
และ พระนางเธอ** คำลงท้ายพระนาม คือ **พระบรมราชเทวี**

4.6.6 พระนามาภิไธยเจ้านายชั้นพิเศษ

พระนามาภิไธยเจ้านายชั้นพิเศษมีองค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมต่างๆ กัน จัดได้เป็น 3
กลุ่ม ดังนี้

1) **พระนามาภิไธยเจ้านายซึ่งใช้นามตำแหน่ง** ได้แก่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล และ
อิสริยยศสำหรับชั้นรองพระมหากษัตริย์ ได้แก่ **สมเด็จพระบวรราชเจ้า** และกรมพระราชวังบวรสถาน
พิมุข พระนามาภิไธยกลุ่มนี้จะใช้นามตำแหน่งเท่านั้น ไม่ต้องออกพระนาม

2) **พระนามาภิไธยเจ้านายซึ่งทรงพระอิสริยยศสมเด็จพระ** ได้แก่ **สมเด็จพระบรมราช
ชนนีและสมเด็จพระบรมราชบุพการี** มีคำบอกขัณฑ์ **สมเด็จพระ** นำหน้าพระราชทินนาม และอาจมี
คำลงท้ายพระนามบางพระองค์ ตัวอย่าง **สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี สมเด็จพระศรีสุริเยนทรา
บรมราชินี สมเด็จพระศรีสุลาลัย สมเด็จพระปิยมมาดี ศรีพัชรินทรมาตา**

3) **พระนามาภิไธยเจ้านายซึ่งเฉลิมพระอิสริยยศอิสริยยศศักดิ์ขึ้นไป** ได้แก่ **สมเด็จพระ
พระราชทายาท สมเด็จพระบรมราชกุมารี และสมเด็จพระราชปิตุลา** เป็นการเปลี่ยนแปลงคำนำ
พระนามให้มีลักษณะพิเศษแสดงพระเกียรติยศสูงขึ้นไป ตัวอย่าง **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้า**

มหาวชิราลงกรณฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

4.7 ปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

จากการศึกษาพบว่า การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มีปัจจัยทั้งสิ้น 6 ข้อที่ส่งผลต่อการกำหนดองค์ประกอบของพระนามและการใช้กลวิธีทางภาษา ได้แก่ สกฤตยศ เพศ วันและเวลาประสูติ อีสริยยศอิสริยศศักดิ์ อาวุโส และสถานะทางศาสนา ปัจจัย 4 ข้อแรกเป็นปัจจัยหลัก ส่วนปัจจัย 2 ข้อหลังเป็นปัจจัยร่วม

4.7.1 ปัจจัยหลักที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

ปัจจัยหลักเป็นข้อพิจารณาสำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายทุกพระองค์ ได้แก่ สกฤตยศ เพศ วันและเวลาประสูติ และอิสริยยศอิสริยศศักดิ์

4.7.1.1 สกฤตยศ

สกฤตยศเป็นยศที่แสดงฐานันดรศักดิ์ทางพระชาติกำเนิดของเจ้านาย มีผลทางตรงต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามในการแสดงสถานะของเจ้านาย ทำให้พระนามแตกต่างกันไปจากชื่อของสามัญชน ขณะเดียวกันสกฤตยศก็มีผลต่อการแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ ทำให้องค์ประกอบของพระนามและการแสดงสถานะและคุณลักษณะแตกต่างกันไปตามลำดับชั้นของเจ้านาย ตัวอย่างการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้า เน้นแสดงการสืบเชื้อสายของเจ้าฟ้าทั้งฝ่ายพระราชบิดาและพระราชมารดา พระชาติกำเนิดที่แตกต่างกันทำให้ลักษณะการใช้กลวิธีทางภาษาแตกต่างกัน เจ้าฟ้าฝ่ายหน้าที่พระราชบิดาเป็นพระมหากษัตริย์และพระราชมารดาทรงศักดิ์ชั้นลูกหลวงหรือหลานหลวง จะปรากฏการใช้คำศัพท์บอกพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และการอ้างอิงพระนาม ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ศรีสมมติเทวราชวรวิงษ์ วัชรโยพงษ์พิสุทธ มกุฎราชวรางกูร มโหฬารยพราชกุมาร สร้อยพระนาม วัชรโยพงษ์พิสุทธ ‘เชื้อสายที่บริสุทธิ์ประเสริฐทั้งสองฝ่าย’ แสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรงสืบเชื้อสายมาแต่พระมหากษัตริย์ทั้งฝ่ายพระราชบิดาและพระราชมารดา ในกรณีนี้ ทรงสืบเชื้อสายมาแต่พระราชบิดา คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชมารดา คือ สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ซึ่งเป็นหลานหลวงในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธย มกุฎ แสดงการสืบเชื้อสายมาแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หากเจ้าฟ้า

ฝ่ายหน้ามิได้มีพระราชมารดาทรงศักดิ์ชั้นลูกหลวงหรือหลานหลวง จะไม่ปรากฏการใช้คำศัพท์บอกพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย แต่ยังคงการอ้างอิงพระนามไว้

4.7.1.2 เพศ

ปัจจัยข้อนี้มีความสำคัญต่อองค์ประกอบและการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย ในกรณีของพระนามเดิม พระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามตั้งแต่ 2 วรรคขึ้นไป¹² ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฏ บุรุษยรัตนราชรวินษ์ วรุตมพงษบริพัตร ศิริวัฒนราชกุมาร ขณะที่เจ้าฟ้าฝ่ายในปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามเพียง 1 วรรคเท่านั้น¹³ ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจันทรมณฑล โสภณภควดี

กรณีของพระนามกรม พระนามเจ้านายฝ่ายในซึ่งทรงดำรงพระยศเจ้าต่างกรมตั้งแต่ขึ้นกรมพระขึ้นไปไม่ปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามต่างจากพระนามเจ้านายฝ่ายหน้าซึ่งทรงดำรงพระยศเสมอกัน ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระเทพนารีรัตน์

4.7.1.3 วันและเวลาประสูติ

ปัจจัยข้อนี้สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องสิริมงคลเป็นอย่างมาก โดยเชื่อว่าหากเจ้านายพระองค์ใดทรงพระนามที่เป็นสิริมงคลก็ย่อมส่งผลอันเป็นสิริมงคลต่อเจ้านายพระองค์นั้นด้วย ตำราทักษาถือเป็นคู่มือหลักที่ใช้ประกอบการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย นอกจากนี้ตำราดังกล่าวยังเป็นคู่มือในการขนานพระราชทินนามพระพุทธรูป พระสงฆ์ ขุนนาง ข้างต้น ม้าต้น และเรือพระที่นั่ง (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ 2545a, 313) ตลอดจนการขนานนามสามัญชน (สุภาพรณ ณ บางช้าง (2527, 100-101) วิรัช ศิริวัฒนนะนาวิน (2544, 66-110) และสมชาย สำเนียงงาม (2545) และนามฉายาพระภิกษุด้วย (อำนาจ ปึกษาสุข (2550, 40-41)

¹² เว้นแต่พระนามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอิศเรศรจุมณี ศรีพิพิธรัตนาลงกต กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ปรากฏมีส่วนสร้อยพระนาม 1 วรรค พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเฉลิมพระนามพระราชทานสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ เนื่องจากทรงเป็นเจ้าฟ้าไม่มีพระนาม (ดูบทที่ 3 หัวข้อ 3.3) จากนั้นไม่นานมีการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์นั้นขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สันนิษฐานว่า เหตุที่พระนามมีส่วนสร้อยพระนาม 1 วรรค น่าจะเป็นเพราะมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทรงมีพระนามเจ้าฟ้าพอเป็นธรรมเนียมก่อนการบรมราชาภิเษกเท่านั้น

¹³ แต่เดิมพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายในไม่มีส่วนสร้อยพระนาม เริ่มปรากฏมีส่วนพระนามตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ดูรายละเอียดในหัวข้อวิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ทักษา คือ ตำราที่ว่าด้วยดาวพระเคราะห์ 8 องค์หรือที่เรียกว่า อัฒเคราะห์ ได้แก่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ และพระราหู ดาวพระเคราะห์แต่ละองค์มีตัวเลขกำกับไว้ ตั้งแต่เลข 1 แทนพระอาทิตย์ เลข 2 แทนพระอังคาร เรื่อยไปจนถึงเลข 8 แทนพระราหู ดาวพระเคราะห์แต่ละองค์ยังสถิตประจำทั้ง 8 ทิศ เรียงลำดับดังนี้ พระอาทิตย์ครองทิศอีสาน พระจันทร์ครองทิศบูรพา พระอังคารครองทิศอาคเนย์ พระพุธครองทิศทักษิณ พระพฤหัสบดีครองทิศประจิม พระศุกร์ครองทิศอุดร พระเสาร์ครองทิศหริดี และพระราหูครองทิศพายัพ ให้เรียงลำดับตามทิศแล้วเวียนทักษิณาวฏ (เวียนตามขวา) เริ่มจากทิศอีสาน ดาวพระเคราะห์จะมีลำดับดังนี้ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระเสาร์ พระพฤหัสบดี พระราหู และพระศุกร์

ตำราทักษายังกำหนดภูมิไว้ 8 ภูมิ มีความหมาย ดังนี้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ 2545a, 315)

บริวาร	หมายถึง	พวกพ้อง ญาติพี่น้อง คนใกล้ชิด คนในปกครอง คนอาศัย ผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา บุตร ภรรยา สามี
อายุ	หมายถึง	สุขภาพ ความเจริญ ความเสื่อมของชีวิต
เดช	หมายถึง	ตำแหน่งหน้าที่ อำนาจ เกียรติยศ ชื่อเสียง อิทธิพล การปกครอง ความรักใคร่
ศรี	หมายถึง	ลาภลอยหรือการเสี่ยงโชค เรื่องการเงิน ความมั่งคั่ง ทรัพย์สิน ความสุข ความมีสง่า สิริมงคล
มูล	หมายถึง	ที่อยู่อาศัย ทรัพย์สินสมบัติ มรดก รากฐานของชีวิต คนในเรือน ญาติ
อุตสาห	หมายถึง	ความเพียร การค้าขาย อุตสาหกรรม การงานต่างๆ
มนตรี	หมายถึง	ผู้อุปถัมภ์ ที่พึ่งพิงอาศัย บิดา มารดา สามี ภรรยา บุตร
กาลกิณี	หมายถึง	ความวิบัติ ความเสื่อม ความสูญเสีย ศัตรู ผู้คิดร้าย ความหายนะ ความอัปโชค ความชั่วร้าย ทุกข์โศกโรคร้าย การถูกหมิ่นประมาท

ภูมิดังกล่าวข้างต้นจะเปลี่ยนแปลงไปตามวันเกิดของบุคคล มีลำดับก่อนหลัง ดังนี้ บริวาร อายุ เดช ศรี มูล อุตสาห มนตรี และกาลกิณี หากบุคคลเกิดวันอาทิตย์ก็จะเริ่มภูมิบริวารที่อาทิตย์ แล้วเรียงลำดับถัดต้อนกันไปเป็น ภูมิอายุที่จันทร์ ภูมิเดชที่อังคาร ภูมิศรีที่พุธ ภูมิมูลที่เสาร์ ภูมิอุตสาหที่พฤหัสบดี ภูมิมนตรีที่ราหู และภูมิกาลกิณีที่ศุกร์ หากบุคคลเกิดวันจันทร์ก็จะเริ่มภูมิบริวารที่จันทร์ แล้วเรียงลำดับถัดต้อนกันไปเป็น ภูมิอายุที่อังคาร ภูมิเดชที่วันพุธ ภูมิศรีที่วันเสาร์ ภูมิมูลที่พฤหัสบดี ภูมิอุตสาหที่ราหู ภูมิมนตรีที่ศุกร์ และภูมิกาลกิณีที่อาทิตย์

เมื่อใช้ตำราทักษาศาสตร์สำหรับขนานนาม กำหนดให้ดาวพระเคราะห์ทั้ง 8 องค์มีอักษรนามตามวรรคต่างๆ ดังนี้ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ 2545a, 315)

วันอาทิตย์	ใช้อักษร อ อา อิ อี อ้อ อุ อู เอ โอ ไอ โไอ
วันจันทร์	ใช้อักษร ก ข ช ค ศ ฆ ง
วันอังคาร	ใช้อักษร จ ฉ ช ซ ฌ ญ
วันพุธ	ใช้อักษร ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
วันเสาร์	ใช้อักษร ด ต ถ ท ธ น
วันพฤหัสบดี	ใช้อักษร บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม
วันราหู (วันพุธกลางคืน)	ใช้อักษร ย ร ล ว
วันศุกร์	ใช้อักษร ศ ช ส ห ฬ

นอกจากนี้ ในตำราพิชัยสงครามปรากฏเรื่องนามมหาทักษาพยากรณ์ซึ่งเชื่อว่า ชื่อและความหมายของชื่อมีผลให้ได้ชัยชนะในสงครามและเป็นสิริมงคลบ้านเมือง มีนามสัตว์ประจำทั้ง 8 ภูมิ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ 2545a, 317) ได้แก่ วันอาทิตย์เป็นครุฑนาม วันจันทร์เป็นพยัคฆนาม วันอังคารเป็นสีหนาม (สิงหนาม) วันพุธเป็นโสณนาม วันเสาร์เป็นนาคนาม วันพฤหัสบดีเป็นมูสิกันาม วันราหู (วันพุธกลางคืน) เป็นคชนาม และวันศุกร์เป็นอักษนาม ดาวเคราะห์ ทิศ ภูมิ อักษร และนามสัตว์มีลำดับและความสัมพันธ์ดังแสดงเป็น**ภาพที่ 4.1** จะเห็นว่า วันและเวลาเกิดเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดรายละเอียดทักษาศาสตร์ต่างๆ ซึ่งมีผลต่อการขนานนามต่างๆ¹⁴

¹⁴ หลวงจรรยาที่ธรรมประวาทอธิบายเรื่องนามและวิธีการขนานนามไว้สรุปได้ดังต่อไปนี้ (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี 2481, 93-97)

1) ลักษณะของนามมี 3 อย่าง อย่างแรก คือ นามอันเกิดแต่กรรม หมายถึง ลำดับของบุคคลที่เกิดมาร่วมบิดามารดาเดียวกัน อย่างที่สอง นามที่มีผู้ตั้งให้ และอย่างสุดท้าย นามตามทักษา ได้แก่ นามสัตว์ตามวันเกิด เช่น ผู้เกิดวันอาทิตย์เรียกครุฑนาม วันจันทร์เรียกพยัคฆนาม วันอังคารเรียกสีหนาม นามอันเกิดแต่กรรมและนามตามทักษาเป็นนามที่มีมาเองตามชะตา ขณะที่นามที่มีผู้ตั้งให้เป็นนามที่ขนานตามความสมัครใจ นามอย่างหลังนี้เป็นนามที่สามารถคิดขนานขึ้นเพื่อสร้างความสวัสดิต่างๆ ด้วยความรู้ของผู้ตั้ง นอกจากนี้ นามสัตว์จะใช้เรียกเฉพาะเจ้าของนามเพศชายเท่านั้น นามสัตว์น่าจะสัมพันธ์กับความเป็นนักรบของผู้ชาย

2) ข้อพิจารณาในการขนานนามนั้น แต่ขั้นต้นพิจารณาลำดับการเกิดเป็นหลัก ตัวอย่าง บุคคลเกิดเป็นลูกชายลำดับที่ 5 ถือว่ามีนามตามภูมิที่ 5 คือภูมิพฤหัสบดี ในขั้นหลังได้พิจารณาวันเกิดเป็นหลัก กล่าวคือ บุคคลเกิดพฤหัสบดีมีนามตามภูมิพฤหัสบดี

3) หลักสำคัญของการขนานนามมี 3 ประการ ประการแรก ต้องเว้นจากการใช้อักษรในวรรคกาลกิณีของ

ภาพที่ 4.1 ความสัมพันธ์ของดาวเคราะห์ ทิศ ภูมิ อักษร และนามสัต์ว์ตามตำราทักษา

< ทิศเหนือ	1 วันอาทิตย์ บริวาร อ อา อี อี อี อ้อ อุ อุ เอ โอ โไอ ครุฑนาม	2 วันจันทร์ อายุ ก ข ช ค ค ม ง พยัคฆนาม	3 วันอังคาร เดช จ ฉ ช ช ฌ ญ สีหนาม
	6 วันศุกร์ กาลกิณี ศ ช ส ห พ ฮ อักษนาม		4 วันพุธ ศรี ภู ฐ ฑ ฒ ณ โสณนาม
	8 วันราหู (วันพุธกลางคืน) มนตรี ย ร ล ว คชนาม	5 วันพฤหัสบดี อุตสาหะ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม มุลินาม	7 วันเสาร์ มูละ ด ต ถ ท ธ น นาคนาม

พระนามเจ้านายได้ใช้ตำราทักษาเป็นหลักในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม ตัวอย่าง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนายกหม่อมเจ้ารำเพยขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า “พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ ระมูลอักษรระอันตวรค อายุ จงเจริญพระชนมายุ สุข สิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล สรรพวิบูลยผล ทุกประการ เทอญ”(จดหมายเหตุ เรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 113) ความในพระสุพรรณบัฏว่า ระมูลอักษร คือ ร เป็นอักษรตัวต้น และระอันต คือ ร เป็นอักษรตัวปลาย อักษร ร ระบุนว่าอยู่ในวรรคอายุ สอดคล้องกับวันประสูติ คือ วันพฤหัสบดีซึ่งมีอักษร ร ย ล ว อยู่ในวรรคอายุ พิจารณา**ภาพที่ 4.2** ประกอบ จะพบว่า เจ้านายซึ่งประสูติในวันพฤหัสบดีจะเริ่มวรรคบริวารมีชุดอักษร บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม เป็นอักษรประจำวรรค แล้วเวียนขวาไปยังวรรคอื่นๆ วรรคอายุมีชุดอักษร ย ร ล ว เป็นอักษรประจำวรรค พระนาม รำเพยภมราภิรมย์ จึงเป็นพระนามที่อำนวยสิริมงคลด้านอายุทั้งอักษร ร ในคำต้นพระนามและอักษร ร ในคำท้ายพระนาม

บุคคล ประการที่สอง พึงใช้อักษรในวรรคบริวาร เดช ศรี และมนตรีเป็นสำคัญ อาจจะใช้อักษรในวรรคอายุ มูล และอุตสาหะเป็นลำดับรอง ส่วนประการสุดท้าย อักษรที่ใช้ขนานพระนามนั้น ผู้ชายให้พิจารณาอักษรตัวต้นหรือตัวข้างหน้า ผู้หญิงให้พิจารณาอักษรตัวปลายหรือตัวข้างหลัง

ภาพที่ 4.2 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามพระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์

๙ ทิศเหนือ	1	2	3
	ศรี อ อา อี อี อี้ อ้อ อุ อู เอ ไอ โอ	มุละ ก ข ฃ ค ศ ฌ ง	อุตสาหะ จ ฉ ช ซ ฌ ญ
	6	พระองค์เจ้า รำเพยภมราภิรมย์	4
	เดช ศ ษ ส ห พ ฮ	มนตรี ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ	
	8	5	7
	อายุ ย ร ล ว	วันพฤหัสบดี บริวาร บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม มุสินาม	กาลกิณี ด ต ถ ท ธ น

4.7.1.4 อีสริยยศอิสริยยศศักดิ์

อิสริยยศอิสริยยศศักดิ์เป็นยศของเจ้านายทางการสถาปนา ปัจจัยข้อนี้มีความสำคัญต่อการเฉลิมพระนามเจ้านายเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น กรณีที่เจ้านายได้รับการเฉลิมพระยศขึ้นเป็นเจ้าฟ้าหรือพระองค์เจ้า ลักษณะองค์ประกอบและการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายจะดำเนินแนวทางเดียวกันกับพระนามเจ้านายที่ทรงดำรงพระสกุลยศเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า ตัวอย่างพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า*อิศราพงศ์* เมื่อทรงดำรงพระยศพระองค์เจ้าไม่มีส่วนสร้อยพระนาม ครั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระอิสริยยศยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้า ได้รับพระราชทานเฉลิมพระนามใหม่ปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามเป็น พระวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้า*อิศราพงษ์ เกวลงษวิสุทธิสุรสิหุत्मศักดิ์ อภิลักษณ์ปวโรภยชาติ บริรักษ์นารถนราธิบดี*

กรณีของพระนามกรม พระนามเจ้านายซึ่งทรงดำรงพระยศเจ้าต่างกรมตั้งแต่ชั้นกรมพระขึ้นไปเท่านั้นที่มีองค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม¹⁵ ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ

¹⁵ ในรัชกาลที่ 4 และต้นรัชกาลที่ 5 พระนามกรมของเจ้าต่างกรมชั้นกรมหลวงปรากฏมีส่วนสร้อยพระนาม ต่อมาพระราชทานส่วนสร้อยพระนามเฉพาะเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระขึ้นไป จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป ในหัวข้อวิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

กรมหลวงจักรพรรดิพงษ์ เมื่อทรงดำรงพระยศเจ้าต่างกรมชั้นกรมหลวงไม่มีส่วนสร้อยพระนาม แม้ว่า จะทรงมีพระสกุลยศเป็นเจ้าฟ้า ครั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาเลื่อน พระอิสริยยศเป็นกรมพระ ได้รับพระราชทานเฉลิมพระนามใหม่ปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระจักรพรรดิพงษ์ *ดำรงชติยศกัตติอรรควรยศ รัตนสมมติบุริสาชาไนย สัตถุทนต์ยธรรมสุจริต อเนกราชกกิจสิทธิวิจารณ์ มโหฬารคุณสมบัติ พุทธาทิรัตนสรณาคม อุดมเดชา นุภาพพิตร*

นอกจากนี้ อีสริยยศอิสริยศกัตติซึ่งเป็นยศทางการสถาปนายังมีผลต่อการแสดงสถานะและ คุณลักษณะของเจ้านาย รวมถึงการแสดงความสัมพันธ์กับราชสกุลด้วย พระนามเจ้านายบางพระองค์ ปรากฏการแสดงพระเกียรติคุณและความสามารถซึ่งเป็นคุณสมบัติซึ่งได้มาภายหลังเมื่อทรงงานแล้ว เช่น พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ‘ผู้สร้างสิ่งประเสริฐต่างๆ’ ด้วยทรงรับราชการช่างสิบ หมู่และมีผลงานปรากฏมากมาย (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 184-185) พระนามเจ้านายบางพระองค์แสดงความสัมพันธ์กับราชสกุลที่เป็นความสัมพันธ์ เมื่อเจริญพระชันษาและมีสถานะใหม่แล้ว เช่น พระอรรคชายาเธอ กรมขุนอรรควรรราชกัลยา ‘นาง ของพระราชผู้เป็นใหญ่’ ด้วยทรงเป็นพระภรรยาเจ้าของพระมหากษัตริย์

4.7.2 ปัจจัยร่วมที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

ปัจจัยร่วมเป็นข้อพิจารณาประกอบการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายบาง พระองค์ มี 2 ข้อ ได้แก่ อาวุโสและสถานะทางศาสนา

4.7.2.1 อาวุโส

ปัจจัยข้อนี้มีผลต่อการกำหนดองค์ประกอบและกลวิธีทางภาษาในการขนาน พระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายบางพระองค์ กรณีของพระนามเดิม เจ้านายซึ่งเป็นพระราช โอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงอาวุโสกว่าบรรดาพระราชโอรสธิดาด้วยกัน อาจได้รับ พระราชทานสร้อยพระนามเพื่อแสดงอาวุโสด้วย ตัวอย่างแรก พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้านภวงศ์ เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ที่สุดในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทาน ขนานพระนามใหม่เป็น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้านภวงศ์ *วรวงศ์เอกอรรคมหาภักุ ประมุขมรา ไซรส* จะเห็นว่า แม้เจ้านายจะทรงดำรงพระยศพระองค์เจ้า แต่ด้วยทรงมีอาวุโสกว่าบรรดาพระราช ภาดาด้วยกัน พระนามก็อาจปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามได้ ทั้งยังอาจมีความหมายแสดงอาวุโสด้วย ดังตัวอย่างข้างต้นซึ่งสร้อยพระนามมีความหมายว่าเป็นพระโอรสพระองค์ใหญ่สุดของพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอย่างที่สอง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้ายิ่งเยาวลักษณ์ *อรรควรรราชสุดา* เป็น

พระราชธิดาพระองค์ใหญ่ที่สุดในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามเช่นเดียวกัน แต่มีความยาวเพียง 1 วรรคเท่านั้น

กรณีของพระนามกรม การสถาปนาพระอิสริยยศเป็นเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระขึ้นไปล้วนแต่เป็นการสถาปนาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ทั้งสิ้น การเฉลิมพระนามกรมจึงอาจปรากฏคำศัพท์ที่แสดงอาวุโส เพื่อให้เห็นว่าทรงเป็นเจ้านายผู้ใหญ่สมควรดำรงอยู่ในพระอิสริยยศที่สูงนั้น ตัวอย่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเฉลิมพระนามเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระรามอิศเรศร์ สรรพเชษฐบรมวงศ ปฐมพงศกวนาถ วราษคักกิตสมมุติ วิสุทธิเกียรติคุณ วิบุลยเดชบดินทร์ นรินทรบพิตร สร้อยพระนามว่า สรรพเชษฐบรมวงศ ปฐมพงศกวนาถ แสดงพระอาวุโสของเจ้าต่างกรมพระองค์นี้ว่าทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่สุดในบรรดาพระบรมวงศ์ด้วยกัน (สรรพเชษฐบรมวงศ) ที่เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ปฐมพงศกวนาถ)

4.7.2.2 สถานะทางศาสนา

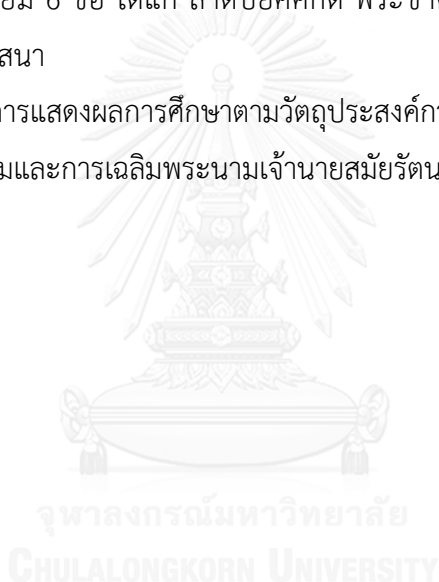
ปัจจัยข้อนี้มีผลทางตรงต่อการกำหนดองค์ประกอบในการเฉลิมพระนามกรมเจ้านายซึ่งทรงดำรงเพศบรรพชิต กล่าวคือ พระนามกรมปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามตั้งแต่ชั้นกรมหมื่น ซึ่งปกติแล้วพระนามกรมจะปรากฏมีส่วนสร้อยพระนามตั้งแต่ชั้นกรมพระขึ้นไป และพระนามมีการใช้คำศัพท์ที่สัมพันธ์กับศาสนาด้วย ตัวอย่าง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสถาปนาพระภิกษุพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าवासกรี เป็นเจ้าต่างกรม ทรงพระนามพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น นุชิตชินโรส ศรีสุคตขัตติยวงศ พระนามแสดงความหมายว่า บุตรของพระผู้ชนะแล้ว (คือพระพุทธเจ้า) เชื้อสายกษัตริย์แห่งพระผู้ไปตีแล้ว (คือพระพุทธเจ้า)

จะเห็นว่า ปัจจัยต่างๆ มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย 2 เรื่อง เรื่องแรก ได้แก่ การกำหนดองค์ประกอบของพระนาม พบว่า ปัจจัยเรื่องสกุลยศ เพศ อิสริยยศอิสริยศศักดิ์ อาวุโส และสถานะทางศาสนามีผลต่อการขนานสร้อยพระนาม เรื่องที่สอง ได้แก่ การแสดงวัตถุประสงค์สำคัญผ่านกลวิธีทางภาษา พบว่า ปัจจัยเรื่องสกุลยศมีผลต่อการแสดงพระชาติกำเนิดของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของเจ้านาย และการแสดงลำดับชั้นของเจ้านายต่างสกุลยศ วัตถุประสงค์เหล่านี้แสดงผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง และการส่งสัมผัสคล้องจอง ปัจจัยเรื่องเพศมีผลต่อการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายต่างเพศ สภาวะ วัตถุประสงค์นี้แสดงผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ ปัจจัยเรื่องวันและเวลาประสูติมีผลต่อการอำนวยการวิมลมงคล วัตถุประสงค์นี้แสดงผ่านกลวิธีการใช้รูปอักษร ปัจจัยเรื่องอิสริยยศอิสริยศศักดิ์มีผลต่อการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย วัตถุประสงค์นี้แสดงผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ ปัจจัยเรื่องอาวุโสมีผลต่อการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายภายในราชสกุล วัตถุประสงค์นี้แสดงผ่าน

กลวิธีการใช้คำศัพท์และการส่งสัมผัสคล้องจอง และปัจจัยเรื่องสถานะทางศาสนามีผลต่อการแสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาของเจ้านาย วัดฤๅษะสงฆ์นี้แสดงผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์รายละเอียดของความสัมพันธ์ระหว่างวัดฤๅษะสงฆ์และกลวิธีทางภาษาจะได้อธิบายต่อไปในบทที่ 5

บทนี้ได้ทำให้เห็นลักษณะสำคัญของพระนาม คือ ประเภทของพระนามมีแตกต่างกันเป็น 2 ประเภท ได้แก่ พระนามเดิม และพระราชทินนาม องค์ประกอบของพระนามมี 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนพระนามเป็นส่วนหลัก และส่วนสร้อยพระนามเป็นส่วนเสริม องค์ประกอบร่วมของพระนามมี 4 อย่าง ได้แก่ คำบอกชั้นยศ คำนำพระนาม คำลงท้ายพระนาม และราชสกุล การออกพระนามเจ้านายที่ต่างลำดับยศศักดิ์กันจะปรากฏองค์ประกอบร่วมที่แตกต่างกัน ปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมี 6 ข้อ ได้แก่ ลำดับยศศักดิ์ พระชาติกำเนิด เพศ วันและเวลาประสูติ อาวุโส และสถานะทางศาสนา

บทต่อไปจะเป็นการแสดงผลการศึกษาตามวัดฤๅษะสงฆ์การวิจัยข้อแรก ได้แก่ เรื่องกลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

บทที่ 5

กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

บทที่ 5 นี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ส่วน ส่วนแรก ได้แก่ แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม เป็นการอธิบายลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายในแต่ละฐานันดรศักดิ์ ส่วนที่สอง ได้แก่ กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม ผลการศึกษาพบว่ามามีทั้งหมด 4 กลวิธี คือ การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้รูปอักษร และส่วนที่สาม ได้แก่ สรุปกลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ของกลวิธีทางภาษากับวัตถุประสงค์ในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านกลวิธีทางภาษา และแนวทางและลักษณะเด่นที่น่าสนใจของพระนามเจ้านายเปรียบเทียบกับชื่อสามัญชน

5.1 แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย

การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีทั้งลักษณะที่ร่วมกันและลักษณะที่แตกต่างกันไปตามฐานันดรศักดิ์ พิจารณาแนวทางอย่างกว้างๆ ได้ว่า พระนามเดิมของเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้าจะเน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะที่สัมพันธ์กับพระชาติกำเนิดเป็นหลัก ส่วนพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นจะเน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะที่ได้มาภายหลังเมื่อเจริญพระชันษาและได้เฉลิมพระยศแล้ว

5.1.1 ลักษณะร่วมของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

พระนามเจ้านายมีแนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามร่วมกัน 4 ประการ ได้แก่ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกัน และการอำนวยการสริมงคล แนวทางเหล่านี้มีรายละเอียดที่ใช้แตกต่างกันไปตามฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ หัวข้อนี้จะได้แสดงภาพรวมของแนวทางต่างๆ ไว้ก่อน แล้วจึงจะกล่าวลักษณะเฉพาะต่อไป

1) **การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย** พระนามเจ้านายเน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายเป็นสำคัญ มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตาม**ตารางที่ 5.1**

ตารางที่ 5.1 แนวทางการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย

ลักษณะการแสดงสถานะ และคุณลักษณะของ เจ้านาย	กลวิธีทางภาษา	1	2
การแสดงความเป็นผู้มี สถานะสูง	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่	/	/
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ	/	/
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโภคทรัพย์	/	-
	การใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง	/	-
การแสดงความเป็นผู้มี คุณลักษณะ	การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี	/	-
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญ	/	-
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐ	-	/
	การใช้คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอัธยาศัย	-	/
การแสดงลำดับชั้นภายใน พระราชวงศ์	การส่งสัมผัสคล้องจอง	/	/
	การใช้คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์	/	/
	การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน	/	-
	การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง	/	/
การแสดงลักษณะของ พระชาติกำเนิด	การใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย	/	-
	การใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดสูง	/	-
การแสดงความเป็นผู้ปกครอง	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองหรือปกครอง	-	/
การแสดงความผู้บริหาร	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการบริหาร	-	/
การแสดงความเกียรติคุณและ ความสามารถ	การใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ	-	/
การแสดงความสัมพันธ์ทาง พระพุทธศาสนา	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก	-	/
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นบรรพชิต	-	/

หมายเหตุ 1 หมายถึง พระนามเดิมเจ้านาย

2 หมายถึง พระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

จากตารางที่ 5.1 จะพบว่า การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายในพระนามเจ้านาย มีลักษณะร่วมกัน 3 ประการ ได้แก่ การแสดงความเป็นผู้มีสถานะสูง การแสดงความเป็นผู้มีคุณลักษณะ และการแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ เฉพาะพระนามเดิมเจ้านายมีการแสดงลักษณะของพระชาติกำเนิดซึ่งปรากฏเฉพาะพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าเท่านั้น ส่วนพระนามเจ้านายที่

ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นเน้นการแสดงความเป็นผู้ปกครอง การแสดงความเป็นข้าราชการ การแสดงเกียรติคุณและความสามารถ และการแสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา

1.1) การแสดงความเป็นผู้มีสถานะสูง เป็นลักษณะร่วมของการขนานพระนามและเฉลิมพระนามเจ้านาย มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ กลวิธีการใช้คำศัพท์ ปรากฏคำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีสถานะสูง 4 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโภคทรัพย์ และการใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่** ปรากฏทั้งในพระนามเดิมเจ้านายและพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น ตัวอย่างพระนามเดิมเจ้านายฝ่ายหน้า เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจันทรทัตจุฑาธาร ‘พระอิสริยยศ’ หม่อมเจ้าเทพไทย ‘เทพผู้เป็นใหญ่’ ตัวอย่างพระนามเดิมเจ้านายฝ่ายใน เช่น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญา ‘นางเทพผู้เป็นใหญ่’ หม่อมเจ้าสิริอัมรินทร์ ‘นางฟ้าผู้ประเสริฐ’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายหน้าที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหมื่นพิชมเนศวรสุรสังกาศ ‘ผู้เป็นเสมือนเทพพระพิชมเนศวร’ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ‘เทพผู้เป็นที่พึ่ง’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายในที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น เช่น สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์ ‘นางกษัตริย์ผู้บริสุทธิ์’

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ** ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายฝ่ายหน้าทั้งในพระนามเดิมเจ้านายและพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น ตัวอย่างพระนามเดิมเจ้านาย เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดชฯ ‘ผู้มีอำนาจไม่อาจวัดได้แล้วในแผ่นดิน’ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช ‘ผู้มีอำนาจอันประเสริฐยืนยาว’ และหม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์ ‘ผู้มีอำนาจอันเลิศยิ่ง’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น เช่น กรมหมื่นอานุกาพิศวลศักดิ์ ‘ผู้มีอำนาจแผ่ไปกว้างขวาง’

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโภคทรัพย์** ปรากฏในพระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้าทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายหน้า เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหามรรณ ‘เครื่องประดับ’ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้านิลรัตน ‘พลอยสีดำ’ และหม่อมเจ้าโกเมน ‘พลอยสีแดงเข้ม’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายใน เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามณฑลทิพยวดี ‘ตุ้มหู’ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์ ‘สร้อยสังวาลอันงดงาม’ และหม่อมเจ้ามณีนิล ‘พลอยสีดำ’

- **การใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง** ปรากฏในพระนามเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้าทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายหน้า เช่น พระเจ้า

ลูกยาเธอ พระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพร ‘ดวงดาว’ หม่อมเจ้านภากาศ ‘ท้องฟ้า’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายใน เช่น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้านภจรจำรัสศรี ‘ดวงดาว’ หม่อมเจ้าดวงเดือน ‘ดวงจันทร์’

1.2) การแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ เป็นลักษณะร่วมของการขนานพระนามและเฉลิมพระนามเจ้านาย มีการใช้กลวิธีทางภาษา 3 ประเภท คือ กลวิธีการส่งสัมผัสคล้องจอง กลวิธีการใช้คำศัพท์ และกลวิธีการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง กลวิธีการใช้คำศัพท์มี 2 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ และการใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน

- การส่งสัมผัสคล้องจองแสดงลำดับชั้นภายในราชสกุล ตัวอย่าง พระนามพระโอรสธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตมีการส่งสัมผัสคล้องจองเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นพระโอรสธิดาที่ประสูติแต่พระชายา ได้แก่ หม่อมเจ้า¹⁶จุมภฏพงศ์บริพัตร, หม่อมเจ้าศิริรัตนบุษบง, หม่อมเจ้าสุทธรวงศ์วิจิตร, หม่อมเจ้าพิสิฐสพสมัย, หม่อมเจ้าจุไรรัตนศิริมาน, พระองค์เจ้าจันทรภาณต์มณี และพระองค์เจ้าปรีชาดิสุขุมพันธ์ กลุ่มที่สองเป็นพระโอรสธิดาที่ประสูติแต่หม่อมมารดา ได้แก่ หม่อมเจ้าหม่อมเจ้าอินทุรัตนนา และหม่อมเจ้าสุขุมภินันท์

- การใช้คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ พบว่าเจ้านายที่ดำรงพระยศสูงจะปรากฏคำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์เพื่อบอกลำดับชั้นยศและความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง คำบอกตำแหน่งพระยุพราช ได้แก่ คำ สยามมกุฎราชกุมาร ปรากฏใช้เฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้าซึ่งทรงเป็นองค์รัชทายาทเท่านั้น เช่น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร

- การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน พบว่าพระนามเดิมเจ้าฟ้ามีธรรมเนียมการขนานพระนามที่ใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน ตัวอย่าง พระนามเจ้าฟ้าพระราชโอรสในรัชกาลที่ 2 ปรากฏการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมาย ‘เครื่องประดับ’ ทั้งสิ้น ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ‘เครื่องประดับศิระษะ’ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑามณี ‘เครื่องประดับศิระษะ’ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอาภรณ์ ‘เครื่องประดับ’ และสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา¹⁷ ‘เครื่องประดับศิระษะ’

¹⁶ เจ้านาย 5 พระองค์แรกเดิมมีพระสกุลยศหม่อมเจ้า ต่อมาเมื่อประกาศสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้าเจ้านาย 2 พระองค์สุดท้ายมีสกุลยศพระองค์เจ้าเนื่องจากประสูติภายหลังประกาศสถาปนา จะเห็นว่า เมื่อยังไม่มีการสถาปนาพระยศให้แตกต่างกันระหว่างพระโอรสธิดาทั้ง 2 กลุ่ม พระนามเจ้านายได้แสดงความแตกต่างของพระชาติกำเนิดและลำดับชั้นภายในราชสกุลไว้แล้ว

¹⁷ เดิมทรงพระนาม สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากลาง รัชกาลที่ 4 ได้เฉลิมพระนามขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา จะเห็นว่า พระนามยังคงใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกันอยู่เพื่อแสดงพระยศเจ้าฟ้า

1.3) การแสดงความเป็นผู้มีคุณลักษณะ ปรากฏทั้งในพระนามเดิมเจ้านายและพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ กลวิธีการใช้คำศัพท์ ปรากฏคำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีคุณลักษณะ 4 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐ และการใช้คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอภัยภัย

- **การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี** นิยมใช้นานพระนามเจ้านายฝ่ายในมากกว่าพระนามเจ้านายฝ่ายหน้า ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายใน เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ โสภางคทัศนิยลักษณ์ อรรควรรราชกุมารี ‘มีลักษณะรูปร่างงามน่าชม’ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาส ‘มีผิวพรรณงาม’ และหม่อมเจ้าวิไลวรรณ ‘มีผิวพรรณงาม’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายหน้า เช่น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ... ธัญลักษณ์วิลาสวิบุลยสวัสดิ์ สิริวัฒนราชกุมารี ‘มีลักษณะงามละเอียด’ พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิไลวรรณวิลาส ‘งามประเสริฐ’ และหม่อมเจ้าอภิรักษ์ ‘ลักษณะดีเยี่ยม’

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญ** ปรากฏทั้งพระนามเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้าฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายหน้า เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ‘ผู้มีความสุขความเจริญ’ และหม่อมเจ้าวัฒนา ‘ผู้มีความเจริญ’ ตัวอย่างพระนามเจ้านายฝ่ายใน เช่น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเจริญกมลสุขสวัสดิ์ ‘ผู้มีจิตใจเจริญและเป็นสุข’ และหม่อมเจ้าโสมนัส ‘ผู้มีความชื่นชมยินดี’

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐ** ได้แก่ คำว่า “บพิตร” ปรากฏเฉพาะส่วนท้ายของพระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้าที่ทรงอิสริยยศกษัตริย์พระชั้นไป หรือทรงเป็นพระภิกษุ ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ... ฉัตรชัยดิลลภพพิตร

- **การใช้คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอภัยภัย** ปรากฏเฉพาะพระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้า ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ... สุทธสันดานสัตตลหุทัย ... ‘มีนิสัยใจเย็น’

การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดีและคำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญเป็นการแสดงคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของเจ้านายที่พึงสังเกตหรือคาดหวังให้เป็นไปตั้งแต่แรกประสูติ จึงปรากฏในพระนามเดิมเจ้านาย ขณะที่การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐและการใช้คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอภัยภัยเป็นแสดงคุณสมบัติหรือคุณลักษณะของเจ้านายที่ทรงประพฤติปฏิบัติเมื่อเจริญพระชันษาแล้ว จึงปรากฏในพระนามกรมเจ้านาย

1.4) การแสดงลักษณะของพระชาติกำเนิด ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าทั้งในพระนามเดิมและพระนามที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ กลวิธีการใช้คำศัพท์ ปรากฏคำศัพท์แสดงลักษณะของพระชาติกำเนิด 2 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และการใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดสูง

- **การใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย** ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าที่ประสูติแต่พระชนนีที่เป็นลูกหลวงหรือหลานหลวงเท่านั้น ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ... *อดิศัทยศอุภยชาติพิสุทธิ* ... ‘เกิดมาเนื่องในชาติตระกูลอันบริสุทธิ์ทั้งสองฝ่าย’ สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นี้ประสูติแต่พระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระวรราชเทวี ซึ่งเป็นพระราชธิดาในรัชกาลที่ 4

- **การใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดสูง** ปรากฏเฉพาะพระนามกรมเจ้าฟ้าฝ่ายหน้า ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช *พิเศษขัตติยศักดิ์อรรคอุดมชาติ* ... ‘มีพระชาติกำเนิดอันสูงสุด’

1.5) การแสดงความเป็นผู้ปกครอง ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองหรือนักรบ ตัวอย่าง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น *ชัยนาทนเรนทร* ‘ผู้เป็นใหญ่ของหมู่คน’ สมเด็จพระ *มหิตลาธิเบศร์ อดุลยเดชวิกรม* พระบรมราชชนก ‘ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน’ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน *กระษัตราธิราช* ‘นักรบผู้ชนะอยู่เนื่องๆ’

1.6) การแสดงความเป็นข้าราชการ ปรากฏเฉพาะพระนามกรมเจ้านาย มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ ตัวอย่าง กรมหมื่น *อมรมนตรี* ‘เทพบริวารผู้เป็นที่ปรึกษา’ กรมหมื่น *ภูบดีราชหฤทัย* ‘ผู้เป็นที่ไวใจของพระเจ้าแผ่นดิน’

1.7) การแสดงเกียรติคุณและความสามารถ ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ การใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ ตัวอย่าง พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้า *ประดิษฐวรการ* ‘ผู้สร้างสิ่งของต่างๆ อันประเสริฐ’ พระราชธิดาพระองค์เธอ กรมหมื่น *ภวิพนธ์สุปรีชา* ‘ผู้รอบรู้ในการประพันธ์อย่างดี’ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระ *ปวเรศวริยาลงกรณ์* ... *ประมินทรบดีนทร์สุริยทิโตปทยาจารย์* ... ‘พระราชอุปัทยาจารย์ของพระเจ้าแผ่นดิน’

1.8) การแสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี คือ การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา 2 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก และการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นบรรพชิต

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก** ปรากฏเฉพาะพระนามกรมเจ้านาย ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ... *พุทธธิไตรรัตน์สรณานุวัตร* ‘ผู้ปฏิบัติตามพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งมีพระพุทธเป็นต้น’

- **การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นบรรพชิต** ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายซึ่งทรงผนวช ตัวอย่าง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น *นุชิตชิโนรส ศรีสุคตขัตติยวงศ์* ‘บุตรของพระผู้ชนะแล้ว (คือ

พระพุทธเจ้า) เชื้อสายกษัตริย์แห่งพระผู้ไปตีแล้ว (คือพระพุทธเจ้า) สมเด็จพระรูปสิริโสภาคมหานาค
นารี ‘นักบวชหญิงผู้ประเสริฐยิ่ง’

การแสดงความเป็นผู้ปกครอง การแสดงความเป็นข้าราชการ การแสดงเกียรติคุณและ
ความสามารถ และการแสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาเป็นคุณสมบัติของเจ้านายเมื่อทรง
เจริญพระชันษาไปแล้ว คุณสมบัติเหล่านี้จึงปรากฏในพระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น
รายละเอียดแนวทางการเฉลิมพระนามจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

2) การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล พระนามเจ้านายเน้นการแสดง
ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 แนวทางการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลและพระญาติวงศ์

ลักษณะการแสดง ความสัมพันธ์ของเจ้านาย กับราชสกุล	กลวิธีทางภาษา	1	2
การแสดงความสัมพันธ์ของ เจ้านายกับพระบุพการีและ พระญาติวงศ์	การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง	/	/
	การใช้คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ	/	/
	การใช้คำศัพท์อ้างอิงสิ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับพระบุพการี	/	-
การแสดงความสัมพันธ์ ระหว่างพระภราดา	การส่งสัมผัสคล้องจอง	/	/
	การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน	/	-
	การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน	/	-
การแสดงความสัมพันธ์ของ เจ้านายกับพระมหากษัตริย์	การอ้างอิงพระปรมาภิไธย	/	/
	การใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์	/	/
	การใช้คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ	/	/
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ	-	/
	การใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ	-	/

หมายเหตุ 1 หมายถึง พระนามเดิมเจ้านาย

2 หมายถึง พระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

จากตารางที่ 5.2 จะพบว่า การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลมีลักษณะร่วมกัน
3 ประการ ได้แก่ การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์ การแสดง
ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดา และการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ หาก
ความสัมพันธ์ของเจ้านายมีมาตั้งแต่แรกประสูติก็จะชานานพระนามและเฉลิมพระนามเป็นพระนาม

เดิม หากความสัมพันธ์ของเจ้านายมีภายหลังเมื่อเจริญพระชันษาแล้วก็จะเฉลิมพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

2.1) การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์ ปรากฏทั้งในพระนามเดิมเจ้านายและพระนามเจ้านายเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี คือ กลวิธีการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง และกลวิธีการใช้คำศัพท์

- **การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมืองแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์** มีทั้งการอ้างอิงนามพระบุพการีและพระญาติวงศ์มาใช้นานพระนาม ตัวอย่าง หม่อมเจ้าอนันตนรไชย มาจากพระนามพระปิตุลา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุภากรณอนันตนรไชย การอ้างอิงนามพระบุพการีร่วมกับคำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ ตัวอย่าง พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ มาจากพระนามพระบิดา คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ ปรากฏร่วมกับคำบอกเชื้อสาย อนุพงศ์ ‘เชื้อสายที่สืบเนื่องมา’ และการอ้างอิงนามเมืองของพระบุพการีข้างพระมารดา ตัวอย่าง พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิศกุลนพรัฐ มาจากนามเมือง นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่

- **การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์** เป็นการใช้คำศัพท์อ้างอิงสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับพระบุพการี ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ ‘ดวงอาทิตย์’ มาจากนามตรา สุริยมณฑล ‘ดวงอาทิตย์’ ซึ่งตราประจำตำแหน่งของพระปัยยิกา (ทวด) ของเจ้านาย

2.2) การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดา ปรากฏทั้งในพระนามเดิมเจ้านายและพระนามเจ้านายเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี คือ การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้คำศัพท์ การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาจะเรียงลำดับตามพระชนมายุของเจ้านายเป็นสำคัญ ตัวอย่าง พระนามพระโอรสธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ปรากฏการใช้กลวิธีร่วมกันทั้ง 2 ประเภท คือ การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้คำศัพท์ซึ่งเป็นการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน คือหมายถึง ‘พระอาทิตย์’ ทั้งสิ้น รายพระนามมีดังนี้ หม่อมเจ้าพิมพ์รำไพ, หม่อมเจ้าไชยแสงรพี, หม่อมเจ้าสุริยประภา, หม่อมเจ้าวิมวาทิตย์, หม่อมเจ้าชวลิตโอภาส, หม่อมเจ้าอาภาศดำเกิง, หม่อมเจ้าเพ็ญนภดล, หม่อมเจ้ากมลไกวลัย, หม่อมเจ้ารวีพรรณไพโรจน์, หม่อมเจ้าดวงทิพย์โชติแจ้งหล้า, หม่อมเจ้าทิตยาทรงกลด, หม่อมเจ้าคันธรสร้างษี และหม่อมเจ้ารำไพศรีสอางค์

2.3) การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ ปรากฏทั้งในพระนามเดิมเจ้านายและพระนามเจ้านายเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีการใช้กลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี คือ การอ้างอิงพระปรมาภิไธย และการใช้คำศัพท์ การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์

มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การแสดงความสัมพันธ์ในฐานะพระราชวงศ์ การแสดงความสัมพันธ์ในฐานะข้าราชการบริหาร และการแสดงความสัมพันธ์ในฐานะผู้มีพระเกียรติคุณต่อพระมหากษัตริย์

- **การแสดงความสัมพันธ์ในฐานะพระราชวงศ์** ปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธยหรือการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ร่วมกับคำบอกเชื้อสายและเครือญาติ ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย ... มกุฎราชกุมารี ... ‘เชื้อสายอันประเสริฐของพระราชาทรงพระนามว่า มงกุฎ’ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นพงศาติศรมหิปี ‘เชื้อสายของพระเจ้าแผ่นดิน’

- **การแสดงความสัมพันธ์ในฐานะข้าราชการบริหาร** ปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธยหรือการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ร่วมกับคำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการบริหาร ตัวอย่าง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ... วชิราวุธราชปฤจฉานุวัตน์ ... ‘ผู้เป็นที่ปรึกษาของพระราชาทรงพระนามว่า วชิราวุธ’ กรมหมื่นภูบติราชหฤทัย ‘ผู้เป็นที่ไว้วางใจของพระเจ้าแผ่นดิน’

- **การแสดงความสัมพันธ์ในฐานะผู้มีพระเกียรติคุณต่อพระมหากษัตริย์** ปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธยหรือการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ร่วมกับคำศัพท์แสดงเกียรติคุณของเจ้านาย ตัวอย่าง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ... ภูมิพลมหาราชที่โตปัยยาจารย์ ... ‘พระราชอุปัธยาจารย์ของพระราชผู้ยิ่งใหญ่ทรงพระนามว่า ภูมิพล’ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวงศรวิริยาลงกรณ์ ... ปรมินทรบดีนทร์สุรย์ที่โตปัยยาจารย์ ... ‘พระราชอุปัธยาจารย์ของพระเจ้าแผ่นดิน’

3) การแสดงเพศสภาพที่แตกต่างกัน พระนามเจ้านายพิจารณาเพศสภาพที่แตกต่างกัน มีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามเพศดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 แนวทางการแสดงเพศสภาพที่แตกต่างกัน

ลักษณะการแสดงเพศสภาพที่แตกต่างกัน	กลวิธีทางภาษา	1	2
การแสดงความ เป็นชาย	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ	/	/
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการบริหาร	-	/
	การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง	-	/
การแสดงความ เป็นหญิง	การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้หญิง’	/	/
	การใช้คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ลูกสาว, ภรรยา, แม่’	/	/
	การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี	/	-

หมายเหตุ 1 หมายถึง พระนามเดิมเจ้านาย

2 หมายถึง พระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

จาก**ตารางที่ 5.3** จะพบว่า การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกันปรากฏทั้งพระนามเดิมและพระนามที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น ในส่วนพระนามเดิมจะเน้นการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจเพื่อแสดงความเป็นชาย ขณะที่จะเน้นการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้หญิง’ และ ‘ลูกสาว’ และคำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดีเพื่อแสดงความเป็นหญิง ในส่วนพระนามที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นจะเน้นการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการและคำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองเพื่อแสดงความเป็นชาย ขณะที่จะเน้นการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ภรรยา, แม่’ เพื่อแสดงความเป็นหญิง

3.1) การแสดงความเป็นชาย คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ และคำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง ตัวอย่าง พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า จรรยง ฤทธิเดช ‘ผู้มีอำนาจรุ่งเรือง’ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ... บรมนฤบาลมหา สวามิภักดิ์ ... ‘ผู้จงรักภักดีอย่างยิ่งต่อพระเจ้าแผ่นดิน’ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุน ทิตยประชาภา ‘ผู้ปกครองและเป็นที่ยิ่งของผู้คน’

3.2) การแสดงความเป็นหญิง คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้หญิง’ คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ลูกสาว, ภรรยา, แม่’ และคำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า นารี รัตน ‘นางแก้ว’ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ สุดารัตนราชประยูร ‘ลูกแก้วของพระราชินี’ และหม่อมเจ้า วรรณวิไล ‘ผู้มีผิวพรรณงดงาม’

4) การอำนวยการสำรับ พระนามเจ้านายเน้นการอำนวยการสำรับ มีรายละเอียดที่แตกต่างกันตาม**ตารางที่ 5.4**

ตารางที่ 5.4 แนวทางการอำนวยการสำรับ

ลักษณะการอำนวยการสำรับ	กลวิธีทางภาษา	1	2
การอำนวยการสำรับตามตำราทักษา	การใช้รูปอักษร	/	/
การอำนวยการสำรับคลอื่นๆ	การใช้คำศัพท์แสดงการอำนวยการ	/	-
	การใช้คำศัพท์แสดงนิมิต	/	-

จาก**ตารางที่ 5.4** จะพบว่า การอำนวยการสำรับเน้นการอำนวยการสำรับตามตำราทักษาโดยการใช้รูปอักษรทั้งในพระนามเดิมและพระนามที่ได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น ขณะที่การอำนวยการสำรับคลอื่นๆ จะแสดงในพระนามเดิม ซึ่งมีทั้งการอำนวยการและการแสดงนิมิต ตัวอย่างการใช้คำศัพท์อำนวยการ เช่น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า เจริญศรีชนมายุ ‘ผู้เจริญและมีอายุยืน’ หม่อมเจ้า สุทวิไลลักษณ์ ‘ผู้มีลักษณะงามหมดจด’ ตัวอย่างการใช้คำศัพท์แสดงนิมิต เช่น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า เสมอสมัยทรงยศ ‘ประสูติในวันเดียวกับวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของสมเด็จพระ

บรมชนกนาถ’ หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก ‘ประสูติในคราวเฉลิมฉลองพระราชพิธีรัชดาภิเษกครองราชสมบัติครบ 25 ปี’

เมื่อได้ทราบลักษณะร่วมของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย รวมทั้งรายละเอียดของกลวิธีต่างๆ ต่อไปจะได้แสดงแนวทางอันเป็นลักษณะเฉพาะของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามตามฐานันดรศักดิ์

5.1.2 ลักษณะเฉพาะของการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามตามฐานันดรศักดิ์

การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามในแต่ละฐานันดรศักดิ์มีต่างกันไป จัดเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ พระนามเจ้าฟ้า พระนามพระองค์เจ้า พระนามหม่อมเจ้า และพระนามกรมและสมเด็จพระ

5.1.2.1 พระนามเจ้าฟ้า

แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้าฟ้าพิจารณาจากองค์ประกอบของพระนาม 2 ส่วน คือ ส่วนพระนามและส่วนสร้อยพระนาม

ก. ส่วนพระนาม

เน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้าฟ้าเป็นสำคัญ การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามของเจ้าฟ้ามักใช้คำศัพท์ในแนวทางเดียวกัน เช่น การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน ตัวอย่าง พระนามเจ้าฟ้าในรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 มักปรากฏคำศัพท์ในวงความหมายของ ‘เครื่องประดับ’ ตัวอย่าง เจ้าฟ้ากุณชลทิพวดี ‘ตุ้มหู’ (รัชกาลที่ 1) เจ้าฟ้ามณฑุ ‘เครื่องประดับศิระษะ’ (รัชกาลที่ 2) เจ้าฟ้าภรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ ‘ตุ้มหู’ (รัชกาลที่ 5) เป็นต้น

นอกจากนี้ มักใช้เน้นการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้าฟ้ากับพระบุพการีด้วยการอ้างอิงพระนาม ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามหาชิราวุธฯ อ้างอิงพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระอัยกาธิราช คือ วชิรญาณ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ อ้างอิงพระปรมาภิไธยของสมเด็จพระบรมชนกนาถ คือ วชิราวุธ เป็นต้น

ข. ส่วนสร้อยพระนาม

ส่วนสร้อยพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าและเจ้าฟ้าฝ่ายในมีแตกต่างกัน ส่วนสร้อยพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายในเน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย และการแสดงความเป็นหญิง ส่วนมากปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี และอาจปรากฏคำบอกตำแหน่งพระราชกุมารี ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพาหุรัตมณีมัย ประไพพรรณพิจิตร นริศรราชกุมารี มีการใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี ประไพพรรณพิจิตร ‘มีผิวพรรณงาม’ และมีคำบอกตำแหน่งพระราชกุมารี นริศรราชกุมารี ‘พระราชธิดาของพระมหากษัตริย์’

ขณะที่ส่วนสร้อยพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าปรากฏกลวิธีทางภาษาที่สำคัญร่วมกัน 6 กลวิธี ได้แก่ คือ การอ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมราชชนก การอ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระอัยกาธิราช การอ้างอิงพระนามพระราชบุพการี คำศัพท์บอกเชื้อสาย คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และคำศัพท์บอกตำแหน่งพระราชกุมาร กลวิธีเหล่านี้ปรากฏแตกต่างกันตามลักษณะของพระชนนีแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ พระชนนีที่เป็นลูกหลวง พระชนนีที่เป็นหลานหลวง และพระชนนีที่เป็นพระอัครมเหสีแต่มิใช่ลูกหลวงหลานหลวง พิจารณาลักษณะการปรากฏร่วมของกลวิธีทางภาษาได้ตามตารางที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 การปรากฏร่วมของกลวิธีทางภาษาในส่วนสร้อยพระนามของเจ้าฟ้าพระราชโอรส

กลวิธีทางภาษา	ลักษณะของพระชนนี		
	ลูกหลวง	หลานหลวง	พระอัครมเหสี
(1) การอ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมราชชนก	/	/	/
(2) การอ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระอัยกาธิราช	/	X	X
(3) การอ้างอิงพระนามพระราชบุพการี	/	X	/
(4) คำศัพท์บอกเชื้อสาย	/	/	/
(5) คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย	/	/	X
(6) คำศัพท์บอกตำแหน่งพระราชกุมาร	/	/	/

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างพระนามเจ้าฟ้าพระราชโอรสที่ปรากฏกลวิธีทางภาษาร่วมกัน

- พระนามเจ้าฟ้าพระราชโอรสที่พระชนนีเป็นลูกหลวง ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต อดีกรมหาจุฬาลงกรณ์⁽¹⁾¹⁸ บดีนทรเทพยวรางกูร⁽⁴⁾ บรมมกุฏ⁽²⁾ นเรนทรสุริย์ ชัตติยสันตติวงศ์⁽⁴⁾ อุกฤษฐพงศ์วิโรจโศสุชาติ⁽⁵⁾ ธัญลักษณ์วิลาสวิบุลยสวัสดิ์ สิริวัฒนราชกุมาร⁽⁶⁾
- พระนามเจ้าฟ้าพระราชโอรสที่พระชนนีเป็นหลานหลวง ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร จุฬาลงกรณ์⁽¹⁾ ราชรวีวงศ์⁽⁴⁾ อุภัยพงศ์พิสุทธิ์ วรุฒโมภโศสุชาติ⁽⁵⁾ บรมนฤนาถราชกุมาร⁽⁶⁾
- พระนามเจ้าฟ้าพระราชโอรสที่ประสูติแต่พระอัครมเหสีซึ่งมิได้เป็นลูกหลวงหลานหลวง ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชิราลงกรณ์ บรมจักรยาติครสันตติวงศ์ เทเวศธำรงสุบริบาล

¹⁸ หมายเลขในวงเล็บ คือ หมายเลขประจำกลวิธีทางภาษาในตารางที่ 5.5

อภิคุณูปการมหิตลาดุลเดช ภูมิพล⁽¹⁾นเรศวรวงกูร⁽⁴⁾ กิตติ⁽³⁾สิริ⁽³⁾สมบูรณสวางควัฒน์⁽³⁾ บรมขัตติยราชกุมาร⁽⁶⁾

จะเห็นได้ว่า สร้อยพระนามของเจ้าฟ้าพระราชโอรสปรากฏคำศัพท์บอกตำแหน่งพระราชกุมารและปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมราชชนกร่วมกับคำศัพท์บอกเชื้อสาย ได้แก่ อดีตรมทาจูลงกรณ์บดีนทรเทพยวรางกูร ‘เชื้อสายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว’, จุฬาลงกรณ์ราชวียงค์ ‘เชื้อสายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว’ และ มหิตลาดุลเดช ภูมิพลนเรศวรวงกูร ‘เชื้อสายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช’ เจ้าฟ้าพระราชโอรสที่พระชนนีเป็นลูกหลวงและหลานหลวงนับว่าเป็นเชื้อสายอันสนิทของพระมหากษัตริย์จึงปรากฏคำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย ได้แก่ อุกฤษฐพงศ์วโรภโตสุชาติ ‘เกิดดีแล้วแต่ฝักฝ่ายทั้งสองอันประเสริฐยิ่ง’ และ อุภัยพงศ์พิสุทธิ วรุตโมภโตสุชาติ ‘เกิดดีแล้วแต่ฝักฝ่ายทั้งสองอันประเสริฐบริสุทธิ์’ เฉพาะเจ้าฟ้าพระราชโอรสที่พระชนนีเป็นลูกหลวงอาจปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระอัยกาธิราชด้วย ได้แก่ บรมมกุฏนเรนทรสุริยขัตติยลันตติวงศ์ ‘เชื้อสายของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว’ ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระบรมราชชนกและพระชนนีทรงเป็นพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวกัน ขณะที่เจ้าฟ้าพระราชโอรสที่พระชนนีเป็นอัศรมเหสีแต่มิได้เป็นลูกหลวงหลานหลวงไม่ปรากฏคำศัพท์นี้ แต่จะมีการอ้างอิงพระนามพระราชบุพการีของเจ้าฟ้าแทน ได้แก่ กิตติ หมายถึง พระองค์เจ้ากิตติการวรลักษณ ซึ่งเป็นพระราชปียกา, สิริ หมายถึง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งเป็นพระราชชนนี และ สวางควัฒน์ หมายถึง สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา ซึ่งเป็นพระราชปียิกา เพื่อแสดงการสืบเชื้อสายของเจ้าฟ้าว่ามาแต่พระมหากษัตริย์เช่นกัน

พระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศขึ้นเป็นเจ้าฟ้ามี่ลักษณะการเฉลิมพระนามตามแนวทางที่ได้กล่าวแล้ว ซึ่งมักเพิ่มเติมเปลี่ยนแปลงถ้อยคำในส่วนสร้อยพระนาม ตัวอย่าง พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเยาวมาลย์นฤมล เฉลิมพระนามเจ้าฟ้าเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี

5.1.2.2 พระนามพระองค์เจ้า

แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามพระองค์เจ้าพิจารณาจากองค์ประกอบของพระนาม 2 ส่วน คือ ส่วนพระนามและส่วนสร้อยพระนาม ซึ่งพระนามพระองค์เจ้าโดยมากไม่มีองค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม

ก. ส่วนพระนาม

เน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะ และการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการี และพระญาติวงศ์ ขณะที่พระนามเจ้านายที่ได้รับการเฉลิมพระยศขึ้นเป็นพระองค์เจ้ามีแนวทางในการขนานพระนามเป็น 3 อย่าง ได้แก่ การแสดงสถานะและคุณลักษณะ การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการี และการแสดงเกียรติคุณและความสามารถ ตัวอย่าง

- การแสดงสถานะและคุณลักษณะ เช่น สถาปนาหม่อมเจ้าจันทร์ เป็น พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทร์สุเทพ เพิ่มคำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่ สุเทพ ‘เทพที่ดี’
- การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล เช่น สถาปนาหม่อมเจ้าชาว เป็น พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัชรวิวงศ์ อ้างอิงพระนามกรมของพระบิดา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ปรากฏร่วมกับคำบอกเชื้อสาย วงศ์
- การแสดงเกียรติคุณและความสามารถ เช่น สถาปนาหม่อมเจ้าดิศ เป็น พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ ใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ ประดิษฐ์วรการ ‘ผู้สร้างสิ่งประเสริฐต่างๆ’ ด้วยทรงรับราชการช่างสิบหมู่และมีผลงานปรากฏมากมาย (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 184-185)

ข. ส่วนสร้อยพระนาม

ปรากฏองค์ประกอบส่วนนี้เฉพาะพระนามพระองค์เจ้าพระราชโอรสธิดาพระองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์ เน้นการแสดงสถานะและการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นพระราชบิดา ตัวอย่าง

- พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้านางวงศ์ วรวงศ์เอกอรรคมหาภุฏ ปรมตมราไชรส
- พระราชธิดาพระองค์ใหญ่ของพระมหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า ยิ่งเยาวลักษณ์ อรรคราชสุดา

5.1.2.3 พระนามหม่อมเจ้า

แนวทางการขนานพระนามหม่อมเจ้าไม่มีองค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม พระนามมักเน้นการแสดงสถานะและคุณลักษณะ และการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์ ตัวอย่าง

- **พระนามที่แสดงสถานะและคุณลักษณะ** เช่น หม่อมเจ้าประเสริฐศักดิ์ ‘ผู้มีอำนาจอันประเสริฐ’ หม่อมเจ้าวรรณวิสัย ‘ผู้มีผิวพรรณงาม’

- พระนามที่แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์ เช่น หม่อมเจ้าจุรภุมณีเทวี อ่างอิงพระนามพระปิตุลา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุรภุมณีเทวี หม่อมเจ้าวงศ์แย้ ‘พระจันทร์’ อ่างอิงพระนามพระอัยยิกา คือ เจ้าจอมมารดาจันทร์ ‘พระจันทร์’

5.1.2.4 พระนามกรมและสมเด็จพระ

แนวทางการเฉลิมพระนามเจ้าต่างกรมและสมเด็จพระพิจารณาจากองค์ประกอบของพระนาม 2 ส่วน คือ ส่วนพระนามและส่วนสร้อยพระนาม

ก. ส่วนพระนาม

การเฉลิมพระนามเจ้าต่างกรมและสมเด็จมีแนวทางในการขนานพระนามเป็น 3 อย่าง ได้แก่ การแสดงสถานะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล และการแสดงเกียรติคุณและความสามารถ ตัวอย่าง

- **การแสดงสถานะของเจ้านาย** เป็นแนวทางการเฉลิมพระนามเจ้านายโดยทั่วไป เช่น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสุนทรธิเบติ ‘ผู้ปกครองที่ดี’ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ‘ผู้ปกครองแผ่นดิน ผู้กล้าหาญมีอำนาจไม่อาจวัดได้’

- **การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล** เป็นแนวทางการเฉลิมพระนามที่มักใช้แก่เจ้านายที่ทรงพระชันษาน้อย เช่น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงศ์ ‘เชื้อสายของพระเจ้าแผ่นดิน’ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ ‘ผู้เป็นศรี (คือ แม่) ของวชิราวุธ’

- **การแสดงเกียรติคุณและความสามารถ** เช่น พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกวีพจน์สุปรีชา ‘ผู้มีความรู้ดีในทางกวี’ ด้วยทรงเป็นเลขานุการหอพระสมุดวชิรญาณ ทรงเป็นผู้ตรวจและจัดการต้นฉบับหนังสือ 509 เรื่อง ทรงพระนิพนธ์มหาชาติคำหลวง (ราชสกุลวงศ์ 2554, 140)

ข. ส่วนสร้อยพระนาม

องค์ประกอบส่วนสร้อยพระนามจะปรากฏในพระนามกรมชั้นกรมพระขึ้นไป และสมเด็จพระบางพระนาม แนวทางการขนานสร้อยพระนามปรากฏรูปแบบชัดเจนในพระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้า ขณะที่พระนามกรมและสมเด็จพระของเจ้านายฝ่ายในปรากฏการแสดงความสัมพันธ์กับราชสกุลเท่านั้น ตัวอย่าง พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ‘พระภรรยาผู้ซื่อสัตย์ต่อพระปิยมหาราช (คือ รัชกาลที่ 5)’ สมเด็จพระปิยมมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา ‘แม่ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ’

สร้อยพระนามของเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าจะปรากฏการแสดงเกียรติคุณและความสามารถ การแสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ การแสดงคุณธรรมและอภัยาศัย การแสดงความเป็นพุทธศาสนิก และการแสดงความเป็นผู้ประเสริฐ ตัวอย่าง

- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ประชาธิปไตยนทรเจษฎาภาดา ปิยมหาราชรวังศ์วิศิษฐ์ อเนกยন্ত্রวิจิตรภักตยโกศล วิมลรัตนมหาโยธาธิปไตย ราชธรรณธรรมโฆฬาร พานิชยการคมนาคม อุดมรัตนตรัยสรณธาดา มัททวเมตตาวาครัย ฉัตรชัยดิกลบพิตร

การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ ประชาธิปไตยนทรเจษฎาภาดา แสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ทรงได้รับสถาปนาในฐานะพระเชษฐา และ ปิยมหาราชรวังศ์วิศิษฐ์ แสดงเชื้อสายของเจ้านายว่ามาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ ได้แก่ อเนกยন্ত্রวิจิตรภักตยโกศล วิมลรัตนมหาโยธาธิปไตย ราชธรรณธรรมโฆฬาร พานิชยการคมนาคม ‘มีความรู้เชี่ยวชาญในการยนต์ต่างๆ เป็นอธิบดีแก้วในการช่าง สนองราชการต่างๆ อย่างยิ่งในการค้าและการขนส่งเดินทาง’

คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอหิยาชัย ได้แก่ มัททวเมตตาวาครัย ‘มีความอ่อนโยน มีเมตตาและตรงไปตรงมา’

คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก ได้แก่ อุดมรัตนตรัยสรณธาดา ‘ผู้ทรงได้ซึ่งพระรัตนตรัยเป็นที่พึงสูงสุด’

และคำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐ ได้แก่ บพิตร ‘ผู้ประเสริฐบริสุทธิ์’

จะเห็นว่า แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีการใช้กลวิธีต่างๆ และมีรายละเอียดการใช้ในพระนามเจ้านายที่แตกต่างกันไปตามฐานันดรศักดิ์ ต่อไปจะเป็นการแสดงรายละเอียดของกลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

5.2 กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

จากการศึกษาแนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ได้ทำให้เห็นว่า พระนามเจ้านายเน้นแสดงวัตถุประสงค์สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ สถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล เพศสภาวะที่แตกต่างกัน และการอำนวยความสะดวกเมื่อศึกษากลวิธีทางภาษาที่ใช้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญเหล่านี้พบว่า มีกลวิธีทางภาษาทั้งสิ้น 4 ประเภท ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้รูปอักษร ความสัมพันธ์ของกลวิธีทางภาษากับวัตถุประสงค์สำคัญสรุปได้ดังตารางที่ 5.6

ตารางที่ 5.6 กลวิธีทางภาษาและวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

วัตถุประสงค์สำคัญในการ ขนานพระนามและการ เฉลิมพระนาม	กลวิธีทางภาษา			
	การใช้คำศัพท์	การอ้างนามบุคคล และนามเมือง	การส่งสัมผัส คล้องจอง	การใช้รูปอักษร
สถานะและคุณลักษณะของ เจ้านาย	/	/	/	X
ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับ ราชสกุล	/	/	/	X
เพศสภาวะที่แตกต่างกัน	/	X	X	X
การอำนวยการวิกรมมรดก	/	X	X	/

กลวิธีทางภาษาเหล่านี้นอกจากแสดงวัตถุประสงค์สำคัญดังได้กล่าวมาแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ ด้วย ซึ่งเมื่อได้นำความรู้เรื่องพระนามเจ้านายในบทที่ 4 มาศึกษาประกอบกันก็จะพบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทั้งสิ้น 6 ประการ ได้แก่ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม สังคมแบบเครือญาติ สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสภาวะ ความคิดความเชื่อทางศาสนา และลักษณะสำคัญของอาณาจักร เหล่านี้จะได้กล่าวถึงอย่างละเอียดในบทที่ 7 ต่อไป

5.2.1 การใช้คำศัพท์

การใช้คำศัพท์เป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามทั้ง 4 ประการ ได้แก่ สถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล เพศสภาวะที่แตกต่างกัน และการอำนวยการวิกรมมรดก การใช้คำศัพท์พิจารณาได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์ที่สังเกตได้จากวิเคราะห์ในพระนาม และการใช้คำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระนาม การใช้คำศัพท์กลุ่มแรกแสดงวัตถุประสงค์สำคัญได้ทั้ง 4 ประการ ส่วนการใช้คำศัพท์กลุ่มหลังแสดงวัตถุประสงค์สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ สถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย และความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล

5.2.1.1 การใช้คำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ในพระนาม

คำศัพท์ที่ได้จากการวิเคราะห์ส่วนนี้แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงสถานะของเจ้านายและคุณลักษณะของเจ้านาย การใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์

การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ภายในราชสกุล การใช้คำศัพท์แสดงเพศสภาพที่ต่างกัน และการใช้คำศัพท์แสดงการอำนวยการบริหาร

5.2.1.1.1 การใช้คำศัพท์แสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย

คำศัพท์กลุ่มนี้ใช้แสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายแบ่งเป็น 8 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีสถานะสูง การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีคุณลักษณะ การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะของพระชาติกำเนิด การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการบริหาร การใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ และการใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา

1) การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีสถานะสูง แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงเป็นชนชั้นสูงและชนชั้นนำของสังคม แบ่งคำศัพท์ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโภคทรัพย์ และคำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง

1.1) คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่ แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงเป็นใหญ่กว่าบุคคลทั่วไปในสังคม คำศัพท์ที่ซ้ำมี 2 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้เป็นใหญ่’ และการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘เทพ’

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้เป็นใหญ่’ ตัวอย่างพระนามเดิม พระองค์เจ้ากระษัตริย์ ‘นางกษัตริย์’, พระองค์เจ้าชัตติยา ‘กษัตริย์’ ตัวอย่างพระนามกรม กรมหลวงวิสุทธิกระษัตริย์ ‘นางกษัตริย์ผู้บริสุทธิ์’, กรมขุนชัตติยกัลยา ‘นางกษัตริย์’

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘เทพ’ ตัวอย่างพระนามเดิม พระองค์เจ้าจันทรถัดจุฑาธาร ‘ผู้ทรงพระจันทร์เป็นปิ่น (พระอิสวร)’, พระองค์เจ้ากมลาลเสสรรรค์ ‘ผู้มีดอกบัวเป็นแท่น (พระพรหม)’, พระองค์เจ้าวามณีรัตนกัญญา ‘พระศรีสวตี’, พระองค์เจ้าอติยาทรกิติคุณ ‘พระอติติ’ ตัวอย่างพระนามกรม กรมหมื่นพิฆเนศวรสวรรค์ ‘ผู้เป็นตั้งพระพิฆเนศวร’, กรมหมื่นจันทบุรีสุนทรนาถ ‘เทพผู้เป็นที่พึง’,

1.2) คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงเป็นผู้มีอำนาจต่างจากบุคคลทั่วไปในสังคม สืบเนื่องจากการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘อำนาจ’ ในพระนาม ได้แก่ คำ เกียรติ, กิติ, เดช, ยศ, ฤทธิ์, อิทธิ, ศักดิ์, อานุภาพ อาจประกอบกับคำบอกลักษณะ ได้แก่ คำ เกริก, ไกร, ‘ยิ่งใหญ่’, กัจจกร/ขจร ‘พุ่งไป’, จรูญ ‘รุ่งเรือง’, พิลาส ‘สง่างาม’, พิศาล ‘กว้างขวาง’, พิเศษ ‘ต่างไปจากธรรมดา’, มหันต์ ‘ใหญ่, มาก’, วร/บวร ‘เลิศ, ประเสริฐ’, วัฒน/พัฒน์ ‘เจริญ’, วิบุลย์/วิบูลย์ ‘กว้างขวาง, มาก, เต็มที่’, วิสุทธิ ‘หมดจด’, อดุลย์ ‘ไม่อาจเปรียบได้’, อรรค ‘เลิศ, ยอด’, เลิศ, อุกฤษ ‘สูงสุด’, อุดม

‘สูงสุด, ยิ่ง, เลิศ’ ปรากฏในพระนามเจ้านายทั้งพระนามเดิมและพระนามกรมของเจ้านายฝ่ายหน้า ตัวอย่างพระนามเดิม หม่อมเจ้า*วิเศษศักดิ์*, พระองค์เจ้า*กิติยากรวรลักษณ*, เจ้าฟ้า*มทิดลุดุลเดช* ตัวอย่างพระนามกรม กรมหมื่น*อานุกาฬพิศาลศักดิ์*, กรมพระ*รามอิศเรศร์ ... วิบุลยเดช*บดินทร์ ...

1.3) คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโชคทรัพย์ แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงเป็นผู้มีทรัพย์ ศฤงคารต่างๆ ซึ่งบ่งบอกความเป็นผู้มีสถานะสูงกว่าบุคคลทั่วไปในสังคม คำศัพท์ที่ใช้มี 4 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์ที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ คำศัพท์ที่เกี่ยวกับถึงแร่ธาตุและอัญมณี คำศัพท์เกี่ยวกับเครื่องประกอบพระยศ และคำศัพท์ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้ คำศัพท์กลุ่มนี้ปรากฏในพระนามเดิมเจ้านายเท่านั้น

- **คำศัพท์ที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ** ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึงเครื่องแต่งกายหรือชนิดของเครื่องแต่งกาย เช่น คำ *วัตถา* ‘เสื้อผ้า’, *กัมพล* ‘ผ้าทอด้วยขนสัตว์’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*วัตถา* หม่อมเจ้า*กัมพล* และคำศัพท์ที่หมายถึงเครื่องประดับหรือชนิดของเครื่องประดับ เช่น คำ *อาภรณ์*, *อลงกรณ์* ‘เครื่องประดับ’, *กุมพล* ‘ตุ้มหู’, *มงกุฎ* ‘เครื่องประดับศีรษะ’, *มาลา* ‘หมวก’, *พาหุรัต* ‘เครื่องประดับต้นแขน’, *วไลย* ‘กำไลมือ’ ตัวอย่างพระนามเจ้าฟ้า *อาภรณ์*, หม่อมเจ้า*อลงกรณ์*, เจ้าฟ้า*กุมพลทิพวดี*, เจ้าฟ้า*มงกุฎ*, เจ้าฟ้าม*หามาลา*, เจ้าฟ้า*พาหุรัตมณี* มัย, เจ้าฟ้าว*ไลยอลงกรณ์*

- **คำศัพท์ที่เกี่ยวกับแร่ธาตุและอัญมณี** ได้แก่ คำที่หมายถึงแร่ทอง เช่น คำ *ทอง*, *อุไร*, *สุวรรณ* ‘ทองคำ’, *ชมพูนุท* ‘ทองคำเนื้อบริสุทธิ์’ ตัวอย่าง พระองค์เจ้า*ทองกองก้อนใหญ่*, หม่อมเจ้า*อุไร*, หม่อมเจ้า*สุวรรณ*, พระองค์เจ้า*ชมพูนุท* คำที่หมายถึงอัญมณีหรือชนิดของอัญมณี เช่น คำ *จินดา*, *รัตน* ‘แก้ว’, *พลอย* ‘หินมีเนื้อสีต่างๆ’, *มณี* ‘แก้วมีค่าสีแดง’, *โกเมน* ‘พลอยสีแดงเข้ม’, *ไพฑูรย์* ‘เพชรตาแมว’, *ทับทิม*, *ปัทมราช* ‘พลอยสีแดง’, *โชติรส* ‘แก้ววิเศษ’, *จันทรกานต์* ‘รัตนชาติ’, *นิล* ‘พลอยสีดำ’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*พลอย*, หม่อมเจ้า*ภาวรมณี*, หม่อมเจ้า*โกเมน*, หม่อมเจ้า*ไพฑูรย์*, พระองค์เจ้า*ทับทิม*, พระองค์เจ้า*ปัทมราช*, หม่อมเจ้า*โชติรส*, พระองค์เจ้า*จันทรกานต์มณี*, พระองค์เจ้า*นิลรัตน์*, หม่อมเจ้า*จินดารัตน์*

- **คำศัพท์ที่เกี่ยวกับเครื่องประกอบพระยศ** ได้แก่ เครื่องประกอบพระยศต่างๆ ของพระมหากษัตริย์และเจ้านาย เช่น คำ *ฉัตร* ‘เครื่องสูงชนิดหนึ่ง’, *ขุมสาย* ‘เครื่องสูงชนิดหนึ่ง’, *กกุฎภัณฑ์* ‘เครื่องแสดงสัญลักษณ์สำคัญแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์’, *อชฎาวุธ* ‘เครื่องราชูปโภคหมวดพระแสง’ ตัวอย่าง พระองค์เจ้า*ฉัตร*, หม่อมเจ้า*ขุมสาย*, เจ้าฟ้า*สิริราชกกุฎภัณฑ์*, เจ้าฟ้าว*อชฎาวุธ*

- **คำศัพท์ที่เกี่ยวกับเครื่องใช้** ได้แก่ เครื่องใช้ชนิดต่างๆ เช่น คำ *ตลับ*, *ผอบ*, *กรัณฑ์* ‘ชื่อภาชนะ’, *รถ* ‘พาหนะอย่างหนึ่ง’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*ตลับ*, พระองค์เจ้า*ผอบ*, หม่อมเจ้า*กรัณฑ์คำ* ‘ภาชนะทองคำ’, หม่อมเจ้า*อนรรฆ* ‘ส่วนของรถ’

1.4) คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง ได้แก่ คำที่เกี่ยวแก่ธรรมชาติและสถานที่ที่อยู่ในตำแหน่งสูง เป็นกลุ่มคำศัพท์ที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบกับพระสถานะของเจ้านายที่สูงส่งดังคำศัพท์นั้นๆ ปรากฏในพระนามเดิมเจ้านายเท่านั้น ตัวอย่าง พระองค์เจ้า สุริยา ‘พระอาทิตย์’ แสดงลักษณะของเจ้านายที่มีสถานะสูงส่งเหมือนพระอาทิตย์บนท้องฟ้า พระองค์เจ้า ยุคลทิฆัมพร, พระองค์เจ้า นภาพจรจรัสศรี, พระองค์เจ้า มาลินีนภดารา, พระองค์เจ้า นิภานภดล ‘ดวงดาว’ แสดงลักษณะของเจ้านายที่มีสถานะสูงส่งเหมือนดวงดาวบนท้องฟ้า พระองค์เจ้า ยุคนธร ‘ภูเขาชั้นในสุดในหมู่เขาสัตบริภัณฑ์ที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ’ แสดงลักษณะของเจ้านายที่มีสถานะสูงส่งและเป็นบริวารของพระอินทร์ซึ่งทรงประทับที่เขาคันธมาถัย

2) การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีคุณลักษณะ แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงเป็นผู้ที่มีลักษณะที่ดีหรือคุณสมบัติที่พิเศษต่างไปจากบุคคลทั่วไปในสังคม แบ่งคำศัพท์ออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐ และคำศัพท์แสดงคุณธรรมและอัธยาศัย

2.1) คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี คำศัพท์ที่ใช้มี 5 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะที่ดี การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘สว่าง’ การใช้คำศัพท์บ่งบอกการมีผิวพรรณงาม การใช้คำศัพท์บ่งบอกการมีใบหน้างาม การใช้คำศัพท์บ่งบอกการมีกลิ่นกายหอม และการใช้คำศัพท์เชิงเปรียบเทียบ คำศัพท์กลุ่มนี้นิยมใช้แก่พระนามเดิมเจ้านาย

2.1.1) คำศัพท์แสดงลักษณะที่ดี ปรากฏคำบอกลักษณะดีหรืองาม ได้แก่ คำงาน, จารุ, โฉม, ทศนีย์, ประไพ/ประไพย, ผ่อง, วิจิตร/พิจิตร, วิลัย/วิไล/วิไลย/พิไลย/พิลัย, วิลาส/วิลาศ/พิลาศ, วัฒน/พิมล, สุว/เสาว, โสภา/เสาวภา/โสภณ/สุภาวงศ์, สุทศ, สม เหล่านี้มีความหมายว่างาม ปราศจากมลทิน และเหมาะสมทั้งสิ้น และคำ เอลิม, ยิง, เลิศ, วร, ศรี, ลิริ, อภิ ‘ยอด, ยิ่ง, ประเสริฐ’, คุณ, ธัญ ‘ดี’ อาจประกอบกับคำที่หมายถึงลักษณะหรือรูปร่าง ได้แก่ คำ ลักษณะ, ลักษณะ, ทรง ตัวอย่าง หม่อมเจ้า อภิลักษณ์, พระองค์เจ้า เอลิมลักษณเลิศ, เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต ... ธัญลักษณ์วิลาสวิบุลยสวัสดิ์ ..., หม่อมเจ้า วิไลทรงกัลยา, พระองค์เจ้า วรลักษณาวดี, เจ้าฟ้า กรรมาภรณ์เพ็ชรรัตน์ โสภางคทัศนิยลักษณ์ ...

2.1.2) คำศัพท์ที่หมายถึง ‘สว่าง’ ได้แก่ คำ กระจ่าง, จารุญ, จรัส, ชัชวาลย์, ขวลิต, โชติ, สว่าง, อร่าม, โอภาส, นิภา, ประภา, ประภัสสร, อาภา, พยับ, ไพโรจน์, รุจ/โรจน์, รังสิต, ราศี, รัศมี, รังสี, อำไพ เหล่านี้มีความหมายว่าแสง สว่าง สดใสทั้งสิ้น รวมไปถึงคำศัพท์ที่หมายถึงการแผ่ออกของแสง เช่น คำ เปล่ง, ฉาย เป็นต้น ตัวอย่าง หม่อมเจ้า กระจ่าง, พระองค์เจ้า กาญจโนภาสรัศมี, หม่อมเจ้า วิภาวดี, พระองค์เจ้า สว่างวัฒนา, เจ้าฟ้ามาลีนีนภดารา สิรินิภาพรรณวดี

2.1.3) คำศัพท์บ่งบอกการมีผิวพรรณงาม ประกอบด้วยคำที่หมายถึงผิวพรรณ ได้แก่ คำ *วรรณ, พรรณ, ฉวี* และคำศัพท์แสดงลักษณะและ/หรือคำศัพท์ที่หมายถึง ‘สว่าง’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*ฉวีวิไลย์*, พระองค์เจ้า*ประภาพรรณพิไลย*, เจ้าฟ้า*มาลินีนภดารา สิริินภาพรรณวดี*

2.1.4) คำศัพท์บ่งบอกการมีใบหน้างาม ประกอบด้วยคำที่หมายถึงใบหน้า ได้แก่ คำ *พักตร์/ภักตร์* และคำศัพท์แสดงลักษณะและ/หรือคำศัพท์ที่หมายถึง ‘สว่าง’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*ประไพภักตร์*, หม่อมเจ้า*โอภาศจรสภักตร์พิมล*

2.1.5) คำศัพท์บ่งบอกการมีกลิ่นกายหอม ได้แก่ คำ *กลิ่น, สุนัข, สุวคนธ์, คันธรส* เหล่านี้มีความหมายว่ามีกลิ่นหอมทั้งสิ้น ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*สุคนธ์จรัส*, พระองค์เจ้า*กลิ่นแก่นจันทน์*

2.1.6) คำศัพท์เชิงเปรียบเทียบ ปรากฏคำหมวดหมู่ต่างๆ ที่แสดงความหมายเชิงเปรียบเทียบถึงคุณลักษณะที่ดีของเจ้านาย ดังนี้

- คำศัพท์เกี่ยวกับดอกไม้ ได้แก่ คำศัพท์บอกชนิดของดอกไม้ เช่น *บัว, อุบล, กุหลาบ* ‘ดอกบัว’, *ยี่สุ่น, สุกรม, กล้วยไม้, กฤษณา, กระลำพัก* เป็นต้น คำศัพท์ที่หมายถึงดอกไม้ เช่น คำ *มาลี, มาลา, บุษบผา* เป็นต้น และคำศัพท์บอกส่วนประกอบของดอกไม้ เช่น *เกสร, เกสร, เรณู* ‘เกสรและละอองเกสรดอกไม้’ ดอกไม้มีคุณสมบัติเด่น คือ ความงามและกลิ่นหอม เทียบเคียงกับคุณลักษณะของเจ้านาย ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*กล้วยไม้*, หม่อมเจ้า*เกสร*, พระองค์เจ้า*บุษบันบัวผัน*

- คำศัพท์เกี่ยวกับดวงดาว คำศัพท์กลุ่มนี้ ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึงพระอาทิตย์ เช่น คำ *ประภากร, สุริยา, พันแสง* เป็นต้น คำศัพท์ที่หมายถึงพระจันทร์ เช่น คำ *จันทร์, เดือน, รัชนี* เป็นต้น และคำศัพท์ที่หมายถึงดาว เช่น คำ *ดาว, ดารา* เป็นต้น ดวงดาวมีคุณสมบัติเด่น คือ แสงสว่าง เทียบเคียงกับคุณลักษณะของเจ้านาย หม่อมเจ้า*ประภากร*, พระองค์เจ้า*รัชนีแจ่มจรัส*, พระองค์เจ้า*ดาราวดี*

- คำศัพท์แสดงกิริยา ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึงการทำให้เกิดรูปร่างต่างๆ คือ คำ *เขียน, เลขา* ‘เขียน’ คำศัพท์ใช้เพื่อแสดงความงามของเจ้านาย (ปรากฏเฉพาะเจ้านายฝ่ายใน) ว่ามีความงามราวกับเขียนขึ้นมา ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*พิไลย์เลขา*, พระองค์เจ้า*แมนเขียน*

2.2) คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญ คำศัพท์ที่ใช้มี 3 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘เจริญ’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ความสุข’ และคำศัพท์ที่หมายถึง ‘ความยินดี’ ปรากฏในพระนามเดิมเจ้านาย

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘เจริญ’ ได้แก่ คำ *เจริญ/จำเจริญ, วัฒนา/พัฒนา, เกษม, ศุภ* ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*เจริญ*, หม่อมเจ้า*จำเจริญ* ‘ผู้เจริญ’, พระองค์เจ้า*จิตรเจริญ* ‘ผู้เจริญด้วยจิตใจ’, พระองค์เจ้า*เจริญศรีชนมา* ‘ผู้เจริญด้วยอายุ’, หม่อมเจ้า*วัฒนา*, หม่อมเจ้า*เจริญวิวัฒนา*, พระองค์เจ้า*ศรีพัฒนา*

‘ผู้เจริญ’, พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ‘ผู้มีความสุขความเจริญ’, พระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค ‘ผู้ก่อปรด้วยความเจริญ’ หม่อมเจ้าขจรศุภสวัสดิ์ ‘ผู้มีความสุขเจริญกระจายไป’

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ความสุข’ ได้แก่ คำ บุญ, สุข/ศุข, สวัสดิ์, โสภาคย์ ตัวอย่าง หม่อมเจ้าสุขี, พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์, หม่อมเจ้าสุขาวดี ‘ผู้มีความสุข’, หม่อมเจ้าบุญมาก ‘ผู้มีความสุขมาก’, หม่อมเจ้าบุญจิราธร ‘ผู้มีความสุขยั่งยืน’, หม่อมเจ้าสวัสดิ์ ‘ผู้มีความสุข’, พระองค์เจ้าสวัสดิ์โสภณ ‘ผู้มีความสุขความงาม’, พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ ‘ผู้มีความสุขความยินดี’

- การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ความยินดี’ ได้แก่ คำ เปรม, ปราโมช/ปราโมทย์, ปรีดา, ปีย/ปรีย, นันท, โสมนัส ตัวอย่าง หม่อมเจ้ากมลเปรมปรีดา, หม่อมเจ้ากมลปราโมทย์ ‘ผู้มีใจยินดี’, พระองค์เจ้าปราโมช, หม่อมเจ้าปรีดา ‘ผู้มีความยินดี’, หม่อมเจ้าโสมนัส ‘ผู้มีความยินดี’

นอกจากนี้ ยังพบว่าคำศัพท์ที่หมายถึงความยินดีมักปรากฏร่วมกับการอ้างอิงพระนามเจ้านายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระบิดากับพระโอรสธิดาในความหมายว่า พระโอรสธิดาทรงยังความยินดีแก่พระบิดา ตัวอย่าง หม่อมเจ้าปรีชาดิสุขุมพันธ์, หม่อมเจ้าสุริยนันทนา, หม่อมเจ้าปิยะรังสิต พระนามเจ้านายทั้งสามพระองค์ประกอบด้วยคำศัพท์ที่หมายถึงความยินดี ได้แก่ นันทนา, ปิยะ, ปรีย กับพระนามพระบิดา ได้แก่ สุขุมพันธ์ มาแต่พระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธ์, สุริย มาแต่พระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุริยงประยุรพันธ์ และ รังสิต มาแต่พระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยุรศักดิ์ ตามลำดับ

2.3) คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ประเสริฐ ได้แก่ คำ บพิตร ปรากฏใช้ในส่วนท้ายสุดของพระนามกรมเจ้านาย 2 กลุ่ม กลุ่มแรก พระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้าชั้นกรมพระขึ้นไป ตัวอย่าง กรมพระรามอิศเรศร์ ... นรินทรบพิตร, กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ... ธรรมิกนาถบพิตร, กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ... ขัตติยเดชาณุภาพบพิตร กลุ่มที่สอง พระนามกรมเจ้านายซึ่งดำรงเพศบรรพชิตและเป็นพระราชอาคันตุกตั้งแต่ชั้นกรมหมื่นขึ้นไป ตัวอย่าง กรมหมื่นบวรรังษีสุริยพันธ์ ... บรมบพิตร, กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ... บริรักษ์นาถบพิตร

คำ บพิตร มาจากคำ ปวิตร แปลว่า ‘บริสุทธิ์, ศักดิ์สิทธิ์, ไม่มีมลทิน’¹⁹ จากการสำรวจเอกสารพบว่า คำ บพิตร ปรากฏท้ายสร้อยพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ สร้อยพระนามเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าชั้นกรมพระขึ้นไป สร้อยราชทินนามขุนนางชั้นสมเด็จพระเจ้าพระยา สร้อยราชทินนามสมเด็จพระสังฆราชบางรูป และสร้อยราชทินนามพระราชอาคันตุกผู้ใหญ่บางรูป ความหมายของคำ บพิตร ที่ปรากฏนี้จึงน่าจะหมายถึง ‘ท่านผู้ประเสริฐ, ผู้บริสุทธิ์, ผู้ศักดิ์สิทธิ์’ แสดงคุณลักษณะของบุคคลเหล่านั้น

¹⁹ *pavitra* n. purifying, averting evil, pure, holy, sacred, sinless, beneficent (Monier Williams 2008)

2.4) คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอริยาศย์ เป็นการแสดงลักษณะอันพึงประสงค์ของเจ้านาย ได้แก่ ความประพฤติดีประพฤดีชอบ ความซื่อตรง ความใจเย็น ความรักและเอ็นดู ความอ่อนโยน ความใจกว้าง และความอดทนพยายาม ความหมายที่ปรากฏจะแตกต่างกันไปตามพระคุณธรรมและพระอริยาศย์ของเจ้านายแต่ละพระองค์ คำศัพท์กลุ่มนี้ปรากฏในส่วนสร้อยพระนามของพระนามกรมเท่านั้น

- **ความประพฤติดีประพฤดีชอบ** ประกอบจากคำที่หมายถึง ‘ความประพฤติปฏิบัติ’ ได้แก่ คำ จริต, จารี, จาร, วัตร กับคำที่หมายถึง ‘ดี, ชอบ’ ได้แก่ คำ สุ, ศุภ, กัลยาณ เป็นคำ สุจิริต, สุจิริ, ศุภลมาจาร, กัลยาณวัตร ‘ประพฤติดีประพฤดีชอบ’ ตัวอย่าง กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ... สุจิริตจาวีราชการณีย์ ..., กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ... สุจิริตสมาจารวัตรมัทวเมตตาวาชาครีย์ ...

- **ความซื่อตรง** ได้แก่ คำ อาชว/อาร์ชว ‘ความตรงไปตรงมา’ มักประกอบคำข้างหน้าอย่างการสนธิ ตัวอย่าง กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ... มัทวเมตตาวาชาครีย์ ..., กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฐ์ ... โคภณมิตรสุจิริตอาร์ชวาศย์ ...

- **ความใจเย็น** ประกอบจากคำที่หมายถึง ‘เย็น’ ได้แก่ คำ สีสล กับคำที่หมายถึง ‘ใจ, ใจคอ’ ได้แก่ คำ หฤทัย, อริยาศย์ ตัวอย่าง กรมพระนเรศวรฤทธิ ... สุทนต์านีสีสลหฤทัย ..., กรมพระนริศรานุวัตติวงศ์ ... มโหฬารสีตลัทยาไศรย ...

- **ความรักและเอ็นดู** ได้แก่ คำ เมตตว ‘ความรักและเอ็นดู’ ตัวอย่าง กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ... มัทวเมตตาวาชาครีย์ ..., กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ... สุจิริตสมาจารวัตรมัทวเมตตาวาชาครีย์ ...

- **ความอ่อนโยน** ได้แก่ คำ มัทว/มัทว ‘ความตรงไปตรงมา’ ตัวอย่าง กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ... สุจิริตสมาจารวัตรมัทวเมตตาวาชาครีย์ ..., กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ... มัทวเมตตาวาชาครีย์ ...

- **ความใจกว้าง** ประกอบจากคำที่หมายถึง ‘กว้าง’ ได้แก่ คำ มโหฬาร กับคำที่หมายถึง ‘ใจ, ใจคอ’ ได้แก่ คำ อริยาศย์ ตัวอย่าง กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ... อรรคมโหฬารัทยาครีย์ ..., กรมพระนริศรานุวัตติวงศ์ ... มโหฬารสีตลัทยาไศรย ...

- **ความอดทนพยายาม** ได้แก่ คำ อุตสาห ‘ความอดทนพยายาม’, ชันติ ‘ความอดทนอดกลั้น’ ตัวอย่าง กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ... มหันตอุตสาห ..., กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ... ขันติสัตยตรีสุจิริต ...

3) การใช้คำศัพท์แสดงลักษณะของพระชาติกำเนิด ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้าฟ้าเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าเจ้าฟ้าทรงมีพระชาติกำเนิดที่สูงต่างเจ้านายชั้นอื่นๆ และต่างจากบุคคลทั่วไปในสังคม

แบ่งคำศัพท์ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และคำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดสูง

3.1) คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย ปรากฏในส่วนสร้อยพระนามของพระนามเดิมและใช้แก่พระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าเท่านั้น ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามหามาลา ... บุรุษรัตน์วโรภโตสุชาติ ... ‘เกิดดีแล้วแต่ฝึกฝ่ายทั้งสองอันประเสริฐ’, เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ... วโรภัยพงษ์พิสุทธ ... ‘เชื้อสายอันบริสุทธิ์ประเสริฐทั้งสองฝ่าย’, เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์ ... อุภโตปักษ์วิสุทธิพงศ์ ... ‘เชื้อสายอันบริสุทธิ์ทั้งสองฝ่าย’, เจ้าฟ้าสมมติวงค์โรทัย ... อุภยสุวรายศอุภยปักษ์ ... ‘ฝึกฝ่ายทั้งสองอันประเสริฐที่สุด’

3.2) คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดสูง ปรากฏในส่วนสร้อยพระนามของพระนามเดิมและใช้แก่พระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าเท่านั้น ตัวอย่าง คำ วิสุทธิ, พิสิษฐ ‘สะอาด, บริสุทธิ์’, สุขุมาลัย (< สุขุมาร) ‘ตระกูลสูง’, พิเศษ ‘ต่างไปจากธรรมดา, เลิศ’, อรรค ‘เลิศ, ยอด’, อุดม ‘สูงสุด, ยิ่ง, เลิศ’ ตัวอย่างพระนาม กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พิเศษขัตติยศักดิ์อรรคอุดมชาติ ... ‘เกิดมาฐานันดรเป็นเลิศยิ่ง’, กรมสมเด็จพระบวรราชปรีชา ... บรมพงศ์บริพัตรวิวัฒนยโคดม ... บรมอรรคมหาบุรุษรัตนสุขุมลภษัตริย์วิสุทธิชาติ ... ‘เชื้อสายยิ่งใหญ่อันเจริญยิ่งและเกิดมาในตระกูลกษัตริย์อันสูงบริสุทธิ์ของพระเจ้าจักรพรรดิ’

4) การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง ปรากฏเฉพาะพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงมีสถานะเป็นผู้ปกครองของราษฎรทั่วไป ทรงมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองผู้อยู่ใต้ปกครอง คำศัพท์ที่ใช้มี 2 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ปกครอง’ และคำศัพท์แสดงความเป็นนักรบ

4.1) คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ปกครอง’ เช่น คำ ธิบติ, อธิบติ ‘ผู้เป็นใหญ่’, นรบดี ‘เจ้าของหมู่คน’, นเรนทร ‘ผู้เป็นใหญ่ของหมู่คน’, พินิต ‘ปกครอง’ เมื่อนำไปประกอบกับศัพท์อื่นเพื่อแสดงให้เห็นว่า เจ้านายทรงเป็นผู้ปกครองดูแลผู้คน ตัวอย่าง กรมหมื่นสุนทรธิบติ ‘ผู้เป็นใหญ่ที่ดี’, กรมหมื่นสรรควิไลยนรบดี ‘(เจ้าชายแห่งเมืองสรรคบุรี) ผู้เป็นเจ้าของหมู่คนผู้สามารถ’, กรมหมื่นชัยนาทนเรนทร ‘(เจ้าชายแห่งเมืองชัยนาท) ผู้เป็นเจ้าของหมู่คน’, กรมขุนพินิตประชานาถ ‘ผู้ปกครองและเป็นที่พึ่งของผู้คน’

4.2) คำศัพท์แสดงความเป็นนักรบ คำ กษัตรา ‘นักรบ’, วิไชย ‘ชัยชนะ’, วิชิต ‘ผู้ชนะ’, อนุชิต ‘ชนะเนื่องๆ’, วิกกรม ‘เก่งกล้า, กำลัง, มีชัยชนะ’ รวมทั้งคำที่หมายถึงราชสีห์ ได้แก่ คำ ราชสีห์, ไกรสร, สิงห์ เนื่องจากราชสีห์เป็นเจ้าป่า มีกำลังมากสามารถเอาชนะสัตว์อื่นได้ ตัวอย่าง กรมขุนกระษัตราอนุชิต ‘นักรบผู้ชนะอยู่เนื่องๆ’, กรมหมื่นนราอนุชิต ‘ผู้ชนะอยู่เนื่องๆ’, กรมหมื่น

สวัสดิวิไชย ‘ผู้ชนะและรุ่งเรือง’, กรมหมื่น*ไกรสรวิจิต*, กรมหมื่น*ราชสีหวิกรม*, กรมหมื่น*สิงหวิกรมเกรียงไกร* ‘ผู้ชนะกล้าหาญตั้งราชสีห์’

5) การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ ปรากฏเฉพาะพระนามกรม แสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงมีสถานะเป็นข้าราชการของพระมหากษัตริย์ คำศัพท์ที่ใช้มี 3 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงความเป็นเทพบริวาร และคำศัพท์แสดงหน้าที่ต่อพระมหากษัตริย์

5.1) คำศัพท์แสดงความเป็นเทพบริวาร ปรากฏคำศัพท์ที่หมายถึง ‘เทวดา’ ร่วมกับศัพท์อื่นเพื่อแสดงให้เห็นว่า เจ้านายทรงเป็นเทพบริวารของพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นเทพผู้เป็นใหญ่สูงสุด ตัวอย่าง กรมหมื่น*เทพพลภักดี* ‘เทพผู้มีกำลังและความภักดี’, กรมหมื่น*เสนีเทพ* ‘เทพนักรบ’, กรมหมื่น*อมรมนตรี* ‘เทพผู้เป็นที่ปรึกษา’

5.2) การใช้คำศัพท์แสดงหน้าที่ต่อพระมหากษัตริย์ ปรากฏคำศัพท์ที่หมายถึงการดูแลปกป้อง รับผิดชอบ หรือทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เช่น คำ พิทักษ์, รักรักษา, อนุรักษ, บริรักษ ‘ดูแล, คุ้มครอง, รักษา’, ราชหฤทัย ‘(เป็นที่) ไว้วางใจ’, สนธิ ‘รักใคร่, ใกล้ชิด’, ภักดี ‘จงรักเลื่อมใส’, อารง, ดำรง ‘ทรงไว้’ ตัวอย่าง กรมหมื่น*พิทักษ์เทเวศร์* ‘ผู้ดูแลพระอินทร์’, กรมหมื่น*รักษรมเรศ* ‘นักรบผู้ดูแลรักษา’, กรมหลวง*อนุรักษเทเวศร์* ‘ผู้ดูแลพระอินทร์’, กรมหลวง*เสนีบริรักษ* ‘นักรบผู้ดูแลรักษา’, กรมหมื่น*ภูบดีราชหฤทัย* ‘ผู้เป็นไว้วางพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน’, กรมหมื่น*สนธิทนเรนทร์* ‘ผู้ใกล้ชิดของผู้ปกครอง’, กรมหมื่น*จิตรภักดี* ‘ผู้มีใจจงรัก’, กรมพระ*นราธิปประพันธ์พงศ์ ... บรมนฤบาลมหาสวามิภักดี ...* ‘ผู้จงรักอย่างยิ่งต่อผู้ปกครองผู้เป็นใหญ่’ กรมขุน*ศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์* ‘(เจ้าชายแห่งนครศรีธรรมราช) ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจ’, กรมหมื่น*ดำรงราชานุภาพ* ‘ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน’

6) การใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ ปรากฏเฉพาะพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระนามเพิ่มขึ้น คำศัพท์กลุ่มนี้สัมพันธ์กับพระประวัติของเจ้านายแต่ละพระองค์ที่ทรงมีพระเกียรติคุณและพระปรีชาสามารถต่างๆ กัน จัดกลุ่มคำศัพท์เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงพระเกียรติคุณต่อพระมหากษัตริย์ คำศัพท์แสดงหน้าที่ทางราชการ คำศัพท์แสดงพระปรีชาสามารถ

6.1) คำศัพท์แสดงพระเกียรติคุณต่อพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง

- กรมสมเด็จพระ*ปรมาวุธชิโนรส ... ประมุนทรนเรนทร์สุริยสัมมนาภิลักก้าโรดมสถาน ...* ‘ผู้เป็นที่เคารพบูชาด้วยความนับถืออย่างยิ่งของพระเจ้าแผ่นดิน’

- กรมสมเด็จพระ*ปวเรศวริยาลงกรณ์ ... ประมินทรบดินทร์สุริยทิโตปทยาจารย์ ...* ‘พระอุปถัมภ์ผู้สร้างประโยชน์แก่กษัตริย์พระอาทิตย์ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง’ หมายถึงทรงเป็นพระอุปัทยาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- กรมหลวงชินวราศรีวัฒน ... *ไท่ภราดรกรมหาราชาภินิษกรมณาจารย์* ... ‘พระอาจารย์ของพระราชอาผู้ยิ่งใหญ่สองพี่น้อง’ หมายถึงทรงเป็นพระอาจารย์ขณะผนวชของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นพระโสทรภราดา

6.2) คำศัพท์แสดงหน้าที่ทางราชการ ตัวอย่าง

- พระวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ ‘ผู้สร้างสิ่งประเสริฐต่างๆ’ ด้วยทรงรับราชการช่างสิบหมู่และมีผลงานปรากฏมากมาย (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 184-185)

- กรมพระบำราบปรปักษ์ ... *พินเนศวรประสิทธิคชกรรมศาสตร์ โหรากลานุวาทภาพยปฏิภาณ* ... ‘ผู้รู้การปฏิบัติเกี่ยวแก่ช่าง โหราศาสตร์ และระเบียบพิธีบูชา’ ด้วยทรงว่าราชการกรมพระคชบาล กรมโหร กรมพราหมณ์ กรมภูษามาลา และกรมสังฆการีธรรมการในรัชกาลที่ 4 (ราชสกุลวงศ์ 2554, 35)

- กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์ ... *สุพรรณรัตนจิตราลังการโกศล* ... ‘เชี่ยวชาญการทำเครื่องทองเครื่องแก้วเครื่องประดับอันงดงาม’ ด้วยทรงว่าราชการกรมช่างหล่อ กรมช่างสิบหมู่ในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 (ราชสกุลวงศ์ 2554, 29)

- กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ... *เกียรติจัญญไพรัชการ* ... ‘มีชื่อเสียงนับถือน้อยลงในการทำงานการต่างประเทศให้รู้เรื่อง’ ด้วยทรงเป็นเสนาบดีการต่างประเทศในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 (ราชสกุลวงศ์ 2554, 64)

- กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฐ์ ... *มานวธรรมศาสตร์วิธาน นิรุกติปริติภาณโกศล* ... ‘มีความรู้เชี่ยวชาญในจัดแจงตัวบทกฎหมาย’ ด้วยทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมในรัชกาลที่ 5 และทรงเป็นอธิบดีศาลฎีกาในรัชกาลที่ 6 (ราชสกุลวงศ์ 2554, 77)

- กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ... *สรรพรัชดาธิกิจโกศล วิมลรัตนมหาโกษาธิบดีอิธคุโณหาร* ... ‘มีความรู้เชี่ยวชาญการเงินทั้งปวง เป็นพระคลังแก้วผู้ฉลาดและมีคุณยิ่งใหญ่’ ด้วยทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 6 (ราชสกุลวงศ์ 2554, 83)

- กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ... *อนกยন্ত্রวิจิตรกฤตยโกศล วิมลรัตนมหาโยธาธิบดีราชธรรณธรรมโหวาร พาณิขยการคมนาคน* ... ‘มีความรู้เชี่ยวชาญในการยนต์ต่างๆ เป็นอธิบดีแก้วในการช่าง สนองราชการต่างๆ อย่างยิ่งในการค้าและการขนส่งเดินทาง’ ด้วยทรงเป็นผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวงในรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิขย์และคมนาคน นายกแห่งสภาเผยแผ่พาณิขย์ และทรงริเริ่มกิจการวิทยุโทรเลขในรัชกาลที่ 7 (ราชสกุลวงศ์ 2554)

6.3) คำศัพท์แสดงพระปรีชาสามารถ ตัวอย่าง

- กรมหมื่น*กวีพจนสุปรีชา* ‘ผู้มีความรู้ดีในทางกวี’ ด้วยทรงเป็นเลขานุการทอพระสมุทวชิรญาณ ทรงเป็นผู้ตรวจและจัดการต้นฉบับหนังสือ 509 เรื่อง ทรงพระนิพนธ์มหาชาติคำหลวง (ราชสกุลวงศ์ 2554, 140)
- กรมพระ*นครานุวัตติวงศ์ ... สรรพศิลป์สิทธิวิทยาธร สุรจิตกรรตุภโกศล ... สังคีตวาทิตวิธีวิจารณ์ ...* ‘ผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้ศิลปะทั้งปวง นักวาดภาพผู้เชี่ยวชาญ ผู้รู้การดนตรีและการร้องรำ’ ด้วยทรงสนองงานรับใช้ส่วนพระองค์รัชกาลที่ 6 ในงานช่างและประณีตศิลป์ต่างๆ (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 2545, 75)
- กรมพระ*ยาดำรงราชานุภาพ ... โบราณคดีประวัติศาสตร์โกศล ...* ‘เชี่ยวชาญในเรื่องโบราณคดีและประวัติศาสตร์’ ด้วยทรงสนองงานในการตรวจค้นเรื่องราวและทรงพระนิพนธ์งานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นประโยชน์แก่มหาชน (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 2545, 241)

7) การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา ปรากฏในพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น คำศัพท์ที่ใช้มีเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก และคำศัพท์แสดงความเป็นบรรพชิต แสดงให้เห็นถึงความพุทธศาสนิกของเจ้าต่างกรมผู้ใหญ่ และแสดงสถานะทางศาสนาของเจ้านายซึ่งทรงเป็นบรรพชิต ตามลำดับ

7.1) คำศัพท์แสดงความพุทธศาสนิก ปรากฏในพระนามเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระขึ้นไป คำศัพท์มี 2 ส่วน คำศัพท์ส่วนแรกเป็นคำศัพท์ที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัยและลักษณะของพระรัตนตรัย คำศัพท์ส่วนหลังเป็นคำศัพท์ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระรัตนตรัย

คำศัพท์ที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัย ได้แก่ *ไตรตน, รัตนตรัย* ‘ดวงแก้วทั้งสาม’, *พุทธาทิรัตนตรัย, พุทธาทิไตรรัตน* ‘ดวงแก้วทั้งสาม มีพระพุทธเป็นต้น’, *พุทธาทิรัตน* ‘ดวงแก้วอันมีพระพุทธเป็นต้น’, *พุทธาทิไตรสรณ* ‘ที่พึ่งทั้งสาม มีพระพุทธเป็นต้น’ คำศัพท์บอกลักษณะของพระรัตนตรัย ได้แก่ *ศรี* ‘มงคล, รุ่งเรือง, เจริญ, งาม’, *สรณ* ‘ที่พึ่ง’, *อุดม* ‘สูงสุด, เลิศ’ ความหมายของพระรัตนตรัยที่พบในพระราชทินนามแสดงให้เห็นว่า พระรัตนตรัยอันเป็นสัญลักษณ์สำคัญของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งมงคล เป็นที่พึ่ง และเป็นสิ่งสูงสุดของพุทธศาสนิกชน

คำศัพท์ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระรัตนตรัย มักมีคำศัพท์แสดงความหมายว่า ระลึก, ปกป้อง, ดูแล, ยินดี, ประดับ, รักษา, ปฏิบัติตาม ได้แก่ *อารักษ์* ‘คุ้มครอง, ดูแล’, *อภิรักษ์* ‘รักษา’, *ธาดา* ‘ผู้ทรงไว้’, *อภิรัต* ‘ยินดียิ่ง’, *อนุสร* ‘ระลึกถึง’, *อาคม* ‘เข้าถึง’, *อาทร* ‘เอาใจใส่’, *อลงกรณ์* ‘ประดับ’, *อนุวัตร* ‘ปฏิบัติตาม’ ดังนั้น ความหมายที่ได้จึงหมายถึง เจ้านายทรงเป็นผู้เข้าถึง ระลึก ปฏิบัติตาม ดูแล รักษา ยินดี และธำรงไว้ซึ่งพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งและทรงพระคุณ

เมื่อประกอบด้วยกันจะได้คำศัพท์ดังตัวอย่างพระนามต่อไปนี้ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ ... พุทธาภิเศกรัตนตรัยคุณารักษ์ ... ‘คุ้มครองดูแลซึ่งพระคุณแห่งพระรัตนตรัยอันประเสริฐมีพระพุทธเป็นต้น’, กรมหลวงชินวราศิริวัฒน์ ... ศรีรัตนตรัยศรณาวีร ... ‘ยินดียิ่งในการนำพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง’, กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ... ศรีรัตนตรัยสรณธาดา ... ‘ผู้ทรงไว้ซึ่งพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่ง’, กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ... พุทธาภิเศกรัตนตรัยอนุวัตร ... ‘ปฏิบัติตามพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่ง มีพระพุทธเป็นต้น’

7.2) คำศัพท์แสดงความเป็นบรรพชิต ปรากฏเฉพาะพระนามเจ้านายซึ่งทรงดำรงสมณเพศ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์แสดงความเป็นพระสงฆ์หรือนักบวช และคำศัพท์แสดงตำแหน่งในคณะสงฆ์

7.2.1) คำศัพท์แสดงความเป็นพระสงฆ์ ปรากฏคำศัพท์ลักษณะต่างๆ ดังนี้

- **การแสดงความเชื่อสหายแห่งพระพุทธเจ้า** จะปรากฏคำบอกหรือญาติ โอรส ‘ลูกชาย’ และ คำบอกเชื้อสหาย พันธ ‘เชื้อสหาย’ ประกอบกับคำที่สื่อถึงพระพุทธเจ้าหรือวงศ์ของพระพุทธเจ้า ตัวอย่าง กรมหมื่นนุชิตชินไธย ศรีสุคตชัตติยวงศ์ ‘บุตรของพระเจ้าผู้ชนะแล้ว (คือพระพุทธเจ้า) เชื้อสหายกษัตริย์แห่งพระผู้ไปตีแล้ว (คือพระพุทธเจ้า)’, กรมหมื่นบวรรังษีสุนทร พันธ ‘เชื้อสหายของพระอาทิตย์อันประเสริฐ (คือเชื้อสหายของพระพุทธเจ้า²⁰)’
- **การแสดงลักษณะของผู้ดำรงสมณเพศ** ได้แก่ การแสดงความเป็นผู้ถือพรหมจรรย์ ผู้ถือศีลสำรวม ปรากฏคำ พรหมจรรย์ ‘ถือพรต, ตั้งอยู่ในธรรม’, ศีล ‘ความประพฤติที่ดี’ ประกอบกับคำอื่น ตัวอย่าง กรมหมื่นวชิรญาณวโรส สุนทรพรตวิสุทธิพรหมจรรย์ วิมลศีลขันธธรรมวายุ ... ‘ผู้ถือพรตอันงาม ตั้งอยู่ในธรรมอันบริสุทธิ์ ประพฤติปฏิบัติสะอาดหมดจด’, กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ... สุนทรวิสุทธิพรหมจรรย์ ‘ผู้ตั้งอยู่ในธรรมอันบริสุทธิ์’
- **การแสดงลักษณะของผู้รู้พระธรรม** ได้แก่ การแสดงความรู้ความเชี่ยวชาญพระไตรปิฎก และพระธรรมต่างๆ ตัวอย่าง กรมหลวงชินวราศิริวัฒน์ ... ตรีปิฎกกลาโกศล ... ‘เชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและแบบแผนต่างๆ’, กรมหมื่นชินวราศิริวัฒน์ ... สุนทรอรุณปริยัติโกศล ... ‘เชี่ยวชาญในการแสดงความรู้พระไตรปิฎก’
- **การแสดงความเป็นนักบวชหญิง** ปรากฏพระนามเดียว ได้แก่ สมเด็จพระรูปสิริโสภาค มหานาคนารี ‘นักบวชหญิงผู้ประเสริฐยิ่ง’

7.2.2) คำศัพท์แสดงตำแหน่งในคณะสงฆ์ ปรากฏการใช้คำศัพท์ที่แสดงตำแหน่งพระราชาคณะปกครองคณะสงฆ์

²⁰ สกุลของพระพุทธเจ้าเป็นอาทิตย์โคตร คือ ตระกูลพระอาทิตย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ 2556, 541)

- **พระราชาคณะที่เป็นเจ้าคณะ** ได้แก่ คำศัพท์ที่ประกอบกับคำ *นายก* ตัวอย่าง กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ... *ศรีวิสุทธิคุณานุนายก* ... ‘ผู้นำคณะรองของคณะผู้บริสุทธิ์ (คือพระสงฆ์)’ หมายถึง ทรงเป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองในธรรมยุติกนิกาย, กรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์ ... *มัชฌิมคณิศรมหาลังขนายก* ... ‘ผู้นำคณะสงฆ์ส่วนกลาง’ หมายถึง ทรงเป็นสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะใหญ่คณะกลาง
- **การแสดงตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า** ปรากฏใช้คำศัพท์เฉพาะ ได้แก่ *อริยวงศาคตญาณวิมล สกลมหาสงฆปรินายก* ในส่วนสร้อยพระนาม ซึ่งเป็นนามตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช ตัวอย่าง กรมหลวงชินวรศิริวัฒน์ ... *อริยวงศาคตญาณวิมล สกลมหาสงฆปรินายก* ...
- **การแสดงตำแหน่งสมเด็จพระมหาสมณะ** ปรากฏการใช้คำศัพท์เฉพาะ ได้แก่ คำ *เบญจปดลเศวตฉัตร* ‘ผู้ได้รับฉัตรห้าชั้น’ แสดงพระยศพิเศษซึ่งทรงได้ฉัตร 5 ชั้นเทียบเท่าเจ้าฟ้าต่างจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้าและสมเด็จพระสังฆราชที่ทรงฉัตร 3 ชั้น คำ *สิริรัตโนปลักษณ์มหาสมณุตมาภิเษกาภิษิต* ‘ผู้ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระมหาสมณะ’ แสดงการเข้าพระราชพิธีมหาสมณุตมาภิเษกสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า ตัวอย่าง กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ... *เบญจปดลเศวตฉัตร สิริรัตโนปลักษณ์มหาสมณุตมาภิเษกาภิษิต* ...

8) คำศัพท์ที่เกี่ยวกับตัวละครในวรรณคดี คำศัพท์กลุ่มนี้เป็นการนำนามตัวละครในวรรณคดีบางตัวมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบสถานะและคุณลักษณะของตัวละครนั้นกับเจ้านาย จากการศึกษาพบว่า คำศัพท์กลุ่มนี้ปรากฏไม่มาก ที่น่าสนใจได้แก่การขนานพระนามพระโอรสธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*อรชุนชิษณุ*, หม่อมเจ้า*ยุธิษฐิเฐียร*, หม่อมเจ้า*ศกุนตลา*, หม่อมเจ้า*วิสาขานุจฉวี*, หม่อมเจ้า*มุสสดีวิลาส*, หม่อมเจ้า*มัทรีโคภนา* มาจากนามตัวละครในวรรณคดี ได้แก่ พระ*อรชุน* พระ*ยุธิษฐิเฐียร* และนาง*ศกุนตลา* เป็นตัวละครในวรรณะกษัตริย์จากเรื่องมหากาพย์ พระ*อรชุน*และพระ*ยุธิษฐิเฐียร*เป็นกษัตริย์นักรบ มีคุณลักษณะของความสง่างามจึงนำมาขนานพระนาม นาง*ศกุนตลา*เป็นผู้มีความงามจึงนำมาขนานพระนามนาง*วิสาขา* มาจากพุทธประวัติ พระนาง*วิสาขา*เป็นผู้มีความงามและจิตใจที่ดีจึงนำมาขนานพระนามพระนาง*มุสสดี* และพระนาง*มัทรี* เป็นตัวละครในวรรณะกษัตริย์จากเวสสันดรชาดก พระนาง*มุสสดี* และพระนาง*มัทรี*เป็นผู้มีความงามจึงนำมาขนานพระนาม

5.2.1.1.2 การใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์

1) คำศัพท์เกี่ยวกับ “เทพ” ปรากฏในพระนามเดิมและพระนามกรม คำศัพท์ที่ใช้มี 6 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘สมมติเทพ’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอาทิตย์’ คำศัพท์

ที่หมายถึง ‘พระอินทร์’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระนารายณ์’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอิศวร’ และ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘เทพ’

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอินทร์’ ได้แก่ คำ อินทร์ ซึ่งเป็นพระนามของพระอินทร์ อาจ ประกอบกับคำที่มีความหมายว่าเทวดา ได้แก่ คำ อมรินทร์, อมเรนทร (อมร+อินทร), สุรินทร์, สุเรนทร (สุร+อินทร) ‘ผู้เป็นใหญ่ในหมู่เทวดา’ และคำที่มีความหมายว่าเทวดาประกอบกับคำที่มีความหมายผู้เป็นใหญ่ ได้แก่ บดินทรเทพย (บตี+อินทร+เทพย) ‘พระอินทร์ผู้ปกครองเหล่าเทวดา’ คำ เทเวศร (เทว+อิศร) ‘ผู้เป็นใหญ่ของเหล่าเทวดา’ ตัวอย่าง กรมพระอมรินทร์รามาศย์, กรมขุน อนุรักษ์เทเวศร์, กรมหมื่นสุรินทรรัักษ์ ยังพบคำศัพท์กลุ่มนี้เฉพาะส่วนสร้อยพระนามของพระนามเดิม เจ้าฟ้าฝ่ายหน้า ตัวอย่าง เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามกุฏ ..., เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ บดินทรเทพยวรางกูร ...

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระนารายณ์’ ได้แก่ คำ หริ, วิษณุบาท เป็นพระนามที่ใช้หมายถึง พระนารายณ์ คำ วรจักรธร ‘ทรงไว้ซึ่งจักร’ หมายถึงพระนารายณ์ซึ่งทรงมีจักรเป็นศาสตราวุธ พบใน พระนามกรม ตัวอย่าง กรมหลวงเทพหริรัักษ์, กรมหมื่นวิษณุภาณุนิภาธร, กรมหมื่นวรจักรธรรมาภาพ

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘สมมติเทพ’ ได้แก่ คำ สมมติ/สมมุติ, มหาสมมติ, สมมุติเทวา, สมมติ เทว, สมมตือมร ปรากฏในพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้า ตัวอย่างพระนามเดิม เจ้าฟ้าสมมติวังศ วโรทัย ..., เจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ นเรศสมมุติวงษ์ ..., เจ้าฟ้ามงกุฏ สมมุติเทวาวังศ ..., เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ศรีสมมติเทวราชรวังษ์ ... ตัวอย่างพระนามกรม กรมหมื่นสมมตือมรพันธุ์ และ กรมพระจักรพรรดิ พงศ์ ... รัตนสมมุติบุรุษสาขาไฉย ...

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอาทิตย์’ ได้แก่ คำ สุริย, สุริย, สุริย์, รวิ, ภาณุ, ทิวากร มัก ปรากฏร่วมกับคำบอกเชื้อสาย เช่น คำ วงศ์/วงษ์ ตัวอย่าง ตัวอย่างพระนามเดิม พระองค์เจ้าสุริยวงศ, เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ..., เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี ศรีสมมติเทวราชรวังษ์ ... ตัวอย่างพระนามกรม กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ, กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ นเรนทรสุริยวงศ ...

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอิศวร’ ได้แก่ คำ มเหศวร, คิวิ ปรากฏพระนามเดียวใน พระนามกรม คือ กรมหมื่นมเหศวรคิวิวิลาส

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘เทพ’ ได้แก่ เทว, มรุ ปรากฏเพียง 2 พระนามในพระนามกรม คือ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ และ กรมหมื่นมรุพงศ์สิริพัฒน์

2) คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง ปรากฏทั้งในพระนามเดิมและพระนามกรม คำศัพท์ที่ใช้มี 5 กลุ่ม ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้เป็นใหญ่’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ครองหมู่คน’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ครองแผ่นดิน’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระจักรพรรดิราช’ และคำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ปกครองสยาม’

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้เป็นใหญ่’ ได้แก่ คำ *อิศร, อิศวร, อินทร์* ‘ผู้เป็นใหญ่’ อาจประกอบด้วยคำ *มห* ‘ยิ่งใหญ่’, *อติ* ‘ยิ่ง’, *บดี, ธิป* (< อธิป) ‘ผู้ปกครอง’ ได้แก่ คำ *มหิศร, มหิศวร, อติศร, ธิเบศร, บดินทร์* เหล่านี้มีความหมายว่าผู้เป็นใหญ่ยิ่งหรือผู้ปกครองทั้งสิ้น ตัวอย่างพระนามเดิม เจ้าฟ้ามงกุฎ ... *พงศาอิศวรกระษัตริย์* ตัวอย่างพระนามกรม กรมหลวง*อิศวรสุนทร*, กรมหมื่น*มหิศรราชหฤทัย*, กรมหลวง*ธิเบศรบดินทร์*

ยังมีคำ *อินทร์* ‘ผู้เป็นใหญ่’ ที่ประกอบด้วยคำ *ปรม* ‘อย่างยิ่ง’ ได้แก่ คำ *ปรเมนทร* และ *ปรมินทร* ‘ผู้เป็นใหญ่อย่างยิ่ง’ มักใช้อ้างอิงถึงพระมหากษัตริย์รัชกาลใดรัชกาลหนึ่งตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาซึ่งต้องพิจารณาพระประวัติเจ้านายเจ้าของพระนามเพื่อจะได้ทราบว่าอ้างอิงถึงพระมหากษัตริย์รัชกาลใดหรือพิจารณาคำศัพท์ที่ใช้ร่วมกัน คำ *ปรเมนทร* อ้างอิงถึงรัชกาลที่ 4 ตัวอย่าง กรมสมเด็จพระ*ปรมาณูชิตชิโนรส* ... *ปรเมนทรนเรนทร์สุรยสัมมานาภิลักกาโรดมสถาน* ... (เฉลิมพระนามในรัชกาลที่ 4) และอ้างอิงถึงรัชกาลที่ 6 ตัวอย่าง กรมพระยา*ภาณุพันธุวงศ์วรเดช* ... *ปรเมนทรมหาวชิราวุธราชปิตุลา* ... (เฉลิมพระนามในรัชกาลที่ 6 และสัมพันธ์กับคำ *ราชปิตุลา* ‘ลุง’)

คำ *ปรมินทร* อ้างอิงถึงรัชกาลที่ 5 ตัวอย่าง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ... *จุฬาลงกรณ์ปรมินทร์สุรครุฐานิยภาดา* ... (สัมพันธ์กับคำ *ภาดา* ‘น้องชาย’) และอ้างอิงถึงรัชกาลที่ 7 ตัวอย่าง กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ... *ปรมินทรมหาราชวโรปการ* ... (เฉลิมพระนามในรัชกาลที่ 7)

สำหรับรัชกาลที่ 8 ใช้คำ *อัฐเมนทร* ‘ผู้เป็นใหญ่ลำดับที่ 8’ ประกอบด้วยคำ *อินทร์* กับคำบอกลำดับ *อัฐม* ‘ที่แปด’ ตัวอย่าง กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ... *อัฐเมนทรราชอัยยกา* ...

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ครองหม่อมคน’ ได้แก่ คำศัพท์ที่ประกอบด้วยคำ *นร, นฤ, ชน* ‘คน’ และคำ *อิศร* ‘ผู้เป็นใหญ่’, *อินทร์* ‘ผู้เป็นใหญ่’, *บาล* ‘ผู้ดูแล’, *บดี* ‘ผู้ปกครอง’, *บดินทร์* ‘ผู้ปกครองผู้เป็นใหญ่’, *อธิป, อธิปไตย* ‘ผู้เป็นใหญ่’, *อิธิราช* ‘พระราชผู้ยิ่งใหญ่’ ได้แก่ คำ *นริศร, นเรศร, ชนเศศ, นฤเบนทร์, นฤบาล, นฤบดินทร์, นฤบดี, บรมนฤบาล, นรินทร, นเรนทร, นราธิป, นราธิราช* เหล่านี้มีความหมายว่าผู้เป็นใหญ่หรือผู้ปกครองหม่อมคนทั้งสิ้น ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ *เอกอรรคมหาบุรุษย์บรมนราธิราช*, เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ *ชเนศรมหาราชวชิราช*, กรมหมื่น*นฤบาลมุขมาตย์*, กรมพระ*นริศรานุวัดติวงศ์* *มหามกุฎพงศนฤบดินทร์* ... นอกจากนี้ ยังมีการประกอบคำ *นริศร* กับคำบอกลำดับ *นวม* ‘ที่เก้า’ เป็นคำ *นวมนริศร* ‘ผู้เป็นใหญ่ของหม่อมคนลำดับที่ 9’ เพื่ออ้างอิงถึงเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันด้วย ตัวอย่าง กรมพระยา*ชัยนาทนเรนทร* ... *นวมิศรสุมนัดปิตุล* ...

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ครองแผ่นดิน’ ได้แก่ คำ *ชัตติย* ‘เจ้าแผ่นดิน’ และคำศัพท์ที่ประกอบด้วยคำ *ภู, ภูมิ, ภูธร, มหิ* ‘แผ่นดิน’ และคำ *ธิป, บดี* ‘ผู้ปกครอง’, *เบศร์* (< ธิป ‘ผู้ปกครอง’+ *อิศร* ‘ผู้เป็นใหญ่’), *เบนทร์* (< ธิป ‘ผู้ปกครอง’+ *อินทร์* ‘ผู้เป็นใหญ่’), *บาล* ‘ผู้ดูแล’, *อิศร* ‘ผู้เป็น

ใหญ่’, นาด ‘ผู้เป็นที่พึ่ง’ ได้แก่ คำ *ภูเบศร์, ภูบดี, ภูเบนทร, ภูมินทร์, ภูบาล, ภูธเรศร, มหิป, ภูวนาถ* เหล่านี้หมายความว่าผู้เป็นใหญ่และผู้ปกครองแผ่นดินทั้งสิ้น ตัวอย่างพระนามกรม กรมขุนสุนทร *ภูเบศร์*, กรมหมื่น*ภูบดีราชหฤทัย*, กรมหมื่น*พิพิธภูเบนทร์*, กรมหมื่น*ภูมินทรภักดี*, กรมหมื่น*ภูบาล* *บริรักษ์*, กรมหมื่น*ภูธเรศรธำรงค์ศักดิ์*, กรมหมื่น*พงศาติศรมหิป* ตัวอย่างพระนามเดิม พระองค์เจ้า*ขัติยวงค์* และ เจ้าฟ้าจักรพงษ์*ภูวนาถ* ...

- คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระจักรพรรดิราช’ ได้แก่ คำ *จักรพรรดิ, महाराज, महाराजा* *ธิบดินทร์, महाराजाธิราช* ‘พระราชารู้ยิ่งกว่าพระราชาทิ้งปวง’ และคำแสดงคุณสมบัติของพระเจ้า *จักรพรรดิ* ได้แก่ *บรมธรรมิกราช* ‘พระราชผู้ทรงธรรม’, *มหาบุรุษย์* ‘ผู้ยิ่งใหญ่กว่าบุรุษทิ้งปวง’, *รัตน* *บุรุษย์* ‘บุรุษแก้ว’, *นรุตมรัตน์* ‘บุรุษแก้วผู้ประเสริฐสูงสุด’ ตัวอย่างพระนามเดิม เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช *นเรศวรมหาราชาธิบดินทร์*, เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ *เอกอรรคมหาบุรุษย์บรมนราธิราช* ตัวอย่างพระนาม กรมพระ*จักรพรรดิพงษ์* ..., กรมสมเด็จพระ*ปรมาธิบดีชิโนรส* ... *ปฐมพันธุมหाराชวรางกูร* ..., กรม พระสมมตอมรพันธุ์ *บรมธรรมิกราชวงศ์วิสุทธิ* ...

- คำศัพท์ที่หมายถึงผู้ปกครองสยาม เป็นคำศัพท์ที่ประกอบจากนามประเทศ *สยาม* กับ คำอื่น ได้แก่ อินทร์ ‘ผู้เป็นใหญ่’, วิชิต ‘ผู้มีชัยชนะ’, *พิชิตินทร* (พิชิต+อินทร) ‘ผู้เป็นใหญ่ผู้ชนะ’, *อิศร* *ราช* ‘พระราชผู้เป็นใหญ่’, *อิธิปก* ‘ผู้ปกครอง’ ได้แก่ คำ *สยามินทร์, สยามวิชิต, สยามพิชิตินทร,* *สยามิศรราช, สยามอิธิปก* ตัวอย่างพระนามเดิม เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก *สยามอิธิปกปรมินทร* ... ตัวอย่างพระนามกรม กรมพระยา*ดำรงราชานุภาพ* ... *สยามพิชิตินทรวโรปการ* ...

5.2.1.1.3 การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ภายในราชสกุล

คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ภายในราชสกุลมี 4 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำศัพท์ บอกเชื้อสายและเครือญาติ การใช้คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ การใช้คำศัพท์บอกลำดับ และการใช้คำศัพท์อ้างอิงสิ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับพระบุพการี คำศัพท์กลุ่มนี้แสดงความสัมพันธ์ของ เจ้านายกับพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลและพระญาติวงศ์ ลักษณะของ ความเป็นพระมหากษัตริย์ ลักษณะของความเป็นเจ้านาย พระชาติกำเนิด และลำดับยศศักดิ์

1) การใช้คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล มี 4 ลักษณะ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการี ความสัมพันธ์ของเจ้านายในฐานะ พระบุพการี ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระภราดา และความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระสวามี การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ต่างๆ บางครั้งต้องนำพระประวัติเจ้านายเจ้าของพระนามมาศึกษา ประกอบด้วย คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติมีหลากหลายตามความสัมพันธ์ที่ต่างกันไป พิจารณา

ได้ตามตารางที่ 5.7 การใช้คำศัพท์กลุ่มนี้ปรากฏใช้อยู่บ้างในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และนิยมอย่างมาก ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา

ตารางที่ 5.7 ตัวอย่างการใช้คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ

ลักษณะเครือญาติ	คำบอกเครือญาติ	ตัวอย่าง	
		พระนามเดิม	พระนามกรมและสมเด็จพระ
ลูกชาย	กุมาร, ดนัย, บุตร, ไอร์ส, พงศ์, พันธุ์, วงศ์, สาย, อังกูร, อากร, อนุพงศ์, นิพัทธ์, นิพันธ์	ส่วนพระนาม: <u>พัลลภดนัย</u> , <u>ปิยบุตร</u> , <u>ดิศวรกุมาร</u> , <u>สายสนิทวงศ์</u> , <u>นิพัทธ์พันธุ์ดิศ</u> , <u>นิพันธ์ภาณุพงศ์</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>จุฬาลงกรณ</u> <u>นาราชวโรรส</u>	ส่วนพระนาม: <u>อนุพงศ์จักรพรรดิ</u> , <u>พิทยลาภพฤฒิยากร</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>จุฬาลงกรณ</u> <u>ราชวโรรส</u> , <u>มกุฏวงศ์นฤบดี</u> , <u>มหา</u> <u>มกุฏพงศนฤบดีนทร์</u> , <u>จุฬินทรปริ</u> <u>ยามหาราชวรวงกูร</u>
ลูกสาว	กุมารี, บุตรี, ธิดา, สุดา, กุลินี	ส่วนพระนาม: <u>กุมารีเฉลิมลักษณะ</u> , <u>ธิดาจำรัสแสงศรี</u> , <u>ฉัตรสุดา</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ศรีรัตนราชธิดา</u> , <u>อรรคราชสุดา</u> , <u>นราธิราชบุตรี</u>	ส่วนพระนาม: <u>อัปสรสุดาเทพ</u> , <u>วรสเรฐสุดา</u> , <u>ทิพยรัตนกิริฎากุลินี</u> ส่วนสร้อยพระนาม: -
หลาน, เหลน	นัดดา, ประนัดดา	ส่วนพระนาม: <u>นัดดา</u> ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>จักรีบรมนาถ</u> <u>ประนัดดา</u>
ผู้สืบเชื้อสาย	พงศ์, อนุพงศ์, วงศ์, สันตติวงศ์, กุล, กอ, ประยูร, นิพัทธ์	ส่วนพระนาม: <u>วงศ์แห</u> , <u>พงศ์กวี</u> , <u>กอ</u> <u>กษัตริย์</u> , <u>นิพัทธ์พิไลฐพงศ์</u> , <u>สุริย</u> <u>ประยูรพันธุ์</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>บรมมกุฏสุริย</u> <u>สันตติวงศ์</u>	ส่วนพระนาม: <u>สุตารัตนราช</u> <u>ประยูร</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ชัตติยมหา</u> <u>เจษฎานุพงศ์</u> , <u>นพวงศราชกุลา</u> <u>ภิวรรธน์</u>
แม่	มาตา	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ศรีพัชรินทร</u> <u>มาตา</u>
อา	ปิตุลา	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ปรเมนทร</u> <u>ราชปิตุลา</u> , <u>ปรเมนทรมหาวิชราวุธ</u> <u>ราชปิตุลา</u>
น้ำ	มาตุลา	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>สยามิศรราช</u> <u>มาตุลาธิบดี</u>

ลักษณะ เครือญาติ	คำบอกเครือญาติ	ตัวอย่าง	
		พระนามเดิม	พระนามกรมและสมเด็จพระ
ปู่	อัยกา	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>อัฐเมณฑร</u> <u>ราชอัยยกา</u>
ญาติ	ประยูร	ส่วนพระนาม: <u>พื้นพงศ์ประยูรวงศ์</u> <u>สนิท</u> ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ทิมขนมเชษฐ</u> <u>ประยูร</u>
พี่	<u>เจษฎา, เชษฐ์,</u> <u>เจษฎาภาดา,</u> <u>ภราดร</u>	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: <u>เจษฎาบดินทร์,</u> <u>สมรรัตนสิริเชษฐ์</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>สุรเชษฐา</u> <u>อิราชกิตติยากร, ประชาธิปไตย</u> <u>เจษฎาภาดา, ศรีพัชรินทร์ภราดร</u>
น้องชาย ร่วมท้อง	<u>โสทรานุชา</u>	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>โสทรานุชา</u> <u>ธิปไตย</u>	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: <u>บรมนรา</u> <u>อิราชโสทรานุชาติ</u>
น้องชาย	<u>เจษฎา, ภาดา,</u> <u>อนุชา,</u>	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: <u>จักรเจษฎา</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ประมินตรา</u> <u>อนุชาติเบนท์, จุฬาลงกรณ์</u> <u>ประมินทร์สุรครุฐานิยภาดา</u>
น้องสาว	<u>กนิษฐ, ขนิษฐา</u>	ส่วนพระนาม: <u>ขนิษฐา, กนิษฐน้อย</u> <u>นารี</u> ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -
ภรรยา	<u>ปติวิรัต, กัลยา,</u> <u>เทวี, นาฏ, ศรี</u>	ส่วนพระนาม: - ส่วนสร้อยพระนาม: -	ส่วนพระนาม: <u>ศรีนครินทร์,</u> <u>นรินทร์เทวี, อรรควรรราชกัลยา,</u> <u>สุทธาสินีนาฏ</u> ส่วนสร้อยพระนาม: <u>ปิยมหาราช</u> <u>ปติวิรัต</u>

1.1) ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการี แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายในฐานะพระโอรส พระธิดา พระนัดดา พระปนัดดา และเชื้อสายของพระบุพการี

- เจ้านายในฐานะพระโอรส ใช้คำศัพท์ที่หมายถึงลูกชาย ได้แก่ คำ กุมาร, ดนัย, บุตร, โอรส ‘ลูกชาย’ และคำศัพท์บอกเชื้อสาย ได้แก่ คำ พงศ์, พันธุ์, วงศ์, สาย, อังกูร, อากร ‘เชื้อสาย’, อนุพงศ์, นิพัทธ์, นิพันธุ์ ‘เชื้อสายที่เนื่องกัน’

- **เจ้านายในฐานะพระธิดา** ใช้คำศัพท์ที่หมายถึงลูกสาว ได้แก่ คำ *กุมารี, บุตรี, ธิดา, สุตา* ‘ลูกสาว’ และคำศัพท์บอกเชื้อสาย ได้แก่ คำ *กุลินี* ‘นางผู้มีเชื้อสาย’
- **เจ้านายในฐานะพระนัดดาและพระปนัดดา** ได้แก่ คำ *นัดดา* ‘หลาน’ พบในพระนามเดิมเพียงพระนามเดียว และคำ *ประนับดี* ‘เหลน’
- **เจ้านายในฐานะผู้สืบเชื้อสาย** ใช้คำศัพท์บอกเชื้อสาย ได้แก่ คำ *กอ, กุล, พงศ์, วงศ์* ‘เชื้อสาย’, *นิพัทธ์, สันตติวงศ์, อนุพงศ์* ‘เชื้อสายที่เนื่องมา’

1.2) **ความสัมพันธ์ของเจ้านายในฐานะพระบุพการี** ใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายในฐานะพระมารดา พระปิตุลา พระมาตุลา พระอัยกา และพระญาติสนิท ได้แก่ คำ *มาตา* ‘แม่’, *ปิตุลา* ‘ลุง’, *มาตุลา* ‘น้า’, *อัยกา* ‘ปู่’ และ *ประยูร* ‘ญาติ’²¹ ตามลำดับ ความสัมพันธ์นี้เป็นความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง และปรากฏเฉพาะในพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

1.3) **ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระภราดา** ใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายในฐานะพระพระเชษฐาและพระเชษฐภคินี ได้แก่ คำ *เจษฎา, เชษฐ* ‘พี่’, *เจษฎภาดา* ‘พี่น้อง’, *ภราดร* ‘พี่น้อง’ ความสัมพันธ์ในฐานะพระโสมภพได้แก่ คำ *โสมภพ* ‘น้องชายร่วมท้อง’ ความสัมพันธ์ในฐานะพระอนุชา ได้แก่ คำ *เจษฎา, ภาดา, อนุชา* ‘น้องชาย’ และความสัมพันธ์ในฐานะของกนิษฐภคินี ได้แก่ คำ *กนิษฐ, ขนิษฐา* ‘น้องสาว’

1.4) **ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระสวามี** ใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายในฐานะพระชายา ได้แก่ คำ *ปติวรดา* ‘ภริยาที่ซื่อสัตย์และภักดีต่อสามี’ คำศัพท์บ่งเพศสภาวะหญิง ได้แก่ คำ *กัลยา* ‘นางงาม’, *เทวี* ‘นางกษัตริย์’, *นาง* ‘หญิงสาวสวย’ และคำศัพท์ที่ต้องตีความ ได้แก่ คำ *ศรี* ‘มิ่ง’ ซึ่งหมายถึงผู้เป็นคู่เคียงของพระสวามี คำศัพท์กลุ่มนี้ปรากฏเฉพาะพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

2) **การใช้คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์** คำศัพท์กลุ่มนี้เป็นทั้งคำบอกเครือญาติและคำบอกลำดับยศศักดิ์ ปรากฏในตำแหน่งเฉพาะ ได้แก่ ท้ายสุดของส่วนสร้อยพระนามในพระนามเดิมเจ้านาย คำศัพท์กลุ่มนี้เน้นแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์และความสำคัญของเจ้านายที่มีทรงดำรงพระยศสูง คำบอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์มี 4 กลุ่ม ดังนี้

²¹ คำว่า ประยูร มีความหมายว่า “เผ่าพันธุ์, เชื้อสาย, ตระกูล” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556, 711) มักปรากฏเป็นคำซ้อนกับคำว่า ญาติ ซึ่งมีความหมายว่า “คนในวงศ์วานที่ยังรับรู้กันได้ทางเชื้อสายฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่” (ราชบัณฑิตยสถาน 2556, 411) จากศึกษาพระราชทินนามพบว่า คำ ประยูร มีความหมายว่า “ญาติ” ได้ด้วย

2.1) คำบอกตำแหน่งพระราชกุมาร ได้แก่ คำ *ราชกุมาร* ‘ลูกชายของพระราชอา’ ปรากฏท้ายสร้อยพระนามของพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ *อดีตรมราชจุฬาลงกรณ์ ... ัญญลักษณ์วิลาสวิบูลย์สวัสดิ์ สิริวัฒนราชกุมาร*, เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ *เอกอรรคมหาบุรุษย์บรมนราธิราช ... คุณสังกาศวิมลรัตน์ ทฤณชนมสวัสดิ์ชัตติยราชกุมาร*, พระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพร *บดินทรเทพยนิพัทธ์ ชัตติยราชกุมาร* นอกจากนี้ ยังใช้แก่พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ พระองค์เจ้ายอดยิ่งยศ *บวรราโชรสรัตนราชกุมาร*

2.2) คำบอกตำแหน่งพระยุพราช เป็นการเปลี่ยนแปลงคำบอกตำแหน่งพระราชกุมาร จากคำ *ราชกุมาร* เป็น *สยามมกุฎราชกุมาร* เทียบแบบมาจากคำว่า ‘Crown Prince’ อันเป็นตำแหน่งรัชทายาทในประเทศทางตะวันตก ตัวอย่าง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ *อดีตรมราชจุฬาลงกรณ์ ... ัญญลักษณ์วิลาสวิบูลย์สวัสดิ์ สิริวัฒนวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร* สังเกตได้ว่าพระนามเจ้าฟ้าส่วนท้ายมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม *สิริวัฒน* เป็น *สิริวัฒนวิสุทธิ* เพื่อให้สอดคล้องกับคำบอกตำแหน่งใหม่ ต่อมาคำบอกตำแหน่งสมเด็จพระยุพราชเป็นองค์ประกอบร่วมในตำแหน่งท้ายพระนามอภิไธยของสมเด็จพระยุพราชทุกพระองค์ ตัวอย่าง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ *สยามมกุฎราชกุมาร*

2.3) คำบอกตำแหน่งพระราชกุมารี ได้แก่ คำ *กุมารี* ‘ลูกสาว’ ซึ่งจะประกอบกับคำศัพท์ที่หมายถึงพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง เจ้าฟ้าภรรณาภรณ์เพ็ชรรัตน์ *โสภางคทัศนียลักษณ์ อรรควรราชกุมารี* ‘ลูกสาวของพระราชอาผู้ประเสริฐยิ่ง’, เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร *รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี* ‘ลูกสาวของพระราชอาผู้เป็นใหญ่แห่งสยาม’ คำบอกตำแหน่งนี้มักจะปรากฏในท้ายพระนามเจ้าฟ้าพระราชนัดดา²²

2.4) คำบอกตำแหน่งพระประยูรญาติ ได้แก่ คำ *อริยดี* ‘ผู้ปกครอง’ ปรากฏท้ายสร้อยพระนามเจ้าฟ้าซึ่งเป็นพระราชอนุชาหรือพระประยูรญาติของพระมหากษัตริย์ มีคำที่ประกอบคล้ายๆ กัน ได้แก่ *บริษัชนาถนรินทราธิบดี*, *บริษัชนาถนราธิบดี* ‘ผู้ปกครองผู้เป็นที่พึ่งของพระราชอา’, *ราชนรินทรานุชาธิบดี* ‘ผู้ปกครองผู้เป็นน้องชายของพระราชอา’ ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามหามาลา *อิศวราธิราชวรวงษ์บรมพงษ์ปฏิพัทธ์ บุรุษยรัตนวโรภโตสุชาติ บริษัชนาถนรินทราธิบดี*, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ *เกวลงงษ์วิสุทธิ ... บริษัชนาถนราธิบดี*, เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี *ศรีสมมติเทวราชวรวงษ์ ... มไหสุริยารทราชนรินทรานุชาธิบดี*

²² พระนามเจ้าฟ้าพระราชนัดดาปรากฏคำลงท้าย 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือ คำบอกตำแหน่งพระราชกุมารี ลักษณะที่สอง คือ คำ วดี ‘นางผู้มี’ ตัวอย่าง เจ้าฟ้าเพ็ชรรัตนราชสุดา *สิริโสภางคณวดี*

3) การใช้คำศัพท์บอกลำดับ แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระภราดา เช่น คำ *ตรี* ‘ที่สาม’, *เบญจมา* ‘ที่ห้า’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*ตรีอนุวัฒน์* เป็นพระโอรสองค์ที่สามของราชสกุล พระองค์เจ้า*บรรจบเบญจมา* เป็นธิดาองค์ที่ห้าของเจ้าจอมมารดา นอกจากนี้ มีใช้คำศัพท์บอกขนาด เพื่อแสดงลำดับของเจ้านาย เช่น คำ *โต* ‘คนโต’, *กลาง* ‘คนกลาง’, *น้อย*, *ปี่ว* ‘คนเล็ก’ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*โต* เป็นโอรสองค์แรกของหม่อมมารดา เจ้าฟ้า*กลาง* เป็นพระราชโอรสองค์กลางของ พระชนนี พระองค์เจ้า*กนิษฐน้อยนารี* เป็นพระราชธิดาองค์สุดท้ายในรัชกาลที่ 2 เจ้าฟ้า*ปี่ว* เป็น พระราชโอรสองค์สุดท้ายของพระชนนี

4) การใช้คำศัพท์อ้างอิงสิ่งซึ่งมีความสัมพันธ์กับพระบุพการี พบว่า ปรากฏพระนาม จำนวนไม่มากนักที่ศึกษาพระประวัติของเจ้านายประกอบแล้วทำให้เห็นว่า มีคำศัพท์บางคำแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีด้วย ตัวอย่างเช่น

- พระองค์เจ้า*อุณากรรณอนันตนรไชย* และ พระองค์เจ้า*เทวัญอุไทยวงศ์* คำ *อุณากรรณ* เป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่องอิเหนา ที่เลือกนำคำศัพท์นี้มาขนานพระนามเจ้านายก็ด้วยอุณากรรณ เป็นตัวละครที่เจ้าจอมมารดาของเจ้านายทรงเล่น และคำ *เทวัญอุไทยวงศ์* หมายถึง วงศ์เทวัญหรือ วงศ์อัญญาแห้วซึ่งเป็นวรรณะของตัวละครเอกในวรรณคดีเรื่องอิเหนาเช่นกันจึงได้นำมาขนานพระนามโอรสองค์ต่อมาของเจ้าจอมมารดา (วิมลพรรณ ปีตรวิชัย 2547, 5) ดังนั้น พระนามของเจ้านายทั้งสองพระองค์จึงแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมารดา

- เจ้าฟ้า*บริพัตรสุขุมพันธุ์* *ดิลกจันทรมณฑล* ... ‘เชื้อสายแสงพระจันทร์อันยอด’ แสดงความเกี่ยวข้องกับ*จันทรมณฑล* ‘วงรอบดวงจันทร์’ ซึ่งเป็นตราประจำตัวของสมเด็จพระเจ้าพระยามหาพิชัยญาติผู้เป็นพระบุพการีข้างพระชนนีของเจ้านาย

- พระองค์เจ้า*อรประพันธ์ราไพ* ‘นางผู้มีเชื้อสายเนื่องแต่พระอาทิตย์’ และ พระองค์เจ้า*อดิศจุริยาภา* ‘แสงพระอาทิตย์อันเป็นเลิศ’ แสดงความเกี่ยวข้องกับ*สุริยมณฑล* ‘วงรอบดวงอาทิตย์’ ซึ่งเป็นตราประจำตัวของสมเด็จพระเจ้าพระยามหาประยูรวงศ์ผู้เป็นพระบุพการีข้างพระมารดาของเจ้านาย

5.2.1.1.4 การใช้คำศัพท์แสดงเพศสภาพที่ต่างกัน

1) คำศัพท์ที่แสดงความเป็นชาย พระนามเจ้านายฝ่ายหน้ามักใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ และคำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง

- **คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ** ตัวอย่างพระนามเดิม เจ้าฟ้ามหิตลอดุลเดช ผู้มีอำนาจหาหม้อจวดได้ในแผ่นดิน, พระองค์เจ้าจรูญฤทธิเดช ‘ผู้มีอำนาจรุ่งเรือง’, หม่อมเจ้าบวรเดช ‘ผู้มีอำนาจยิ่ง’ ตัวอย่างพระนามกรม กรมหมื่นอนุภาพพิศาลศักดิ์ ‘ผู้มีอำนาจแผ่กว้างไป’, กรมพระบำราบปรปักษ์ ... มหันตเดชาอนุภาพพิตร ‘ผู้ประเสริฐยิ่งด้วยอำนาจ’

- **คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ** ปรากฏในพระนามกรม ตัวอย่าง กรมหมื่นอมรมนตรี ‘เทพผู้เป็นที่ปรึกษา’, กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศร์ ‘ผู้ดูแลพระอินทร์’, กรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย ‘ผู้เป็นไวย่างพระราชหฤทัยของพระเจ้าแผ่นดิน’, กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ‘ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน’, กรมขุนกระษัตราธิราช ‘นักรบผู้ชนะอยู่เนืองๆ’, กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ... บรมนฤบาลมหาสวามิภักดิ์ ... ‘ผู้จงรักภักดีอย่างยิ่งต่อผู้ปกครองผู้เป็นใหญ่’

- **คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง** ปรากฏในพระนามกรม ตัวอย่าง กรมหมื่นสุนทรธิบดี ‘ผู้เป็นใหญ่ที่ดี’, กรมขุนพิริยประศาสน์ ‘ผู้ปกครองและเป็นที่ยิ่งของผู้คน’

2) **คำศัพท์ที่แสดงความเป็นหญิง** พระนามเจ้านายฝ่ายในมักใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้หญิง’, คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ลูกสาว, ภรรยา, แม่’ และคำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี

- **คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้หญิง’** ตัวอย่างพระนามเดิม พระองค์เจ้ากระษัตริย์ ‘นางกษัตริย์’, พระองค์เจ้านารีรัตนา ‘นางแก้ว’, หม่อมเจ้านารี ‘ผู้หญิง’, หม่อมเจ้าประโลมสมร ‘ผู้หญิงอันเป็นที่พึงใจ’ ตัวอย่างพระนามกรม กรมขุนชุตติยภักดิ์ ‘นางกษัตริย์’, กรมหลวงเทพยวดี ‘นางผู้ดีพิเศษ’, กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ ‘นางแก้วผู้เป็นพี่สาวอันประเสริฐ’

- **คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ลูกสาว, ภรรยา, แม่’** คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ลูกสาว’ ปรากฏในพระนามเดิมและพระนามกรม ตัวอย่างพระนามเดิม เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา ‘ลูกแก้วของพระราชาราชวราวุธ (คือ รัชกาลที่ 6)’, พระองค์เจ้าธิดา ‘ลูกสาว’, หม่อมเจ้าสุนทรธิดา ‘ลูกสาวที่งดงาม’ ตัวอย่างพระนามกรม กรมพระสุทธรัตนราชประยูร ‘ลูกแก้วของพระราชาราช’, กรมขุนอรรควรรราชภักดิ์ ‘พระภรรยาของพระราชาราชผู้เป็นใหญ่’ คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ภรรยา, แม่’ ปรากฏในพระนามเมื่อได้รับเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น ตัวอย่าง กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา ‘ภริยาที่ซื่อสัตย์และภักดีพระราชาราชผู้เป็นที่รัก (คือ รัชกาลที่ 5)’ และ สมเด็จพระปิยมมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา ‘พระชนนีของสมเด็จพระศรีพัชรินทรราช’ คำศัพท์บอกเครือญาติเหล่านี้มักนำมาเฉลิมพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศของเจ้านายฝ่ายในเกือบทั้งหมดซึ่งต่างจากพระนามเมื่อได้รับเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นของเจ้านายฝ่ายหน้าที่ใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ ความเป็นผู้ปกครอง และความเป็นผู้มีอำนาจ

- **คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี** ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง เจ้าฟ้าประไพวดี ‘นางผู้มีความงาม’, พระองค์เจ้าพัชรทิพมพรรณ ‘ผู้ใบบนและผิวพรรณงาม’, พระองค์เจ้ากลิ่นแก่นจันทร์ ‘ผู้มีกลิ่นกายหอมดั่งแก่นจันทร์’, หม่อมเจ้าวรรณวิไล ‘ผู้มี

ผิวพรรณงดงาม’, เจ้าฟ้าพาหุรัตมณีมัย *ประไพพรรณพิจิตร* ... ‘ผู้มีผิวพรรณงามละเอียด’ จะเห็นว่า คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ตี๊กนำมาใช้ชานพระนามเจ้านายฝ่ายใน แม้ในสร้อยพระนามของเจ้าฟ้าฝ่ายในก็เลือกใช้คำศัพท์กลุ่มนี้ ขณะที่เจ้าฟ้าฝ่ายหน้าจะเน้นการแสดงพระชาติกำเนิดและเชื้อสาย

5.2.1.1.5 การใช้ศัพท์แสดงการอำนวยการสรรมงคล

ได้แก่ การใช้คำศัพท์อำนวยการสรรมงคล และการใช้คำศัพท์แสดงนิมิต

1) การใช้คำศัพท์แสดงการอำนวยการสรรมงคล มีทั้งสิ้น 5 กลุ่ม ดังนี้

1.1) คำศัพท์อำนวยการสรรมงคลด้านอายุ เพื่อให้เจ้านายมีพระชนมายุที่ยืนยาว ตัวอย่าง พระองค์เจ้า*เจริญศรีชนมายุ* ‘ผู้เจริญและมีอายุยืน’, หม่อมเจ้า*พัฒนา* ‘ผู้มีอายุยืน’, หม่อมเจ้า*จันทร์จิรายุวัฒน์* ‘ผู้มีอายุยืนนาน’

1.2) คำศัพท์อำนวยการสรรมงคลด้านผิวพรรณ เพื่อให้เจ้านายทรงมีลักษณะทางกายภาพที่ดีดังประสงค์ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*อวิวิสัย* ‘ผู้มีผิวงาม’ หม่อมเจ้า*สุทรวินิจฉัย* ‘ผู้มีลักษณะงามหมดจด’, พระองค์เจ้า*เฉลิมลักษณะเลิศ* ‘ผู้มีลักษณะเป็นยอด’

1.3) คำศัพท์อำนวยการสรรมงคลด้านความสุข เพื่อให้เจ้านายทรงประสบผลเรื่องความสุขความเจริญรุ่งเรือง ตัวอย่าง พระองค์เจ้า*สุขสวัสดิ์* ‘ผู้มีมีความสุขความเจริญ’, หม่อมเจ้า*โสภณิผล* ‘ผู้ได้รับความเจริญ’, หม่อมเจ้า*ประสพสุข* ‘ผู้พบแต่ความสุข’

1.4) คำศัพท์อำนวยการสรรมงคลด้านกำลังอำนาจ เพื่อให้เจ้านายทรงประสบผลเรื่องยศ ศักดิ์อำนาจ และเกียรติยศ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*บวรเดช* ‘ผู้มีอำนาจยิ่ง’, หม่อมเจ้า*ประดัดศักดิ์* ‘ผู้มีอำนาจประดับตน’, หม่อมเจ้า*กิติเกริกไกร* ‘ผู้มีอำนาจอย่างยิ่ง’

1.5) คำศัพท์อำนวยการสรรมงคลด้านปัญญา เพื่อให้เจ้านายทรงประสบผลเรื่องสติปัญญาความสามารถ ตัวอย่าง หม่อมเจ้า*ปฏิภาณว่อง* ‘ผู้มีปัญญาว่องไว’, หม่อมเจ้า*คุณวุฒิปรีชา* ‘ผู้มีปัญญามาก’, หม่อมเจ้า*ปรีชากำจร* ‘ผู้มีปัญญาสามารถเป็นเลื่องลือ’

2) การใช้คำศัพท์แสดงนิมิต นิมิต หมายถึง “เครื่องหมาย, ลาง, เหตุ, เค้ามูล” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 635) นิมิตเป็นปรากฏการณ์ที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งบอกเหตุทั้งดีและร้ายอันจะมีข้างหน้า (จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ 2542, 3061) สำหรับงานวิจัยนี้ นิมิต หมายถึง ปรากฏการณ์อันเชื่อว่าเป็นเครื่องหมายแสดงสิ่งดีที่จะมีข้างหน้า การถือเอานิมิตมาประกอบการชานพระนามเจ้านายนั้นนับเป็นการแสดงสิริมงคลอย่างหนึ่ง คำศัพท์ที่ใช้เป็นคำศัพท์แสดงเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์และคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น ตัวอย่าง

2.1) คำศัพท์แสดงนิมิตจากเหตุการณ์ เป็นการนำเหตุการณ์สำคัญที่อยู่ในช่วงเวลาประสูติของเจ้านายมาใช้ขนานพระนาม ตัวอย่างเช่น

- พระองค์เจ้าเสมอสมัยพระราช ‘ความยินดีในเวลาที่เหมาะสม’ พระเจ้าลูกเธอพระองค์นี้ประสูติในวันเดียวกับวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของพระบรมชนกนาถ (ราชสกุลวงศ์ 2554, 28 และ 61)
- เจ้าฟ้าประชาธิปกคัคคีเดช ... บรมขัตติยมหารัชฎาภิษฎาจนพรโษทัย มงคลสมัยสมา
ภร ... ‘โอกาสพระราชพิธีรัชดาภิเษกอันเป็นมงคล’ และพระองค์เจ้าอรุพงศ์รัชสมโภช ‘พระราชพิธีรัชดาภิเษก’ เจ้านายทั้งสองพระองค์ประสูติในระยะเวลาที่มีการพระราชพิธีรัชดาภิเษกซึ่งเป็นการเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 25 ปี นอกจากนี้ยังได้พระราชทานพระนามเจ้านายที่มีคำศัพท์สัมพันธ์กับเหตุการณ์นี้อีก 3 พระองค์ ได้แก่ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล หม่อมเจ้ารัชลาภจิรัฐิษ และหม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก (โขน 2500, ก)

2.2) คำศัพท์แสดงนิมิตจากปรากฏการณ์ เป็นการนำปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่อยู่ในช่วงเวลาประสูติของเจ้านายมาใช้ขนานพระนาม ตัวอย่างเช่น

- พระองค์เจ้ามยุษนาคมานพ ‘นาคผู้จำแลงตนเป็นมานพ’ สัมพันธ์กับช่วงเวลาประสูติ กล่าวคือ เมื่อพระเจ้าลูกยาเธอประสูติบังเกิดฝนตกใหญ่จนน้ำนองซาลาดำหนัก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นพระราชบิดาทรงถือเหตุการณ์นั้นเป็นนิมิตเทียบกับครั้งที่พระยานาคมุจลินท์ขนดกายแผ่พังพานเหนือพระพุทธรูปเจ้าขณะประทับ ณ คุ้มไม้ราชายตนพฤกษ์เพื่อบังฝน เมื่อฝนหายพระยานาคก็จำแลงตนเป็นมานพหนุ่มเข้าเฝ้าเฉพาะพระพักตร์พระพุทธรูปเจ้า (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2544, 2-4)
- เจ้าฟ้าสิริราชกฤษภันท์ สรรพวิสุทธีมหุติมงคล อเนกนภดลดาวรัตน์ ... อุกฤษฐศักดิ์
อรรควรราชกุมาร ‘มีดวงดาวจำนวนมากในท้องฟ้าอันเป็นเหตุมงคลอย่างยิ่ง’ สัมพันธ์ช่วงเวลาประสูติของสมเด็จพระเจ้าฟ้าซึ่งขณะนั้นมีดาวตกจำนวนมาก (สมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบติ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ 2555, 281)

5.2.1.2 การใช้คำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระนาม

การส่งสัมผัสคล้องจองเป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม 2 ประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล และสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดา ส่วนการแสดงความสัมพันธ์และคุณลักษณะของเจ้านายเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดา

ลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ ทำให้เห็นว่าปัจจัยเรื่องสกุลยศมีผลทางตรงต่อการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายต่างพระยศ

5.2.1.2.1 การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน

จากข้อมูลพบว่า การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันจะปรากฏในกลุ่มข้อมูลพระนามเจ้านายที่เป็นพระภราดาด้วยกัน อาจแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาทั้งหมด และแสดงสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาบางกลุ่ม ในกรณีการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาบางกลุ่ม อาจเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาร่วมครรรโภทร และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาเพศเดียวกัน

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาทั้งหมด** เป็นการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันในพระนามที่เป็นพระภราดาร่วมพระบิดาเดียวกันทุกพระองค์ ตัวอย่าง พระนามหม่อมเจ้าพระโอรสธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทุกพระองค์ล้วนมีคำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอาทิตย์’ ทั้งสิ้น ดังนี้

หม่อมเจ้าพิมพ์*ร่ำไพ*, หม่อมเจ้าไช*แสงรพี*, หม่อมเจ้า*สุรีย์ประภา*, หม่อมเจ้า*วิมวาทิตย์*, หม่อมเจ้า*ชวลิตโอภาส*, หม่อมเจ้า*อากาศคำเกิง*, หม่อมเจ้า*เพลิงนภดล*, หม่อมเจ้า*ถกลไกวัลย์*, หม่อมเจ้า*รวีพรรณไพโรจน์*, หม่อมเจ้า*ดวงทิพย์โชติแจ้งหล้า*, หม่อมเจ้า*ทิตยาทรงกลด*, หม่อมเจ้า*คันธรรังษี* และหม่อมเจ้า*รำไพศรีสอางค์*

กลุ่มพระนามข้างต้นมีความหมาย ‘พระอาทิตย์’ ทั้งสิ้น บางพระนามมีคำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอาทิตย์’ ปรากฏอยู่ ได้แก่ คำ *ร่ำไพ*, *รพี*, *สุรีย์*, *อาทิตย์*, *รวี* และ *ทิตยา* บางพระนามต้องอาศัยการตีความ ได้แก่ คำ *ชวลิตโอภาส* ‘แสงช่วงโชติสว่างยิ่ง’, *อากาศคำเกิง* ‘ตั้งอยู่กลางอากาศ’, *เพลิงนภดล* ‘ลูกเพลิงบนฟ้า’, *ถกลไกวัลย์* ‘สิ่งที่ตั้งงามบนชั้นสวรรค์’, *ดวงทิพย์โชติแจ้งหล้า* ‘ดวงไฟสว่างโพล่งทั้งฟ้า’ และ *คันธรรังษี* ‘แสงสว่าง’ คำเหล่านี้ล้วนแสดงความหมายถึงอาทิตย์ได้ทั้งหมด

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาร่วมครรรโภทร** ตัวอย่าง พระนามพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งประสูติแต่เจ้าจอมมารดาสังวาลมีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมาย ‘ทอง’ ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนี้

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า*ทองกองก้อนใหญ่*, พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า*ทองแถมถวัลย์วงศ์*, พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า*เจริญรุ่งราชี* และพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า*กาญจนากร*

กลุ่มพระนามข้างต้นมีความหมาย ‘ทอง’ ทั้งสิ้น บางพระนามมีคำศัพท์ที่หมายถึง ‘ทอง’ ปรากฏอยู่ ได้แก่ คำ *ทอง* และ *กาญจน* บางพระนามต้องอาศัยการตีความ ได้แก่ คำ *เจริญรุ่งราชี* ‘กองของสิ่งซึ่งสว่างขึ้น’ แสดงคุณสมบัติของทองที่ส่องประกายสว่างขึ้น

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาเพศเดียวกัน** ตัวอย่าง พระนามพระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงศ์ศิริพัฒน์ แม้จะไม่ประสูติร่วมหม่อมมารดาเดียวกันก็มีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมาย ‘ดอกบัว’ ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนี้

หม่อมเจ้า*สวคนธ์ประทุม*, หม่อมเจ้า*จงกลณี* และหม่อมเจ้า*รัตนกมล*

กลุ่มพระนามข้างต้นมีความหมาย ‘ดอกบัว’ ทั้งสิ้น ทุกพระนามปรากฏคำศัพท์ที่หมายถึง ‘ดอกบัว’ ทั้งสิ้น ได้แก่ คำ *ประทุม*, *จงกลณี* และ *กมล*

5.2.1.2.2 การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน

การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน (Semantic field) คำศัพท์ลักษณะนี้เป็นการแสดงความสัมพันธ์ทางความหมายที่อยู่ในหมวดหมู่หรือขอบข่ายความหมายเดียวกัน จากข้อมูลพบว่า การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันจะปรากฏในกลุ่มข้อมูลพระนามเจ้านายที่เป็นพระภราดาด้วยกัน กลวิธีนี้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาบางกลุ่ม ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาเพศเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาที่มีพระยศเดียวกัน

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาเพศเดียวกัน** ตัวอย่างแรก พระนามพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งประสูติแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนี พันปีหลวงมีการใช้คำศัพท์ในวงความหมาย ‘เครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์’ ดังนี้

เจ้าฟ้า*มหาวชิราวุธ*, เจ้าฟ้า*ตรีเพ็ชรุตม์ธำรง*, เจ้าฟ้า*จักรพงษ์ภูวนาถ*, เจ้าฟ้า*สิริราชกฤถัมภ์*, เจ้าฟ้า*อัษฎางคเดชาวุธ*, เจ้าฟ้า*จุฑาธุชธราดิลก* และเจ้าฟ้า*ประชาธิปกคัคคิเดช*

คำ *วชิราวุธ* ‘สายฟ้า, คทา’, *ตรีเพ็ชร* ‘ตรี, สามง่าม’, *จักร* ‘อาวุธแสดงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ’, *กฤถัมภ์* ‘เครื่องใช้สำคัญของพระมหากษัตริย์ห้าอย่าง’, *อัษฎางคเดชาวุธ* ‘พระแสงสำคัญของพระมหากษัตริย์แปดอย่าง’, *จุฑาธุช* ‘ธงรบ’ และ *เดช* ‘ลูกศร’ ล้วนอยู่ในวงความหมาย ‘เครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์’

ตัวอย่างที่สอง พระนามพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสูติแต่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี พันปีหลวง ทั้ง 3 พระองค์เป็นพระภคินีร่วมครุภทร พระนามมีการใช้คำศัพท์ในวงความหมาย ‘เครื่องประดับของเทวสตรี’ ดังนี้

เจ้าฟ้า*กรรมภรณ์เพ็ชรรัตน์*ฯ, เจ้าฟ้า*พายุหัตถ์มณีเมฆ*ฯ, เจ้าฟ้า*วิจิตรจิรประภา*ฯ, เจ้าฟ้า*วไลยอลงกรณ์*ฯ และเจ้าฟ้า*ศิริภรณ์โสภณ*ฯ

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากลุ่มนี้ทรงเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระราชินีนาถรัตนวรมหาเทพี พระนามแรกเป็นพระนามพระราชธิดาในสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี พระนามที่สองเป็นพระนามพระราชธิดาในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ และสามพระนามสุดท้ายเป็นพระนามพระราชธิดาในสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีฯ คำ *กรรมภรณ์* ‘ต่างหู’, *พายุหัตถ์* ‘เครื่องสวนรดต้นแขน’, *ประภา* ‘ประภามณฑล, รัศมีที่พวยพุ่งจากศิระษะผู้ศักดิ์สิทธิ์’, *วไลยอลงกรณ์* ‘กำไลข้อมือ’, และ *ศิริภรณ์* ‘เครื่องประดับศิระษะ’ ล้วนอยู่ในวงความหมาย ‘เครื่องประดับของเทวสตรี’

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาที่มีพระยศเดียวกัน** ตัวอย่าง พระนามพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้าในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีการใช้คำศัพท์ในวงความหมาย ‘เครื่องประดับ’ ดังนี้

เจ้าฟ้า*มังกุฎ*ฯ, เจ้าฟ้า*จุฬามณี*ฯ, เจ้าฟ้า*อาภรณ์*ฯ, เจ้าฟ้า*มหามาลา*ฯ

เจ้าฟ้ากลุ่มนี้เป็นพระภราดาต่างพระชนนีแต่ดำรงพระยศเจ้าฟ้าด้วยกัน คำ *มังกุฎ* ‘เครื่องประดับศิระษะ’, *จุฬามณี* ‘ปิ่น’, *อาภรณ์* ‘เครื่องประดับ’ และ*มหามาลา* ‘เครื่องประดับศิระษะ’ ล้วนอยู่ในวงความหมาย ‘เครื่องประดับทั้งสิ้น’ ทั้งสิ้น

5.2.2 การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง

การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมืองเป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม 2 ประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลและสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย

การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายเป็นการแสดงการแสดงความลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ด้วยการอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม นามของเมืองนั้นเป็นเมืองที่อยู่ภายในพระราชอาณาเขต สถานะของเมืองสัมพันธ์กับสกุลยศของเจ้านายที่มีลดหลั่นกันไป

การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลเน้นการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีและพระญาติวงศ์ด้วยการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การอ้างอิงนามบุคคลเป็นการนำพระนามและ/หรือนามของพระบุพการีและพระญาติวงศ์บางพระองค์มาขนานพระนามและเฉลิมพระนามเจ้านาย จะปรากฏร่วมกับคำบอกเชื้อสายและเครือญาติด้วยก็ได้ ส่วนการอ้างอิงนามเมืองนั้นเป็นการอ้างอิงนามเมืองในพระนามเต็ม เมืองที่นำนามมาอ้างอิงเป็นเมืองที่สัมพันธ์กับพระบุพการีข้างพระมารดาของเจ้านาย สำหรับการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์

ด้วยการอ้างอิงพระปรมาภิไธยและจะปรากฏร่วมกับคำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติหรือคำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถด้วยก็ได้

5.2.2.1 การอ้างอิงนามบุคคล

แบ่งรายละเอียดเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ ลักษณะของการอ้างอิงพระนาม ประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง และกลวิธีการอ้างอิงพระนาม

5.2.2.1.1 ลักษณะของการอ้างอิงพระนาม

การอ้างอิงพระนามมี 4 ลักษณะ ได้แก่ การอ้างอิงพระนามแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ การอ้างอิงพระนามแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติของเจ้านาย การอ้างอิงพระนามเดิมในการขนานพระนามใหม่ของเจ้านาย และการอ้างอิงพระนามแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลชาวต่างชาติ

1) การอ้างอิงพระนามแสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ การอ้างอิงพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์ทางพระเกียรติคุณของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์

1.1) ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ พระนามเจ้านายอ้างอิงพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์เพื่อแสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชโอรสธิดา พระราชนัดดา พระราชปิตุลา พระราชภรรดา สมเด็จพระบรมราชชนนี และพระราชชายาของมหากษัตริย์

- ความสัมพันธ์ในฐานะพระราชโอรสธิดา ปรากฏในพระนามเดิมและพระนามกรม ตัวอย่าง เจ้าฟ้าจาดุรนต์รมี ... มกุฎราชวรังกูร ..., กรมหลวงทิพยรัตน์กิริฎกุลินี และ กรมพระนริศรานุวัตติวงศ์ มหามกุฎพงศ์นฤบดีนทร์ ... คำ มกุฎ ‘เครื่องประดับศิระษะ’ และ กิริฎ ‘เครื่องประดับศิระษะ’ มาจากพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมราชชนก คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏร่วมกับคำบอกเครือญาติ อังกูร, พงศ์ ‘เชื้อสาย’ และ กุลินี ‘นางผู้มีเชื้อสาย’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- ความสัมพันธ์ในฐานะพระราชนัดดา ปรากฏในพระนามเดิมและพระนามกรม อาจมีคำบอกเชื้อสายร่วมด้วย ตัวอย่างพระนามเดิม ได้แก่ เจ้าฟ้ามหาวิชัยนที ...บรมมกุฎนเรนทร์สุริย์ขัตติยสันตติวงศ์ ... คำ วิชัย และ มกุฎ มาจากพระสมณฉายานามและพระปรมาภิไธยสมเด็จพระอัยกาธิราช คือ วิชัยภณ และ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สร้อยพระปรมาภิไธยปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ *สันตติวงศ์* ‘เชื้อสายที่เนื่องมา’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตัวอย่างพระนามกรม ได้แก่ กรมหลวงชินวราธิราช *ซัตติยมหาเจษฎานุพงศ์ ... คำ มหาเจษฎา* มาจากพระปรมาภิไธยสมเด็จพระอัยกาธิราช คือ พระบาทสมเด็จพระ *ปรมาธิวราเสฐมหาเจษฎาบดินทร์* ฯลฯ *พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ *อนุพงศ์* ‘เชื้อสายที่เนื่องมา’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

- **ความสัมพันธ์ในฐานะพระราชปิตุลา** ปรากฏในพระนามกรม มีคำบอกเครื่องญาติ ‘ลุง’ ร่วมด้วย ตัวอย่าง กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ... *ปรเมนทรมหาหาวชิราวุธปิตุลา* ... คำ *มหาหาวชิราวุธ* มาจากพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหา *หาวชิราวุธ* ฯลฯ *พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ *ปิตุลา* ‘ลุง’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชปิตุลาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

- **ความสัมพันธ์ในฐานะพระราชภราดา** ปรากฏในพระนามกรม มีคำบอกเครื่องญาติ ‘พี่/น้อง’ ร่วมด้วย ตัวอย่าง

- กรมหลวง *จักรเจษฎา* คำ *จักร* มาจากราชทินนามเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ เจ้าพระยา *จักรี* ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ *เจษฎา* ‘น้องชาย’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชอนุชาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

- กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ... *จุฬาลงกรณ์ปรมินทร์สุทธครุฐานิยภาดา* ... คำ *จุฬาลงกรณ์* มาจากพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระ *ปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์* ฯลฯ *พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ *ภาดา* ‘น้องชาย’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- **ความสัมพันธ์ในฐานะสมเด็จพระบรมราชชนนี** ปรากฏในพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น มีคำบอกเครื่องญาติ ‘แม่’ ร่วมด้วย ได้แก่ สมเด็จพระ *ศรีพัชรินทรา* พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง คำ *พัชร* มาจากพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหา *หาวชิราวุธ* ฯลฯ *พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว* ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ *ศรี* ‘แม่’ แสดงว่าเจ้านายเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

- **ความสัมพันธ์ในฐานะพระราชชายา** ปรากฏในพระนามกรม มีคำบอกเครื่องญาติ ‘ภรรยา’ ร่วมด้วย ตัวอย่าง

- กรมพระศรีสุลัย คำ สุลัย มาจากพระปรมาภิไธยเดิมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือ พระพุทธเลิศหล้านภาลัย²³ ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ ศรี ‘ภรรยา’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระชายาในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา คำ ปิยมหาราช มาจากพระสมัญญานามของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ สมเด็จพระปิยมหาราช ปรากฏร่วมกับคำบอกเครื่องญาติ ศรี ‘ภรรยา’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.2) ความสัมพันธ์ทางพระเกียรติคุณ ปรากฏในพระนามกรมเพื่อแสดงว่าเจ้านายทรงเป็นผู้มีพระเกียรติคุณในทางพระศาสนาและในทางราชการของพระมหากษัตริย์

- **พระเกียรติคุณในทางศาสนา** แสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์และพระอาจารย์ของพระมหากษัตริย์ขณะทรงผนวช ตัวอย่าง กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ... ภูมิพลมหาราชหิโตปชยาจารย์ ... คำ ภูมิพล มาจากพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ประกอบกับคำแสดงพระเกียรติคุณ หิโตปชยาจารย์ ทำให้เห็นว่าเจ้านายทรงเป็นพระราชอุปัชฌาย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

- **พระเกียรติคุณในทางราชการ** แสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง กรมพระสมมตอมรินทร์ ... วชิราวุธราชปฤจฉานูวัตน์ ... คำ วชิราวุธ มาจากพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ ฯลฯ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับคำแสดงพระเกียรติคุณ ราชปฤจฉานูวัตน์ ทำให้เห็นว่า เจ้านายทรงเป็นที่ปรึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

2) การอ้างอิงพระนามแสดงความสัมพันธ์กับพระญาติวงศ์ การขนานพระนามเจ้านายมาจากการอ้างอิงพระนามเจ้านายหรือนามบุคคลที่เป็นพระญาติวงศ์ของเจ้านาย อาจมีคำบอกเครื่องญาติ ปรากฏด้วย แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ พระญาติวงศ์ข้างพระบิดา พระญาติวงศ์ข้างพระมารดา พระราชชนนี พระภราดา และพระชายา

2.1) พระญาติวงศ์ข้างพระบิดา เป็นการอ้างอิงพระนามของเจ้านายและนามชนชั้นสูงของพระบิดา พระอัยกา พระปิตุลา พระปิตุจฉา พระอัยยิกา และพระปัยยิกา

- **การอ้างอิงพระนามพระบิดา** เป็นการอ้างอิงพระนามของเจ้านายเท่านั้น ปรากฏทั้งในพระนามเดิมและพระนามกรม ตัวอย่างพระนามเดิม ได้แก่ หม่อมเจ้าเฝ้าเพ็ญพัฒน์ คำ เพ็ญ มา

²³ เดิมถวายพระนามว่า พระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาเปลี่ยนเป็น พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในรัชกาลที่ 4 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2556, 224)

จากพระนามพระบิดา คือ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒน์พงศ์ ตัวอย่างพระนามกรม ได้แก่ กรมขุนรามินทร์ สุดา คำ ราม มาจากราชทินนามพระบิดา ขุนรามณรงค์ (สมเด็จพระเจ้าขุนรามณรงค์)

การอ้างอิงพระนามพระบิดาในบางราชสกุลปรากฏการอ้างอิงพระนามเป็นชุด สามารถแสดงความสัมพันธ์ของภราดาในระหว่างพระโอรสติดต่อกัน ตัวอย่าง การอ้างอิงพระนามพระบิดาในราชสกุลวรวรรณ นำคำ กร จากพระนามพระบิดา คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวรรณากร มาขนานพระนามพระโอรสทั้งหมด ได้แก่

หม่อมเจ้า <u>สกลวรรณากร</u>	หม่อมเจ้า <u>วรวรรณไวทยากร</u>	หม่อมเจ้า <u>วัลภากร</u>
หม่อมเจ้า <u>ปริญญากร</u>	หม่อมเจ้า <u>นิตยากร</u>	หม่อมเจ้า <u>สุวิชากร</u>
หม่อมเจ้า <u>ศิวากร</u>	หม่อมเจ้า <u>สิทธิยากร</u>	หม่อมเจ้า <u>ไพบรมากร</u>
หม่อมเจ้า <u>วรวีรากร</u>	หม่อมเจ้า <u>โวฒยากร</u>	หม่อมเจ้า <u>ดุสภากร</u>
หม่อมเจ้า <u>หัชชากร</u>	หม่อมเจ้า <u>บุษยากร</u>	หม่อมเจ้า <u>ฉันทนากร</u>
หม่อมเจ้า <u>เจตนากร</u>	หม่อมเจ้า <u>ภิญญากร</u>	และ หม่อมเจ้า <u>สุนทรภากร</u>

ดังนั้น การอ้างอิงพระนามพระบิดาในบางราชสกุลก็สามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระบิดากับพระโอรสและความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาไปได้พร้อมกันด้วย

- การอ้างอิงพระนามพระอัยกา ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ ยุคล คำ ภาณุพันธุ์ มาจากพระนามพระอัยกา คือ กรมพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช
- การอ้างอิงพระนามพระปิตุลา ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง หม่อมเจ้าอนันตวรไชย คำ อนันตวรไชย มาจากพระนามพระปิตุลา คือ พระองค์เจ้าอนุภรรณอนันตวรไชย
- การอ้างอิงพระนามพระปิตุจฉา ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง หม่อมเจ้าภาธรมณี คำ ภาธรมณี มาจากพระนามพระปิตุจฉา คือ พระองค์เจ้ามัญญาภาธร
- การอ้างอิงพระนามพระอัยยิกา เป็นการอ้างอิงทั้งพระนามของเจ้านายและนามของชนชั้นสูง ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่างการอ้างอิงพระนามพระอัยยิกาซึ่งทรงเป็นเจ้านาย ได้แก่ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภภาพัฒนวัต แลพระองค์เจ้าสุทธสิริโสภ คำ สิริโสภ และ สุทธสิริโสภ มาจากพระนามภริยาภาษาบาลีของพระอัยยิกา โสภาสุทธสิริมตี (เสาวภาผ่องศรี) คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2472, 49) ตัวอย่างการอ้างอิงนามพระอัยยิกาซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดา ได้แก่ หม่อมเจ้าวงศ์แช คำ แช ‘พระจันทร์’ มาจากนามพระอัยยิกา คือ เจ้าจอมมารดาจันทร์
- การอ้างอิงพระนามพระปัยยิกา ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง เจ้าฟ้าอุบลรัตน ราชกัญญา สิริวัฒนาพรณวัต เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ... กิตติสิริสมบุรณ์สว่างควัฒน์ ... และ เจ้าฟ้าสิรินธร เทพรัตนสุดา กิติวัฒนาดุสิตโสภาคย์ คำ วัฒนา และ สว่างควัฒน์ มาจากพระนามภริยาของพระปัยยิกา คือ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี

2.2) **พระญาติวงศ์ข้างพระมารดา** เป็นการอ้างอิงพระนามเจ้านายและนามชนชั้นสูงของพระมารดา พระอัยกา พระอัยกี และพระปัยกา

- **การอ้างอิงพระนามพระมารดา** ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง พระองค์เจ้าเหมวดี คำ เหม มาจากนามพระมารดา คือ เจ้าจอมมารดาเหม
- **การอ้างอิงพระนามพระอัยกา** ปรากฏทั้งในพระนามเดิมและพระนามกรม ตัวอย่าง พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ และ กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม ทั้งสองพระนามเป็นพระนามของเจ้านายพระองค์เดียวกัน คำ เพ็ญ ‘เต็ม’ มาจากนามเดิมของพระอัยกา คือ เพ็ง ‘เต็ม’ และคำ มหินทร มาจากราชทินนามของพระอัยกา คือ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง
- **การอ้างอิงพระนามพระอัยกี** ปรากฏในพระนามเดิม ตัวอย่าง เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี คำ อุบล ‘บัว’ มาจากนามเดิมของพระอัยกี คือ หม่อมหลวงบัว กิติยากร
- **การอ้างอิงพระนามพระปัยกา** เป็นการอ้างอิงนามของขุนนางคนสำคัญ ปรากฏเฉพาะพระนามเดิม ตัวอย่าง พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ และ พระองค์เจ้าสุริยงประยุรพันธ์ คำ อาภากร และ สุริยง ‘พระอาทิตย์’ มาจากราชทินนามของพระปัยกา คือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ‘พระอาทิตย์’

2.3) **พระราชชนนี** เป็นการอ้างอิงพระนามาภิไธยเจ้านายร่วมกับการใช้คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘แม่’ ได้แก่ สมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา คำ ศรีพัชรินทร มาจากพระนามาภิไธยของสมเด็จพระศรีพัชรินทร บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ปรากฏร่วมกับคำบอกเครือญาติ มาตา ‘แม่’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระราชชนนีของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ

2.4) **พระภราดา** ปรากฏเพียง 2 พระนาม พระนามแรก เป็นการอ้างอิงพระนามพระภราดา (ลูกพี่ลูกน้อง) ได้แก่ หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภว เป็นพระนัดดา (หลานน้า) ในสมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี คำ พิจิตรจิราภว มาจากพระนามเจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา ซึ่งเป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระนางเจ้าพระองค์นั้น ด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ สิ้นพระชนม์ แล้วทรงรับหม่อมเจ้าพระนัดดาเป็นพระธิดาบุญธรรม (เสนาะจิตร สุวรรณโพธิศรี (เสนาะจิตร สุวรรณโพธิศรี 2524, 1) ตัวอย่างนี้แสดงความสัมพันธ์ของหม่อมเจ้าพิจิตรจิราภวว่าทรงเป็นพระภราดา (ลูกพี่ลูกน้อง) กับเจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา

พระนามที่สอง เป็นการอ้างอิงพระนามาภิไธยเจ้านายร่วมกับการใช้คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘พี่/น้อง’ ได้แก่ กรมพระสวัสดิวัตน์วิเศษ ... ศรีพัชรินทรโสทรานุชา ... คำ ศรีพัชรินทร มาจากพระนามาภิไธยของพระเชษฐภคินี คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทร บรมราชินีนาถฯ ปรากฏร่วมกับคำบอกเครือญาติ โสทรานุชา ‘น้องชายร่วมท้อง’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระโสทรานุชาของสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถฯ

2.5) พระชายา เป็นการอ้างอิงพระนามเจ้านายร่วมกับการใช้คำศัพท์บอกเครือญาติ ‘ภรรยา’ ได้แก่ กรมหลวง นรินทรเทวี คำ นรินทร มาจากพระนามของพระภักดา กรมหมื่น นรินทรพิทักษ์ ปรากฏร่วมกับคำบอกเครือญาติ เทวี ‘ภรรยา’ แสดงว่าเจ้านายเป็นพระชายาในกรมหมื่น นรินทรพิทักษ์

3) การอ้างอิงพระนามเดิมในการเฉลิมพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น ปรากฏการนำพระนามเดิมของเจ้านายพระองค์นั้นเองมาใช้อ้างอิงในพระนามที่ได้รับพระราชทานใหม่เมื่อมีการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น สันนิษฐานว่าการอ้างอิงลักษณะนี้ใช้เพื่อแสดงความสำคัญของเจ้านายเป็นเฉพาะพระองค์ไป ตัวอย่าง

- พระองค์เจ้า มหาหงส์โสภาคย์ คำ มหาหงส์ มาจากพระนามเดิม คือ หม่อมเจ้า มหาหงส์ จะเห็นว่า เป็นการคงพระนามเดิมไว้แล้วต่อคำ โสภาคย์ ‘ผู้เจริญ’ ขยายท้ายพระนาม
- พระองค์เจ้า ประดิษฐวรการ คำ ประดิษฐ์ มาจากพระนามเดิม คือ หม่อมเจ้า ดิศ จะเห็นว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงคำแต่คงเสียงพระนามเดิมไว้แล้วต่อคำ วรการ ‘งานอันประเสริฐ’ ขยายท้ายพระนาม
- พระองค์เจ้า อุบลรัตนนารีนาค คำ อุบล ‘บัว’ มาจากพระนามเดิม คือ หม่อมเจ้า บัว จะเห็นว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงคำแต่คงความหมายเดิมไว้แล้วต่อคำ รัตนนารีนาค ‘นางแก้วผู้เป็นใหญ่’ ขยายท้ายพระนาม
- กรมหมื่น เทวะวงศ์วโรปการ คำ เทวะวงศ์ มาจากพระนามเดิม คือ พระองค์เจ้า เทวัญอุไทยวงศ์ จะเห็นว่า เป็นการเลือกใช้คำ เทว และ วงศ์ มาเรียงขนานเป็นพระนามกรมแล้วต่อคำ วโรปการ ‘ผู้ถือกุศลอันประเสริฐ’ ขยายท้ายพระนาม
- สมเด็จพระ มหิตลธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก คำ มหิตล และ อดุลยเดช มาจากพระนามเดิม คือ เจ้าฟ้า มหิตลอดุลเดช จะเห็นว่า เป็นการเลือกใช้คำมาเรียงขนานและเพิ่มคำให้มีความหมายใหม่เป็น มหิตลธิเบศร ‘ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน’ และ อดุลยเดชวิกรม ‘ผู้กล้าหาญมีอำนาจไม่มีอาจเทียบได้’

4) การอ้างอิงพระนามแสดงความสัมพันธ์กับบุคคลชาวต่างชาติ ปรากฏพระนามเจ้านายจำนวนไม่มากนักที่อ้างอิงพระนามของพระราชวงศ์หรือผู้นำของรัฐน่าจะเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างต่างประเทศเป็นสำคัญ ตัวอย่าง

- พระองค์เจ้า ยอดยิ่งยศฯ คำ ยอด มาจากนาม George Washington ประธานาธิบดีคนแรกของประเทศสหรัฐอเมริกา

- หม่อมเจ้า*อ็อคคาร์นุทิศ* คำ *อ็อคคาร์* มาจากพระนามเจ้าชาย *Oscar* มกุฎราชกุมารแห่งสวีเดน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระนามเพื่อเป็นที่ระลึกเมื่อครั้งมกุฎราชกุมารซึ่งเป็นพระสหายเสด็จเยือนสยาม (งานพระราชทานเพลิงศพพลโทหม่อมเจ้าคัสตาวัส จักรพันธุ์ 2526, ไม่มีเลขหน้า)

5.2.2.1.2 ประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง

การแสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์จะอ้างอิงพระปรมาภิไธยลักษณะต่างๆ ทั้งพระปรมาภิไธย พระนามแผ่นดิน พระราชสมัญญานาม พระสมณยานาม และราชทินนามเดิมในกรณีที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสามัญชนมาก่อน การแสดงความสัมพันธ์กับเจ้านายจะอ้างอิงพระนามเดิม พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น และพระฉายานาม การแสดงความสัมพันธ์กับพระบุพการีซึ่งเป็นขุนนางจะอ้างอิงนามเดิมและราชทินนาม ส่วนพระมารดาที่เป็นสามัญชนจะอ้างอิงนามเดิม ในกรณีการเฉลิมพระนามเจ้านายที่ทรงเป็นสามัญชนมาก่อนอาจนำนามเดิมมาใช้ชื่อนามพระนาม สรุปได้ดังตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 สรุปประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง

เจ้าของพระนามที่นำมาอ้างอิง	ประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง	ตัวอย่างพระนามที่นำมาอ้างอิง	ตัวอย่างพระนาม
พระมหากษัตริย์	พระปรมาภิไธย	<i>จุฬาลงกรณ์</i>	เจ้าฟ้าวชิรมหิต <i>อดีตบรมหาจุฬาลงกรณ์ ...</i>
	พระนามแผ่นดิน	พุทธเลิศหล้า <i>สุลาลัย</i>	กรมพระศรี <i>สุลาลัย</i>
	พระราชสมัญญานาม	<i>ปิยมหาราช</i>	กรมพระ <i>สุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราช</i> <i>ปติวิโรดา</i>
	พระสมณยานาม	<i>วชิรญาณ</i>	เจ้าฟ้า <i>วชิรมหิต</i> กรมหมื่น <i>วชิรญาณวโรรส</i>
	ราชทินนามเดิม	<i>จักรี</i>	กรมหลวง <i>จักรเจษฎา</i>

เจ้าของพระนามที่นำมาอ้างอิง	ประเภทและลักษณะของพระนามที่นำมาอ้างอิง	ตัวอย่างพระนามที่นำมาอ้างอิง	ตัวอย่างพระนาม
เจ้านาย	พระนามเดิม	<i>มทิดลอดุลเดช</i>	สมเด็จพระมทิดลาธิเบศร์ <i>อดุลยเดชวิกรม</i> พระองค์เจ้าอานันทมทิด, พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลเดช
	พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น	<i>ศรีพัชรินทรา</i>	สมเด็จพระปิยมมาวดี <i>ศรีพัชรินทรา</i> มาตา
		<i>ภาณุพันธุวงศ์วรเดช</i>	พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล กรมหมื่นภาณุพงศ์พิริยเดช
พระฉายานาม	<i>สิริวชิรมน</i>	กรมหลวงชินวราศิริวิวัฒน์	
ขุนนาง	นามเดิม	<i>ติศ</i>	พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร
	ราชทินนาม	<i>อัพันตริกามาตย์</i>	พระองค์เจ้าอัพันตริษา
เจ้าจอมมารดา/ หม่อมมารดา	นามเดิม	<i>บัว</i>	หม่อมเจ้าสุคนธ์ประทุม, หม่อมเจ้าจงกลณี, หม่อมเจ้ารัตนกมล
เจ้านาย (เมื่อยังเป็นสามัญชน)	นามเดิม	<i>เปี่ยม</i>	สมเด็จพระปิยมมาวดี <i>ศรีพัชรินทรา</i> มาตา

5.2.2.1.3 วิธีการเปลี่ยนแปลงพระนาม

มี 3 วิธีการ ได้แก่ วิธีการระดับเสียง วิธีการระดับคำ และวิธีการระดับความหมาย การเปลี่ยนแปลงพระนามอาจใช้วิธีการมากกว่าหนึ่งวิธี

1) วิธีการระดับเสียง มี 2 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางเสียงบางประการของพระนาม และการเปลี่ยนแปลงเป็นศัพท์บาลีสันสกฤตให้มีเค้าเสียงใกล้เคียงกับพระนาม

1.1) การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางเสียงบางประการ ตัวอย่าง กรมหลวงจักรเจษฎา คำ *จักร* มาจากราชทินนามเดิม *จักรี* ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งเป็นพระเชษฐา เปลี่ยนแปลงคำ *จักรี* /cak¹krī⁰/ โดยตัดเสียงสระ /ī/ ของพยางค์หลัง ทำให้เป็นคำพยางค์เดียวเป็น *จักร* /cak¹/

1.2) การเปลี่ยนแปลงเป็นศัพท์บาลีสันสกฤตให้มีเค้าเสียงใกล้เคียงกับพระนาม ตัวอย่าง สมเด็จพระปิยมมาวดี *ศรีพัชรินทรา* มาจากนามเดิม *เปี่ยม* ของเจ้านาย ได้เปลี่ยนแปลงคำ *เปี่ยม* /piəm¹/ ‘เต็มที, บริบูรณ์’ จากคำไทยเป็นคำบาลี *ปิยมา* /pi¹ja³mā⁰/ ‘ความรัก’ พระนามมี

ความหมายเปลี่ยนแปลงไปแต่ยังคงเค้าเสียงของนามเดิมไว้ ได้แก่ เสียงพยัญชนะต้น /p/ และเสียงพยัญชนะท้าย /m/

2) **วิธีการระดับคำ** มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การอ้างอิงพระนามทั้งหมด การอ้างอิงพระนามบางส่วน และการอ้างอิงพระนามที่มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ

2.1) การอ้างอิงพระนามทั้งหมด ตัวอย่าง

- หม่อมเจ้าจรัญญูสุทธิเดช มาจากพระนามปีตุลา คือ พระองค์เจ้าจรัญญูสุทธิเดช เป็นการอ้างอิงพระนามทั้งหมด
- กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส มาจากพระสมณฉายานามของพระบิดา วชิรญาณ เป็นการอ้างอิงพระนามทั้งหมดแล้วประกอบกับคำ วโรรส ‘บุตรชายผู้ประเสริฐ’

2.2) การอ้างอิงพระนามบางส่วน ตัวอย่าง

- หม่อมเจ้าอนันตนรไชย มาจากพระนามเดิมปีตุลา คือ พระองค์เจ้าอนุณาการณอนันตนรไชย เป็นการอ้างอิงพระนามส่วนหลัง
- กรมหลวงนรินทรเทวี มาจากพระนามกรมพระภัสสดา กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ เป็นการอ้างอิงพระนามส่วนหน้าแล้วประกอบคำ เทวี ‘ชายา’

2.3) การอ้างอิงพระนามที่มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำ ตัวอย่าง

- กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ มาจากพระนามบิดา คือ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นการอ้างอิงพระนามโดยการสลับถ้อยคำ
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดีพินิต มาจากพระนามบิดา คือ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นการอ้างอิงพระนามโดยเปลี่ยนคำ วร เป็นคำ ศักดิ์ แทน

3) **วิธีการระดับความหมาย** มี 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน การใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเดียวกันมาแทนพระนามที่ใช้อ้างอิง และการใช้คำศัพท์ที่มาจาก การตีความหมายของพระนามที่ใช้อ้างอิง

3.1) **การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน** ตัวอย่าง พระองค์เจ้าศศิพงศ์ประไพ คำ ศศิ ‘พระจันทร์’ มาจากนามเจ้าจอมมารดา คือ จันทร ซึ่งมีความหมายเดียวกัน

3.2) **การใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเดียวกัน** ตัวอย่าง กรมหลวงทิพยรัตนกิริฎกุลินี คำ กิริฎ ‘มงกุฎรูปหมวกทรงกระบอก’ อ้างอิงมาจากพระปรมาภิไธยพระราชบิดา คือ พระบาท สมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ ‘เครื่องสวมพระเศียร’ ทั้งสองคำอยู่ในวงความหมาย ‘เครื่องประดับศีรษะ’ ทั้งสิ้น

3.3) **การใช้คำศัพท์ที่มาจากการตีความหมาย** ตัวอย่าง หม่อมเจ้าถกลไกวลัย ‘สิ่งที่ตั้งงามบนชั้นสวรรค์’ อาจตีความหมายว่า ดวงอาทิตย์ ตรงกับความหมายของพระนามพระบิดา คือ พระองค์เจ้ารพีพัฒน์ศักดิ์ ‘ดวงอาทิตย์’

5.2.2.2 การอ้างอิงนามเมือง

การอ้างอิงนามเมืองมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การอ้างอิงนามเมืองในพระนามเดิม และ การอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม

5.2.2.2.1 การอ้างอิงนามเมืองในพระนามเดิม

เป็นการแสดงเชื้อสายและความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบุพการีซึ่งเป็น เจ้าผู้ครองนครหรือเมืองนั้น ถือเป็นการดำเนินวิเทโศบายสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับบรรดา ประเทศราช พระนามที่มีลักษณะการอ้างอิงเช่นนี้มีจำนวนไม่มาก ตัวอย่าง

- พระองค์เจ้าจันทบุรี คำ จันทบุรี อ้างอิงจากนาม เวียงจันทน์ ซึ่งพระมารดาของเจ้านาย คือ เจ้าจอมมารดาทองสุขเป็นพระราชาธิดาเจ้าครองเวียงจันทน์
- พระองค์เจ้าแก้วพุชฉัตร คำ แก้วพุช อ้างอิงจากนาม แก้วพุชา ซึ่งพระมารดาของเจ้านาย คือ เจ้าจอมมารดานักกองคือเป็นพระราชาธิดาพระเจ้ากรุงแก้วพุชา
- พระองค์เจ้าวิมลนาคนพีลี และพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิถกนพรัฐ คำ นพ อ้างอิงจากนาม นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ซึ่งพระมารดาของเจ้านาย คือ เจ้าดารารัศมี พระราชชายา และ เจ้าจอมมารดาเจ้าทิพเกสร ทรงเป็นพระธิดาพระเจ้าเชียงใหม่ และพระราชวงศ์เชียงใหม่ตามลำดับ
- หม่อมเจ้ากมลีสถาณ และหม่อมเจ้าอุบลีสถาณ คำ กมล และ อุบล อ้างอิงจากนาม อุบลราชธานี และคำ อิสถาณ อ้างอิงจากนามมณฑลซึ่งเมืองอุบลราชธานีสังกัด พระมารดาของเจ้านาย คือ หม่อมเจียงคำ ชุมพล ณ อยุธยา เป็นพระนัดดาของเจ้าเมืองอุบลราชธานี

5.2.2.2.2 การอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชนิยมในการขนานพระนามกรมสำหรับพระราชโอรสธิดาของพระองค์ต่างจากพระนามกรมแต่เดิม กล่าวคือ มีการนำนามเมืองในพระราชอาณาเขตมาใช้อ้างอิงในพระนามกรม แสดงให้เห็นถึงเมืองในปกครองของสยาม ตัวอย่าง กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา, กรมขุนนครราชสีมา, กรมขุนสงขลานครินทร์ ลักษณะการอ้างอิงนามเมืองคล้ายกันกับพระนามเจ้านายที่ในประเทศยุโรป เช่น Prince of Wales, Duke of Edinburgh เป็นต้น

เมื่อล่วงรัชกาลไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขนานพระนามกรมตามอย่างในรัชกาลที่ 5 พระราชทานพระราชภราดาซึ่งเป็นพระราชโอรสธิดาของพระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว²⁴ เช่น กรมหมื่นสรรควิสัยนรบดี, กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส, กรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ต่อมามีการสถาปนาดยกเจ้านายบางพระองค์ขึ้นเป็นเจ้าต่างกรม หากพระบิดาของเจ้านายพระองค์นั้นทรงเป็นเจ้าต่างกรม มักมีการอ้างอิงพระนามกรมของพระบิดามาใช้ขนานพระนามกรมของเจ้านายพระองค์นั้นด้วย กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ ขนานพระนามกรมตามพระนามกรมของพระบิดา คือ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ พระราชนิยมในการขนานพระนามกรมแสดงความสัมพันธ์พระบิดา-พระโอรสนี้ ยังมีผลต่อการขนานพระนามกรมที่อ้างอิงนามเมืองด้วย กล่าวคือ หากพระบิดามีพระนามกรมเป็นนามเมืองใด พระโอรสก็จะมีพระนามกรมมีนามเมืองเดียวกันกับพระบิดา ตัวอย่าง กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ มีพระนามกรมตามแบบของพระบิดา คือ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ การอ้างอิงนามเมืองในพระราชทินนามนี้จะอธิบายเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก ได้แก่ นามเมืองที่นำมาอ้างอิง และส่วนที่สอง ได้แก่ คำศัพท์ที่ปรากฏร่วมกับการอ้างอิงนามเมือง

1) **นามเมืองที่นำมาอ้างอิง** มีทั้งสิ้น 27 นาม จำแนกตามพระยศและเพศ เรียงลำดับตามปีประสูติได้ดังตารางที่ 5.9 นามเมืองส่วนใหญ่เป็นนามเมืองโบราณสำคัญของสยาม เช่น พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย พิษณุโลก เพชรบุรี นครศรีธรรมราช ปราจีนบุรี ราชบุรี เป็นต้น นามเมืองบางเมืองนำมาใช้เป็นนามมณฑลสำคัญ ได้แก่ มณฑลราชบุรี มณฑลปราจีน มณฑลนครไชยศรี มณฑลกรุงเทพ มณฑลชุมพร มณฑลกรุงเก่า (พระนครศรีอยุธยา) มณฑลนครสวรรค์ มณฑลนครศรีธรรมราช มณฑลพิษณุโลก และมณฑลเพชรบูรณ์ นามมณฑลเหล่านี้ใช้ขนานพระราชทินนามเจ้านายที่ทรงดำรงพระยศชั้นเจ้าฟ้าหรือทรงดำรงพระยศพระองค์เจ้าที่มีอาวุโส วรชาติ มีชูบท (2546, 78) ให้ความเห็นว่า นามมณฑลและนามเมืองที่ใช้อ้างอิงนี้ไม่ใช้นามมณฑลหรือนามเมืองที่อยู่ชายพระราชอาณาเขตและเป็นที่ล่อแหลมต่อการรุกราน การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า นามมณฑลหรือนามเมืองที่นำมาขนานนั้นมักเป็นเมืองที่มีความเก่าแก่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2517, 315) ทรงเล่าว่า ครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสืบค้นและมีพระบรมราชวินิจฉัยเกี่ยวแก่ที่ตั้งเมืองอุทงอันเมืองโบราณของสยามได้แล้ว เมื่อจะเฉลิมพระยศสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอขึ้นเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมก็ทรงเลือกนามเมืองอุทงเป็นพระนามกรม ดังนั้น จะเห็นว่า การเลือกนามเมืองมาขนานพระนามกรมจะเป็นเมืองที่อยู่ในอาณาเขตมั่นคงมีความเก่าแก่ด้วย

²⁴ เว้นแต่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งทรงเฉลิมพระนามตามธรรมเนียมเดิม สืบเนื่องจากลักษณะการขนานพระนามกรมของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอในรัชกาลที่ 1 ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระเทพสุดาวดี และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุตารักษ์

ตารางที่ 5.9 พระนามกรมที่มาจากภาษาอังกฤษนามเมือง

พระยศ	เพศ	พระนามกรม (นามเมือง)
เจ้าฟ้า	ฝ่ายหน้า	เจ้าฟ้าชั้นเอก: กรมขุนเทพทวารวดี (พระนครศรีอยุธยา), กรมขุนมหาลุรีย์สงขลา (สงขลา) ²⁵ , กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์ (นครศรีธรรมราช), กรมขุนพิชญ์โลกประชานาถ (พิชญ์โลก), กรมขุนนครราชสีมา (นครราชสีมา), กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต (นครสวรรค์), กรมขุนสงขลานครินทร์ (สงขลา), กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย (เพชรบูรณ์), กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา (สุโขทัย) เจ้าฟ้าชั้นโท: กรมหมื่นลพบุรีาติศร, กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ (ลพบุรี)
	ฝ่ายใน	เจ้าฟ้าชั้นเอก: กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร (กรุงเทพฯ), กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร (เพชรบุรี) เจ้าฟ้าชั้นโท: กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์ (พิจิตร), กรมขุนสวรรคโลกลักษณาวดี (สวรรคโลก), กรมขุนศรีสังขนาลัยสุรภักย์ญา (ศรีสังขนาลัย), กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี (อุทอง) เจ้าฟ้าพระเชษฐภคินี: กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ (นราธิวาส) ²⁶
พระองค์เจ้า	ฝ่ายหน้า	กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (ราชบุรี), กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช (นครชัยศรี), กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ (จันทบุรี), กรมหมื่นปราจิณกิติบดี (ปราจีนบุรี), กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (ชุมพร), กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน (กำแพงเพชร), กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม (พิชัย), กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร (สิงห์บุรี), กรมหมื่นสรรควิไลยนรบดี (สรรคบุรี), กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส (ไชยา), กรมหมื่นชัยนาทนเรนทร (ชัยนาท)
	ฝ่ายใน	กรมขุนสุพรรณภาควดี (สุพรรณบุรี)

2) คำศัพท์ที่ปรากฏร่วมกับการอ้างอิงนามเมือง พระนามกรมที่อ้างอิงนามเมืองเกือบทั้งหมดมีคำศัพท์อื่นๆ ปรากฏร่วมด้วย ดังนี้

- คำศัพท์ความหมายที่หมายถึงเมือง ได้แก่ คำ เขต/เขตร ‘แดนที่กำหนดขีดคั่นไว้’ ตัวอย่าง กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์, กรมขุนอุทองเขตขัตติยนารี

²⁵ ต่อมาเฉลิมพระนามใหม่เป็น กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต (2444) ส่วนนามเมืองสงขลาไปอ้างอิงในพระนามกรมของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลลิตกุล เป็น กรมขุนสงขลานครินทร์ (2446)

²⁶ เป็นนามเมืองนามเดียวที่นำมาอ้างอิงในรัชกาลปัจจุบัน นอกนั้นเป็นนามเมืองที่นำมาใช้อ้างอิงในรัชกาลที่ 5 และ 6

- คำศัพท์ที่แสดงสิ่งซึ่งความสัมพันธ์นามเมือง ตัวอย่าง
 - กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา คำ ธรรมราชา เป็นพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัย เช่น สมเด็จพระมหาธรรมราชา (ลิไท) เป็นต้น
 - กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย คำ อินทร สัมพันธ์กับคำ เพชร ในนามเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งเพชรหมายถึง วัชระเป็นอาวุธของพระอินทร์
- คำศัพท์แสดงเพศสภาวะที่ต่างกัน พระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้ามักเป็นคำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองและคำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ ตัวอย่าง กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ ‘ผู้เป็นที่พึ่งของหมู่คน’, กรมหมื่นชัยนาทนเรนทร ‘ผู้เป็นใหญ่ในหมู่คน’, กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ‘ผู้มีอำนาจยิ่ง’ ส่วนพระนามกรมเจ้านายฝ่ายในเป็นคำที่หมายถึงผู้หญิงและคำแสดงคุณลักษณะ ตัวอย่าง กรมขุนสุพรรณภาควดี ‘นางผู้เจริญ’, กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ‘นางฟ้า’, กรมขุนอุทัยทองเขตต์ดิยานารี ‘นางกษัตริย์’
- การอ้างอิงพระนามหรือนามพระบุพการี ตัวอย่าง
 - กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ คำ ประชานารถ มาจากพระนามกรม กรมขุนพิณิต ประชานาถ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมชนกนาถของเจ้านาย
 - กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม คำ มหินทร มาจากราชทินนามของเจ้าพระยามหินทร ศักดิ์ธำรง ซึ่งเป็นพระอัยกา (ตา) ของเจ้านาย
 - กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ใช้คำ เดช มาจากพระนามเดิมของเจ้านายพระองค์นั่นเอง คือ พระองค์เจ้าจิริประวัติวรเดช

5.2.3 การส่งสัมผัสคล้องจอง

การส่งสัมผัสคล้องจองเป็นกลวิธีทางภาษาที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระนามเช่นเดียวกับการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันและการใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน การส่งสัมผัสคล้องจองใช้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม 2 ประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุล และสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดา ส่วนการแสดงความสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายเป็นการแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ ทำให้เห็นภาพปัจจัยเรื่องสกุลงค์มีผลทางตรงต่อการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายต่างพระยศ จากข้อมูลพบว่าการส่งสัมผัสคล้องจองจะปรากฏในกลุ่มข้อมูลพระนามเจ้านายที่เป็นพระภราดาด้วยกัน ปรากฏทั้งในพระนามเดิมและพระนามกรม สังเกตได้ว่าการส่งสัมผัสคล้องจองมีทั้งแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาทั้งหมด และแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาบางกลุ่ม ในกรณีการแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง

พระภราดาบางกลุ่ม อาจเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาร่วมครรรโภทร ความสัมพันธ์ระหว่างภราดาที่มีพระมารดาเป็นพระภราดาด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างภราดาที่มีพระยศเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างภราดาที่มีเพศเดียวกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาที่ประสูติปีเดียวกัน และความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาที่สถาปนาคราวเดียวกัน กลวิธีการส่งสัมผัสดคล้องจองปรากฏอยู่อย่างสม่ำเสมอตลอดสมัยรัตนโกสินทร์

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาทั้งหมด** ตัวอย่าง พระนามหม่อมเจ้าพระโอรสธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทุกพระองค์ล้วนส่งสัมผัสดคล้องจองกันทั้งสิ้น ดังนี้

หม่อมเจ้าพิมพ์รำไพ, หม่อมเจ้าไชแสงรพี, หม่อมเจ้าสุรีย์ประภา, หม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์, หม่อมเจ้าชวลิตโอภาศ, หม่อมเจ้าอาภาศคำกิ่ง, หม่อมเจ้าเพลิงนภดล, หม่อมเจ้ากมลไภวีย์, หม่อมเจ้าวิพรรณไพโรจน์, หม่อมเจ้าดวงทิพย์โชติแจ้งหล้า, หม่อมเจ้าทิตยาทรงกลด, หม่อมเจ้าคันทรรังษี และหม่อมเจ้ารำไพศรีสอางค์

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาร่วมครรรโภทร** ตัวอย่าง พระนามพระโอรสธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระโอรสธิดาที่ประสูติแต่หม่อมเจ้าประสงค์สมมีพระนามส่งสัมผัสดคล้องจองกันชุดหนึ่ง ดังนี้

หม่อมเจ้า²⁷จุมภฏพงศ์บริพัตร, หม่อมเจ้าศิริรัตนบุษบง, หม่อมเจ้าสุทรวงศ์วิจิตร, หม่อมเจ้าพิสิษฐสพสมัย, หม่อมเจ้าจุไรรัตนศิริมาน, พระองค์เจ้าจันทราภานตมณี และพระองค์เจ้าปรีชาดิศุขมพันธ์

พระโอรสธิดาที่ประสูติแต่หม่อมสมพันธ์ก็มีพระนามส่งสัมผัสดคล้องจองกันอีกชุดหนึ่ง ดังนี้

หม่อมเจ้าอินทุรัตนา และหม่อมเจ้าสุชญาภินันท์

- **ความสัมพันธ์ระหว่างภราดาที่มีพระมารดาเป็นพระภราดาด้วยกัน** ตัวอย่าง พระนามพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสูติแต่พระอัครชายา 3 พระองค์ ซึ่งเป็นพระภราดาด้วยกัน พระนามทั้งนั้นส่งสัมผัสดคล้องจองกันทั้งหมด ดังนี้

พระองค์เจ้าจันทราสรทวาร, พระองค์เจ้าเยาวมาลย์นฤมล, พระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพร, พระองค์เจ้านภจรรย์ศรี, พระองค์เจ้ามาลินีนภดารา, พระองค์เจ้านิภานภดล

พระนามที่ 1 เป็นพระราชธิดาในพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคานารีรัตน์ พระนามที่ 2 เป็นพระราชธิดาในพระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค และพระนามที่ 3-6 เป็นพระราชธิดาในพระอรรคชายา พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ พระนามทั้งหมดส่งสัมผัสดคล้องจองกัน

²⁷ เจ้านาย 5 พระองค์แรกเดิมมีพระสกุลยศหม่อมเจ้า ต่อามีประกาศสถาปนาขึ้นเป็นพระองค์เจ้า เจ้านาย 2 พระองค์สุดท้ายมีสกุลยศพระองค์เจ้าด้วยประสูติภายหลังประกาศสถาปนา

- **ความสัมพันธ์ระหว่างภราดาที่มีพระยศเดียวกัน** ตัวอย่าง พระนามกรมพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นเจ้าฟ้าชั้นเอกส่งสัมผัสน้องจ้องกันชุดหนึ่ง ดังนี้

กรมขุนเทพทวารวดี, กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์, กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ, กรมขุนเพชรบุรีราชสิรินธร, กรมขุนนครราชสีมา, กรมขุนสงขลานครินทร์, กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย และ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา

พระนามกรมพระราชโอรสธิดาที่เป็นพระองค์เจ้าส่งสัมผัสน้องจ้องกันอีกชุดหนึ่ง ดังนี้

กรมขุนสุพรรณภาควดี, กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ, กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กรมหมื่นปราจิณกิติบดี, กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช, กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์, กรมหมื่นกำแพงเพชรอัครโยธิน, กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม, กรมหมื่นสิงหวิกรมเกรียงไกร, กรมหมื่นสรรควิสิัยนรบดี, กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส และกรมหมื่นชัยนาทนเรนทร

- **ความสัมพันธ์ระหว่างภราดาที่มีเพศเดียวกัน** ตัวอย่าง พระนามพระโอรสธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระนามพระธิดาจะส่งสัมผัสน้องจ้องกันทั้งหมด

หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม, หม่อมเจ้าพร้อมเพราพรรณ, หม่อมเจ้าสรรพสมบุญ, หม่อมเจ้าพูนพิศมัย, หม่อมเจ้าพิลัยเลขา, หม่อมเจ้าพัฒนาฯ, หม่อมเจ้าบันลือศิริคานต์, หม่อมเจ้าบันดาลสวัสดิ์, หม่อมเจ้าสิวลีวิลาส, หม่อมเจ้ามารยาตภิญญา, หม่อมเจ้าอัปภัศราภา, หม่อมเจ้าทักษิณาธรร, หม่อมเจ้าพรพิลาส, หม่อมเจ้าพวงมาศผกา, หม่อมเจ้ารัชมาลินี, หม่อมเจ้าสุมนีนงเยาว์, หม่อมเจ้าเรวหินาวดี, หม่อมเจ้ากุมารีเฉลิมลักษณ์ และหม่อมเจ้ากฤษณาพัศตรพิมล

ส่วนพระนามพระโอรสก็มีการส่งสัมผัสน้องจ้องเช่นเดียวกัน หากภายหลังมีการใช้กลวิธีการอ้างอิงพระนามพระบิดาที่เหมือนกันได้แก่ คำ *ดิศ* แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาฝ่ายหน้า แทนการส่งสัมผัสน้องจ้อง

หม่อมเจ้าจุลดิศ, หม่อมเจ้าอิทธิดำรง, หม่อมเจ้าทรงวุฒิกภาพ, หม่อมเจ้ารัชชลาภจิรัจฉิษ, หม่อมเจ้าดิศานุวัตติ, หม่อมเจ้านิพัทธ์พันธุ์ดิศ, หม่อมเจ้าพิสิษฐดิศพงศ์, หม่อมเจ้าศุภรธรรมดิศ, หม่อมเจ้ากาหวรรณดิศ, หม่อมเจ้าวีรดิศ, หม่อมเจ้าอาชวดิศ, หม่อมเจ้าพิริยดิศ, หม่อมเจ้าสุภัทธรดิศ และหม่อมเจ้ากุมารดิศ

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาที่ประสูติปีเดียวกัน** กลวิธีนี้ปรากฏใช้ไม่มากนัก ตัวอย่าง พระนามพระองค์เจ้าพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ประสูติในปี.ศ. 2424 พระนามส่งสัมผัสน้องจ้องกัน ดังนี้

พระองค์เจ้าศศิพงศ์ประไพ, พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลลัตย์ และพระองค์เจ้าบุรฉัตรไชยากร

- **ความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดาที่สถาปนาคราวเดียวกัน** กลวิธีนี้ปรากฏใช้ไม่มากในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ตัวอย่าง พระนามกรมเจ้านายที่สถาปนาขึ้นพร้อมกันในปีพ.ศ. 2356 พระนามส่งสัมพันธ์คล้องจองกัน ดังนี้

กรมหมื่นอินทรพิพิธ, กรมหมื่นจิตรภักดี และกรมหมื่นศรีสุเรนทร์

5.2.4 การใช้รูปอักษร

การใช้รูปอักษรเป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม 1 ประการ ได้แก่ การอำนวยการสริมงคล การใช้รูปอักษรอำนวยการสริมงคลนี้มีที่มาจากตำราทักษา การศึกษาในส่วนนี้จำเป็นต้องศึกษาพระนามจาก จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ (2545) ทั้ง 2 เล่มและเอกสารอื่นๆ ที่ระบุนายละเอียดการพระราชทานพระนามไว้ ผลการศึกษาพบว่า การใช้รูปอักษรเพื่ออำนวยการสริมงคลมี 3 ลักษณะ ได้แก่ การใช้รูปอักษรในพระนามเดิมแสดงสริมงคล การใช้รูปอักษรในพระนามเมื่อได้รับเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นเสริมสริมงคลแก่พระนามเดิม และการใช้รูปอักษรในพระนามเดิมเสริมสริมงคลแก่พระนามเมื่อได้รับเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

5.2.4.1 การใช้รูปอักษรในพระนามเดิมแสดงสริมงคล

เป็นการอำนวยการสริมงคลเจ้านายในพระนามเดิม พระนามเจ้านายฝ่ายหน้าจะพิจารณารูปอักษรในวรรคตามภูมิความหมายที่สัมพันธ์กับวันประสูติ และระบุนามไว้ด้วย ขณะที่เจ้านายฝ่ายในไม่ระบุนามไว้ด้วย ตัวอย่างพระนามเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวดี วรรคบริวาร (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 299) สมเด็จพระเจ้าฟ้าประสูติวันศุกร์ อักษร ส เป็นอักษรในวรรคบริวารของวันศุกร์ตามตำราทักษา นำมาใช้ขนานพระนามในตำแหน่งอักษรตัวแรกของพระนาม พิจารณาภาพที่ 5.1 ประกอบ

ภาพที่ 5.1 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์ฯ

< ทิศเหนือ	1 อายุ อ อา อี อี อี อ้อ อู อู เอ ไอ โอ	2 เดช ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง	3 ศรี จ ฉ ช ซ ฌ ญ
	6 วันศุกร์ บริวาร ศ ษ ฮ ห พ ฮ	เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์	4 มูละ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
	8 กาลกิณี ย ร ล ว	5 มนตรี บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม	7 อุตสาหะ ด ต ถ ท ธ น

5.2.4.2 การใช้รูปอักษรในพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นเสริมสิริมงคลแก่พระนามเดิม

เป็นการอำนวยการสิริมงคลแก่นายที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระนามเดิมและพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นของเจ้านายพระองค์เดียวกัน พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศอาจมีการใช้รูปอักษรเสริมสิริมงคลแก่พระนามเดิม ตัวอย่าง เจ้าฟ้าอัชฎางค์ดเชาวุธฯ กรมขุนนครราชสีมา ครุฑนาม (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 366) เจ้านายประสูติวันอาทิตย์ สัตว์นามประจำวันอาทิตย์ คือ ครุฑนาม อักษร อ เป็นอักษรในวรรคบริวารของวันอาทิตย์ตามตำราทักษา นำมาใช้ชื่อนานพระนามในตำแหน่งอักษรตัวแรกของพระนามเดิม ขณะที่พระนามกรมเจ้านายใช้อักษร น เป็นอักษรตัวแรก ซึ่งอักษร น เป็นอักษรในวรรคมูละของวันอาทิตย์ตามตำราทักษา พิจารณา**ภาพที่ 5.2** ประกอบ จะเห็นว่า พระราชทินนามเสริมสิริมงคลด้านมูละคือรากฐานของชีวิตแก่พระนามเดิมซึ่งให้สิริมงคลด้านบริวาร

ภาพที่ 5.2 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครราชสีมา

< ทิศเหนือ	1 วันอาทิตย์ บริวาร ๕ อา อี อี อี อี อู อู เอ ไอ ไอ ครุฑนาม	2 อายุ ก ข ช ค ค ช ม ง	3 เดช จ ฉ ช ช ฌ ญ
	6 กาลกนิ ศ ช ส ห พ ฮ	เจ้าฟ้า <u>อ</u> ษฎางค์ <u>ด</u> เชา <u>ว</u> ธ กรมขุน <u>น</u> ครราชสีมา	4 ศรี ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
	8 มนตรี ย ร ล ว	5 อุตสาหะ บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม	7 มูละ ด ต ถ ท ธ <u>น</u>

5.2.4.3 การใช้รูปอักษรในพระนามเดิมเสริมสิริมงคลแก่พระนามเมื่อได้รับเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

เป็นการอำนวยสิริมงคลเจ้านายที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระนามเดิมและพระราชทินนามของเจ้านายพระองค์เดียวกันอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งพระนามเดิมเสริมสิริมงคลแก่พระราชทินนาม ตัวอย่าง กรมหมื่นสุรรควิลัยนรบดี อัชนาม (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 2545, 70) เจ้านายทรงพระนามเดิม พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ เจ้านายประสูติวันเสาร์ สัตว์นามประจำวันเสาร์ คือ นาคนาม พระราชทินนามเจ้านายเป็นอัชนามไม่ตรงตามวันประสูติ ดังนั้น อาจพิจารณาว่า พระนามเดิมน่าจะเสริมสิริมงคลแก่พระราชทินนาม อักษร ด เป็นอัชนามในวรรคอุตสาหะ พิจารณาภาพที่ 5.3 ประกอบ จะเห็นว่า พระราชทินนามเสริมสิริมงคลด้านอุตสาหะคือความเพียรแก่พระนามเดิมซึ่งให้สิริมงคลด้านบริวาร

ภาพที่ 5.3 การใช้รูปอักษรตามตำราทักษาในการเฉลิมพระนามพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสรรควิสิยนรบดี

๙ ทิศเหนือ	1 อายุ อ อา อี อี อี อี อู อุ เอ ไ ออ	2 เดช ก ข ซ ค ค ม ง	3 ศรี จ ฉ ช ซ ฌ ญ
	6 บริวาร ศ ษ ส ห พ ฮ อชนาม	กรมหมื่นสรรควิสิยนรบดี พระองค์เจ้าดิถิกนพรัฐ	4 มูละ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ
	8 กาลกิณี ย ร ล ว	5 มนตรี บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม	7 อุตสาหะ ด ต ถ ท ธ น

การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีกลวิธีทางภาษา 4 กลวิธีดังได้แสดงรายละเอียดมาแล้ว พระนามเจ้านาย 1 พระนามอาจปรากฏกลวิธีทางภาษาที่หลากหลาย ตัวอย่างหม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร เป็นพระโอรสในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ (พระนามเดิม พระองค์เจ้ากฤดาภินิหาร) ประสูติเมื่อวันศุกร์ที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2418 มีพระภราดาพร้อมครุโรทกรอีก 6 พระองค์ ได้แก่ หม่อมเจ้าบวรเดช หม่อมเจ้าเสฐริศริ หม่อมเจ้าสิทธิพร หม่อมเจ้าอมรทัต หม่อมเจ้าจรจรัสฤทธิ์ และหม่อมเจ้าอิทธิเทพสรร

พระนามหม่อมเจ้าจรัญศักดิ์กฤดากร แสดงกลวิธีทางภาษาทั้ง 4 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงพระนาม การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้รูปอักษร

- กลวิธีการใช้คำศัพท์ ปรากฏคำ จรัญศักดิ์ ‘อำนาจอันรุ่งเรือง’ แสดงพระสถานะของเจ้านายว่าทรงเป็นผู้มีอำนาจ และคำ จรัญศักดิ์ ยังเป็นการอำนวยการสรรคุด้านกำลังอำนาจแก่เจ้านายด้วย
- กลวิธีทางอ้างอิงพระนาม ปรากฏคำ กฤดา จากพระนามพระบิดา กฤดาภินิหาร มาใช้ขนานพระนาม จรัญศักดิ์กฤดากร

- กลวิธีการส่งสัมผัสคล้องจอง พบว่าพระนามหม่อมเจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากรส่งสัมผัสคล้องจองกับพระภราดาธรรมครุโภทร ดังนี้ หม่อมเจ้าจรรยาศักดิ์กฤดากร หม่อมเจ้า**บวรเดช** หม่อมเจ้า**เสฐศิริ** หม่อมเจ้า**สิทธิพร** หม่อมเจ้า**อมรทัต** หม่อมเจ้า**จรจรรัษฎธิ** และหม่อมเจ้า**อิทธิเทพสรร**
- กลวิธีใช้รูปอักษร พบว่า อักษร จ ขึ้นต้นพระนามให้สิริมงคลด้านศรีแก่เจ้านายซึ่งประสูติวันศุกร์ตามตำราทักษา

5.3 สรุปกลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

กลวิธีทางภาษาได้ใช้เพื่อแสดงวัตถุประสงค์ตามแนวทางในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม เมื่อประมวลข้อความรู้ที่ได้ศึกษามาในบทที่ 4 ก็จะทำให้พบว่าความคิด ความเชื่อ และค่านิยมสำคัญในสังคมวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับชื่อของสามัญชนก็จะพบลักษณะที่น่าสนใจของพระนามเจ้านายด้วย

5.3.1 ความสัมพันธ์ของกลวิธีทางภาษากับวัตถุประสงค์ในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีทั้งสิ้น 4 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้รูปอักษร กลวิธีเหล่านี้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย 4 ประการ ได้แก่ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายภายในราชสกุล การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกัน และการอำนวยสิริมงคล

1) การใช้คำศัพท์ แสดงวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ประการ มีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

- **การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย** ได้แก่ การแสดงความเป็นผู้มีสถานะสูงด้วยการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโชคทรัพย์ และคำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง การแสดงความเป็นผู้มีคุณลักษณะด้วยการใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เจริญ คำศัพท์เป็นความเป็นผู้ประเสริฐ และคำศัพท์แสดงคุณธรรมและอัธยาศัย การแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ด้วยการใช้คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ และการใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน การแสดงลักษณะของพระชาติกำเนิดด้วยการใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และการใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดสูง การแสดงความเป็นผู้ปกครองด้วยการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ปกครอง’ และคำศัพท์แสดงความเป็นนักรบ การแสดงความเป็นข้าราชการด้วย

การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นเทพบริวาร และคำศัพท์แสดงหน้าที่ต่อพระมหากษัตริย์ การแสดงเกียรติคุณและความสามารถด้วยการใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ และการแสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาด้วยการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก และการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นบรรพชิต

- **การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับราชสกุล** ด้วยการ ใช้คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ คำศัพท์บอกลำดับ คำศัพท์อ้างอิงสิ่งซึ่งสัมพันธ์กับพระพุทธรูป คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน และคำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน

- **การแสดงเพศสภาพที่แตกต่างกัน** ได้แก่ การแสดงความเป็นชายด้วยการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้อำนาจ คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ การแสดงความเป็นหญิงด้วยการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้หญิง’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ลูกสาว, ภรรยา และแม่’ และคำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี

- **การอำนวยการเสริมมงคล** ด้วยการ ใช้คำศัพท์แสดงการอำนวยการและคำศัพท์แสดงนิมิต

2) การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง แสดงวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย และการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับราชสกุล มีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้

- **-การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย** ได้แก่ การแสดงลักษณะของพระชาติกำเนิดและการแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ด้วยการอ้างอิงพระนามพระพุทธรูปและพระญาติวงศ์ การอ้างอิงนามเมืองของพระพุทธรูปในพระนามเดิม และการอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรมที่แสดงฐานะของเมืองไปตามพระยศเจ้านาย

- **การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับราชสกุล** ได้แก่ การอ้างอิงนามบุคคลที่เป็นพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และชนชั้นสูงซึ่งเป็นพระพุทธรูปและพระญาติวงศ์ในพระนามเดิมและพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น

3) การส่งสัมผัสคล้องจอง แสดงวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ แสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย ได้แก่ การแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ และแสดงความเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับราชสกุล ได้แก่ การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระภราดา

4) การใช้รูปอักษร แสดงวัตถุประสงค์ประการเดียว คือ การอำนวยการเสริมมงคลตามตำราทักษา

5.3.2 ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านกลวิธีทางภาษา

ผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาและความรู้เกี่ยวแกพระนามเจ้านายที่ได้ศึกษาในบทที่ 4 ทำให้เห็นความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สำคัญของสังคมวัฒนธรรมไทย 6 ประการ ได้แก่

ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม สังคมแบบเครือญาติ สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสภาวะ ความคิดความเชื่อทางศาสนา และลักษณะสำคัญของอาณาจักร ผลการศึกษาความคิด ความเชื่อ และค่านิยมจะได้แสดงรายละเอียดต่อไปในบทที่ 6

1) ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ สืบเนื่องจากวิถีปฏิบัติในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย องค์ประกอบร่วมของพระนาม การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ การคำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ทางพระเกียรติคุณและเครือญาติกับพระมหากษัตริย์ และการอ้างอิงพระปรมาภิไธยข้อสังเกตเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ใน 3 ประการ ได้แก่ สิทธิธรรมและพระอำนาจของพระมหากษัตริย์ ความเป็นศูนย์กลางของพระราชวงศ์ และการสืบราชสันตติวงศ์

2) การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม สืบเนื่องจากธรรมเนียมการเฉลิมพระยศเจ้านาย แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามที่มีลักษณะเฉพาะในพระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้า องค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมของพระนาม การแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์ผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน การใช้คำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง และการส่งสัมผัสคล้องจอง ข้อสังเกตเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของชาติกำเนิด อาวุโส และคุณความดีที่มีผลต่อการจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม

3) สังคมแบบเครือญาติ สืบเนื่องจากธรรมเนียมการเฉลิมพระยศเจ้านาย องค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมของพระนาม การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลผ่านกลวิธีการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การใช้คำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับราชสกุล และการส่งสัมผัสคล้องจอง เมื่อพิจารณาพระนามเจ้านายจะพบว่า สังคมแบบเครือญาติมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของเจ้านายกับบรรดาชนชั้นนำ

4) สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสภาวะ สืบเนื่องจากธรรมเนียมการเฉลิมพระยศเจ้านาย องค์ประกอบร่วมของพระนาม การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกันผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ และการส่งสัมผัสคล้องจอง ข้อสังเกตเหล่านี้พบว่าผู้ชายและผู้หญิงในสังคมไทยมีสถานะและบทบาทแตกต่างกัน ผู้ชายมีสถานะและบทบาทเป็นผู้สืบทอดและผู้ปกครอง ส่วนผู้หญิงมีสถานะและบทบาทของความเป็นลูก ภรรยา และแม่ และสัมพันธ์กับความงาม

5) ความคิดความเชื่อทางศาสนา สืบเนื่องจากธรรมเนียมการเฉลิมพระยศเจ้านาย องค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมของพระนาม การแสดงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ การแสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกันผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์ และการอำนวยการวิมลสิริมงคลผ่านกลวิธีการใช้คำศัพท์และการใช้รูปอักษร ความคิดความเชื่อทางศาสนาแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ คติทางพระพุทธศาสนา คติทางศาสนาฮินดู และคติความเชื่อดั้งเดิม

6) **ลักษณะสำคัญของอาณาจักร** สืบเนื่องจากกลวิธีทางภาษาพบว่า ลักษณะสำคัญของอาณาจักร 4 ประการ ได้แก่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักร สืบเนื่องจากการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์ของรัฐ สืบเนื่องจากการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองของพระมหากษัตริย์ สยามเป็นอาณาจักรเก่าแก่ และสยามมีอาณาเขตที่ชัดเจน สืบเนื่องจากการอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม

5.3.3 แนวทางและลักษณะเด่นที่น่าสนใจของพระนามเจ้านายเปรียบเทียบกับชื่อสามัญชน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายกับการตั้งชื่อของสามัญชนแล้วพบว่า พระนามเจ้านายมีลักษณะเฉพาะ ลักษณะเด่น และลักษณะที่เป็นต้นแบบให้แก่ชื่อของสามัญชนที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ องค์ประกอบของพระนาม ลักษณะการใช้ภาษา และการอ้างอิงนามบุคคล

1) **องค์ประกอบของพระนาม** พระนามเจ้านายมีองค์ประกอบได้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนพระนามและส่วนสร้อยพระนาม องค์ประกอบส่วนสร้อยพระนามเป็นลักษณะเฉพาะที่พบในพระนามเจ้านาย แม้ในกลุ่มพระนามเจ้านายเอง ส่วนสร้อยพระนามก็ถือเป็นองค์ประกอบเฉพาะพระนามเจ้าฟ้าและพระราชทินนามเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระขึ้นไป สร้อยพระนามจึงเป็นองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นถึงสถานะที่สูงพิเศษของเจ้านายซึ่งต่างไปจากชนชั้นอื่นในสังคม

2) **ลักษณะการใช้ภาษา** พระนามเจ้านายมีลักษณะการใช้ภาษาที่โดดเด่น และได้กลายเป็นต้นแบบของการตั้งชื่อสามัญชนในเวลาต่อมา งานวิจัยของสุภาพรณ ฌ บางช้าง (2527) ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของลักษณะการใช้ภาษาไว้ 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะของจำนวนพยางค์ พบว่าพระนามเจ้านายมีจำนวนพยางค์เฉลี่ยมากกว่าชื่อของสามัญชน ลักษณะที่มาภาษา พบว่าพระนามเจ้านายมีการใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตเฉลี่ยมากกว่าชื่อของสามัญชน และลักษณะความหมาย พระนามเจ้านายสมัยต้นรัตนโกสินทร์มีความหมายไม่แตกต่างจากชื่อของสามัญชน แต่มีความหมายที่เน้นถึงฐานันดรศักดิ์มากขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ส่วนชื่อของสามัญชนมีการตั้งชื่อให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมากขึ้น ส่งผลให้มีการใช้คำภาษาบาลีสันสกฤตที่มีรูปคำและเสียงที่ไม่เหมือนกับชื่อของผู้อื่นมากขึ้นตามไปด้วย

จากงานวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นว่า ลักษณะการใช้ภาษาของพระนามเจ้านายมีลักษณะเด่นทั้งด้านจำนวนพยางค์ ที่มาภาษา และความหมาย ลักษณะเด่นเหล่านี้ได้กลายเป็นต้นแบบของการตั้งชื่อของสามัญชนในเวลาต่อมา เมื่อการตั้งชื่อของสามัญชนมีลักษณะการใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับพระนามเจ้านายมากขึ้น ส่งผลให้ต้องมีการตรากฎหมายเพื่อแสดงมิให้ชื่อของสามัญชนมีลักษณะพ้องหรือ

ใกล้เคียงกับพระนามของพระราชวงศ์ จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2484 มีบทบัญญัติไม่ให้ชื่อของสามัญชนพ้องหรือคล้ายคลึงกับพระนามเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และให้เขียนได้ไม่เกินกว่าสิบพยัญชนะ (ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 14 ตุลาคม 2484, 1385) พระราชบัญญัติดังกล่าวได้จำกัดลักษณะการใช้ภาษาในการตั้งชื่อของสามัญชน ทำให้พระนามเจ้านายตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปยังคงลักษณะเด่นในด้านของจำนวนพยางค์ รวมไปถึงลักษณะเด่นทางความหมายซึ่งเมื่อสามัญชนไม่สามารถตั้งชื่อให้พ้องหรือคล้ายคลึงกับพระนามเจ้านายได้ ก็น่าจะทำให้สามัญชนเลือกใช้คำศัพท์ที่มีกลุ่มความหมายที่ต่างไปจากพระนามเจ้านาย ในด้านของที่มาภาษานั้นสามัญชนยังคงนิยมใช้ภาษาบาลีสันสกฤตในตั้งชื่อมาจนปัจจุบัน (สุภาพรณ ฦ บางช้าง (2527); จรูญศรี มูลสวัสดิ์ (2535); วรางคณา สว่างตระกูล (2540); ชมพูนุท โพธิ์ทองคำ (2541); อมรรัตน์ วันยาว (2545); สุทธาสินี ไชยกาล (2545); สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ (2550); หม่อมหลวงจรัสวิไล จรูญโรจน์ (2552); สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ และสุวิมล รุ่งโรจน์สุวรรณ (2556))

3) การอ้างอิงนามบุคคล พระนามเจ้านายมีลักษณะการอ้างอิงนามบุคคลที่น่าสนใจ 2 ประการ ประการแรก พระนามเจ้านายอ้างอิงพระนามหรือนามของพระญาติวงศ์ทั้งข้างพระบิดาและข้างพระมารดาได้อย่างหลากหลาย ส่วนการตั้งชื่อของสามัญชนมักพบการอ้างอิงชื่อของบิดามารดาเท่านั้น

ประการที่สอง การอ้างอิงพระนามกลายเป็นต้นแบบของการขนานนามราชสกุล การอ้างอิงพระนามของเจ้านายเป็นการแสดงการสืบเชื้อสายจากรุ่นพระบิดาไปสู่พระโอรส และรุ่นพระโอรสไปสู่รุ่นพระนัดดา การอ้างอิงพระนามสืบไปในหลายรุ่นคล้ายกับใช้นามสกุล เมื่อมีการขนานนามสกุลขึ้นในรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางแนวทางเกี่ยวแก่เกณฑ์ที่ควรเลือกใช้เป็นนามสกุล ได้แก่ เกณฑ์ภูมิภักษา เกณฑ์อาชีพะ เกณฑ์คุณ เกณฑ์ตามเผ่าพันธุ์ เกณฑ์ตามประเทศถิ่นเดิม และเกณฑ์ตามเชื้อชาติเดิม (ชมรมคนรักวง 2544, 24) นามราชสกุลของบรรดาผู้สืบสายราชตระกูลขนานขึ้นด้วยเกณฑ์ตามเผ่าพันธุ์ วิธีการขนานนามราชสกุลเลือกการอ้างอิงพระนามของต้นราชสกุล ซึ่งอาจอ้างอิงพระนามมาขนานเป็นราชสกุลเลย เช่น *ล้ายอง* (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าล้ายอง) *โคภางค์* (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภางค์) หรือใช้คำบอกเชื้อสายร่วมกับพระนาม เช่น *อุไรพงศ์* (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์อุไร) *สายสนั่น* (พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสนั่น) (दनัย พลอยพลาย 2557) วิธีการขนานนามราชสกุลมีลักษณะเดียวกันกับการอ้างอิงพระนามของเจ้านาย อาจเป็นไปได้ว่า วิธีการอ้างอิงพระนามของเจ้านายได้กลายเป็นต้นแบบของการขนานนามราชสกุล

ในบทนี้ได้แสดงให้เห็นแล้วว่า กลวิธีทางภาษาต่างๆ สามารถแสดงวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ได้หลากหลายประการ การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามแนวทางและลักษณะที่เด่นต่างกันไป

ฐานันดรศักดิ์ เพศ รวมไปถึงประเภทและองค์ประกอบของพระนาม เมื่อเปรียบเทียบกับชื่อของ
สามัญชนก็พบว่า พระนามเจ้านายมีลักษณะเฉพาะ ลักษณะเด่น และลักษณะที่เป็นต้นแบบแก่ชื่อของ
สามัญชน ในบทต่อไปจะเป็นการแสดงผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่สอง ได้แก่ ความคิด
ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัย
รัตนโกสินทร์

บทที่ 6

ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนาม และการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

บทที่ 6 นี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนหลัก ส่วนแรก ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านพระนาม พบว่า มีความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สำคัญทั้งสิ้น 6 ประการ ได้แก่ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม สังคมแบบเครือญาติ สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสภาวะ ความคิดความเชื่อทางศาสนา และลักษณะสำคัญของอาณาจักร ส่วนที่สอง ได้แก่ วิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่า พระนามมีทั้งลักษณะที่สืบเนื่องและลักษณะที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์กับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญ 5 เรื่อง ได้แก่ การฟื้นฟูบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 1 การแสดงสิทธิธรรมทางปกครองของพระมหากษัตริย์และการสืบราชสันตติวงศ์ การเข้ามาและอิทธิพลของชาติตะวันตก การสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำ และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

6.1 ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านพระนาม

จากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับพระนามเจ้านายและกลวิธีทางภาษาซึ่งได้แสดงรายละเอียดไปแล้วในบทที่ 4 และบทที่ 5 ตามลำดับ สามารถสรุปความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ปรากฏในสังคมไทยได้ทั้งสิ้น 6 ประการ ได้แก่ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม สังคมแบบเครือญาติ สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสภาวะ ความคิดความเชื่อทางศาสนา และลักษณะสำคัญของอาณาจักร

6.1.1 ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์

พระนามเจ้านายแสดงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ 4 ประการ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของพระราชวงศ์ สิทธิธรรมและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ สถานะและบทบาทของเจ้านาย และการสืบราชสันตติวงศ์

6.1.2.1 พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของพระราชวงศ์

วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของพระราชวงศ์ ลำดับชั้นยศของเจ้านายพิจารณาจาก

ความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ ลำดับชั้นต่างๆ นั้นแสดงออกผ่านองค์ประกอบร่วมของพระนามเจ้านาย ดังนี้

คำบอกขัณฑ์เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า เป็นคำที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์อย่างคร่าว กล่าวคือ เจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าเป็นพระโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ ความแตกต่างของเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าพิจารณาตามศักดิ์พระมารดา ตัวอย่างพระราชโอรสในรัชกาลที่ 2 คือ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ทรงเป็นเจ้าฟ้าตามศักดิ์พระมารดาซึ่งทรงเป็นเจ้าฟ้า พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้านวม ทรงเป็นพระองค์เจ้าตามศักดิ์พระมารดาซึ่งเป็นพระสนม พระองค์เจ้าและหม่อมเจ้าเป็นพระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์ ความแตกต่างของพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้าพิจารณาตามศักดิ์พระมารดาเช่นกัน ตัวอย่างพระราชนัดดาในรัชกาลที่ 2 คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปรีชา เป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา เป็นพระองค์เจ้าตามศักดิ์พระมารดาซึ่งเป็นพระองค์เจ้า หม่อมเจ้าประภากร เป็นพระโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา ทรงเป็นหม่อมเจ้าตามศักดิ์มารดาซึ่งเป็นหม่อม หม่อมเจ้าสาย เป็นพระโอรสในพระองค์เจ้านวมซึ่งประสูติแต่หม่อมมารดา

คำนำพระนาม เป็นคำที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ที่เฉพาะเจาะจงลงไป ยกตัวอย่างพระบรมวงศานุวงศ์ในรัชกาลที่ 5

- พระเจ้าพี่ยาเธอ/พระเจ้าพี่นางเธอ ใช้สำหรับพระเชษฐาและพระเชษฐภคินี เช่น พระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์เจ้านภวงศ์ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าโสมวดี
- พระเจ้าน้องยาเธอ/พระเจ้าน้องนางเธอ ใช้สำหรับพระอนุชาและพระกนิษฐา เช่น พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าพวงสร้อยสอางค์
- พระเจ้าลูกยาเธอ/พระเจ้าลูกเธอ ใช้สำหรับพระราชโอรสธิดา เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณณ์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวรลักษณาวดี
- พระหลานเธอ ใช้สำหรับพระราชนัดดาสายตรง เช่น พระหลานเธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
- พระเจ้าวรวงศ์เธอ ใช้สำหรับพระราชนัดดาที่เป็นพระโอรสธิดาของพระภราดา เช่น พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประภาวสิทธิ์นฤมล เป็นพระธิดาในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์ ในพระราชอนุชาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระนามเจ้านายแสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงพระสถานะของพระมหากษัตริย์และการอ้างอิงพระปรมาภิไธยในการแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และการแสดงความสัมพันธ์ทางพระเกียรติคุณของเจ้านาย

ตัวอย่างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับพระมหากษัตริย์

- สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ ... महामण्डलमन्त्रीराज गृहलक्षणं नावरोरस ... แสดงความสัมพันธ์ทางเชื้อสาย คือ เป็นพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์ สยามิศรราชมาตุลาธิบดี ... แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายที่ทรงเป็นพระมาตุลา (น้าชาย) ของพระมหากษัตริย์ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 - ตัวอย่างความสัมพันธ์ทางพระเกียรติคุณที่เจ้านายทรงมีต่อพระมหากษัตริย์
- กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ... วชิราวุธราชปฤจฉานวัตน แสดงพระเกียรติคุณของเจ้านายที่ทรงเป็นที่ปรึกษาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ ... ไทวราธรรมหาราชาภินิษกรมณาจารย์ ... แสดงพระเกียรติคุณที่ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

6.1.2.2 สิทธิธรรมและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

วิถีปฏิบัติเกี่ยวกับการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงพระราชอำนาจในการสถาปนาเจ้านายในลำดับชั้นต่างๆ โดยเฉพาะกลวิธีทางภาษาได้สะท้อนสิทธิธรรมทางการเมืองตามคติความเชื่อสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ คติพระจักรพรรดิราช คติสมมติเทพ และคติพระอินทร์ สังเกตได้จากการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระจักรพรรดิราช’ ตัวอย่าง กรมพระจักรพรรดิพงศ์ การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระเจ้าสมมตราช’ ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามงกุฎสมมติเทววงศ์ และการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอินทร์’ ตัวอย่าง กรมพระอมรินทราทิตย์

ก. คติพระจักรพรรดิราช

พระจักรพรรดิราชทรงเป็นพระราชชาติเหนือกว่าพระราชชาติทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีลักษณะเลิศกว่าบุคคลใดในโลก ทรงเป็นผู้ครอบครองสิ่งประเสริฐต่างๆ อันมีรัตน 7 ประการเป็นสำคัญ ได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คหฤบดีแก้ว และปริณายก ทรงพิชิตดินแดนได้ทั้งโลก และทรงปฏิบัติพระองค์ตามหลักราชธรรม พระจักรพรรดิราชทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดทางโลก ขณะที่พระพุทธเจ้าก็ทรงเป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดในทางธรรม ในมหาสุทสนสูตร ทิฆนิกายมหาวรรค ระบุว่าพระชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์คือกำเนิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ในอัครัญสูตร ถือว่าพระเจ้าสมมตราชเป็นพระจักรพรรดิราชองค์แรกในภัทรกัปป์และเป็นพระชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า การบำเพ็ญบารมีของพระจักรพรรดิราชเป็นเรื่องเฉพาะตัว หากประพฤตินให้เป็นไป

ตามธรรมก็จะได้เป็นพระจักรพรรดิราช หากประพุดิตนไม่เป็นไปตามธรรมความเป็นพระจักรพรรดิราชก็จะเสื่อมคลายลงไป (เอนก มากอนันต์ 2550, 34-37)

คติพระจักรพรรดิราชได้สนับสนุนให้พระมหากษัตริย์ทรงมีสิทธิธรรมในการปกครองในฐานะผู้มีบุญญาธิการ มีหน้าที่ในการบำเพ็ญคุณธรรมและปกครองดูแลผู้อยู่ใต้บุญญาธิการ ขยายบ้านเมืองให้มีความยิ่งใหญ่ ส่งผลให้มีการทำสงครามเพื่อแสดงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีเจ้าประเทศราชต่างๆ อยู่ใต้พระบารมี แสดงให้เห็นถึงความเป็นพระราชอาผู้ยิ่งใหญ่กว่าพระราชอาองค์อื่นๆ (Sunait Chutintaranond 1990)

ข. คติสมมติเทพ

ไตรภูมิโลกวินิจฉัยได้อธิบายว่า เทวดามี 3 จำพวก คือ สมมติเทวดา ได้แก่ พระมหากษัตริย์ วิสุทธิเทวดา ได้แก่ พระชีนาสพมิพระพุทเจ้าเป็นต้น โอบปาตีกเทวดา ได้แก่ เทวดาที่บังเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ (กรมศิลปากร 2535, 848) พระเจ้าสมมติราชเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของโลกกำเนิดขึ้นเมื่อครั้งมีเหตุวิวาตด้วยการลักขโมยข้าวสาลี จนทำให้สัตว์ทั้งหลายเดือดร้อนและเห็นว่าสมควรหาผู้นำที่น่าเลื่อมใสและมีศักดิ์ใหญ่กว่าสัตว์ ผู้นำของสัตว์นั้นจึงเรียกว่า มหาสมมติ สถานะของพระเจ้าสมมติราชเป็นผู้ที่ได้รับเลือกจากการยินยอมพร้อมใจกันของคนในสังคม เป็นผู้มีบุญญาบารมีและอยู่ในระหว่างการบำเพ็ญเพียรเป็นพระพุทเจ้าต่อไปในอนาคต และเป็นผู้นำที่ระงับเหตุวุ่นวายต่างๆ ในสังคม (วรพร ภู่งศ์พันธุ์ 2549, 77-84) พระเจ้าสมมติราชยังทรงเป็นต้นวงศ์ของพระพุทเจ้าด้วย (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2551, 1) ทั้งยังเป็นพระชาติหนึ่งของพระโพธิสัตว์และเป็นพระจักรพรรดิพระองค์แรกในภัทรกัปป์ (เอนก มากอนันต์ 2550, 34-35)

นอกจากนี้ คำบอกขัณยศ เจ้าฟ้า ยังสะท้อนความคิดเรื่องสมมติเทพด้วย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2538, 1-2) ทรงอธิบายที่มาของสกุลยศ เจ้าฟ้า ไว้ว่าเป็นยศที่ “เห็นจะมาแต่คติเดิมของไทย เรียกเทวดาว่าผีฟ้า จึงเรียกเจ้านายของตนว่าเจ้าฟ้า ตรงกับที่เรียกว่า สมมติเทวราช เข้าใจว่าเป็นยศเกิดขึ้นทางเมืองไทยใหญ่ก่อน เรียกแต่เจ้าผู้เป็นพระราชครองเมืองว่า ‘เจ้าฟ้า’ ... เหล่าเมืองไทยใหญ่ เมืองจีน และเมืองลื้อ ก็ยังเรียกเจ้าผู้ครองเมืองว่าเจ้าฟ้ามาจนทุกวันนี้” จะเห็นว่า คติเรื่องพระเจ้าสมมติราชเป็นคติที่ปรากฏร่องรอยความคิดติดไปกับคำบอกขัณยศของเจ้านาย คติสมมติเทพได้สนับสนุนสิทธิธรรมทางการปกครองให้พระมหากษัตริย์ในฐานะของผู้ที่ได้รับการยอมรับจากมหาชนว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ มีคุณธรรม และมีความสามารถปกครองคุ้มครองผู้คนได้

ค. คติพระอินทร์

พระอินทร์ทรงเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์ เดิมเป็นพระมหาเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในวรรณคดีสันสกฤตสมัยพระเวท พระอินทร์ถือเป็นพระจักรพรรดิองค์แรกของโลก (ทัศนีย์ สิ้นสกุล 2519, 18) ต่อมาเมื่อสถานะลดลงกลายเป็นเทพชั้นรองแต่พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม ทรงเป็นประมุข

ของเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2556, 86-91) ในทางพระพุทธศาสนา พระอินทร์องค์สำคัญ ได้แก่ มขมาณพ ซึ่งเป็นมนุษย์ผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมและบำเพ็ญทาน มขมาณพได้ชักชวนภรรยาและเพื่อนอีก 32 คนร่วมกันสร้างศาลาสำหรับให้คนเดินทางไกลได้พัก เมื่อมขมาณพพร้อมภรรยาและเพื่อนสิ้นชีวิตก็ได้กลายเป็นพระอินทร์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประทับ ณ ยอดเขาพระสุเมรุ (กรมศิลปากร 2535, 1000-1003) และเมื่อพระอินทร์หมดบุญก็จะมีผู้มีบุญคนอื่นเป็นพระอินทร์แทน

คติพระอินทร์สนับสนุนสิทธิธรรมทางการปกครองให้พระมหากษัตริย์ในฐานะของผู้มีบุญ ผู้บำเพ็ญธรรม และผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นผู้ปกครองสูงสุดและมีปราสาทราชวังเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเฉกเช่นเดียวกับที่พระอินทร์ทรงเป็นเทพผู้ปกครองซึ่งมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง (Busakorn Lailert 1972, 127)

นอกจากคติสำคัญทั้ง 3 เรื่องดังได้กล่าวมาแล้ว พระนามเจ้านายยังคงสะท้อนลักษณะของความเป็นพระมหากษัตริย์ในฐานะพระนารายณ์และพระอิศวรไว้บ้าง พระนารายณ์ทรงเป็นมหาเทพในศาสนาฮินดูมีหน้าที่ดูแลรักษาโลก หากเกิดทวยักษ์ขึ้นก็จะทรงแบ่งภาคอวตารมาช่วยเหลือโลก อวตารครั้งสำคัญ ได้แก่ รามาวตาร แบ่งภาคเป็นพระรามเพื่อปราบท้าวราพณ์หรือทศกัณฐ์ และกฤษณะอวตาร แบ่งภาคเป็นพระกฤษณะเพื่อปราบท้าวพาดนาสูรหรือพญาหงส์ (พระสังฆาภิรมย์ 2556, 18-21) โดยเฉพาะในสังคมไทย รามาวตารถือเป็นเรื่องที่ยอมรับมากที่สุด ในรัชกาลที่ 1 ได้โปรดให้มีการพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์อย่างสมบูรณ์ขึ้น น่าสังเกตว่า สังคมไทยนิยมเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งถือการอวตารของพระนารายณ์ที่กำเนิดมาเป็นมนุษย์ มากกว่านิพนธ์ถือพระนารายณ์โดยตรง ขณะที่พระอิศวรทรงเป็นมหาเทพผู้ทำลายในศาสนาฮินดู ในสมัยรัตนโกสินทร์พบว่า พระอิศวรมิได้เป็นเทพที่สำคัญนัก การปรากฏความคิดเหล่านี้อยู่บ้างในพระนามสะท้อนให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะของมหาเทพ มีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองโลก สอดคล้องกับคติสำคัญ 3 เรื่องข้างต้นที่เน้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครอง มีหน้าที่ปกป้อง คุ้มครอง และดูแลประชาชนด้วยคุณธรรมต่างๆ

คติความเชื่อเหล่านี้ได้สนับสนุนให้พระมหากษัตริย์ทรงมีสิทธิอันชอบธรรมในการปกครองแผ่นดิน ส่งผลให้การใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นที่ยอมรับ ในขณะที่เดียวกัน เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้มีลักษณะที่สอดคล้องสัมพันธ์ไปตามคติดังกล่าว ความยอมรับนับถือของประชาชนก็จะเสื่อมถอยน้อยลง ส่งผลให้ผู้มีคุณลักษณะอันสมควรคนใหม่สามารถขึ้นมาเป็นพระมหากษัตริย์แทนที่ได้ (Gesick 1976, 75)

6.1.2.3 สถานะและบทบาทของเจ้านาย

สถานะและบทบาทของเจ้านายมี 2 ลักษณะ คือ เจ้านายในฐานะชนชั้นสูงและชนชั้นนำ และเจ้านายในฐานะข้าราชการ

1) **เจ้านายในฐานะชนชั้นสูงและชนชั้นนำ** แสดงออกผ่านพระนามทั้งด้านองค์ประกอบองค์ประกอบร่วม และกลวิธีทางภาษา ด้านองค์ประกอบพบว่า พระนามเจ้านายเป็นพระนามกลุ่มเดียวที่สามารถปรากฏส่วนสร้อยพระนามในพระนามเดิมที่ทรงได้รับพระราชทานแต่กำเนิด

ด้านองค์ประกอบร่วมพบว่า เจ้านายทรงเป็นดำรงพระสถานะสูงและเป็นพระประยูรญาติของพระมหากษัตริย์ สืบเกิดจากคำบอกขัณฑ์ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า ล้วนมีคำ “เจ้า” ปรากฏในคำขัณฑ์บอกยศเพื่อแสดงฐานะอันศักดิ์สิทธิ์ที่สูง คำนำพระนามและคำบอกตำแหน่งก็แสดงความสัมพันธ์ทางเครือของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าหลานเธอ พระเจ้าพี่ยาเธอ พระบรมราชเทวี ซึ่งมีความหมายว่า ทรงเป็นพระราชโอรส พระราชนัดดา พระเชษฐา และพระภรรยาเจ้าของพระมหากษัตริย์ตามลำดับ

ด้านกลวิธีทางภาษาพบว่า แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายเน้นการแสดงความสถานะของเจ้านายที่ทรงเป็นชนชั้นนำและชนชั้นสูงในสังคมด้วยการใช้คำศัพท์ยกตัวอย่างดังนี้

- การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้เป็นใหญ่ ตัวอย่าง กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์ ‘นางกษัตริย์ผู้บริสุทธิ์’
- การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ ตัวอย่าง เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช ‘ผู้มีอำนาจไม่อาจวัดได้ในแผ่นดิน’
- การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีโภคทรัพย์ ตัวอย่าง เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ‘ผู้มีตางูทิพย์’
- การใช้คำศัพท์เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏอยู่ในตำแหน่งสูง ตัวอย่าง พระองค์เจ้ายุคลทิฆัมพร ‘ดวงดาว’
- การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครอง ตัวอย่าง กรมหมื่นชัชวาลนาทเรนทร (เจ้าชายแห่ง) ชัชวาลผู้เป็นใหญ่ในหมู่คน

คำศัพท์ต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เจ้านายทรงเป็นผู้เป็นใหญ่ ผู้มีอำนาจ ผู้มีโภคทรัพย์ และผู้ปกครองซึ่งเป็นคุณสมบัติของชนชั้นนำและชนชั้นสูง ทำให้เห็นถึงบทบาทของเจ้านายว่าทรงเป็นผู้ปกครองในสังคม สะท้อนหน้าที่ของเจ้านายว่าทรงเป็นผู้ดูแลสังคมและปฏิบัติด้วยคุณธรรมต่างๆ ซึ่งจะพบว่าคุณธรรมของผู้ปกครองที่พึงประสงค์สะท้อนผ่านการใช้คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอธยาศัย ตัวอย่าง กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ... สุจริตสมาจารวัตรมัทวมตตาวาชาธยาครัย ... ‘ผู้ประพฤติดี

ประพุดิชอบ ความรักและเอ็นดู ความอ่อนโยน และซื่อตรง’ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ... *มโหฬารลีลลัทธยาไศรย ... ‘ผู้มีใจกว้างและใจเย็น’*

2) เจ้านายในฐานะข้าราชการ พระนามเจ้านายปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการของพระมหากษัตริย์ และคำศัพท์แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ เมื่อพิจารณาเพศภาวะของเจ้านายร่วมด้วย และศึกษาคติพระจักรพรรดิราชประกอบก็จะพบว่า พระนามเจ้านายฝ่ายหน้าแสดงความเป็นปรีณายกแก้วของพระจักรพรรดิราช และพระนามเจ้านายฝ่ายในแสดงความเป็นนางแก้วของพระจักรพรรดิราช

ทัศนีย์ สีนสกุล (2519, 122) แปลคำอธิบายความหมายของคำว่า รัตนะ จากรัตนสูตรวรรณนา คัมภีร์ปรมัตถโชติกา อรรถกถาขุททกนิกาย ไว้ว่า

“บทว่า ‘รัตนะ’ มีวิเคราะห์ว่า ที่ชื่อว่า รัตนะ เพราะนำมาซึ่งความยินดี คือ ชักนำมาก่อให้เกิดและเพิ่มพูนความยินดี นั้นเป็นชื่อของรัตนะอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือมาก มีค่ามาก หาสิ่งอื่นเปรียบมิได้ หาดูได้ยาก และมีใช้ของใช้สอยของคนธรรมดา เพราะฉะนั้น บัณฑิตท่านจึงกล่าวถึงรัตนะว่า คือสิ่งที่เป็นที่เคารพนับถือ มีค่ามาก หาสิ่งอื่นเปรียบมิได้ หาดูได้ยาก และมีใช้ของใช้สอยของคนธรรมดา”

รัตนะจึงเป็นคำที่นิยมใช้เรียกของดีของวิเศษ สัตว์วิเศษ ตลอดจนคนดีวิเศษต่างๆ (ทัศนีย์ สีนสกุล 2519, 122) พระจักรพรรดิราชราชประกอบไปด้วยจักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คหบดีแก้ว และปรีณายกแก้ว

ปรีณายกแก้ว หมายถึง บัณฑิต พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ และแม่ทัพ (ทัศนีย์ สีนสกุล 2519, 160-161, 165 และ 192-193) และ (กรมศิลปากร 2535, 465) เจ้านายฝ่ายหน้าปรากฏการใช้คำศัพท์ที่แสดงความนักรบ กรมขุนกษัตราธิบดี ‘นักรบผู้ชนะอยู่เนื่องๆ’, กรมหมื่นนราธิบดี ‘ผู้ชนะอยู่เนื่องๆ’, กรมหมื่นสวัสดิวิไชย ‘ผู้ชนะและรุ่งเรือง’

การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘อธิบดีแก้ว’ ก็อาจหมายถึงปรีณายกแก้วได้ ตัวอย่าง กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ... *อเนกยন্ত্রวิจิตรกฤตยโกศล* *วิมลรัตนมหาโยธาธิบดี* *ราชสุรันธรมโหฬารพาณิขยการคมนาคม ... ‘มีความรู้เชี่ยวชาญในการยนต์ต่างๆ เป็นอธิบดีแก้วในการช่าง สนองราชการต่างๆ อย่างยิ่งในการค้าและการขนส่งเดินทาง’*

นอกจากนี้ ยังพบว่า พระนามเจ้านายบางพระองค์อาจแสดงความเป็นคหบดีแก้วของพระจักรพรรดิราชด้วย ตัวอย่าง กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ... *สรรพรัชดาภิเษกโกศล* *วิมลรัตนมหาโกษาธิบดี* *ธีรคุณเอนพาร ... ‘มีความรู้เชี่ยวชาญการเงินทั้งปวง เป็นพระคลังแก้วผู้ฉลาดและมีคุณยิ่งใหญ่’*

นางแก้ว หมายถึง นางผู้มีลักษณะอันเป็นเลิศควรค่าแก่พระจักรพรรดิราช คำอธิบายในมหาสุทสสนสูตรวรรณนาได้แสดงลักษณะสำคัญของนางแก้วว่าเป็นผู้งามบริบูรณ์ทั้งทรวดทรง ผิวพรรณ กลิ่นกาย และกริยามารยาท (ทัศนีย์ สีนสกุล 2519, 155) นางแก้วมีพระรูปโฉมพระโลมโลกปราศจาก

โทษ มีรัศมีส่องสว่าง ภายอ่อนละมุน กลิ่นกายหอมเหมือนกลิ่นแก่นจันทร์ (กรมศิลปากร 2535, 463-464) พระนามเจ้านายฝ่ายในปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ติดสอคล้องกับลักษณะของนางแก้ว ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริภรณ์โสภณ พิมลประกายดี ‘นางผู้มีแสงสว่างงามหมดจด’, พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากลิ่นแก่นจันทร์นารถน ‘ผู้มีกลิ่นกายเหมือนกลิ่นแก่นจันทร์’ จากการศึกษาพบว่า พระนามเจ้านายฝ่ายในที่ปรากฏการใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘นางแก้ว’ มีหลากหลายฐานะทั้งฐานะพระภรรยาเจ้า พระราชธิดา และพระเชษฐภคินี ตัวอย่าง

- พระนามภรรยาเจ้า ได้แก่ พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค ‘นางแก้วผู้ใหญ่นามว่าบัว’
- พระนามพระราชธิดา ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุดา ‘ลูกแก้วเทพผู้ทรงไว้ซึ่งความประเสริฐ’, พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้านารีรัตน์ ‘นางแก้ว’, พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าโสมวดี ศิริรัตนราชธิดา ‘ลูกแก้วผู้ประเสริฐ’, กรมพระสุดารัตนราชประยูร ‘นางแก้วผู้เป็นลูกของพระราชอา’
- พระนามพระเชษฐภคินี ได้แก่ กรมพระเทพนารีรัตน์ ‘นางแก้วผู้เป็นเทพ’, กรมหลวงสมรรัตนศิริเชษฐ ‘นางแก้วผู้เป็นเพื่อนประเสริฐ’

6.1.2.4 การสืบราชสันตติวงศ์

การเฉลิมพระนามเจ้าฟ้าแสดงให้เห็นถึงการสืบราชสันตติวงศ์ซึ่งเน้นเพศและพระชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์สำคัญที่สุด เจ้าฟ้าฝ่ายหน้าเป็นฐานันดรศักดิ์ที่มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์ปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย การอ้างอิงพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ และคำบอกตำแหน่งพระราชกุมาร เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของพระชาติกำเนิดว่ามาจากพระชนกที่เป็นพระมหากษัตริย์ และพระชนนีที่ทรงศักดิ์สูง เมื่อมีการบัญญัติตำแหน่งสมเด็จพระยุพราชขึ้น คำลงท้ายพระนามว่า สยามมกุฎราชกุมาร เป็นเครื่องหมายสำคัญที่แสดงตำแหน่งผู้สืบราชสันตติวงศ์

6.1.2 การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม

ลำดับชั้นของบุคคลในสังคมมีต่างๆ กันไป ฐานันดรศักดิ์ของบุคคลแบ่งระหว่างพระมหากษัตริย์ เจ้านาย มุลนาย ไพร่ และทาส ภายในกลุ่มเจ้านายหรือพระราชวงศ์แบ่งฐานันดรศักดิ์เป็นลำดับชั้น ได้แก่ เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า และเมื่อพิจารณาตามชาติกำเนิดที่สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ พระบรมวงศ์ หมายถึง เจ้านายที่เป็นพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์และเจ้านายซึ่งทรงดำรงพระเกียรติยศสูง เช่น สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระ

พระบรมราชชนนี เป็นต้น และพระอนุวงศ์ หมายถึง เจ้านายที่มีเชื้อพระราโชรสธิดาของพระมหากษัตริย์

กลุ่มบุคคลชั้นอื่นๆ ก็มีลำดับชั้นตามหน้าที่และสถานะต่างๆ กันไป หากเป็นขุนนางมีบรรดาศักดิ์แสดงลำดับชั้นดังนี้ สมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นชั้นสูงสุด เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น หากเป็นพระสงฆ์มีสมณศักดิ์แบ่งลำดับชั้นดังนี้ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ มี 5 ชั้น คือ ชั้นเจ้าคณะรอง ชั้นธรรม ชั้นเทพ ชั้นราช และชั้นสามัญ พระครู และฐานานุกรม

นอกจากนี้ ยังมี “ยศ” เป็นเครื่องหมายแสดงลำดับชั้นในสายงานต่างๆ ยกตัวอย่าง *ยศฝ่ายทหาร* แบ่งลำดับชั้นดังนี้ จอมพลเป็นชั้นสูงสุด นายพลมี 4 ชั้น คือ พลเอก พลโท พลตรี และพลจัตวา นายพันมี 3 ชั้น คือ พันเอก-โท-ตรี นายร้อยมี 3 ชั้น คือ ร้อยเอก-โท-ร้อยตรี ยศฝ่ายพลเรือนแบ่งลำดับชั้นดังนี้ มหาอำมาตย์นายก เป็นชั้นสูงสุด มหาอำมาตย์ มี 3 ชั้น คือ มหาอำมาตย์เอก-โท-ตรี อำมาตย์ มี 3 ชั้น คือ อำมาตย์เอก-โท-ตรี รองอำมาตย์ มี 3 ชั้น คือ รองอำมาตย์เอก-โท-ตรี ฝ่ายราชสำนัก แบ่งลำดับชั้นดังนี้ มหาเสวกมี 3 ชั้น ได้แก่ มหาเสวกเอก-โท-ตรี เสวกมี 3 ชั้น ได้แก่ เสวกเอก-โท-ตรี รองเสวกมี 3 ชั้น ได้แก่ รองเสวกเอก-โท-ตรี

พระนามเจ้านายสะท้อนลักษณะสังคมที่มีลำดับชั้นได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่องค์ประกอบรวมของพระนาม ได้แก่ คำบอกชั้นยศ คำนำพระนาม คำบอกตำแหน่ง และแนวทางการขนานพระนาม และการเฉลิมพระนามที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามลำดับยศศักดิ์ เช่น พระนามเจ้าฟ้ามีองค์ประกอบรวม 2 ส่วน คือ ส่วนพระนามและส่วนสร้อยพระนาม ลำดับชั้นทางสังคมที่สะท้อนผ่านพระนามแสดงให้เห็นว่า ชชาติกำเนิด อาวุโส และคุณความดี เป็นเกณฑ์สำคัญในการกำหนดฐานะหรือลำดับชั้นในสังคม

ก. ชชาติกำเนิด

ชชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์ลำดับแรกในการกำหนดฐานะของบุคคล หากกำเนิดมาในราชตระกูลก็มีสถานะเป็นเจ้านายและราชินิกุล การใช้ภาษาในพระนามเจ้านายมีจำนวนพยางค์มากกว่าชื่อของสามัญชน ยังมีชชาติกำเนิดสูงและใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์มากเท่าใดการแสดงความสำคัญของชชาติกำเนิดก็จะเด่นชัดมากขึ้นเท่านั้น ตัวอย่าง พระนามเจ้าฟ้าปรากฏการอ้างอิงพระปรมาภิไธยเพื่อแสดงให้เห็นถึงพระชชาติกำเนิดที่สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ในฐานะพระชนกและ/หรือพระอัยกา การใช้คำศัพท์แสดงพระชชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งฝ่ายเพื่อแสดงให้เห็นว่าเจ้านายทรงมีพระชนนีเป็นพระราโชธิดาหรือพระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์ และการใช้คำบอกตำแหน่งพระราชกุมาร ตัวอย่าง

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิต อดิศรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยวรางกูร
 บรมมกุฎนเรนทรสุริย์ชัตติยสันตติวงศ์ อุกฤษฐพงศ์วโรภโตสุชาติ ธัญญลักษณวิลาสิบลยสวัสดิ์
 ลีริวัฒนราชกุมาร

พระนามอ้างอิงพระปรมาภิไธยของพระชนก ได้แก่ คำ *มหาจุฬาลงกรณ์* พระอัยกา ได้แก่ คำ *มหามกุฏ* คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย ได้แก่ คำ *อุกฤษฐพงศ์* *วิโรภาโตสุชาติ* และคำบอกตำแหน่งพระราชกุมาร ได้แก่ *ราชกุมาร*

พระนามเมื่อทรงได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นหลายพระนามแสดงข้อความถึงเรื่องพระชาติกำเนิดด้วยการอ้างอิงพระนามพระบิดา ตัวอย่าง สถาปนาหม่อมเจ้าจันทร์ เป็น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทร์ *สุเทพ* อ้างอิงพระนามกรมของพระบิดา คือ กรมหมื่น *ศรีสุเทพ* สถาปนาพระเจ้าอัยยิกาเธอ พระองค์เจ้าบุตรี เป็น พระเจ้าอัยยิกาเธอ กรมหลวง *วรสรรตสุตา* อ้างอิงพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมราชาชนก คือ พระบาทสมเด็จพระ *ปรมาธิวรเสรฐ มหาเจษฎาบดินทร์ พระนั่งเกล้า* *เจ้าอยู่หัว*

พระนามเจ้านายที่ทรงมีพระชาติกำเนิดต่างกันยังแสดงผ่านการส่งสัมผัสคล้องจอง ตัวอย่าง พระนามพระโอรสธิดาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตที่ประสูติแต่พระมารดาที่มีศักดิ์ต่างกัน พระโอรสธิดาที่ประสูติแต่หม่อมเจ้าประสงค์สมส่งสัมผัสคล้องจองกันกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ หม่อมเจ้า *จุมภฏพงศ์บริพัตร*, หม่อมเจ้า *ศิริรัตนบุษบง*, หม่อมเจ้า *สุทธวงค์วิจิตร*, หม่อมเจ้า *พิสิษฐสภสมัย*, หม่อมเจ้า *จุไรรัตนศิริมาน*, พระองค์เจ้าจันทร์ *กานตมณี* และพระองค์เจ้า *ปรีชาดิสุขุมพันธ์* พระโอรสธิดาที่ประสูติแต่หม่อมสมพันธ์ส่งสัมผัสคล้องจองกันอีกกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ หม่อมเจ้า *อินทุรัตนนา* และหม่อมเจ้า *สุขุมภินันท์*

ข. อาวุโส

อาวุโสเป็นเกณฑ์สำคัญอีกข้อหนึ่งในการพิจารณาลำดับยศศักดิ์เจ้านาย พระนามเจ้านายได้สะท้อนให้เห็นถึงลำดับอาวุโสด้วยการส่งสัมผัสคล้องจองตามลำดับพระชันษาของเจ้านายที่ทรงเป็นพระภราดา ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าฟ้า *จุฬาลงกรณ์* (2496) สมเด็จพระเจ้าฟ้า *จันทรมณฑล* (2498) สมเด็จพระเจ้าฟ้า *จาดุรนต์ร์ศรี* (2499) และสมเด็จพระเจ้าฟ้า *ภาณุรังษีสว่างวงศ์* (2402)

พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นหลายพระนามแสดงข้อความถึงเรื่องอาวุโส ตัวอย่าง กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ *ทิมชนม์เชษฐประยูร* สอดคล้องกับประกาศสถาปนาที่ “มีพระชนมายุเจริญยิ่งกว่าพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งปวงในบัดนี้ บรรดาพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้าซึ่งมีพระชนมายุยิ่งกว่าในใต้ล่องธูลีพระบาท ก็ยังเหลืออยู่แต่พระองค์เดียวเท่านั้น” (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 350 – สอดคล้องตามต้นฉบับ)

ค. คุณความดี

พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้นหลายพระนามแสดงข้อความถึงเรื่องคุณความดีด้วยการใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถซึ่งสัมพันธ์กับพระประวัติของเจ้านายแต่ละพระองค์ ตัวอย่าง สถาปนาหม่อมเจ้าสิงหนาท เป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า *สิงหนาทราชดรุรงค์ฤทธิ์*

คำ *ดุรงค์* ‘ม้า’ สัมพันธ์กับหน้าที่ของพระองค์ซึ่งทรงกำกับกรมม้า (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 180)

หลักฐานที่น่าสนใจประการหนึ่งที่แสดงความสำคัญของเกณฑ์ต่างๆ ข้างต้น ได้แก่ ประกาศสถาปนาเจ้านาย พิจารณาได้ดังตัวอย่างคำประกาศต่อไปนี้

... พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯลฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่า หม่อมเจ้าสายเปนพระโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ซึ่งดำรงพระราชอิศริยยศที่ต่างกรมผู้ใหญ่ว่ากรมหลวงวงศาธิราชสนิทสิ้นพระชนม์ล่วงไปแล้วนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้รับราชการเปนจางวางในกรมหมอลองพระเดชพระคุณ บัดนี้มีพระชนมายุเจริญวัย และมีวิริยปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจ และมีอาการเรียบร้อยสนิทชิดชอบพระราชอัธยาศัยสมควรจะเปนพระองค์เจ้ามีอิศริยยศฐานานาคศักดิ์ เปนที่ไว้วางพระราชหฤทัยให้ว่าราชกิจจานุกิจต่างพระเนตรพระกรรณได้ จึงมีพระบรมราชโองการมหาราชบับทูลสุรสิงหนาทดำรงสั้งให้สถาปนาหม่อมเจ้าสาย เปนพระองค์เจ้า มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏนั้นแล้ว ว่าพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ คชนาม ... (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 190-191 – สะกดตามต้นฉบับ)

จะเห็นจากคำประกาศสถาปนาพบว่า พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการสถาปนาเจ้านายทรงพิจารณาพระชาติกำเนิดของเจ้านายว่าทรง “เปนพระโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ซึ่งดำรงพระราชอิศริยยศที่ต่างกรมผู้ใหญ่ว่ากรมหลวงวงศาธิราชสนิท” พิจารณาอาวุโสว่าทรง “มีพระชนมายุเจริญวัย” และพิจารณาคุณความดีว่าทรง “มีวิริยปรีชาสามารถรอบรู้ในราชกิจ” ชาติกำเนิด ออาวุโส และคุณความดีจึงเป็นเกณฑ์สำคัญในการจัดลำดับชั้นบุคคลและการเลื่อนชั้นของบุคคลด้วย

6.1.3 สังคมแบบเครือญาติ

ธรรมเนียมการเฉลิมพระยศเจ้านายแสดงให้เห็นว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ คำนำพระนามเป็นองค์ประกอบร่วมของพระนามที่แสดงให้เห็นระบบเครือญาติมากที่สุดโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ การอ้างอิงพระนามและการใช้คำศัพท์บอกเครือญาติในพระนามก็ได้แสดงเครือญาติในลักษณะต่างๆ พิจารณาได้ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-ลูก แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม ได้แก่ พระเจ้าลูกยาเธอ/พระเจ้าลูกเธอ ตัวอย่าง พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าเหมวดี

- พระนาม ตัวอย่าง หม่อมเจ้าปิยรังสิต อ้างอิงพระนามของพระบิดา คือ พระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์

2) ความสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูก แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม ได้แก่ พระราชชนนี ตัวอย่าง พระราชชนนีศรีสังวาล
- คำบอกตำแหน่ง บรมราชชนนี ตัวอย่าง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- พระนาม ตัวอย่าง
 - สมเด็จพระปิยมาวดี ศรีพัชรินทรมาตา อ้างอิงพระนามของพระธิดา คือ สมเด็จพระศรีพัชรินทราฯ ร่วมกับคำบอกเครือญาติ ‘แม่’
 - พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศศิพงศ์ประไพ อ้างอิงนามของพระมารดา คือ เจ้าจอมมารดาจันทร์

3) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-แม่-ลูก แสดงผ่านพระนาม ตัวอย่าง หม่อมเจ้าพรหมเพ็ญ แห อ้างอิงพระนามของพระบิดา คือ พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ และพระนามของพระมารดา คือ หม่อมเจ้าวรรณวิไลย์

4) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่-น้อง แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม ได้แก่ พระเจ้าพี่ยาเธอ/พระเจ้าน้องยาเธอ/พระเจ้าพี่นางเธอ/พระเจ้าน้องนางเธอ ตัวอย่าง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคย์ พระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงสมรรัตนสิริเชษฐ พระเจ้าน้องนางเธอ พระองค์เจ้าเจริญกมลสุขสวัสดิ์
- พระนาม ได้แก่ การส่งสัมผัสคล้องจอง ตัวอย่าง พระโอรสธิดาในพระองค์เจ้ารังสิตประยูรศักดิ์ ได้แก่ หม่อมเจ้าปิยะรังสิต, หม่อมเจ้าสนิทประยูรศักดิ์ และหม่อมเจ้าจารุลักษณ์กัลยาณี

5) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่/ตา-หลาน แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม
 - พระเจ้าอัยกาเธอ, สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ แสดงความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับพระอัยกา ตัวอย่าง พระเจ้าอัยกาเธอ กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตชิโนรส สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์
 - พระเจ้าหลานเธอ แสดงความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับพระราชนัดดา ตัวอย่าง พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

- พระนาม ตัวอย่าง
 - เจ้าฟ้ามหาวชิรณทิต อ้างอิงพระสมณฉายานามของพระอัยกา (ปู่) คือ วชิรญาณ
 - กรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม อ้างอิงราชทินนามของพระอัยกา (ตา) คือ เจ้าพระยา มหินทรศักดิ์ธำรง

6) ความสัมพันธ์ระหว่างย่า-หลาน แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม ได้แก่ พระเจ้าอัยยิกาเธอ ตัวอย่าง พระเจ้าอัยยิกาเธอ กรมหลวงวรเสฐรสดา
- พระนาม ตัวอย่าง หม่อมเจ้าวงศ์แฉะ อ้างอิงนามพระอัยยิกา (ย่า) คือ เจ้าจอมมารดาจันทร์

7) ความสัมพันธ์ระหว่างทวด-เหลน แสดงผ่านพระนาม ตัวอย่าง พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ อ้างอิงนามตราประจำตำแหน่งของพระปัยกา (ทวด) คือ ตราสุริยมณฑล ของสมเด็จพระยามหาประยูรวงศ์

8) ความสัมพันธ์ระหว่างลุง/ป้า/น้า/อา-หลาน แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม เช่น
 - พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ใช้สำหรับเรียกพระปิตุลา/พระปิตุจฉาของพระมหากษัตริย์ที่เป็นพระโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ที่ล่วงรัชกาลแล้ว ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมสมเด็จพระบวรราชปรีดิพงษ์
 - พระสัมพันธ์วงศ์เธอ และพระประพันธวงศ์ ใช้สำหรับเรียกพระมาตุลา/พระมาตุจฉาของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่าง สมเด็จพระสัมพันธ์วงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี พระประพันธวงศ์เธอ กรมหมื่นนฤบาลมุนษมาตย์
 - พระเจ้าวรวงศ์เธอ/พระวรวงศ์เธอ ใช้สำหรับเรียกพระราชนัดดาของพระมหากษัตริย์ที่เป็นพระโอรสธิดาของพระภราดา ตัวอย่าง พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุมภฏพงศ์บริพัตร พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเปรมบุรฉัตร
- พระนาม ตัวอย่าง
 - หม่อมเจ้านันทนโรไชย อ้างอิงพระนามของพระปิตุลา (ลุง) คือ พระองค์เจ้าอุณากรรณอนันตนรไชย
 - หม่อมเจ้าภคธรมณี อ้างอิงพระนามของพระปิตุจฉา (อา) คือ พระองค์เจ้ามณเฑียร

9) ความสัมพันธ์ระหว่างสามเฒ่า-ภรรยา แสดงผ่าน

- คำนำพระนาม ได้แก่ คำนำพระนามสำหรับพระภรรยาเจ้า เช่น พระนางเจ้าพระนางเธอ ตัวอย่าง พระนางเจ้าสุวัทนา พระนางเธอลักษมีลาวัณ

- คำบอกตำแหน่ง
 - คำบอกตำแหน่งพระภรรยาเจ้า เช่น พระบรมราชเทวี พระราชเทวี ตัวอย่าง สมเด็จพระนางเจ้าสุภัทรมหาราชเทวี พระบรมราชเทวี พระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี พระราชเทวี
 - คำบอกตำแหน่งพระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร
 - พระนาม ตัวอย่าง กรมหลวงนรินทรเทวี อ้างอิงพระนามของพระภักดา คือ กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์

คำศัพท์เครือญาติมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง (ego) แสดงความสัมพันธ์ระดับเดียวกัน และต่างระดับ ระดับเดียวกันได้แก่ พี่น้อง/สามีภรรยา ต่างระดับได้แก่ ญาติในรุ่นต่างๆ ทั้งที่อาวุโสมากกว่าและอาวุโสน้อยกว่า รวมไปถึงการนับความสัมพันธ์แตกต่างกันระหว่างสายบิดาและสายมารดา

ระบบเครือญาติเป็นสิ่งสะท้อนกฎเกณฑ์พื้นฐานของการแต่งงาน แสดงการจัดกลุ่มทางสังคมว่าใครที่จะสามารถแต่งงานด้วยได้ นอกจากนี้เครือญาติยังมีผลต่อการกำหนดความสัมพันธ์ทางเพศ (ปราณี วงษ์เทศ 2549, 63 และ 65) ระบบเครือญาติที่ปรากฏในพระนามเป็นระบบการสืบสายสกุลทั้งสองฝ่าย (Bilateral system) ระบบเครือญาติลักษณะนี้เป็นลักษณะที่ฝังลึกและเป็นลักษณะเด่นในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ปราณี วงษ์เทศ 2549, 62, 68 และ 70) ทั้งยังแสดงระบบพหุภริยา (polygyny) ด้วย ระบบการสืบสายสกุลทั้งสองฝ่ายและระบบพหุภริยาเป็นลักษณะเครือญาติที่ชนชั้นนำในอาณาจักรก่อนสมัยใหม่ เช่น สุโขทัย อยุธยา ใช้สร้างความสัมพันธ์ทางการเมือง (Chutintaranond 1982, 10), 1982: 10) เพราะเครือญาติเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์กับกลุ่มผู้สนับสนุนพระราชอำนาจ และการควบคุมกำลังคน (Chutintaranond 1982, 128)

การสร้างเสริมความเป็นปึกแผ่นของชนชั้นนำด้วยความสัมพันธ์ทางเครือญาติปรากฏอยู่เสมอ ในสมัยรัตนโกสินทร์ จากข้อมูลพระนามเจ้านายได้แสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับชนชั้นนำ 3 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ เจ้านาย ขุนนาง และเจ้าประเทศราช ตัวอย่างพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติได้นำมาใช้ในการสร้างเสริมความเป็นปึกแผ่นของชนชั้นนำ พระนามเจ้านายแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับชนชั้นนำ 3 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ เจ้านาย ขุนนาง และเจ้าประเทศราช ตัวอย่างพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามพระราชโอรสธิดาที่อ้างอิงความสัมพันธ์กับเจ้านายด้วยกัน มีดังนี้

- พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้า *เยาวภา พงศ์สนิท* และ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้า *รังสิต ประยูรศักดิ์* คำ *พงศ์สนิท* และ *ประยูรศักดิ์* อ้างอิงมาจากพระนามพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า *สายสนิทวงศ์* ซึ่งเป็นพระอัยกา (ตา)

พระนามพระราชโอรสธิดาที่อ้างอิงความสัมพันธ์กับขุนนาง มีดังนี้

- พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศศิพงศประไพ คำ ศศิ อ้างอิงมาจากนามเดิมของเจ้าจอมมารดา คือ จันทร์ ธิดาพระยาราชสัมภารากร
- พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอัปษัตริษา คำ อัปษัตริ อ้างอิงมาจากราชทินนามพระยาอัปษัตริกามาตย์ ซึ่งเป็นพระอัยกา
- พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าพิณพัฒนพงศ์ คำ พิณ อ้างอิงมาจากนามเดิม เพ็ง ของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง ซึ่งเป็นพระอัยกา
- พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวาปีบุษบา คำ วาปีบุษบา ‘บัว’ อ้างอิงมาจากนามเดิม บัว ของเจ้าพระยาพิศณุโลกาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพระอัยกา
- พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าอรประพันธ์ราไพ และ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าดิศัยสุรียาภา คำ ราไพ และ สุรียาภา อ้างอิงมาจากนามตราประจำตำแหน่ง สุริยมณฑล ของพระปัยกา (ทวด) คือ สมเด็จเจ้าพระยามหาประยูรวงศ์
- พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ และ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยประยุรพันธ์ คำ อาภากร และ สุริย อ้างอิงมาจากราชทินนามของพระปัยกา คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

พระนามพระราชโอรสธิดาที่อ้างอิงความสัมพันธ์เจ้าประเทศราช มีดังนี้

- พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าดิลกนพรัฐ
 - พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าวิมลนาคนพีสี
- คำ นพ อ้างอิงมาจากนามเมือง นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองของพระญาติวงศ์ข้างพระมารดาของเจ้านาย

จะเห็นว่า พระนามพระราชโอรสธิดาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แสดงเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งระหว่างเจ้านายด้วย ระหว่างเจ้านายกับขุนนาง และระหว่างเจ้านายกับเจ้าประเทศราช การอ้างอิงพระนามและนามเมืองในพระนามพระราชโอรสธิดาเป็นเสมือนการยกย่องและให้ความสำคัญกับพระญาติวงศ์ที่มีเชื้อพระมหากษัตริย์ นับวิธีในการ “ผูกใจ” กับบรรดาชนชั้นนำได้อย่างชาญฉลาด ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินความสัมพันธ์ทางเครือญาติควบคู่ไปกับการใช้กลวิธีทางภาษาที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ความเป็นพวกพ้อง และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นำไปสู่ความปึกแผ่นมั่นคงของชนชั้นนำด้วยกัน และนำไปสู่ความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์

6.1.4 สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศภาวะ

พระนามเจ้านายสะท้อนให้เห็นถึงสถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศภาวะ สถานะและบทบาทของผู้ชายเน้นความเป็นผู้สืบเชื้อสายและผู้ปกครองบ้านเมือง ส่วนสถานะและบทบาทของผู้หญิงเน้นความเป็นลูก ภรรยา แม่ และความงาม

6.1.4.1 สถานะและบทบาทของผู้ชาย

ธรรมเนียมการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามและกลวิธีทางภาษาแสดงให้เห็นว่า เจ้านายฝ่ายหน้ามีความสัมพันธ์กับการสืบทอดเชื้อสายและการปกครอง

ธรรมเนียมการสืบราชสันตติวงศ์ให้เจ้านายฝ่ายหน้าเท่านั้นที่ทรงมีสิทธิสืบทอดและเป็นพระมหากษัตริย์ พระนามเจ้านายฝ่ายหน้าโดยเฉพาะเจ้าฟ้าจะมีการใช้คำศัพท์แสดงการสืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์เพื่อเน้นสิทธิในการสืบราชสันตติวงศ์ นอกจากนี้ เจ้านายฝ่ายหน้าจะทรงได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์สืบตระกูลเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้เหมือนกันกับการสืบเชื้อสายของสามัญชน วัฏปฏิบัติที่ชัดเจนที่สุด ได้แก่ การใช้นามสกุล จะสืบทอดผ่านฝ่ายชายเท่านั้น

กลวิธีการใช้คำศัพท์ที่ปรากฏอย่างโดดเด่น ได้แก่ แสดงความเป็นผู้ปกครอง คำศัพท์แสดงความเป็นผู้มีอำนาจ คำศัพท์แสดงความเป็นข้าราชการ และคำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ คำศัพท์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเจ้านายฝ่ายหน้ามีบทบาทในการปกครองและมีหน้าที่ทางราชการมากกว่าฝ่ายใน แม้เจ้านายฝ่ายในจะทรงได้รับสถาปนาให้มีพระยศสูงขึ้นด้วยพระเกียรติคุณก็ตาม พระนามก็ไม่แสดงการคำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถ ลักษณะเช่นนี้เหมือนกันกับสามัญชนที่เข้ารับราชการแล้วแต่เป็นผู้ชายทั้งสิ้น และมีราชทินนามสัมพันธ์กับตำแหน่งหน้าที่ทางการปกครองหรือความสามารถ

6.1.4.2 สถานะและบทบาทของผู้หญิง

ธรรมเนียมการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามและกลวิธีทางภาษาแสดงให้เห็นว่า เจ้านายฝ่ายในเน้นการความสัมพันธ์ภายในราชสกุล และคุณลักษณะความงาม

พระนามเจ้านายฝ่ายในแสดงความสัมพันธ์ภายในราชสกุลที่เน้นความเป็นลูกสาว ภรรยา และแม่ แสดงให้เห็นว่า สถานะและบทบาทของเจ้านายฝ่ายในจำกัดอยู่เพียงแต่ในพื้นที่ของครอบครัว พิจารณาตำแหน่งหน้าที่ที่เจ้านายฝ่ายในมีโอกาสรับราชการจะพบว่า เป็นราชการภายในพระราชวังทั้งสิ้น ไม่ได้มีบทบาทหน้าที่ในตำแหน่งการปกครองอย่างเจ้านายฝ่ายหน้า ลักษณะเช่นนี้เหมือนกันกับสามัญชนที่ผู้หญิงไม่สามารถรับราชการได้

พระนามเจ้านายฝ่ายในส่วนมากเน้นการใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดี ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับการตั้งชื่อของสามัญชนที่ชื่อผู้หญิงมักใช้คำศัพท์ที่สัมพันธ์กับความงามมากกว่าชื่อผู้ชาย การตั้งชื่อด้วยคำศัพท์กลุ่มนี้สะท้อนค่านิยมของสังคมไทยที่เห็นผู้หญิงมีคุณลักษณะเด่นในด้านความงาม

6.1.5 ความคิดความเชื่อทางศาสนา

พระนามเจ้านายสะท้อนความคิดความเชื่อทางศาสนาที่มีที่มาสำคัญ 3 แห่ง ได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู และความเชื่อดั้งเดิม

6.1.5.1 คติทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาส่งอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดต่างๆ ในสังคมไทย พระนามเจ้านายสะท้อนคติทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ คติที่สัมพันธ์กับสถานะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ความเชื่อบุญและกรรม ความคิดเรื่องวุฒิ และความคิดเรื่องพร

ก. คติที่สัมพันธ์กับสถานะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์

คัมภีร์ทางศาสนาของพระพุทธศาสนาแสดงคติที่รองรับสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ คติเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายและพระชาติกำเนิด และบทบาทของเจ้านายที่สัมพันธ์กับรัตนของพระเจ้าจักรพรรดิราช

1) **คติสำคัญที่รองรับสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์** ได้แก่ คติพระเจ้าจักรพรรดิราช คติสมมติเทพ และคติพระอินทร์ คติเหล่านี้ล้วนเป็นคติที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ที่แสดงคติพระเจ้าจักรพรรดิราช เช่น อัญฐานปาลีเอกนิบาต อังคุตตรนิกาย อัคคัญสูตรและจักรวัตติสูตร ปาฎิกวรรคที่ฆนิกาย (เอนก มากอนันต์ 2550, 34) ไตรภูมิโลกวินิจฉัย เป็นต้น คัมภีร์ที่แสดงคติสมมติเทพที่สำคัญ ได้แก่ อัคคัญสูตร และคัมภีร์ที่แสดงคติพระอินทร์ที่สำคัญ ได้แก่ ไตรภูมิโลกวินิจฉัย

2) **คติเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายและพระชาติกำเนิด** ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับพระชาติกำเนิดที่บริสุทธิ์ของเจ้านายเป็นความคิดที่ได้มาจากคัมภีร์ที่สำคัญ ได้แก่ ปฐมสมโพธิกถา ในวิวาหมงคลปริวรรต ปริจเฉทที่ 1 ปรากฏการอธิบายถึงเชื้อสายของพระพุทธเจ้าที่เกิดจากสมรสภายในศากยวงศ์ เพื่อคงความบริสุทธิ์เชื้อสายเอาไว้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2551, 4) นอกจากนี้ การอ้างการสืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงการสืบสายมาจากพระเจ้าจักรพรรดิราช ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงสืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์เช่นกันที่เรียกว่า อาทิตย์โคตรหรือโคตมโคตร (พระพรหมคุณาภรณ์ 2556, 541)

3) **คติที่แสดงบทบาทของเจ้านายสัมพันธ์กับรัตนะของพระจักรพรรดิราช** คติพระจักรพรรดิราชที่สัมพันธ์กับบทบาทเจ้านาย ได้แก่ ความเป็นปรีณายกแก้ว อธิบัติแก้ว ขุนคลังแก้ว และนางแก้ว คตินี้ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เช่น ไตรโลกภูมิโลกวินิจฉัย มหาสุทสสนสูตรวรรณนา รัตนสูตรวรรณนาในคัมภีร์ปรมัตถโชติกา (ทัศนีย์ สีนสกุล 2519, 115 และ 122)

ข. ความเชื่อเรื่องบุญและกรรม

ความเชื่อเรื่องบุญและกรรมมีส่งทางตรงต่อการยอมรับสถานะของบุคคลในลำดับชั้นต่างๆ ตัวอย่างความคิดเรื่องนี้ ได้แก่ อรรถกถาวิภังคปกรณ์ อัมมทวิภังค์ได้แสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบุญผลบุญที่บำเพ็ญมาต่างๆ กันเป็นปัจจัยให้บังเกิดเป็นบุคคลกลุ่มต่างๆ

“ในวาระที่ ๖ ชื่อว่า เทพ (เทวดา) เพราะย่อมบังเกิดด้วยบุญจากคุณมีประการต่างๆ อันวิเศษด้วยฤทธิ์.

คำว่า สมมติเทวา ได้แก่ เทพโดยสมมติของชาวโลกอย่างนี้ คือพระราชา พระเทวี.

คำว่า อุปุตติเทวา ได้แก่ เป็นเทพโดยอุปบัติ เพราะความบังเกิดขึ้นในเทวโลก.

คำว่า วิสุทธิเทวา ได้แก่ เป็นเทพโดยความหมดจดจากกิเลสทั้งปวง ควรแก่การบูชาของเทพทั้งหมด.

...

คำว่า อุโปสถกมมัม กริตวา ได้แก่ เข้าจำอุโปสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ในวัน ๑๔ คำ เป็นต้น.

บัดนี้ เพราะบุญกรรมมีการให้ทานเล็กๆ น้อยๆ เป็นต้น ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความเป็นมนุษย์มีรูปงาม. คือว่า บุญกรรมอันตนกระทำแล้วน้อย ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความเป็นมนุษย์มีรูปงาม. ฉะนั้นบุญกรรมอันตนกระทำมากยิ่งขึ้น ก็ย่อมเป็นปัจจัยแก่ความเป็นกษัตริย์มหาศาล เป็นต้น มีประการต่างๆ อันเป็นส่วนน่านับการในเพราะบุญกรรมอันยิ่ง เหตุใด เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงแสดงความต่างกันแห่งความบังเกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งบุญกรรมนั้น จึงตรัสคำว่า อปเปกัจเจ คหบดีมหาศาลานัม (แปลว่า บางคนเข้าถึงความเป็นคหบดีมหาศาล) เป็นต้น. (อรรถกถาวิภังคปกรณ์ (สัมโมหวิโนทนี): ออนไลน์)

ความคิดเรื่องบุญและกรรมยังสะท้อนให้เห็นจากการใช้คำศัพท์แสดงลักษณะทางกายภาพที่ดีด้วย ตัวอย่างในลักขณสูตร ปาติกวัคค์ และมหาปทานสูตร มหาวัคค์ แสดงมหาปุริสสลักษณะซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้า โดยอธิบายว่าเหตุของคุณลักษณะพิเศษต่างๆ มาจากบุญกรรมที่ทรงทำไว้ เช่น พระฉวีวรรณสีทอง เปล่งปลั่งดุจดวงคำ เหตุมาจากบุญกรรมที่ทรงเป็นผู้ไม่ทรง และทรงเป็นผู้ให้ทานพวกเครื่องลาดและผ้านุ่มหอม (แม่ชีวิมุตติยา 2550, 76-80) จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะพิเศษนั้นๆ มาจากบุญและกรรมที่ทำไว้ก่อน

ค. ความคิดเรื่องวุฒิ

พระพรหมคุณาภรณ์ (2556, 384) อธิบายเรื่องวุฒิไว้ว่า “วุฒิ คือ ความเป็นผู้ใหญ่ 3 อย่างที่นิยมพูดกันในภาษาไทยนั้นมาใช้คัมภีร์ชั้นนอร์รตถาและฎีกา ได้แก่ 1. ชชาติวุฒิ ความเป็นผู้ใหญ่โดยชาติ คือเกิดมาในชาติกำเนิดฐานะอันสูง 2. วัยวุฒิ ความเป็นผู้ใหญ่โดยวัย คือเกิดก่อน 3. คุณวุฒิ ความเป็นผู้ใหญ่โดยคุณความดีหรือโดยคุณพิเศษที่ได้บรรลุ (ผลสำเร็จที่ดั่งงาม)” จะเห็นได้ว่า พระนามเจ้านายให้ความสำคัญแก่ชชาติวุฒิหรือพระชาติกำเนิดของเจ้านายเป็นสำคัญ ความสำคัญของคุณวุฒิถือเป็นเรื่องที่ทำให้ความสำคัญในลำดับถัดมา ซึ่งจะเห็นได้ว่า เจ้านายสามารถเลื่อนฐานันดรศักดิ์ได้หากทรงประกอบคุณความดีเป็นที่ประจักษ์ ส่วนความสำคัญของวัยวุฒิหรืออาวุโสถือเป็นเรื่องรองหรือนำมาพิจารณาประกอบ ความคิดเรื่องวุฒินี้ น่าจะสะท้อนลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของไทยเป็นอย่างดีเพราะสังคมไทยยังคงให้ความสำคัญกับการเป็นผู้น้อย-ผู้ใหญ่ โดยนับถือกันตามชชาติวุฒิ วัยวุฒิ และคุณวุฒิ การนับถือกันตามชชาติวุฒิเห็นได้ชัดเจนจากการเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ การนับถือกันตามวัยวุฒิเห็นได้จากการเคารพผู้ใหญ่ที่มีอายุแก่กว่า หรือในธรรมเนียมของพระสงฆ์ที่ผู้มีพรรษามากถือว่าเป็นผู้มีอาวุโสกว่าผู้มีพรรษาน้อย ส่วนการนับถือกันตามคุณวุฒิก็จะเห็นได้จากการให้ความนับถือผู้มีการศึกษาสูง

ง. ความคิดเรื่องพร

การเลือกใช้คำศัพท์ในพระนามแสดงการอำนวยการแก่เจ้านายด้วยสัมพันธ์กับความคิดเรื่องพรนี้มาจากคติทางพระพุทธศาสนา พระพรหมคุณาภรณ์ (2556, 255) อธิบายความหมายของ พร ดังนี้ “สิ่งที่อนุญาตหรือให้ตามที่ขอ, สิ่งประสงค์ ที่ขอให้ผู้อื่นอนุญาตหรืออำนวยการให้, สิ่งที่ปรารถนา ซึ่งเมื่อได้รับโอกาสแล้ว จะขอจากผู้มีศักดิ์หรือมีฐานะที่จะยอมให้ หรือเอื้ออำนวยการให้เป็นข้ออนุญาตพิเศษ เป็นรางวัล หรือเป็นผลแห่งความโปรดปรานหรือเมตตาการุณย์” พระพรหมคุณาภรณ์ยังได้อธิบายอีกว่า พร ในภาษาไทยมีความหมายเพี้ยนไปเป็นคำที่ใช้แสดงความปรารถนาดีโดยไม่ต้องขอลักษณะเช่นนี้เหมือนกับการอำนวยการผ่านการใช้คำศัพท์ในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย ในภาษาไทยนิยมให้พร 4 ประการ เรียกว่า “จตุรพิธพร” หรือพร 5 ประการ เรียกว่า “เบญจพิธพร” ซึ่งพรที่ให้ในภาษาไทยนั้น ในภาษาบาลีเดิมเรียกว่า “ธรรม” หรือ “ฐานะ” (พระพรหมคุณาภรณ์ 2556, 257) พร 4 ประการที่นิยมในภาษาไทย ได้แก่ อายุ วรรณะ สุขะ และพละ ส่วนพร 5 ประการ เพิ่ม ปฏิภาณ ขึ้นมาอีกข้อหนึ่ง พระนามเจ้านายก็ได้มีการอำนวยการไปตามพร 5 ประการ เช่น พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ, หม่อมเจ้าวรรณวิไลย์, พระองค์เจ้าศุขสวัสดิ์, หม่อมเจ้าบวรเดช, หม่อมเจ้าคุณวุฒิปรีชา พระนามเหล่านี้แสดงพรในด้านอายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณตามลำดับ ความคิดเรื่องพรยังแสดงให้เห็นในพระสุพรรณบัฏด้วย ตัวอย่างพระสุพรรณบัฏพระวงศ์

เธอ กรมหมื่นมณฑลรักษาความว่า “พระวงศ์เธอ กรมหมื่นมณฑลรักษา มุสิกนาม จงเจริญพระชนมายุ
วรรณ สุข พละ ปฏิภาณ สิริสวัสดิ์ ทุกประการ เทอญ (จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์
กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1 2545, 121)

6.1.5.2 คติทางศาสนาฮินดู

คติทางศาสนาฮินดูที่ปรากฏในพระนามอย่างมาก ได้แก่ คติเกี่ยวแก่มหาเทพและ
เทพในศาสนาฮินดูมีพระวิษณุ พระอิศวร และพระพรหมเป็นหลัก ยังมีเทพอื่นๆ เช่น พระสรวิศวัต
พระพิฆเนศวร์ งานวิจัยนี้เห็นว่า คติเหล่านี้ไม่ค่อยปรากฏมากเท่าใดนักเมื่อเทียบกับคติทาง
พระพุทธศาสนา แต่คติเหล่านี้ยังคงมีผลในการเสริมสร้างความมั่นคงและความศักดิ์สิทธิ์แก่สถาบัน
พระมหากษัตริย์

คติเกี่ยวแก่พระนารายณ์น่าจะเป็นคติที่มีอิทธิพลที่สุดในบรรดาคติต่างๆ จะพบว่า พระนาม
เจ้านายแสดงคติพระนารายณ์อยู่บ้าง ตัวอย่าง กรมหมื่นนรจักรธรรณภาพ ‘ผู้เป็นส่วนอำนาจของ
พระผู้ถือจักรคือพระนารายณ์’ กรมหลวงเทพทริภักซ์ ‘ผู้พิทักษ์ดูแลพระนารายณ์’ เมื่อพิจารณา
หลักฐานอื่นๆ ก็พบว่า คติพระนารายณ์ยังคงปรากฏเป็นตราพระครุฑพ่าห์ในประกาศสำคัญของ
พระมหากษัตริย์และธงพระครุฑพ่าห์ซึ่งถือว่าครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์ นอกจากนี้ คติ
นารายณ์ที่ยังคงปรากฏอยู่เป็นเพราะมีความสัมพันธ์กับเรื่องรามเกียรติ์ซึ่งว่าด้วยเรื่องอวตารของ
พระนารายณ์เป็นพระรามผู้ปราบทศกัณฐ์ จะเห็นว่ารามเกียรติ์เป็นวรรณคดีสำคัญที่รวบรวมขึ้นในช่วง
การฟื้นฟูวรรณคดีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 1 และเรื่องราวของรามเกียรติ์ก็นำไปใช้ในงานจิตรกรรมรอบ
ระเบียงพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย พระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์เองก็นิยมเฉลิม
พระปรมาภิไธยให้มีความหมายถึงพระราม เช่น พระรามาริบัติ

เมื่อพิจารณาคติความเชื่อทางศาสนาฮินดูที่ปรากฏในหลักฐานอื่นๆ พบว่า รูปดวงตราประจำ
ตำแหน่งขุนนางมักใช้รูปเทพหรือสัตว์ตามปรัมปราคติในศาสนาฮินดู เช่น ตราราชสีห์สำหรับอัครมหา
เสนาบดีฝ่ายมหาดไทย ตรารายมซึ่งสิงห์ของพระยายมราชเจ้ากรมพระนครบาล (ศรีศักร วัลลิโภดม
2545, 58)

6.1.5.3 คติความเชื่อดั้งเดิม

คติความเชื่อดั้งเดิมของไทย ได้แก่ ความเชื่อในอำนาจเร้นลับ คนไทยเชื่อว่าหาก
ปฏิบัติตามสิ่งที่เชื่อว่าถูกต้องแล้ว ชีวิตย่อมประสบผลที่ดี ความคิดเรื่องสิริมงคลจึงมีความสำคัญ
ปรากฏอยู่อย่างชัดเจนในวัฒนธรรมไทย จะพบว่าวิถีปฏิบัติหลายอย่างที่เชื่อว่าหากดำเนินวิถีปฏิบัติ
นั้นๆ จะทำให้ประสบความสำเร็จหรือหลีกเลี่ยงอุปสรรคอันตรายได้ เช่น พระนามเจ้านายสะท้อน

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ที่สำคัญ ได้แก่ ตำราทักษา ซึ่งเป็นตำราสำคัญในการคิดชานพระนามและเฉลิมพระนามเจ้านาย ตำราดังกล่าวให้ความสำคัญกับวันและเวลาเกิดของเจ้าของชื่อเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ความสำคัญของวันและเวลายังปรากฏในเรื่องของดวงชะตา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2540, 109) ทรงอธิบายไว้ในพระราชหัตถเลขาถึงพระเจ้าอนงยาเธอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสความว่า

“ด้วยการจดหมายวันคืนแต่ก่อนมีผู้รู้่น้อย ผู้ที่ต้องการจดวันคืนเป็นเครื่องจำให้มัน จึงไปขอให้พระแลโหรที่เป็นผู้รู้จด ผู้รู้เช่นนั้นย่อมจดวันคืนเดือนปี แลอาทิตยจันทร์กับทั้งพระเคราะห์อื่นๆ ที่กำหนดทางดำเนินได้แนลงไว้ในตาราง 12 ช่อง ซึ่งเป็นการย่อให้เขียนหนังสือสั้น เพราะเปนวงกลมเช่นนั้นจึงเรียกว่าดวง เพราะความสังเกตว่าพระเคราะห์นั้นอยู่ที่นั้น มักเปนเช่นนั้นของผู้ที่ได้สังเกต ๆ มาพอเินโดนกันหลายรายจึงได้กลายเป็นตำราทักษาหายไป ดวงนั้นก็เปนชะตา ถึงว่าบิตามารดาฤผู้ใดๆ จะจดวันคืนให้ถูกถ้วนได้แล้ว ก็ยังต้องไปขอให้พระให้โหรจดมาให้ โดยความนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์หรือเปนมงคล เบนธรรมนิยมถือกันมากๆ คนมาดังนี้”

จะเห็นว่า การขอดวงชะตาเป็นไปเพื่อความเป็นสิริมงคลเท่านั้น พระราชหัตถเลขาฉบับเดียวกันนี้ยังย้ำว่าการขอดวงชะตา “มิใช่ทูลขอให้ทายทักตามวิชาที่ไม่ได้ทรงสังเกตเองและไม่เชื่อถือนั้นเลย” (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส 2540, 109)

6.1.6 ลักษณะสำคัญของอาณาจักร

ลักษณะสำคัญของอาณาจักรที่ปรากฏในพระนามเจ้านายมี 4 ประการ ได้แก่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักร พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของรัฐ สยามเป็นอาณาจักรเก่าแก่ และสยามมีอาณาเขตที่ชัดเจน

1) **พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักร** ปรากฏการยกย่องพระพุทธศาสนาให้เป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักรอย่างเด่นชัดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิกในพระนามเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระฝ่ายหน้าทุกพระองค์ ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ... *พุทธาภิไธยรัตนสรณานูวัตร* ... ‘ปฏิบัติตามพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งมีพระพุทธเป็นต้น’ การใช้คำศัพท์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงหน้าที่ที่พระราชวงศ์จะต้องมีส่วนช่วยธำรงพระพุทธศาสนาไว้ให้เป็นหลักของอาณาจักรต่อไป

2) **พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของรัฐ** พระนามเจ้านายปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์แสดงความเป็นผู้ปกครองอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์

ทรงเป็นผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและเป็นผู้ปกครองหมู่คน ตัวอย่าง คำ ฎบดี ‘ผู้ครองแผ่นดิน’, นรินทร ‘ผู้ครองหมู่คน’ ในพระนาม กรมหมื่นภูบติราชหฤทัย, กรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ตามลำดับ

สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา คำศัพท์แสดงความเป็นผู้ปกครองมีการใช้คำ สยาม ร่วมด้วย ตัวอย่าง เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก สยามาธิปกปรมินทร ยิ่งทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เป็นใหญ่ของสยาม นอกจากนี้ จะเห็นจากประกาศต่างๆ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 มักจะออกพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์รวมทั้งคำแสดงความเป็นผู้ปกครองสยามด้วย ได้แก่ คำ พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงออกพระปรมาภิไธยของพระองค์ในเอกสารหลายแห่งว่า สยามินทร์

3) สยามเป็นอาณาจักรเก่าแก่ การอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรมเจ้านายพบว่า นามเมืองต่างๆ ล้วนแต่เป็นเมืองเก่าแก่ที่มีความเป็นอยู่อย่างยาวนาน ตัวอย่าง เมืองในกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดี เช่น ราชบุรี นครไชยศรี ปราณบุรี ในพระนามกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช กรมหมื่นปราจิณกิติบดี เมืองในกลุ่มวัฒนธรรมสุโขทัย เช่น สุโขทัย พิษณุโลก สวรรคโลก ศรีสัชชาลัย ในพระนามกรมขุนสุโขทัยธรรมราชา กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ กรมขุนสวรรคโลกวรลักษณาวดี กรมขุนศรีสัชชาลัยสุภักัญญา การแสดงความเก่าแก่ของอาณาจักรเป็นการทำให้เห็นถึงรากทางวัฒนธรรมและความเป็นชาติของสยามที่มีมาอย่างยาวนานและมั่นคง

4) สยามมีอาณาเขตที่ชัดเจน การอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรมยังสะท้อนให้เห็นว่าสยามมีพื้นที่ทางการปกครองในพระราชอาณาเขตที่ชัดเจน พิจารณาพระนามพระองค์เจ้าต่างกรมรวมทั้งราชทินนามของเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุห่บาญชีจะพบเมืองต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณการปกครองของสยามเพิ่มเติมขึ้นอีก ตัวอย่าง กรมขุนสุพรรณภาควดีมีเจ้ากรม คือ ขุนสุพรรณภาควดี ปลัดกรม คือ หมื่นกาญจนบุรีภักดิ์ และสมุห่บาญชี คือ หมื่นศรีสวัสดิ์ศกรักษ์ จะพบนามเมืองสุพรรณบุรี เมืองกาญจนบุรี และเมืองศรีสวัสดิ์ เมืองเหล่านี้อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและได้ในนามมาใช้อ้างอิงเพื่อแสดงว่าเป็นเมืองในพระราชอาณาเขต นอกจากนี้ พระนามเจ้าฟ้าต่างกรมรวมทั้งราชทินนามของเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุห่บาญชี ยังพบว่ามีความพยายามในการแสดงอำนาจในพื้นที่เมืองประเทศราชต่างๆ ด้วย ตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตมีเจ้ากรม คือ ขุนนครสวรรค์วรพินิต ปลัดกรม คือ หมื่นจำปาศักดิ์สิทธิเกษตร และสมุห่บาญชี คือ หมื่นปลิดเทศพลาณูรักษ์ จะพบนามเมืองนครสวรรค์ เมืองจำปาศักดิ์ และเมืองปะลิส

6.2 วิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ส่วนวิวัฒนาการของพระนามเจ้านายนี้ จะได้แสดงผลการศึกษาลักษณะความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านาย และความสัมพันธ์ระหว่างพระนามกับปริบทสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญ

6.2.1 ความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านาย

การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีลักษณะทั้งที่มีความสืบเนื่องและมีความเปลี่ยนแปลงตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะที่สืบเนื่องได้สะท้อนให้ถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ อาจมีลักษณะบางประการที่เป็นลักษณะเฉพาะสมัย แต่ก็มิได้มีผลกระทบต่อความคิดหลัก ส่วนลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้แสดงให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปตามปริบทสังคมวัฒนธรรมซึ่งวิเคราะห์ต่อไปในหัวข้อความสัมพันธ์ระหว่างพระนามกับปริบทสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญ

6.2.1.1 ลักษณะความสืบเนื่องของพระนามเจ้านาย

ความสืบเนื่องของพระนามเจ้านายสังเกตได้จากกลวิธีทางภาษาและวัตถุประสงค์การสื่อสารที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์มี 5 ลักษณะ ได้แก่ การแสดงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์และราชสกุล การแสดงเพศสภาพที่แตกต่างกัน และการให้ความสำคัญแก่สิริมงคล

1) การแสดงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ปรากฏกลวิธีการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์มาอย่างต่อเนื่อง รายละเอียดกลุ่มคำศัพท์ย่อยอาจมีทั้งที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอและที่ปรากฏในบางสมัย คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระนามเจ้านายตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอินทร์’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้เป็นใหญ่’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ครองหมู่คน’ และคำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ครองแผ่นดิน’ คำศัพท์ที่เริ่มปรากฏใช้ในพระนามเจ้านายสมัยรัชกาลที่ 4 ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระจักรพรรดิราชา’ และคำศัพท์ที่หมายถึง ‘ผู้ปกครองสยาม’ คำศัพท์ที่ปรากฏใช้ในพระนามเจ้านายเฉพาะสมัย ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอิศวร’ ปรากฏเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 4 และคำศัพท์ที่หมายถึง ‘เทพ’ ปรากฏเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 5 คำศัพท์ไม่ปรากฏใช้ในพระนามเจ้านายสมัยรัชกาลปัจจุบัน ได้แก่ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระนารายณ์’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘สมมติเทพ’ คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอาทิตย์’ และคำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระจักรพรรดิราชา’ คำศัพท์ที่ปรากฏอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ในฐานะสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ในฐานะเทพ และพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครอง

คำศัพท์ที่ไม่ปรากฏใช้ในพระนามเจ้านายแต่ละสมัยไม่ได้หมายความว่า ความคิดเกี่ยวกับสถานะของพระมหากษัตริย์จะหายไป ยังคงมีข้อมูลอื่นๆ ที่แสดงให้เห็นว่า ความคิดนั้นๆ ยังคงปรากฏอยู่ เช่น ความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ในฐานะพระนารายณ์ ในพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปรากฏคำ *รามาวชิบดี* แสดงว่า ความคิดดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สาเหตุที่อาจทำให้การใช้คำศัพท์มีน้อยลงอาจเป็นเพราะไม่มีการสถาปนาเจ้านายให้ดำรงพระเกียรติสูงและได้รับเฉลิมพระนามตามธรรมเนียมเท่าใดนัก สำหรับความคิดที่น่าจะไม่นิยมแล้ว ได้แก่ ความคิดเรื่องพระมหากษัตริย์ในฐานะพระอิศวร

2) การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย ปรากฏกลวิธีการใช้คำศัพท์แสดงสถานะของเจ้านาย และคำศัพท์แสดงคุณลักษณะของเจ้านายอย่างต่อเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ เป็นเพราะพระนามเจ้านายย่อมต้องแสดงลักษณะของความเป็นเจ้านาย การใช้คำศัพท์ในกลุ่มนี้จึงปรากฏอยู่ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์

3) การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์และราชสกุล ปรากฏกลวิธีการอ้างอิงพระปรมาภิไธยและพระนามเจ้านายอย่างต่อเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์ และนิยมใช้กลวิธีดังกล่าวอย่างมากตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา โดยเฉพาะพระนามเจ้านายชั้นหม่อมเจ้าปรากฏกลวิธีทางอ้างอิงพระนามการแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระบิดาเป็นหลัก และยังคงนิยมใช้กลวิธีนี้มาจนปัจจุบัน

4) การแสดงเพศภาวะที่แตกต่างกัน ปรากฏกลวิธีการใช้คำศัพท์ที่โดดเด่นแตกต่างกันระหว่างพระนามเจ้านายฝ่ายหน้าและพระนามเจ้านายฝ่ายในอยู่ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์

5) การให้ความสำคัญแก่สิริมงคล ปรากฏการใช้รูปอักษรแสดงสิริมงคลตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ และมีความนิยมในการใช้คำศัพท์แสดงสิริมงคลมากขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ความสืบเนื่องเหล่านี้ทำให้เห็นว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ เพศภาวะ และความเชื่อเรื่องสิริมงคลมาตลอดทุกช่วงสมัย

6.2.1.2 ลักษณะความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านาย

ความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านายสังเกตได้จากธรรมเนียมการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามและกลวิธีทางภาษา พบว่ามีลักษณะความเปลี่ยนแปลง 9 ลักษณะ เรียงตามลำดับการปรากฏ ดังนี้ การอ้างอิงนามบุคคลชาวต่างชาติ การเปลี่ยนแปลงของธรรมเนียมการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาในพระนามเดิม การเปลี่ยนแปลงทางองค์ประกอบและการใช้คำศัพท์ในพระนามเจ้าฟ้า การเปลี่ยนแปลงทางองค์ประกอบ

และการใช้คำศัพท์ในพระนามกรม การอ้างอิงนามประเทศสยาม การอ้างอิงนามบุคคล การแสดงความเป็นพระพุทธรูปศาสนิกชน และการอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม

1) **การอ้างอิงนามบุคคลชาวต่างชาติ** ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ขานพระนามพระโอรสว่า ยอช วอชิงตัน ตามนามประธานาธิบดีคนแรกของสหรัฐอเมริกา ต่อมามีการขานพระนามเจ้านายด้วยการอ้างอิงนามบุคคลชาวต่างชาติอีกไม่มาก

2) **การเปลี่ยนแปลงของธรรมเนียมเกี่ยวกับพระอิสริยยศและพระนาม** ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับอิสริยยศและพระนามที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้พระราชทานพระนามเจ้านาย ซึ่งแต่เดิมเจ้าจอมมารดาเป็นผู้ขานพระนามให้เจ้านาย ในสมัยต่อมาจึงเกิดธรรมเนียมการขอพระราชทานพระนามเจ้านายและนามบุคคลจากพระมหากษัตริย์

ประการที่สอง ทรงเปลี่ยนหลักเกณฑ์ในการสถาปนาเจ้าต่างกรมใหม่ตั้งแต่ชั้นกรมหลวงขึ้นไป กล่าวคือ (1) ทรงสถาปนาพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ขึ้นเป็นเจ้าต่างกรมชั้นกรมหลวงขึ้นไป ซึ่งแต่เดิมเป็นพระยศสำหรับเจ้าฟ้าและพระมเหสี และ (2) ทรงสถาปนาอิสริยยศเจ้าต่างกรมขึ้นใหม่ได้แก่กรมสมเด็จพระ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 มีความเปลี่ยนแปลงให้การสถาปนาอิสริยยศเจ้านายอีกครั้งหนึ่ง โดยทรงยกเลิกอิสริยยศเจ้าต่างกรมชั้นกรมสมเด็จพระ แล้วสถาปนาอิสริยยศเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระยา และสถาปนาอิสริยยศสมเด็จพระ

ประการที่สาม ทรงคิดค่านำพระนามเจ้านายให้เหมาะสมกับลำดับยศศักดิ์ ตัวอย่าง คำนำพระนาม “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ” ใช้สำหรับพระปิตุลาและพระปิตุจฉาซึ่งเป็นพระราชโอรสธิดาของพระมหากษัตริย์ ซึ่งสมัยรัชกาลที่ 3 ใช้ค่านำพระนามว่า พระเจ้าพี่เธอ ซึ่งผิดลำดับยศศักดิ์และปนกับพระภราดาของรัชกาลที่ 4 คำนำพระนาม “พระเจ้าวรวงศ์เธอ” ใช้สำหรับพระเจ้าหลานเธอซึ่งเป็นพระราชโอรสธิดาในรัชกาลที่ 3 อันเป็นพระเจ้าหลานเธอชั้นพิเศษซึ่งมีพระสถานะเป็นทั้งพระราชโอรสธิดาของรัชกาลก่อนและพระราชนัดดาของรัชกาลปัจจุบัน ในรัชกาลต่อๆ มาสืบทอดธรรมเนียมนี้ไว้ เมื่อมีเจ้านายที่ทรงศักดิ์สัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์แล้วไม่เข้าที่ตั้งไว้ ก็จะมีการคิดค่านำพระนามใหม่เพื่อให้เหมาะสมแก่พระสถานะของเจ้านาย

3) **การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาในพระนามเดิม** ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีลักษณะการใช้ภาษาที่มีจำนวนพยางค์มากขึ้นและใช้คำที่มีมาจากภาษาบาลีสันสกฤตมากขึ้น (สุภาพรณ ฦ บางช้าง 2527, 125)

4) **การเปลี่ยนแปลงทางองค์ประกอบและการใช้คำศัพท์ในพระนามเดิมเจ้าฟ้า** ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ ประการแรก พระนามเจ้าฟ้าทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน

มีองค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม ประการที่สอง พระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่าย และการใช้คำศัพท์แสดงการสืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์

5) **การเปลี่ยนแปลงทางองค์ประกอบและการใช้คำศัพท์ในพระนามกรม** ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 มีลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ ประการ พระนามกรมเจ้านายตั้งแต่ชั้นกรมหลวงขึ้นไปมีองค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม ประการที่สอง พระนามกรมปรากฏการใช้คำศัพท์แสดงการสืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์ คำศัพท์พระเกียรติคุณและความสามารถ คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิก คำศัพท์แสดงคุณธรรมและอภัยาศัย และคำศัพท์ “*บพิตร*” พระนามกรมเจ้านายที่เป็นต้นแบบในการเฉลิมพระนามเจ้าต่างกรมในสมัยต่อมา คือ พระนามกรมของกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส

6) **การอ้างอิงนามประเทศสยาม** ปรากฏขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ความเปลี่ยนแปลงนี้สอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวแก่นามประเทศ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2469, 1-5) มีพระอธิบายเรื่องการใช้นามประเทศสยามว่า “เมืองไทย” และ “เมืองสยาม” มีความหมายแตกต่างกัน “เมืองไทย” เป็นคำที่คนไทยเองใช้หมายถึงเมืองที่ชนชาติไทยใช้เป็นถิ่นฐาน ปรากฏหลักฐานว่าเมื่อจะเรียกเมืองของตนเองมักใช้นามราชธานี เช่น กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา แม้ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ใช้นามกรุงศรีอยุธยา ส่วน “เมืองสยาม” เป็นคำที่ชาวต่างประเทศใช้หมายถึงดินแดนที่เป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ในทางราชการเพิ่งมาใช้ นามสยามแทนนามราชธานีในสมัยรัชกาลที่ 4 ปรากฏหลักฐานเป็นหนังสือสัญญาพระราชไมตรีกับอังกฤษ พ.ศ. 2398 ด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาเป็นนามราชธานีเก่า ไม่ตรงกับนามประเทศ ควรให้นามประเทศสยามที่นานาประเทศเรียกกันอยู่แล้ว

7) **การอ้างอิงนามบุคคล** ปรากฏขึ้นในรัชกาลที่ 4 มีน่านามบุคคลซึ่งเป็นขุนนางมาใช้ชานามพระนามพระราชโอรสธิดาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาการอ้างอิงนามบุคคลเป็นที่นิยมจนปัจจุบัน

8) **การแสดงความเป็นพระพุทธรูป** ปรากฏขึ้นในรัชกาลที่ 5 มีการเฉลิมพระนามกรมเจ้านายฝ่ายหน้าชั้นกรมพระขึ้นไปทั้งที่เป็นฆราวาสและบรรพชิต แสดงความเป็นพระพุทธรูปชนด้วยการใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพระพุทธรูปทุกพระนาม

9) **การอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม** ปรากฏขึ้นในรัชกาลที่ 5 มีการเฉลิมพระนามกรมพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยนามเมืองที่อยู่ในพระราชอาณาเขต

จะเห็นได้ว่า ลักษณะความเปลี่ยนแปลงของพระนามปรากฏขึ้นในรัชกาลที่ 4 มากที่สุด ลักษณะความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้สัมพันธ์กับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญ ได้แก่ การสืบ

ราชสันตติวงศ์ การดำเนินความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำ และอิทธิพลและการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตก

จากที่ได้ทราบลักษณะความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพระนามไปแล้วจะพบว่า ปริบทสังคมวัฒนธรรมมีผลต่อความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลง ดังจะได้แสดงให้เห็นในหัวข้อต่อไป

6.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างพระนามเจ้านายกับปริบทสังคมวัฒนธรรม

จากการศึกษาพบว่า วิวัฒนาการของพระนามเจ้านายมีความสัมพันธ์กับปริบทสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญทั้งสิ้น 5 ประการ ได้แก่ การฟื้นฟูบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 1 การแสดงสิทธิธรรมทางการเมืองการปกครองของพระมหากษัตริย์และการสืบราชสันตติวงศ์ การเข้ามาและอิทธิพลของชาติตะวันตก การสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำ และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

6.2.2.1 การฟื้นฟูบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 1

สมัยต้นรัตนโกสินทร์ถือเป็นสมัยของการฟื้นฟูบ้านเมืองให้กลับมาไปเหมือนเมื่อครั้ง “บ้านเมืองยังดี” แสดงพระราชกรณียกิจสำคัญในรัชกาลที่ 1 ที่แสดงการฟื้นฟูบ้านเมือง ได้แก่ การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาทั้งการสังคายนาพระไตรปิฎกและการปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ การฟื้นฟูแบบแผนพระราชพิธี การปรับปรุงแก้ไขตัวบทกฎหมาย และการชำระและรวบรวมวรรณคดีราชสำนัก เหล่านี้มีอยู่อย่างเป็นแม่แบบในการฟื้นฟู (Wenk (1968) และ วย้อจ (2556: 232-236)) ธรรมเนียมและพระราชพิธีถือเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่จะทำให้เห็นว่า บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองพ้นจากวิกฤตปัญหาได้แล้ว การฟื้นฟูบ้านเมืองในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จึงเป็นปริบทสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการสืบทอดธรรมเนียมเกี่ยวแก่พระนามเจ้านายจากสมัยอยุธยาให้ยังคงปรากฏต่อไปในสมัยรัตนโกสินทร์ ธรรมเนียมเกี่ยวแก่พระนามเจ้านายที่สังเกตได้ว่ามีความสืบเนื่องจากสมัยอยุธยามี 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก การสืบทอดธรรมเนียมการเฉลิมพระนามเจ้านาย พบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าพระองค์เล็กใหม่ จากพระนามเดิม เจ้าฟ้าเอื้อง เป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าประไพวดี ต่อมาในปีพ.ศ. 2347 ได้เฉลิมพระยศพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าจันทบุรี ขึ้นเป็นเจ้าฟ้า และเฉลิมพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุนทลทิพยวดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะพระนามเจ้าฟ้าที่เฉลิมพระนามขึ้นใหม่นั้นมีความคล้ายคลึงกับพระนามเจ้าฟ้าในสมัยอยุธยา คือพระนามลงท้ายด้วยคำ

“วดี” ตัวอย่างพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายในในสมัยอยุธยา เช่น เจ้าฟ้าอินทสุดาวดี เจ้าฟ้าประชาวดี เจ้าฟ้าประภาวดี เจ้าฟ้าพิณฑวดี เจ้าฟ้าจันทรวดี นอกจากนี้ ยังพบว่า พระนามกรมก็มีลักษณะที่ถ่ายทอดแบบมาจากสมัยอยุธยา เช่น กรมหมื่นเทพพิพิธ ถ่ายมาเป็นกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ กรมหมื่นจิตรสุนทร ถ่ายมาเป็นกรมหมื่นจิตรภักดี เป็นต้น (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ 2505a, 107)

ประการที่สอง การฟื้นฟูพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเฉลิมพระนาม พบว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฟื้นฟูพระราชพิธีลงทรงเฉลิมพระนามขึ้นในการพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ด้วยเห็นว่า “การพระราชพิธีลงทรงตั้งพระนามเจ้าฟ้า, โดยอย่างเต็มตำราครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า, ยังหาได้ทำไม่. ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคยเห็นแก่ชราเกือบจะหมดไปแล้วจะสาบสูญเสีย.” (ราชสกุลวงศ์, 2554: 191 – สะกดตามต้นฉบับ)

การฟื้นฟูธรรมเนียมต่างๆ ที่เกี่ยวแก่พระนามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูบ้านเมืองที่พระมหากษัตริย์ทรงพยายามแสดงให้เห็นที่ประจักษ์ ความสำคัญของการฟื้นฟูบ้านเมือง คือ การเรียกขวัญกำลังใจของราษฎร และสร้างความเชื่อมั่นในผู้นำอันได้แก่ พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรี

6.2.2.2 การแสดงสิทธิธรรมทางการปกครองของพระมหากษัตริย์และการสืบราชสันตติวงศ์

สิทธิธรรมทางการปกครองเป็นปริบทที่สำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 4 สิทธิทางการปกครองมีความสำคัญอย่างมากต่อการยอมรับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ รายละเอียดแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ได้แก่ สมัยรัตนโกสินทร์ และสมัยรัชกาลที่ 4

1) การแสดงสิทธิธรรมทางการปกครองของพระมหากษัตริย์ในสมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระชาติกำเนิดเป็นสามัญชนมาก่อน การแสดงสิทธิธรรมการปกครองจึงไม่เน้นการสืบเชื้อสายจากพระมหากษัตริย์ แต่กลับแสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้ปกครองในฐานะของมนุษย์ผู้มีความสามารถ มีคุณธรรม และมีบุญญาธิการ คติทางพระพุทธศาสนาได้นำมาใช้รองรับสิทธิธรรมของพระองค์ ได้แก่ คติพระจักรพรรดิราชา คติสมมติเทพ และคติพระอินทร์ ทั้งคตินี้ล้วนเน้นความมีบุญญาธิการและความเป็นที่ยอมรับของมหาชน จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นคติที่สำคัญในการแสดงสิทธิธรรมทางการปกครองของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สอดคล้องกับการศึกษาของสายชล สัตยานุรักษ์ (2546: 146) ที่พบว่า การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นการสถาปนาศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นจักรวรรดิที่

นับถือศาสนาของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเลือกสรรเอามาตรฐานทางศีลธรรมและราชธรรมของพระพุทธศาสนามาสร้างขอบเขตธรรม ทรงแสดงให้เห็นทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีตามคติพุทธศาสนา

คติพระอินทร์เป็นคติที่นิยมที่สุดสมัยต้นรัตนโกสินทร์ หลักฐานข้อมูลพระนามกรมเจ้านายได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การใช้คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระอินทร์’ ปรากฏมากที่สุดโดยสมัยดังกล่าว เมื่อพิจารณาข้อมูลอื่นๆ ประกอบพบว่า คติพระอินทร์น่าจะเป็นคติสำคัญของสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่การขนานนามราชธานีว่า

เมื่อพิจารณาข้อมูลอื่นๆ ประกอบพบว่า คติพระอินทร์น่าจะเป็นคติสำคัญของสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่การขนานนามราชธานีว่า

“กรุงเทพมหานคร บวรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุทธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิต สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์” (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ 2545, 31)

นามราชธานีข้างต้นเน้นความเป็นเมืองของพระอินทร์ สืบเนื่องมาจากคำ *บวรรัตนโกสินทร์* ‘แก้วของพระอินทร์อันประเสริฐ’ และคำ *สักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์* ‘(เมืองอัน)พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมเป็นผู้สร้าง’ นอกจากนี้ นามพระที่นั่งสำคัญในรัชกาลที่ 1 ยังแสดงคติพระอินทร์อย่างเด่นชัด ได้แก่ พระที่นั่งอินทราภิเษก ซึ่งเป็นพระที่นั่งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเลือกใช้ประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก รวมไปถึงนามพระที่นั่งของหม่อมหม่อมแก้ว ได้แก่ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย *มโหฬารสุบรรณ* นอกจากนี้ การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 ของชาติปริทัศน์นันทการ (2558) ได้ย้ำให้เห็นว่า คติพระอินทร์เป็นอุดมการณ์ของรัฐสมัยรัชกาลที่ 1 ชาติปริทัศน์นันทการ และสถาปัตยกรรมที่ชาติปริทัศน์นันทการชี้ให้เห็นถึงคติพระอินทร์ ได้แก่ ภาพจิตรกรรมในพระที่นั่งไพศาลทักษิณซึ่งมีความสำคัญในฐานะพระที่นั่งที่ใช้ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา ภาพได้เล่าเรื่องขมขามพซึ่งเป็นประวัติของพระอินทร์ การให้ความสำคัญกับพระแก้วมรกตซึ่งมีประวัติสัมพันธ์กับพระอินทร์ รวมไปถึงการออกแบบลวดลายหน้าบันที่เป็นศิลปกรรมในรัชกาลที่ 1 จะแสดงภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ

ตัวอย่างพระนามและข้อมูลอื่นๆ เหล่านี้ น่าจะทำให้เห็นได้ว่า คติพระอินทร์เป็นคติสำคัญที่โดดเด่นมากในสมัยรัชกาลที่ 1 คติพระอินทร์ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ปกครองที่ภูมิหลังเป็นมนุษย์ มีความเพียรพยายามบำเพ็ญบุญและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สิทธิธรรมทางการเมืองที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเลือกนำเสนอสอดคล้องกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระองค์ได้เป็นอย่างดี

2) การแสดงสิทธิธรรมทางการปกครองของพระมหากษัตริย์ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นพระชาติกำเนิดและการยอมรับของมหาชนเป็นเรื่องสำคัญในการแสดงสิทธิธรรมทางการปกครอง งานวิจัยของนฤมล ธีรวัฒน์ (2525, 337) แสดงให้เห็นว่า ปัญหาการสืบราชสมบัติมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วยอาจ (2556, 277) ได้กล่าวถึงเรื่องการสืบราชสมบัติในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ไว้ว่า ในทางกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติ บรรดาพระราชโอรสทุกพระองค์มีสิทธิในราชบัลลังก์เท่าเทียมกัน ขึ้นอยู่กับความเห็นพ้องต้องกันของเหล่าพระราชวงศ์ชั้นสูงและเสนาบดี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงวางแนวทางในการสืบราชสมบัติโดยใช้พระชาติกำเนิดเป็นเกณฑ์สำคัญในขณะเดียวกัน การสร้างความยอมรับจากมหาชนก็เป็นเรื่องที่ทรงให้ความสำคัญ จากข้อมูลพระนามพบว่า คำศัพท์ที่หมายถึง ‘พระจักรพรรดิราช’ ปรากฏใช้มากในพระนามเจ้านายสมัยรัชกาลที่ 4 สะท้อนให้เห็นว่า ทรงนำคติพระจักรพรรดิราชซึ่งแสดงคุณสมบัติของผู้มีบุญญาบารมีและผู้เป็นที่ยอมรับจากมหาชนมาให้แสดงลักษณะของความเป็นพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เพราะความคิดเรื่องบุญญาบารมีเป็นความคิดฝังแน่นอยู่ในสังคมไทย (นฤมล ธีรวัฒน์ 2525, 199)

การสืบราชสันตติวงศ์ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์มิได้มีแบบแผนที่ชัดเจนนัก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีแนวพระราชดำริที่สำคัญเกี่ยวกับผู้มีสิทธิสืบราชสันตติวงศ์ ได้แก่ พระชาติกำเนิด พระปรมาภิไธยของพระองค์เองได้อย่างน้อยขั้นนี้ไว้เป็นแห่งแรกด้วยการใช้คำศัพท์แสดงพระชาติกำเนิดที่ประเสริฐทั้งสองฝ่ายว่า “อุภโตสุชาติสังสุทธเคราะห์ณี” นอกจากนี้ เมื่อเฉลิมพระนามเจ้าฟ้าก็ทรงใช้คำศัพท์นี้ในพระนามเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าทุกพระองค์ ทำให้เห็นว่า แนวทางการสืบราชสันตติวงศ์ผ่านการเฉลิมพระนามว่าจะต้องมาจากเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าซึ่งเป็นฐานันดรศักดิ์ที่มีพระชาติกำเนิดสูงสุด จากการอธิบายเรื่องฐานันดรศักดิ์ในบทที่ 3 มานี้จะเห็นได้ว่า เจ้าฟ้าเป็นฐานันดรศักดิ์ที่มีพระชาติกำเนิดสูงทั้งฝ่ายพระชนกและพระชนนี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับแนวทางดังกล่าวมาใช้แก่พระนามพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้า นอกจากนี้ ยังทรงกำหนดตำแหน่งรัชทายาทว่าต้องเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร การสืบราชสันตติวงศ์ก็เริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ต่อมาในรัชกาลที่ 6 มีการตรากฎหมายระเบียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. 2467 การสืบราชสันตติวงศ์จึงมีแนวทางที่น่าแน่นอนมาจนปัจจุบัน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาพระเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าพบว่า ยังคงมีการใช้คำศัพท์ที่แสดงความเป็นผู้สืบสายราชสันตติวงศ์ แม้จะมีกฎหมายแสดงกฎเกณฑ์การสืบราชสันตติวงศ์แล้วก็ตาม

จากการสังเกตความแตกต่างของการดำรงสถานะพระมหากษัตริย์ผ่านพระนามเจ้านายสมัยต้นรัตนโกสินทร์กับสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 นั้น อาจสอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องการสถาปนารัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ดังที่อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (2555, 89-154) ได้ศึกษาไว้ เช่น การ

เน้นการสืบเชื้อสายจากต้นราชวงศ์และสำนึกความเป็นพระราชวงศ์ การแสดงความเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม เป็นต้น

6.2.2.3 การเข้ามาและอิทธิพลของชาติตะวันตก

ชาติตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวแก่อิทธิพลและการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมีทั้งสิ้น 4 ประการ ดังนี้

1) **วิทยาการทางการพิมพ์** เกิดการออกหนังสือพิมพ์และหนังสือต่างๆ เป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผู้หนึ่งที่สนใจการพิมพ์หนังสือ มีพระราชนิพนธ์ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ Bangkok Calendar ที่น่าสนใจชุด ได้แก่²⁸ The Kings of siam from the time the old city Ayuthia was built พิมพ์ในปี 1863 (พ.ศ. 2406) The Kings of siam from the time the old city Ayuthia was built พิมพ์ในปี 1865 (พ.ศ. 2408) The Kings of siam from the time the old city Ayuthia was built พิมพ์ในปี 1866 (พ.ศ. 2409) และ From the Kings of siam (ไม่ทราบปีพิมพ์) (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2554) พระราชนิพนธ์ชุดนี้ได้มีการแสดงรายพระนามเจ้านายในพระราชวงศ์ด้วย นอกจากนี้ ประกาศในรัชกาลที่ 4 ยังสะท้อนให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงสถานะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ รวมไปถึงลำดับศักดิ์ชั้นต่างๆ ประกาศที่แสดงนัยยะนี้ ได้แก่ ประกาศให้ใช้คำว่า สมเด็จพระนามพระบรมวงศานุวงศ์ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2548, 16-17, 382-383 และ 499-501)

การรับรู้ตัวตนของเจ้านายมิได้จำกัดอยู่ในแต่รั้ววัง บรรดาผู้ที่ได้รับหนังสือพิมพ์และได้อ่านหรือส่งผลกระทบต่อความรู้จากพระราชนิพนธ์ชุดนี้ก็ย่อมจะรับรู้ถึงตัวตนของเจ้านาย เมื่อการรับรู้ขยายวงกว้างขึ้น เกิดการเปรียบเทียบตัวตนระหว่างเจ้านายกับชนชั้นอื่นในสังคม ทำให้การแสดงตัวตนของเจ้านายจะต้องมีความพิเศษแตกต่างไปจากชนชั้นอื่น จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า วิทยาการทางการพิมพ์มีต่อผลการสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของเจ้านายให้มีลักษณะพิเศษไปจากชนชั้นอื่นโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือแสดงความแตกต่างเป็นสำคัญ

2) **การเผยแผ่คริสต์ศาสนา** ถือเป็นภารกิจหนึ่งที่ชาวตะวันตกเดินทางมาสู่ดินแดนต่างๆ ก่อให้เกิดปฏิกริยาในหมู่ชนชั้นนำสยาม (ปิยนาล บุนนาค 2550, 1) สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พยายามแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะของศาสนาสำคัญของอาณาจักร

²⁸ จากส่วนนำของเอกสารที่ (1) (2) และ (3) พบว่าน่าจะมีเอกสารลักษณะเดียวกันที่ตีพิมพ์ปี 1860 เพราะปรากฏข้อความว่า "... the list of the kings published in the calendar for 1860..."

การใช้คำศัพท์แสดงความเป็นพุทธศาสนิกในพระนามกรมเจ้านายชั้นสูง เป็นเครื่องแสดงหน้าที่ของเจ้านายในการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา

3) ความรู้ทางภูมิศาสตร์สมัยใหม่ ทำให้ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวแกดินแดนเปลี่ยนแปลงไป เกิดความรู้สึกถึงการมีตัวตนของสยามบนแผนที่สมัยใหม่ที่มีอำนาจอธิปไตยและเส้นเขตแดนที่ชัดเจน (Thongchai Winichakul 2004) การตระหนักนี้ส่งผลให้เกิดการเรียกนามเมืองของตนเองว่า “สยาม” ในสมัยรัชกาลที่ 4 (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ 2469, 1-5) เพื่อแสดงให้เห็นถึงดินแดนที่ทรงครอบครอง ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการทำแผนที่ฉบับแรกขึ้นเพื่อระบุขอบเขตที่แน่นอนของประเทศ (ปิยนาด บุนนาค 2550, 89) เมื่อพิจารณาพระนามเจ้านายจะพบว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 ปรากฏธรรมเนียมอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรมซึ่งนามเมืองทั้งนั้นล้วนเมืองในพระราชอาณาเขต

4) การล่าอาณานิคม มีผลต่อความมั่นคงของประเทศทำให้ชนชั้นสยามตระหนักถึงความสำคัญของการกำหนดเขตแดนที่แน่นอนดังที่กล่าวไปแล้ว นอกจากนี้ การชนชั้นนำสยามยังต้องดำเนินความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างผู้นำชาติตะวันตกชาติต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างสมดุลทางอำนาจ และรักษาผลประโยชน์ของสยาม พระมหากษัตริย์ทรงใช้วิธีการทางวัฒนธรรมอย่างชาญฉลาด ในสร้างสัมพันธ์อันดีกับชาติตะวันตก ได้แก่ การอ้างอิงนามผู้นำชาวต่างชาติในพระนามเจ้านาย ในกรณีของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงขนานพระนามพระราชโอรสว่า ยอช วอชิงตัน ตามนามประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาคนแรก ได้แสดงถึงความสนพระราชหฤทัยในประเทศตะวันตก และการเกิดขึ้นของสหรัฐอเมริกาซึ่งประเทศที่เพิ่งเกิดได้ไม่นาน เมื่อผู้นำของสหรัฐอเมริกาทราบความสนพระราชหฤทัยของพระองค์ ประธานาธิบดีแฟรงกลิน เพียร์ซ (Franklin Pierce) ประธานาธิบดีคนที่ 14 ของสหรัฐอเมริกาได้ถวายของบรรณาการแด่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นภาพวาดของนายพลวอชิงตันขนาดเท่าตัวจริง 1 ภาพ (ทัศน์ ทองทราย 2551) นอกจากนี้ ยังปรากฏกรณีการขนานพระนามหม่อมเจ้าออสคาร์นุทิศ ซึ่งมาจากพระนาม Oscar มกุฎราชกุมารแห่งสวีเดน (พระองค์มีพระโอรสทรงพระนาม Gustave) การอ้างอิงพระนามปรากฏครั้งมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินสยาม ในเวลาที่พระชายาในสมเด็จพระน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์มีประสูติกาล สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ทรงกราบทูลว่า “หม่อมฉันเพิ่งได้ลูกชายคนใหม่ หม่อมฉันจะตั้งชื่อว่า ออสคาร์ แล้วเมื่อเขามีลูกชาย เด็กคนนั้นก็จะได้ชื่อว่า คัสตาวัส”²⁹ (150 ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมีฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์ 2549, 141) ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการ “ผูกใจ” กับชาติตะวันตกโดยวิธีทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจยิ่ง

²⁹ “I have just had a new son and I shall name him Oscar and should he have a son he shall be called Gustavus”

นอกจากนี้ น่าสังเกตว่าการอ้างอิงนามเมืองเริ่มขึ้นเมื่อพ.ศ. 2431 ก่อนการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาคของสยามเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลเพียง 4 ปี (เศษ บุนนาค 2548, 329-330) ความคิดเกี่ยวกับการอ้างอิงนามเมืองและการปกครองมณฑลเทศาภิบาลน่าจะมีความเกี่ยวข้องกัน ในแง่ของการจัดการพื้นที่ในปกครองของสยามและแสดงอาณาเขตที่ชัดเจนเพื่อป้องกันการล่าอาณานิคม

6.2.2.4 การสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำ

การดำเนินความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ถึงรัชกาลที่ 5 ปรากฏการดำเนินความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างเด่นชัด ในสมัยรัชกาลที่ 1 พบการอ้างอิงนามเมืองของพระญาติวงศ์ข้างพระมารดาของเจ้านายมาใช้ชื่อนานพระนาม ลักษณะความสัมพันธ์ที่ปรากฏผ่านพระนามเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐส่วนกลางกับประเทศราชเท่านั้น ต่อมาในรัชกาลที่ 4 จึงได้ปรากฏการอ้างอิงนามบุคคลซึ่งเป็นกลุ่มขุนนาง นอกจากนี้ ในรัชกาลที่ 4 ยังได้มีการเปลี่ยนแปลงอิสริยยศและสถาปนาเจ้านายให้มีศักดิ์สูงขึ้น การเฉลิมพระนามเจ้านายเหล่านั้นใช้วิธีการเดียวกันกับการเฉลิมพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ เพื่อพิจารณาช่วงต้นรัชกาลที่ 4 ก็พบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปูนบำเหน็จเจ้านายและขุนนางจำนวนมาก ซึ่งกลุ่มชนชั้นนำเหล่านั้นเป็นผู้สนับสนุนพระองค์ (วัยอาจ 2556, 310) การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับบรรดาชนชั้นนำพระองค์พยายามสร้างเครือข่ายให้กว้างขวางที่สุดเพื่อจะได้สร้างความมั่นคงแก่สถาบัน ในแง่หนึ่ง การสถาปนาเจ้านายและขุนนางถือเป็นการยกย่องคุณค่าของคนกลุ่มนั้น แต่ในอีกแง่ การที่เจ้านายและขุนนางยอมรับตำแหน่งและราชทินนามที่พระมหากษัตริย์พระราชทานลงมา เท่ากับคนเหล่านั้นออกมารับอำนาจของพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน

แนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำยังมีนัยที่น่าสนใจในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 5 อีกประการหนึ่ง คือ มีการใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถในพระนามกรมลักษณะเช่นนี้เป็นการสื่อแสดงให้เห็นว่าเจ้านายเป็นผู้มีศักยภาพที่จะช่วยให้งานของแผ่นดินสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี พระนามกรมเหล่านี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสำนึกของบุคคลให้ตระหนักถึงความสามารถของตัวเอง ความสามารถนั้นๆ จะเป็นส่วนช่วยในการพัฒนาบ้านเมือง

6.2.2.5 การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475

การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ส่งผลให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้น การแสดงตัวตนของประชาชนผ่านการตั้งชื่อจึงมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับพระนามเจ้านายมากขึ้น แนวโน้มลักษณะของชื่อประชาชนที่ใกล้เคียงกับพระนามเจ้านายทำให้เกิดการตราพระราชบัญญัติชื่อ

บุคคลขึ้นในปี พ.ศ.2484 มีบทบัญญัติไม่ให้ชื่อของสามัญชนพ้องหรือคล้ายคลึงกับพระนามเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และให้เขียนได้ไม่เกินกว่าสิบพยัญชนะ (ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 14 ตุลาคม 2484, 1385) ทำให้ลักษณะพระนามเจ้านายชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไปยังคงลักษณะเด่นอยู่ ในขณะที่พระนามหม่อมเจ้าซึ่งไม่ได้หมายรวมอยู่ในพระราชบัญญัติพบว่า มีการใช้กลวิธีอ้างอิงพระนามมากที่สุด ทั้งนี้ เป็นเพราะหม่อมเจ้าเป็นฐานันดรศักดิ์ชั้นสุดท้ายของพระราชวงศ์ เมื่อการแสดงตัวตนของหม่อมเจ้าผ่านการใช้ภาษาอื่นๆ มีลักษณะใกล้เคียงกับชื่อของประชาชน การขนานพระนามโดยอ้างอิงพระนามเจ้านายซึ่งเป็นพระบิดาหรือพระญาติวงศ์ จะยังคงทำให้พระนามหม่อมเจ้าแสดงลักษณะและสถานะของความเป็นเจ้านายได้มากที่สุด

บทที่ 7

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ในมุมมองของความสัมพันธระหว่างภาษากับวัฒนธรรม โดยเชื่อว่าการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายในการแสดงวัตถุประสงค์การสื่อสารต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมบางประการอันเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจของไทย นอกจากนี้ การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายยังมีลักษณะที่สืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทยด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัยครั้งนี้มี 2 ประการ ประการแรก เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ และประการที่สอง เพื่อศึกษาความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้ได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ 2 ข้อ ดังนี้ ข้อแรก กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามมีหลากหลายและใช้เป็นเครื่องบ่งชี้ 1) ความสำคัญของลำดับยศศักดิ์ของเจ้านายที่แตกต่างกันแสดงด้วยการเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้สร้อยพระนาม 2) ความสัมพันธระหว่างเจ้านายภายในราชสกุลแสดงด้วยการใช้คำในกลุ่มความหมายเดียวกัน การใช้คำคล้องจอง การใช้รูปคำเดียวกัน และการใช้สร้อยพระนาม และ 3) เพศสภาวะที่แตกต่างกันแสดงด้วยการเลือกใช้คำศัพท์ และการใช้สร้อยพระนาม ข้อที่สอง พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์สัมพันธกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ อีกทั้งมีวิวัฒนาการไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมไทย

งานวิจัยนี้มีเนื้อหาทั้งสิ้น 3 ส่วน ส่วนแรกเป็นบทนำและความรู้พื้นฐาน ประกอบด้วยเนื้อหา 3 บท ได้แก่ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมและความรู้เรื่องวิวัฒนาการการตั้งชื่อของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ และบทที่ 3 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย ส่วนที่สองเป็นการแสดงผลการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 3 บท ได้แก่ บทที่ 4 เป็นการแสดงความรู้เกี่ยวกับพระนามเจ้านายที่ได้จากการศึกษาเรื่องคำเรียก ประเภทและลักษณะ องค์ประกอบ องค์ประกอบร่วม ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับพระนาม และปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม ในบทนี้ช่วยทำให้เห็นภาพรวมของพระนามเจ้านายได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและช่วยต่อบัณฑิตผู้ประสงค์การวิจัยได้สมบูรณ์ขึ้น บทที่ 5 เป็นการแสดงผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเพื่อต่อบัณฑิตผู้ประสงค์ประการแรก และบทที่ 6 เป็นการแสดงผลการวิเคราะห์ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ประการที่สอง ส่วนสุดท้ายเป็นส่วนสรุป ได้แก่ บทที่ 7 เป็นการสรุปผล อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผล

เมื่อดำเนินการวิจัยมาจนบรรลุวัตถุประสงค์ทั้ง 2 ประการแล้ว พบว่าผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ข้อ และยังมีข้อค้นพบต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นไปจากสมมติฐานด้วย ดังจะแสดงรายละเอียดเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับพระนามเจ้านาย กลวิธีทางภาษา และความคิด ความเชื่อ และค่านิยม และวิวัฒนาการของพระนามเจ้านาย

7.1.1 ความรู้เกี่ยวกับพระนามเจ้านาย

การศึกษาส่วนนี้ประกอบด้วยคำเรียก ประเภทและลักษณะ องค์ประกอบ องค์ประกอบร่วม ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับพระนาม และปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม ช่วยทำให้เข้าใจพระนามเจ้านายได้อย่างละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น

- **คำเรียกของพระนามเจ้านาย** เรียกต่างกันตามลำดับยศศักดิ์ของเจ้านายมี 3 อย่าง ได้แก่

- (1) *พระปรมาภิไธยหรือพระบรมนามาภิไธย* ใช้สำหรับเรียกพระนามพระมหากษัตริย์เท่านั้น
- (2) *พระนามาภิไธยหรือพระอภิไธย* ใช้สำหรับเรียกพระนามเจ้านายชั้นพิเศษ และ
- (3) *พระนาม* ใช้สำหรับเรียกพระนามเจ้านายโดยทั่วไป

- **ประเภทและลักษณะของพระนามเจ้านาย** แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่

(1) *พระนามเดิม* เป็นพระนามที่เจ้านายทรงได้มาแต่ประสูติ มีความสัมพันธ์กับพระสกุลยศ เป็นสำคัญ ได้แก่พระยศเจ้าฟ้า พระองค์เจ้า และหม่อมเจ้า พระนามเดิมมีทั้งที่เป็นพระนามลำลอง และพระนามทางการ พระนามเจ้านายส่วนใหญ่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จะเป็นพระนามลำลองซึ่งใช้จนตลอดพระชนม์ของเจ้านาย ส่วนพระนามเจ้านายตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาจะเป็นพระนามทางการเกือบทั้งหมด ซึ่งพระมหากษัตริย์และพระญาติผู้ใหญ่จะเป็นผู้พระราชทานพระนามแก่เจ้านาย

(2) *พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น* เป็นพระนามที่เจ้านายทรงรับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์เมื่อทรงสถาปนาพระอิสริยยศอย่างใดอย่างหนึ่ง มี 2 ลักษณะ ลักษณะแรก คือพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศให้มีฐานันดรศักดิ์สูงขึ้น เช่น พระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศจากหม่อมเจ้าเป็นพระองค์เจ้า ลักษณะที่สอง คือ พระนามกรม เป็นพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเป็นเจ้าต่างกรม

- **องค์ประกอบของพระนามเจ้านาย** มี 2 ส่วน ได้แก่

(1) **องค์ประกอบส่วนพระนาม** เป็นส่วนหลักของพระนาม

(2) **องค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม** เป็นส่วนเสริมของพระนาม ไม่ได้ปรากฏในพระนามเจ้านายโดยทั่วไป หากปรากฏเฉพาะพระนามเดิมเจ้าฟ้า พระนามเดิมพระองค์เจ้าบางพระองค์ และพระราชทินนามที่ทรงเป็นเจ้าต่างกรมชั้นกรมพระขึ้นไปและสมเด็จพระ จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้พบว่า สร้อยพระนามถือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพระนาม ไม่ใช่กลวิธีทางภาษาตามที่ตั้งสมมติฐานไว้ ทั้งนี้ สร้อยพระนามก็ยังเป็นเครื่องบ่งชี้ลำดับยศศักดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล เพศสถานะ และพระสถานะทางศาสนาของเจ้านายโดยการสังเกตได้จากขนาดความยาวและคำศัพท์ที่ปรากฏ

- **องค์ประกอบร่วมของพระนาม** มี 4 อย่าง ได้แก่

(1) **คำบอกชั้นยศ** เป็นองค์ประกอบหลักที่ปรากฏร่วมกับพระนามเจ้านายทุกชั้นเสมอ คำบอกชั้นยศบ่งชี้พระชาติกำเนิดและลำดับยศศักดิ์ที่สำคัญ ในกรณีของคำบอกชั้นยศพระภรรยาเจ้าบ่งชี้ความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์ในฐานะพระภรรยาเจ้าด้วย

(2) **คำนำพระนาม** เป็นองค์ประกอบหลักที่ปรากฏร่วมกับพระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าเสมอ คำนำพระนามบ่งชี้พระชาติกำเนิด ลำดับยศศักดิ์ และความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ

(3) **คำบอกตำแหน่ง** เป็นองค์ประกอบเฉพาะเจ้านายที่ทรงพระสถานะพิเศษ ใช้บ่งชี้ลำดับยศศักดิ์เป็นสำคัญ

(4) **นามราชสกุล** เป็นองค์ประกอบเฉพาะเจ้านายชั้นหม่อมเจ้า ใช้บ่งชี้เชื้อสายของเจ้านายเป็นสำคัญ

- **ความสัมพันธ์ของลำดับยศศักดิ์กับพระนาม** องค์ประกอบและองค์ประกอบร่วมของพระนามเจ้านายมีแตกต่างกันไปตามลำดับยศศักดิ์

- **ปัจจัยที่มีผลต่อการขนานพระนามและการเฉลิมพระนาม** มีทั้งสิ้น 6 ข้อ แบ่งเป็นปัจจัยหลัก ได้แก่ สกุลยศ เพศ วันและเวลาประสูติ และอิสริยยศอิสริยยศศักดิ์ และปัจจัยร่วม ได้แก่ อาวุโส และสถานะทางศาสนา

7.1.2 กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย

จากการวิเคราะห์พระนามเจ้านายพบว่า กลวิธีทางภาษามีทั้งหมด 4 กลวิธีหลัก ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การส่งสัมผัสคล้องจอง และการใช้รูปอักษร กลวิธีเหล่านี้แสดงวัตถุประสงค์สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย

การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างของเจ้านายกับราชสกุล การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกัน และการอำนาจสิริมงคล แนวทางการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเน้นการแสดงวัตถุประสงค์สำคัญดังกล่าวเหล่านี้ หากมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามพระยศของเจ้านาย

ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาที่ใช้แสดงวัตถุประสงค์การสื่อสารมากที่สุด ได้แก่ การใช้คำศัพท์แสดงวัตถุประสงค์ทั้ง 4 ประการ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมืองและการส่งสัมผัสคล้องจองแสดงวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย และการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างของเจ้านายกับราชสกุล และการใช้รูปอักษรแสดงวัตถุประสงค์ 1 ประการ คือ การอำนาจสิริมงคล

วัตถุประสงค์การสื่อสารที่มีการใช้กลวิธีทางภาษาที่หลากหลายที่สุด ได้แก่ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านายใช้กลวิธีทางภาษา 3 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง และการส่งสัมผัสคล้องจอง การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับราชสกุลใช้กลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ และการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง การอำนาจสิริมงคลใช้กลวิธีทางภาษา 2 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ และการใช้รูปอักษร ส่วนการแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกันใช้กลวิธีทางภาษา 1 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์

ผลการศึกษาข้างต้นทำให้เห็นว่า กลวิธีทางภาษาในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มีหลากหลายสอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัยข้อแรก กลวิธีทางภาษาเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์การสื่อสารที่สอดคล้องและเพิ่มมากขึ้นไปจากสมมติฐานการวิจัยดังมีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์การสื่อสารที่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัย ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล และเพศสภาวะที่แตกต่างกัน ส่วนความสำคัญของลำดับยศศักดิ์พบว่าเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย ซึ่งวัตถุประสงค์ข้อนี้มีรายละเอียดหลายประการ รายละเอียดข้อหนึ่ง คือ การแสดงลำดับชั้นภายในพระราชวงศ์สอดคล้องกับลำดับยศศักดิ์ที่ตั้งสมมติฐานไว้ นอกจากนี้ ยังพบวัตถุประสงค์ที่เพิ่มเติมจากสมมติฐาน ได้แก่ การอำนาจสิริมงคล

ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายภายในราชสกุล ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีที่ใช้แสดงความสัมพันธ์มี 3 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง และการส่งสัมผัสคล้องจอง การใช้คำศัพท์มีทั้งที่เป็นคำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ในพระนาม ได้แก่ คำศัพท์บอกเชื้อสายและเครือญาติ คำศัพท์บอกตำแหน่งพระบรมวงศานุวงศ์ คำศัพท์บอกลำดับ และคำศัพท์ที่อ้างอิงถึงสิ่งซึ่งสัมพันธ์กับพระบุพการี และคำศัพท์ที่สังเกตได้จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพระนาม ได้แก่ คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกัน และคำศัพท์ในวงความหมายเดียวกัน การใช้คำศัพท์กลุ่มแรกเพิ่มเติมจากสมมติฐานการวิจัย ส่วนการใช้คำศัพท์กลุ่มหลังสอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัย ซึ่งผลการศึกษายังพบอีกว่า การใช้คำในวงความหมายเดียวกันตามที่ตั้งไว้เป็นสมมติฐานนั้น มี

ลักษณะแตกต่างกัน 2 อย่าง ได้แก่ การใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเดียวกันและการใช้คำศัพท์ที่อยู่ในวงความหมายเดียวกัน นอกจากนี้ การใช้รูปคำเดียวกันตามที่ตั้งไว้ในสมมติฐานการวิจัยนั้น ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีนี้เป็นวิธีการระดับคำในการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง ตัวอย่างพระองค์เจ้า*หมวดี* อ้างอิงนามพระมารดา คือ เจ้าจอมมารดา*หม*, พระองค์เจ้า*ดิถน* อ้างอิงนามเมืองของพระมารดา คือ เมือง*นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่* ผลการศึกษายังพบวิธีการอ้างอิงนามบุคคลและนามเมืองอีก 2 วิธี ได้แก่ วิธีระดับเสียงและวิธีระดับความหมาย

เพศสภาพที่แตกต่างกันแสดงด้วยการใช้คำศัพท์สอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัย และยังพบเพิ่มอีก 1 กลวิธี ได้แก่ การส่งสัมผัสคล้องจอง

สถานะและคุณลักษณะของเจ้านายแสดงด้วยการใช้คำศัพท์ การอ้างอิงนามบุคคลและนามเมือง และการส่งสัมผัสคล้องจอง

การอำนวยสิริมงคลแสดงด้วยการใช้คำศัพท์และการใช้รูปอักษร

แนวทางและลักษณะเด่นที่น่าสนใจขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์มี 3 ประการ ได้แก่ องค์ประกอบส่วนสร้อยพระนาม ลักษณะการใช้คำและจำนวนพยางค์ และวิธีการอ้างอิงนามบุคคล

7.1.3 ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการศึกษาความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่สะท้อนผ่านพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ มีทั้งสิ้น 6 ข้อ ได้แก่ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม สังคมแบบเครือญาติ สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศภาวะ ความคิดความเชื่อทางศาสนา และลักษณะสำคัญของอาณาจักร ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่สองที่ว่า พระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์สัมพันธ์กับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่างๆ

1) **ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์** พิจารณาเป็น 4 ประการ ประการแรก พระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของพระราชวงศ์ พบว่า องค์ประกอบร่วมของพระนามเน้นการแสดงความสัมพันธ์ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง ขณะที่พระนามเน้นการแสดงความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ทางเครือญาติและพระเกียรติคุณที่ของเจ้านายที่มีต่อพระมหากษัตริย์ ประการที่สอง สิทธิธรรมและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ พบว่า การใช้คำศัพท์แสดงสถานะของพระมหากษัตริย์แสดงให้เห็นให้คดีสำคัญที่รองรับสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ ได้แก่ คดีจักรพรรดิราช คดีสมมติเทพ และคดีพระอินทร์ คดีเหล่านี้สร้างความชอบธรรมในการแสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ประการที่สาม สถานะและบทบาทของเจ้านาย พบว่า องค์ประกอบต่างๆ และพระนามเจ้านายแสดงสถานะความเป็นชนชั้นสูงและชนชั้นนำของสังคม และแสดงสถานะความเป็นข้า

ราชบริพารของพระมหากษัตริย์ ประการสุดท้าย การสืบราชสันตติวงศ์ พบว่า การใช้คำศัพท์ในพระนามเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าฝ่ายหน้าเน้นสิทธิในการสืบราชสันตติวงศ์มากที่สุด

2) การจัดลำดับชั้นของบุคคลในสังคม พบว่า ลำดับชั้นของบุคคลในสังคมมีต่างกันไปตามชาติกำเนิดและตำแหน่งหน้าที่การงาน พระนามเจ้านายได้สะท้อนเกณฑ์สำคัญ 3 ประการในการกำหนดลำดับชั้นของบุคคล ได้แก่ ชาติกำเนิด อาวุโส และคุณความดี

3) สังคมแบบเครือญาติ พบว่า สังคมไทยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติอย่างมากสังเกตจากคำนำพระนามและพระนามเจ้านายที่แสดงความสัมพันธ์ภายในราชสกุล นอกจากนี้ สังคมแบบเครือญาติยังเป็นพื้นฐานความคิดของชนชั้นนำในการดำเนินความสัมพันธ์ทางเครือญาติเพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของชนชั้นนำ

4) สถานะและบทบาทของบุคคลต่างเพศสถานะ พบว่า พระนามเจ้านายแสดงความแตกต่างของความเป็นชายและความเป็นหญิง บทบาทและสถานะของผู้ชายที่พบ คือ การเป็นผู้สืบเชื้อสายและการเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ส่วนบทบาทและสถานะของผู้หญิงที่พบ คือ บทบาทและสถานะในครอบครัวและความสัมพันธ์กับความงาม

5) ความคิดความเชื่อทางศาสนา พบว่า คติความเชื่อมี 3 แหล่ง แหล่งแรก คือ คติทางพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งความคิดความเชื่อสำคัญหลายประการ ประการแรก คติที่สัมพันธ์กับสถานะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ประกอบด้วยคติที่นำมาใช้รองรับสิทธิธรรมของพระมหากษัตริย์ (คติจักรพรรดิราชา คติสมมติเทพ และคติพระอินทร์) คติเกี่ยวกับการสืบเชื้อสายและชาติกำเนิด และคติที่แสดงบทบาทของเจ้านายสัมพันธ์กับบริบทของพระจักรพรรดิราชา ประการที่สอง ความคิดเรื่องบุญและกรรม ประการที่สาม ความคิดเรื่องวุฒิ และประการสุดท้าย ความคิดเรื่องพร แหล่งที่สอง คือ คติทางศาสนาฮินดู เป็นแหล่งความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับมหาเทพและเทพมีบทบาทในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สถาบันพระมหากษัตริย์ แหล่งสุดท้าย คือ คติความเชื่อดั้งเดิม เป็นความเชื่อเรื่องสิริมงคล

6) ลักษณะสำคัญของอาณาจักร พบว่า กลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในพระนามเจ้านายแสดงลักษณะสำคัญของอาณาจักร 4 ประการ ได้แก่ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญของอาณาจักร ประการที่สอง พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร สยามเป็นอาณาจักรที่เก่าแก่ และสยามมีอาณาเขตที่ชัดเจน

7.1.4 วิวัฒนาการของพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์

ผลการศึกษาพบว่า การขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายมีทั้งลักษณะที่สืบเนื่องและเปลี่ยนแปลง มีวิวัฒนาการไปตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมไทย สอดคล้องตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่สอง

1) **ลักษณะความสืบเนื่องและความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านาย** ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะความสืบเนื่องของพระนามเจ้านายมี 5 ลักษณะ ได้แก่ การแสดงความสำคัญของพระมหากษัตริย์ การแสดงสถานะและคุณลักษณะของเจ้านาย การแสดงความสัมพันธ์ของเจ้านายกับพระมหากษัตริย์และราชสกุล การแสดงเพศสภาพที่แตกต่างกัน และการให้ความสำคัญแก่สิริมงคล ความสืบเนื่องเหล่านี้ทำให้เห็นว่า สังคมให้ความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เพศสภาพ และความเชื่อเรื่องสิริมงคลมาตลอดทุกช่วงสมัย

ลักษณะความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านายมี 9 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของธรรมเนียมการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านาย การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาในพระนามเดิม การเปลี่ยนแปลงทางองค์ประกอบและการใช้คำศัพท์ในพระนามเดิมเจ้าฟ้า การเปลี่ยนแปลงทางองค์ประกอบและการใช้คำศัพท์ในพระนามกรม การอ้างอิงนามประเทศสยาม การให้ความสำคัญแก่พระพุทธศาสนา การอ้างอิงนามบุคคลในพระนาม การอ้างอิงนามบุคคลชาวต่างชาติในพระนามเดิม และการอ้างอิงนามเมืองในพระนามกรม ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ปรากฏตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 6 โดยสมัยรัชกาลที่ 4 ถือเป็นช่วงที่มีความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวแก่พระนามเจ้านายมากที่สุด ซึ่งสัมพันธ์กับปริบททางสังคมวัฒนธรรมในขณะนั้น

2) **ความสัมพันธ์ระหว่างพระนามเจ้านายกับปริบทสังคมวัฒนธรรมไทย** ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะความเปลี่ยนแปลงของพระนามเจ้านายสัมพันธ์กับปริบทสังคมวัฒนธรรมไทย 6 ประการ ได้แก่ การฟื้นฟูบ้านเมืองสมัยรัชกาลที่ 1 การแสดงสิทธิธรรมทางการปกครองของพระมหากษัตริย์และการสืบราชสันตติวงศ์ การเข้ามาและอิทธิพลของชาติตะวันตก การสร้างความสัมพันธ์ทางการเมืองกับชนชั้นนำ และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

การศึกษาพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์ครั้งนี้ได้ทำให้เห็นถึงแนวทางและลักษณะเด่นที่น่าสนใจในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายในสมัยรัตนโกสินทร์ อีกทั้งยังทำให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และวิวัฒนาการในการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามเจ้านายในสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย งานวิจัยนี้ยังหวังว่า จะสามารถเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับราชสำนักไทย เอกลักษณะไทย ประวัติศาสตร์สังคมไทย รวมถึงช่วยอธิบายประวัติศาสตร์ความคิด ภูมิปัญญา สังคม และวัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ได้ด้วย

7.2 อภิปรายผล

เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาเรื่องชื่อบุคคลในประเทศไทยและการศึกษาเรื่องพระนามเจ้านายพบว่า ผลการศึกษาของงานวิจัยนี้เพิ่มเติมต่อยอดจากการศึกษาก่อนหน้า และยังสังเกตเห็นลักษณะสำคัญของภาษาไทยและลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมไทยบางประการ

7.2.1 การเปรียบเทียบกับศึกษาก่อนหน้า

ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า พระนามเจ้านายมีลักษณะที่น่าสนใจร่วมกับชื่อบุคคลประเภทอื่นๆ อภิปรายได้ดังนี้

1) การแสดงลักษณะของความเป็นกษัตริย์ด้วยการใช้คำศัพท์เกี่ยวแก่เทพและผู้ปกครองในพระนามเจ้านายมีลักษณะการใช้คำศัพท์คล้ายคลึงกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ การศึกษาพระบรมนามาภิไธยพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาของจันทร์ฉาย ภคธิดา (2532) พบว่า พระปรมาภิไธยแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อวตารตามคติเทวราชา เป็นพระจักรพรรดิราชา เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระโพธิสัตว์ เป็นพระอริยบุคคล และเป็นมนุษยเทพ เมื่อพิจารณาส่วนหนึ่งของการศึกษาเกี่ยวแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาลตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงพ.ศ. 2348 ของวรวรรพ ภู่งศ์พันธุ์ (2549) พบว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีลักษณะเป็นพระพุทธเจ้าและเทพมนุษย์ ขณะที่การศึกษาพระนามเจ้านายในครั้งนี้พบลักษณะเด่นของความเป็นกษัตริย์ที่สอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้า ได้แก่ คติพระจักรพรรดิราชาและพระเจ้าสมมติราชา (มนุษยเทพ) ทำให้เห็นว่า ชนชั้นนำสมัยรัตนโกสินทร์ยังคงให้ความสำคัญแก่คติพระจักรพรรดิราชาและพระเจ้าสมมติราชา นอกจากนี้ลักษณะของพระมหากษัตริย์ในฐานะพระพุทธเจ้า แม้พระนามเจ้านายจะไม่แสดงคำศัพท์ที่ชัดเจนแต่ก็ได้แสดงร่องรอยของการใช้คำศัพท์เกี่ยวแก่การสืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์และจากพระเจ้าสมมติราชาซึ่งเป็นเชื้อสายเดียวกันกับพระพุทธเจ้าไว้ การศึกษานี้ยังพบเพิ่มเติมอีกว่า คติพระอินทร์ถือเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์ รวมทั้งการปรากฏนามประเทศสยามแสดงลักษณะของพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้ปกครองสยามก็ถือเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นไป

2) การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเป็นลักษณะที่โดดเด่นของการตั้งชื่อของคนไทย เมื่อพิจารณาการศึกษาของจริญญา ธรรมโชโต (2540) วิรัช ศิริวัฒนะนาวิณ (2544) สมชาย สำเนียงงาม (2545) ไศลรัตน์ อิศระเสนีย์ (2546) และอำนาจ ปักขาสุข (2556) ได้แสดงให้เห็นว่าการตั้งชื่อของคนไทยคำนึงถึงการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร และการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง งานของจริญญา (2540) และไศลรัตน์ (2546) กล่าวว่า การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเน้นแสดงความสัมพันธ์ทางเสียงมากกว่าความสัมพันธ์ทางความหมาย ขณะที่การศึกษาครั้งนี้พบว่า พระนามเจ้านายให้ความสำคัญทางความหมายมากกว่าความสัมพันธ์ทางเสียง การอ้างอิงพระนามนั้นเน้นวิธีการคงพระนามส่วนต่างๆ ไว้หรือการ

เปลี่ยนแปลงคำคงความหมายไว้ดั้งเดิม นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า พระนามเจ้านายอาจอ้างอิงพระนามหรือนามของพระญาติวงศ์ที่มีใช้พระบิดามารดาก็ได้ อาจเป็นพระญาติวงศ์ที่สูงขึ้นไปอีกอย่างพระอัยกา พระอัยยิกา พระอัยกี พระปัยกา และปัยกา หรือจะเป็นพระญาติวงศ์ชั้นเดียวกับพระบิดามารดาอย่างพระปิตุลาและพระปิตุจฉา ลักษณะการขนานพระนามดังกล่าวนี้ถือเป็นลักษณะเด่นของพระนามเจ้านายที่แตกต่างไปจากการตั้งชื่อสามัญชนโดยทั่วไป

3) วิธีการอ้างอิงพระนามเป็นลักษณะที่น่าสนใจในการขนานพระนามเจ้านายและนามสกุลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า พระนามเจ้านายที่เป็นพระบุพการีมักนำมาใช้อ้างอิงขนานพระนามลักษณะเช่นนี้คล้ายคลึงกับการศึกษาเรื่องนามราชสกุลและนามสกุลของกันทิมา วัฒนประเสริฐ (2541) อภรณ์ คุประเสริฐวงศ์ (2544) ปานทิพย์ มหาไตรภพ (2545) มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2547) และदनัย พลอยพลา (2557) การขนานนามราชสกุลและนามสกุลของคนไทยที่ใช้การอ้างอิงนามของบรรพชนมาเป็นนามราชสกุลและนามสกุล การอ้างอิงพระนามก็เน้นกลวิธีทางเสียงและกลวิธีทางความหมายเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ การศึกษานามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีนของวนิดา เจริญสุข (2532) ก็พบว่ามีอ้างอิงแซ่เดิมมาใช้ขนานนามสกุล อาจตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่า ลักษณะการอ้างอิงนามบรรพชนมาใช้ขนานนามสกุลนี้อาจมีต้นเค้ามาจากการอ้างอิงพระนามพระบุพการีมาใช้ขนานพระนามก่อน จากเมื่อมีการพระราชทานนามสกุลในรัชกาลที่ 6 ก็ได้นำแนวทางเดียวกันนี้ไปใช้ขนานนามราชสกุลและนามสกุล จนกลายเป็นที่นิยมในสมัยต่อมา

เมื่อเปรียบเทียบกับชื่อของชนชั้นปกครองในประเทศอื่นที่มีงานวิจัยพบว่า วัฒนธรรมณีปุ่นมีอ้างอิงนามบุคคลสำหรับการตั้งชื่อชนชั้นนำที่แสดงความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและแสดงสถานะตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือการตั้งชื่อของสมาชิกในตระกูลโชกุน *leyasu* ได้นำชื่อของโชกุนมาตั้งชื่อของลูกน้องโชกุน เช่น *letsugu lehisu hideyasu yasutoshi* (Plutschow 1995) จะเห็นว่า วัฒนธรรมณีปุ่นโชกุนสร้างสัมพันธ์กับลูกน้องด้วยการตั้งชื่อที่อ้างอิงชื่อของตนเอง ลักษณะนี้ต่างจากวัฒนธรรมไทยที่พระมหากษัตริย์จะทรงอ้างอิงพระนามของพระองค์กับพระราชวงศ์ที่สนิท หากเป็นการพระราชทานพระนามหรือราชทินนามที่แสดงความสัมพันธ์กับเจ้านายหรือขุนนางมักใช้คำแสดงสถานะของพระมหากษัตริย์มากกว่าการอ้างอิงพระนามโดยตรง

4) การแสดงเพศสภาวะที่แตกต่างกัน พบว่าการตั้งชื่อคนไทยมีค่านิยมต่อเพศสภาวะชายและหญิงที่แตกต่างกัน การศึกษาครั้งนี้พบว่า ค่านิยมที่มีต่อเพศสภาวะชายเน้นเรื่องอำนาจและความสามารถ ส่วนค่านิยมที่มีต่อเพศสภาวะหญิงเน้นความผู้หญิงและความงาม สอดคล้องกับการศึกษาของสุภาพรณ ฦ บางซ่าง (2527) วรางคณา สว่างตระกูล (2540) และหม่อมหลวงจรัสวิไล จรุงญโรจน์ (2552)

5) การให้ความสำคัญแก่สิริมงคลถือเป็นลักษณะที่โดดเด่นและสำคัญของการตั้งชื่อของคนไทย การศึกษาเรื่องชื่อของคนไทยประเภทต่างๆ หลายเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องสิริมงคล

ได้แก่ การศึกษาการตั้งชื่อของคนไทยของสุภาพรณ ฌ บางช้าง (2527) วิรัช ศิริวัฒน์นะนาวิน (2544) สมชาย สำเนียงงาม (2554) และกฤษฎา พิทักษ์ลิ้มสกุล (2550) การศึกษาการตั้งราชทินนามพระสงฆ์ของพระมหาประเสริฐ วิริยะกุล (2543) และการศึกษาการตั้งนามฉายาพระสงฆ์ของอำนาจ ปึกษาสุข (2550) การศึกษาทุกเรื่องรวมทั้งงานวิจัยครั้งนี้เห็นว่า ตำราทักษา เป็นตำราหลักที่ใช้เป็นแนวทางในการตั้งชื่อ

6) การใช้คำศัพท์เพื่อแสดงเกียรติคุณและความสามารถเป็นลักษณะการขนานนามของราชทินนามเป็นสำคัญ การศึกษาครั้งนี้พบว่า การใช้คำศัพท์แสดงเกียรติคุณและความสามารถของเจ้านายปรากฏอย่างโดดเด่นพระนามเมื่อได้รับการเฉลิมพระยศเพิ่มขึ้น การศึกษาราชทินนามพระสงฆ์ของพระมหาประเสริฐ วิริยะกุล (2543) สุชาติ ธาราวาศน์ (2548) พระมหาปกรณ์ จัดไธสง (2551) และประโชค ชัยสุวรรณ (2552) แสดงให้เห็นว่า ราชทินนามพระสงฆ์ก็มีลักษณะการใช้คำศัพท์ที่แสดงหน้าที่การงานของพระสงฆ์ ดังนั้น อาจตั้งข้อสังเกตไว้ว่าการแสดงเกียรติคุณความสามารถ และหน้าที่การงานเป็นลักษณะที่น่าสนใจในการขนานราชทินนามทั้งของเจ้านายพระสงฆ์ และอาจรวมไปถึงข้าราชการ

7.2.2 ลักษณะสำคัญของภาษาไทยที่ได้จากการศึกษาพระนาม

1) แบบแผนการขนานพระนามและการเฉลิมพระนามของเจ้านายมาจากพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ จะได้เปรียบเทียบกับพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระนามเจ้านาย ดังนี้

- การใช้คำแสดงลักษณะการชาติกำเนิด พระปรมาภิไธยมีว่า *อุกไตสุชาติสังสุทธิเคราะห์ณี* พระนามเจ้านายมีเช่น *อุกไตวโรสุชาติ*
- การอ้างอิงพระนามเดิมในพระนาม พระปรมาภิไธยอ้างอิงพระนามเดิม คือ *มงกุฎสุทธิสมมุติเทพยพงศวงศาติศรภษัตริย์* จาก *มงกุฎ สมมติเทวาวังค์ พงศาติศรภษัตริย์* พระนามเจ้านายอ้างอิงพระนามเดิม เช่น *กรมหมื่นสวัสดิวัตน์วิศิษฎ์* มาจากพระนามเดิม พระองค์เจ้า*สวัสดิโสภณ*
- คำแสดงความเป็นพุทธศาสนิก พระปรมาภิไธยมีว่า *พุทธาภิไธยไตรสรณารักษ์* พระนามเจ้านายมีเช่น *พุทธาภิไธยไตรรัตน์สรณานุวัตร*
- คำแสดงเกียรติคุณและความสามารถ พระปรมาภิไธยมีว่า *สุตพุทธมหารากระวี ตริปิฎกาภิโกศล วิมลปรีชามหาอุดมบัณฑิต* พระนามเจ้านายมีเช่น *มหากวีนิพนธ์วิจิตร*
- คำแสดงคุณธรรมและอัธยาศัย พระปรมาภิไธยมีว่า *เมตตากรุณาสิทธิ์ลหฤทัย* พระนามเจ้านายมีเช่น *มโหฬารสิทธิ์ลหฤทัยไครย*

- คำแสดงความเป็นผู้เสรีรัฐ ‘บพิตร’ พระปรมาภิไธยมีว่า *บรมนารถบรมบพิตร* พระนามเจ้านายมีเช่น *นรินทรบพิตร*

2) สร้อยนามเป็นลักษณะที่โดดเด่นของการตั้งชื่อของคนไทย นอกจากพระนามแล้ว อาจพบองค์ประกอบส่วนสร้อยพระนามในนามของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และสถานที่ที่สำคัญ เช่น พระนามเจ้าประเทศราช ราชทินนามขุนนางผู้ใหญ่ ราชทินนามสมเด็จพระราชาคณะ นามช้างสำคัญ นามพระพุทธรูปสำคัญ และนามพระที่นั่งสำคัญ สร้อยนามที่ปรากฏในนามต่างๆ มักทำหน้าที่แสดงลักษณะและความสำคัญของเจ้าของนามนั้น

- พระนามเจ้าประเทศราช ตัวอย่าง พระเจ้ามโหตรประเทศราชาธิบดี นพศิริมหานคราธิษฐานภูบาลบพิตร สถิตยในอุดมชียงคราชวงษา เจ้านครเชียงใหม่ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2548, 277)

- ราชทินนามขุนนางผู้ใหญ่ ตัวอย่าง พระยาพิศณุโลกาธิปัตติศรีสุรสุนทร นครเกษตรานุรักษ์อรรคอุดม มหาสยามาธิราชภักดี อภัยพิริยปรการกรมพาทู (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2548, 276)

- ราชทินนามพระราชาคณะ ตัวอย่าง สมเด็จพระวันรัตน์ ปรียัติพิพัฒนพงศ์ วิสุทิสงฆปรินายก ตริปิฎกโกศล วิมลญาณสุนทร มหาทักษิณคณฤศร บวรสังฆาราม คามวาสี อรัณวาสี (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ 2545b, 80)

- นามช้างสำคัญ ตัวอย่าง พระเศวตสุรคชาธาร บรมนฤบาลสวามิภักดี ศุภลักษณ์เนตราทิกุณ ทศกุลวิศิษฎ์พรหมพงศ์ อุดลยวงศ์ตามพหัตถ์ ประชาชนะสวัสดิวิบูลย์ศักดิ์ อัครสยามนาถ สุรพาหน มงคลสารเลิศฟ้า (บุญเดือน ศรีวรพจน์ 2553, ไม่มีเลขหน้า)

- นามพระพุทธรูปสำคัญ ตัวอย่าง พระพุทธบุษยรัตน์ จักรพรรดิพิมลมณีมัย

- นามพระที่นั่งสำคัญ ตัวอย่าง พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย มโหฬรายพิมาน

3) ความสัมพันธ์ของกลวิธีทางภาษากับระบบปริชานของมนุษย์ ผลการศึกษาเกี่ยวแก่กลวิธีที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระนามพบข้อน่าสังเกตว่า กลวิธีทางภาษามีลักษณะทางปริชานที่น่าสนใจ ได้แก่ การส่งสัมผัสคล้องจองและการอ้างอิงพระนาม การส่งสัมผัสคล้องจองระหว่างชื่อมีลักษณะเหมือนโซ่คล้องกลุ่มของชื่อที่มีอยู่ลักษณะบางประการร่วมกัน เช่น เป็นพี่น้องกัน เพศเดียวกัน เป็นต้น ลักษณะของกลวิธีทางภาษาเช่นนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกทางจิตใจให้รู้สึกมีความผูกพันเกี่ยวข้องกัน เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การอ้างอิงชื่อของบุพการีมาใช้ตั้งชื่อลูกหลานมีลักษณะเหมือนการส่งต่อพันธุกรรมระหว่างรุ่นสู่รุ่น เกิดความรู้สึกเป็นเชื้อสายเดียวกัน สร้างสำนึกผูกพันต่อบุพการีและวงศ์ตระกูล

7.2.3 ลักษณะสำคัญทางวัฒนธรรมของไทยที่ได้จากการศึกษาพระนาม

1) การเปรียบเทียบกับข้อมูลทางวัฒนธรรมอื่นๆ จะช่วยทำให้เห็นลักษณะทางวัฒนธรรมของไทยในภาพกว้างได้ชัดเจนยิ่งขึ้น หลักฐานที่น่าสนใจ ได้แก่ กฎหมายตราสามดวงซึ่งเป็นข้อมูลที่ชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์น่าจะสะท้อนลักษณะที่น่าสนใจร่วมกับข้อมูลพระนามเจ้านายได้ การศึกษากฎหมายตราสามดวงของวินัย พงศ์ศรีเพียร พบว่ากฎหมายตราสามดวงสะท้อนสภาพสังคมไทย ดังนี้ (วินัย พงศ์ศรีเพียร 2547, 29-31)

- การเปลี่ยนแปลงสภาพของบุคคลในสังคมขึ้นลงได้ตลอด เช่น การขายตัวเป็นทาส และการไถ่ตัวเป็นไพร่ ระดับข้าราชการ พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจเลื่อนหรือลดชั้นอย่างใดก็ได้ ธรรมเนียมการเฉลิมพระยศเจ้านายก็ปรากฏให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้มีพระราชอำนาจเต็ม ในการสถาปนาพระยศเจ้านายให้สูงขึ้นได้ และลดฐานันดรศักดิ์ของเจ้านายให้ลงเป็นสามัญชนได้เช่นกัน พระนามเจ้านายได้สะท้อนให้เห็นเกณฑ์สำคัญของการเลื่อนฐานะของบุคคล ได้แก่ ชาติกำเนิด อาวุโส และคุณความดี เกณฑ์ประการหลังเป็นเกณฑ์สำคัญที่สุด

- การให้ความสำคัญของพิธีกรรม มีพระราชพิธีและเครื่องยศต่างๆ แสดงพระราชอำนาจ เหล่านี้มีความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ ศรีศักร วัลลิโภดม (2545, 50-51) มองพระราชพิธีที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลว่า มีสาระสำคัญ 2 ประการ ประการแรก เป็นเรื่องการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในการยกระดับฐานะของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ ธรรมเนียมพระราชพิธีที่เกี่ยวกับการพระราชทานพระนามเจ้านายก็มีลักษณะส่งเสริมสถานะภาพของเจ้านายให้มีลักษณะที่ศักดิ์สูงส่งเช่นกัน รวมไปถึงพระนามเจ้านายที่สถานะของพระมหากษัตริย์และเจ้านายเองในฐานะของเทพ ประการที่สอง เป็นเรื่องของเวลาที่เป็นนักขัตฤกษ์ ข้อมูลพระนามก็บอกว่าคนไทยให้ความสำคัญแก่เวลาเกิดและปรากฏการณ์แวดล้อมอย่างมาก สังเกตการเลือกใช้รูปอักษรให้ตรงตามทักษาวินในตำราทักษา และการใช้คำศัพท์แสดงนิमितเป็นการอำนวยการอำนวยการ

- ระบบอุปถัมภ์และระบบเครือญาติ วินัย พงศ์ศรีเพียร (2547, 31) เห็นว่าเป็น "ลักษณะเด่นของสังคมไทย" ระบบอุปถัมภ์แสดงความคิดหลักทางการปกครองที่เน้นการควบคุมกำลังคนเป็นลำดับขั้น บุคคลที่ไม่มีบรรดาศักดิ์และลูกผู้มีบรรดาศักดิ์ต้องมีสังกัดคุ้มครอง ระบบเครือญาติแสดงการมีส่วนได้ส่วนเสียที่ "ผู้ใดได้ดีเครือญาติก็มักได้ดีด้วยกัน" ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับพระนามเจ้านายที่ให้ความสำคัญกับลำดับเครือญาติผ่านการใช้นามพระนามและการขนานพระนาม ยิ่งมีความสนิทใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์มากเท่าใดการแสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติก็ยิ่งมีมากขึ้น นอกจากนี้การแสดงเครือญาติความสัมพันธ์กับชนชั้นปกครองทั้งกลุ่มเจ้านาย เจ้าประเทศราช และขุนนางทำให้เห็นความพยายามให้การควบคุมกำลังคนผ่านการเกี่ยวดองเป็นเครือญาติ สร้างความมั่นคงแก่สถาบันพระมหากษัตริย์

- ความเชื่อไสยศาสตร์และวิญญานนิยม ลักษณะเช่นนี้พบอย่างเด่นชัดในการขนานพระนาม และการเฉลิมพระนามที่ต้องมีการอัญวยสิริมงคลและมีพระราชพิธีในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์เพื่อ สวัสดิ์มงคลแก่เจ้านาย

2) อัจฉริยภาพทางภาษาของพระมหากษัตริย์และปราชญ์คนไทย จากการศึกษาพบว่า พระนามเจ้านายมีลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีทางภาษาต่างๆ สามารถแสดงความคิด ความเชื่อ และค่านิยมได้อย่างหลากหลาย ความประณีตบรรจงของการเลือกสรรถ้อยคำไม่ก็คำมาใช้สื่อแสดง ความคิดที่สลับซับซ้อนอาจถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทยก็ว่าได้ ทั้งนี้ เป็นเพราะอัจฉริยภาพทาง ภาษาของปราชญ์คนไทยที่มีความละเอียดอ่อนและมีความคิดสร้างสรรค์ในการเรียงร้อยถ้อยคำ และ ที่สำคัญที่สุดคือ พระอัจฉริยภาพทางภาษาของพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย เลือกสรรพระนามที่เหมาะสมทั้งความหมายและความไพเราะพระราชทานเจ้านาย นอกจากนี้จะ พระราชทานพระนามเพื่อแสดงตัวตนของเจ้านายพระองค์นั้นๆ แล้ว พระนามยังได้แสดงลักษณะและ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ด้วย

7.3 ข้อเสนอแนะ

7.3.1 การศึกษาครั้งนี้มีข้อสังเกตว่า ในรัชกาลที่ 4 มีการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับการตั้งชื่อ มากมาย หากมีการศึกษาพระนามเจ้าประเทศราช ราชทินนามขุนนาง ราชทินนามพระสงฆ์ รวมทั้ง นามชนชั้นนำที่ร่วมสมัยกันในรัชกาลที่ 4 อาจทำให้เห็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการตั้งชื่อ และยังอาจ วิเคราะห์ต่อไปถึงปริบทสังคมวัฒนธรรมไทยในขณะนั้นด้วย

7.3.2 การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะพระนามเจ้านายในพระราชวงศ์จักรีเท่านั้น ยังมีเจ้านาย ในอาณาจักรใกล้เคียงทั้งล้านนา ล้านช้าง กัมพูชา เป็นต้น หากมีการศึกษาพระนามเจ้านายใน อาณาจักรเหล่านี้และนำมาเปรียบเทียบกับพระนามเจ้านายของไทยก็น่าจะทำให้ภาพรวมของ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของกลุ่มชนชั้นนำในภูมิภาคเดียวกันได้

7.3.3 การศึกษาครั้งนี้มีข้อสังเกตว่า ลักษณะของภาษาไทยมีผลต่อการใช้กลวิธีทางภาษา เช่น การที่ภาษาไทยมีเสียงพยัญชนะท้ายและสระมาก ทำให้เกิดการส่งสัมผัสคล้องจองที่สะดวกกว่า ภาษาที่เสียงพยัญชนะท้ายและสระที่น้อย จะเห็นได้ว่าภาษาไทยมีรูปแบบฉันทลักษณ์ที่มากมาย ส่วน หนึ่งก็น่าจะมาจากลักษณะของภาษาไทยที่เอื้อให้เกิดการส่งสัมผัสคล้องจองนั่นเอง หากมีการศึกษา ต่อยอดเรื่องความสัมพันธ์ของลักษณะของภาษากับกลวิธีทางภาษาก็น่าจะทำให้เห็นลักษณะของ ภาษาไทยที่ละเอียดยิ่งขึ้น

7.3.4 การศึกษาที่มา พัฒนาการ และความนิยมของตำราทักษาน่าจะช่วยให้เห็น รายละเอียดของตำราดังกล่าวมากขึ้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าตำราทักษามีที่มาสัมพันธ์กับล้านนา พม่า

และมอญ หลักฐานที่สนับสนุนชัดเจนได้แก่ การบูชาสัตรีประจำทิศของพระเจดีย์สำคัญในประเทศพม่าแทบจะเหมือนกันกับสัตรีนามประจำทิศในตำราทักษา การสร้างความเข้าใจในเชิงปรัชญาความคิดของตำราดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่การทำความเข้าใจลักษณะสังคมวัฒนธรรมของไทยและ/หรือของประเทศในภูมิภาคเดียวกัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- 150 ปี สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณีบรมราชกุมารี กรมพระจักรพรรดิพงษ์. 2549. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง กระทรวงการคลัง.
- กฎหมายในรัชกาลที่ 5 เล่ม 2. 2540. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชเลขานุการ. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพิมพ์พระราชทานงานงานพระราชทานเพลิงศพนายจิติ ดิงศภัทย์ ปจ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ 23 สิงหาคม พุทธศักราช 2540).
- กรมศิลปากร. 2535. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 2 (ไตรภูมิโลกวินิจยกถา). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กันทิมา วัฒนะประเสริฐ. 2541. "นามสกุลพระราชทาน ภาพสะท้อนอัจฉริยภาพแห่งองค์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า." In ทอถักอักษร: รวมบทความทางภาษาและวรรณคดีไทย, edited by บาทยัน อิ่มสำราญ. นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. 2547. มหามกุฏราชสันตติวงศ์ พระนามพระราชโอรสธิดา และพระราชชนัดดา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- กัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. 2548. จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ พระนามพระราชโอรสธิดา และพระราชชนัดดา. 4 ed. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ 1991.
- กุลฎา พิทักษ์ลิ้มสกุล. 2550. "ความสัมพันธ์ระหว่างชื่อและความเชื่อทางศาสนาของไทย." ปริญญา มหบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์ประยุกต์ ภาควิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โชน. 2500. พระนคร: สหุอุปกรณ์การพิมพ์. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตรมงคล ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ.2500).
- งานพระราชทานเพลิงศพพลโทหม่อมเจ้าคัสตาวัส จักรพันธุ์. 2526. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1. 2545. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 2. 2545. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จรัลวิไล จรูญโรจน์, หม่อมหลวง. 2552. "ภาษาและภาพสะท้อนของวัฒนธรรมจากชื่อเล่นของคนไทย." Accessed 15 November. <http://ling.hum.ku.ac.th/nickname-jaralvilai.pdf>.

- จริญญา ธรรมโชโต. 2540. "การศึกษาภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อเล่นของคนไทยในเขตอำเภอเมือง
จังหวัดตรัง." ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จรูญศรี มูลสวัสดิ์. 2535. "การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของชาวล้านนาในจังหวัดเชียงราย." ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาภาษาและภาษาศาสตร์เอเชียอาคเนย์, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2472. คาทาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระนามพระราชโอรสธิดา. พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร.
(พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสรโปรดให้พิมพ์ในงานฉลองพระชันษาสมายู
มงคลเสมอพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. 2472).
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2548. รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เรื่อง ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
(คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี วันที่ 18 ตุลาคม
พุทธศักราช 2547).
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2554. พระราชหัตถเลขา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคภาษาอังกฤษ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา. (รวบรวมและ
จัดพิมพ์ในโอกาสวันคล้ายวันเกิด พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี 26 ตุลาคม
พุทธศักราช 2554).
- จันทร์ฉาย ภัคธิดา. 2532. การวิเคราะห์พระบรมนามาภิไธยในสมัยอยุธยา: การสืบค้นและ
ความหมาย. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จิรวัดน์ อุตตะมกุล. 2552. พระภรรยาเจ้า และสมเด็จพระเจ้าฟ้า ในรัชกาลที่ 5. 5 ed. กรุงเทพฯ: ลาย
คำ.
- จรีพร ออกนิษฐวงศ์. 2537. "วิเคราะห์การใช้ภาษาในการตั้งพระนามพระราชโอรสพระราชธิดาใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชา ภาษาไทย คณะอักษร
ศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2541. พระราชกรัณยานุสร. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรม
และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2549. ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2556. พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, and สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2547. เรื่องพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, and สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. 2540. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขปกครองแผ่นดิน และ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ นายกัลย์ อิศรเสนา ณ อยุธยา ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม., ภ.ป.ร. 1 ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันเสาร์ที่ 22 มีนาคม พุทธศักราช 2540).
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. 2539. "ราชาศัพท์อันเนื่องด้วยเครื่องราชูปโภค." In ราชาศัพท์กับสังคมไทย, edited by ใน กาญจนา นาคสกุล และอนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. 2542. นิमित. In สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 7. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ชมพูนุท โพธิ์ทองคำ. 2541. "การตั้งชื่อของชาวกะเหรี่ยงไปตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี." ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชมรมคนรักวัง. 2544. นามสกุล: นานาสาระ. กรุงเทพฯ: พี. เพรส.
- ชาติรี ประภิตนทการ. 2558. การเมืองในสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. 2549. มองคัทลียาจะจำจากมุมมองนักภาษา: เนื้อหาและกลวิธี. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- दनัย พลอยพลาย. 2554. "พระนามพระราชนัดดาในจุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์: กลวิธีทางภาษาในการตั้งชื่อกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว." (เอกสารไม่ตีพิมพ์).
- दनัย พลอยพลาย. 2555a. "การตั้งพระนามพระราชโอรสและพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การศึกษากลวิธีทางภาษาด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว." ซีดี-รอม การประชุมวิชาการบัณฑิตศึกษาระดับชาติ ครั้งที่ 1, โรงแรมริชมอนด์ จังหวัดนนทบุรี, 14 ธันวาคม 2555.
- दनัย พลอยพลาย. 2555b. "การศึกษาสร้อยเสริมพระนามเจ้านายสมัยรัตนโกสินทร์." (เอกสารไม่ตีพิมพ์).
- दनัย พลอยพลาย. 2557. "การขนานนามราชสกุล." ภาษาและวรรณคดีไทย 31 (1):24-53.

ตำราภาษานูภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2469. อธิบายเบ็ดเตล็ดในเรื่องพงศาวดารสยาม. พระนคร: ไสภณพิพิธธรรมานกร. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมเจ้าหญิงพร้อมเพราพรรณ ซายาในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนสิงหวิกรมเกรียงไกร เมื่อปีชาล พ.ศ. 2469).

ตำราภาษานูภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2517. นิทานโบราณคดี. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.

ตำราภาษานูภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2538. "อธิบายว่าด้วยยศเจ้า." In เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย ฉะบับมีพระรูป. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์พระราชทานในการพระราชพิธีสถาปนาพระอิสริยยศศักดิ์ และบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระชนมายุ 6 รอบ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา วันที่ 6 พฤษภาคม พุทธศักราช 2538).

เดช บุณนาค. 2548. การปกครองระบบเทศบาลของประเทศไทย พ.ศ.2435-2458. Translated by ภรณ์ กาญจนชัยฤดี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทัศน์ ทองทราย. 2551. "ภาพสีน้ำมันรูป "ยอร์ช วอชิงตัน" ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ของดีที่กรมศิลปากรรอด." ศิลปวัฒนธรรม 29 (9 (กรกฎาคม, 2551)):78-85.

ทัศนีย์ สิ้นสกุล. 2519. "จักรพรรดิราชย์ในคดีอินเดีย." ปริญญามหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาตะวันออก, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. 2545. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ธนพร ใจปลื้ม. 2545. "วิเคราะห์การใช้คำในการตั้งชื่อบุคคลที่มีช่วงวัยต่างกันในตำบลเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี." ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.

นริศรานุกัณฑ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา, and สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505a. สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 1. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นริศรานุกัณฑ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, and สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2505b. สาส์นสมเด็จพระ เล่ม 23. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นฤมล ธีรวัฒน์. 2525. "พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นันทนา รณเกียรติ. 2531. "ลักษณะการตั้งชื่อเล่นในภาษาไทย." ภาษาและภาษาศาสตร์ 6 (มกราคม-มิถุนายน 2531):50-62.

นันทนา รณเกียรติ. 2555a. "การแสดงเพศภาวะด้วยเสียงในชื่อของคนไทย." ภาษาและภาษาศาสตร์ 31 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2555):62-86.

- นันทนา รมเกียรติ. 2555b. "ทัศนคติการตั้งชื่อเล่นสองพยางค์ของคนไทย." ภาษาและภาษาศาสตร์ 31 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2555):1-21.
- นา วอน จอน. 2552. "การศึกษาเปรียบเทียบวิธีการตั้งชื่อตั้งชื่อและการใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนเกาหลีกับชื่อคนไทย." ปรินญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญเดือน ศรีวรพจน์. 2553. ช้างต้น มงคลแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ.
- ปกรณ จัดโรสสง, พระมหา. 2551. "การศึกษาราชทินนามของพระราชอาคณเฑาะในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์." ปรินญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปรมาณูชิตชีโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. 2551. พระปฐมสมโพธิ. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์ วัดพระเชตุพน.
- ประโชค ชัยสุวรรณ. 2552. "การศึกษาราชทินนามพระราชอาคณเฑาะในคณะสงฆ์ไทย." ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ประสิทธิ์ สีสรีชา. 2550. "ระบบนามสกุลไทยกับการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์." เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 6: รัฐ จากมุมมองของชีวิตประจำวัน, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ประเสริฐ วิริยะกุล, พระมหา. 2543. การวิเคราะห์ราชทินนามพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 10. In รายงานผลการศึกษาค้นคว้าอิสระปรินญามหาบัณฑิต.
- ปราณี วงษ์เทศ. 2549. เพศสภาวะในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์). กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปานทิพย์ มหาไตรภพ. 2545. "นามสกุลพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์." ปรินญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยนถ บุนนาค. 2550. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง "เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516). กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ ครามจันทิก. 2548. "นามสกุลประชาชนจังหวัดนครราชสีมา: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์." ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์. 2556. In พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. 2548. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

- พิทักษ์มนตรี, สมเด็จพระเจ้าฟ้า. 2481. ลิลิตทักขยาพยากรณ์ พระนคร: โสภณพิพิธธรรมนาคร. (พิมพ์
แจกในการปลงศพ สุน จุณณานนท์ ณ สุสานวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.
2481).
- ไพกิจ คงเสรีภาพ. 2553. "พระนามพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์จักรี: การวิเคราะห์โครงสร้างและ
ความหมาย." มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ.
- ฟาง ฟาง. 2554. "การตั้งชื่อคนไทยและการตั้งชื่อคนจีน: การศึกษาเปรียบเทียบ." ปริญญา
มหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภาวาส บุณนาค. 2543. พระปรมาภิไธยสมเด็จพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2550. ประวัติต้นรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2556. เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้. กรุงเทพฯ: ศรีปัญญา.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 2547. "พระปรีชาญาณด้านภาษาในการตั้งนามสกุลของพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว." In มณีปิ่นนิพนธ์ รวมบทความด้านภาษา วรรณคดี และวัฒนธรรม
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มหาวชิรุณหิศ, สมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบดี เจ้าฟ้า. 2555. จดหมายเหตุรายวัน. พิมพ์ครั้งที่ 6 ed.
กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 97 ตอนที่พิเศษ 4 กรกฎาคม 2523. 2523. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนัก
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 11 สิงหาคม 2475. 2475.
- ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 12 พฤศจิกายน 2467. 2467. กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์
พ.ศ. 2467.
- ราชกิจจานุเบกษา วันที่ 14 ตุลาคม 2484. 2484.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชันส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2556. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิต
สถาน.
- ราชสกุลวงศ์. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 14 ed. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรม
ศิลปากร. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระ
ราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554)

- วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. 2544. พระประวัติตรัสเล่า. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วชิรญาณสุภาศิตกับบทแถมของกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม. 2504. (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพมหาอำมาตย์โท ม.จ.ฉลาดลอบเลอสรรมลาคณ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 16 พฤษภาคม 2504).
- วนิดา เจริญสุข. 2532. "นามสกุลของคนไทยเชื้อสายจีน: การวิเคราะห์ทางอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์." ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรชาติ มีชูบท. 2546. "เฉลิมพระอิสริยยศพระราชโอรส-ธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วชิราวุธานุสรณ์สาร 22 (4 พฤศจิกายน 2546):67-79.
- วรพร ภู่งศ์พันธุ์. 2549. "กฏมณฑลเกียรติยศในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยาถึง พ.ศ. 2348." ดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรางคณา สว่างตระกูล. 2540. "การศึกษาภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อของคนไทยในกรุงเทพมหานคร." ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัยอาจ, เดวิด เค. 2556. ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป. กรุงเทพฯ: มุลินีตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2547. กฎหมายตราสามดวง: แนวนสงสังคมไทย. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า.
- วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. 2547. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ (1984) จำกัด.
- วิมุตติยา, แม่ชี. 2550. ทัศนิกาย. กรุงเทพฯ: หอพระไตรปิฎกนานาชาติ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรัช ศิริวัฒนนะนาวิน. 2544. "การศึกษาการตั้งชื่อของคนไทย." ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2545. กฎหมายตราสามดวงกับความเชื่อของไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศานติ ภัคดีคำ (ตรวจสอบชำระและบรรณาธิการ). 2558. พระราชพงศาวดาร ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน ตรวจสอบชำระจากเอกสารตัวเขียน. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. (มูลนิธิตุณพระพุทธรูป "ในพระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชทานเพลิงศพพระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ตีสานุกโร ป.ธ. 4) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อดีตประธานมูลนิธิตุณพระพุทธรูป "ในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2558).

- ศิริพร ภัคดีผาสุข. 2549. "ความแหวกแนวและอารมณ์ขันของสมญานามนักการเมืองไทย." In มองสังคมผ่านวาทกรรม, edited by กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ and จันทิมา เอี่ยมมานนท์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภกร เลิศอมรมีสุข. 2551. "การใช้ภาษาในการตั้งพระนามเจ้านายที่ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเจ้าต่างกรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว " ปรินญาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, หม่อมราชวงศ์. 2554. "เจ้าฟ้า." In ราชสกุลวงศ์. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554).
- ศุภวัฒน์ เกษมศรี, หม่อมราชวงศ์, and รัชณี ทรัพย์วิจิตร. 2549. พระอนุวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าในพระราชวงศ์จักรี. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ไศลรัตน์ อิศระเสนีย์. 2546. "ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวกับภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อจริง." ปรินญาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเจตน์ เปลื้องนุช. 2530. "ลักษณะความแตกต่างของชื่อกับชนชั้นในระบบการเมืองไทย." ปรินญาบัณฑิต, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย สำเนียงงาม. 2545. "ลักษณะภาษาที่แสดงการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อเกี่ยวกับสิริมงคลและกาลกิณีในชื่อของคนไทย." ปรินญาดุสิตบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมชาย สำเนียงงาม. 2554. การตั้งชื่อของคนไทย. In สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง (ฉบับเพิ่มเติม) เล่ม 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. 2545a. เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. 2545b. เรื่องตั้งพระราชอาณาเขตผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ. 2550. "ชื่อและนามสกุลของชาวดาระอั้ง ที่หมู่บ้านไทยพัฒนาปางแดง (ปางแดงใน) ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่." วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 3 (2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2550):21-40.
- สรบุศย์ รุ่งโรจน์สุวรรณ, and รุ่งวิมล รุ่งโรจน์สุวรรณ. 2556. ชื่อและนามสกุลของกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. เชียงราย: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ขอบพิมพ์.
- สัจจาภิรมย์, พระยา. 2556. เทวกำเนิด. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- สุชาติ ธาราวาศน์. 2548. "การศึกษาคำและความหมายราชทินนามจากสมณศักดิ์พระสงฆ์ไทยปัจจุบัน." ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุทธาสินี ไชยกาล. 2545. "ภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อเล่นของคนไทยที่มาจากต่างกลุ่มชาติพันธุ์ในอำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร." ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนันทา หันชัยศรี. 2542. "การวิเคราะห์ชื่อสกุลในอำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร." ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. 2527. การใช้ภาษาในการตั้งชื่อของคนไทย. กรุงเทพฯ ฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรีเนตร จรัสจรัสเกียรติ. 2552. "กลวิธีทางภาษาและบทบาทหน้าที่ของสมญานามในคอลัมน์ "บีบลิ้วหัวช้าง" ของช่อเจ็ด." ภาษาและวรรณคดีไทย 26 (ธันวาคม 2552):149-184.
- เสนาะจิตร สุวรรณโพธิศรี. 2524. "พระประวัติหม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุล ท.จ. ใน พิจิตรจิราภา เทวกุล." In, edited by บทละคร บทเพลง และกาพย์ กลอน คติธรรม พระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล. กรุงเทพฯ: สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. 2514. "ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย." In ประเพณีในราชสำนัก (บางเรื่อง). พระนคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ (พิมพ์ฉลองพระคุณในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว.เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2514).
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. 2530. "คำบรรยายเรื่องการใช้ราชาศัพท์ (ต่อ)." ภาษาและวรรณคดีไทย 4 (1 เมษายน 2530):1-5.
- โสภี อุณหะยา. 2542. "ลักษณะร่วมในชื่อและนามสกุลภาษาลาว-ภาษาไทย." In ภูมิปัญญาภาษาลาว-ภาษาไทยอีสานในชุมชนสองฝั่งโขง, edited by จารุวรรณ ธรรมวัตร (บรรณาธิการ). อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- อมรรัตน์ วันยาว. 2545. "การตั้งชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในเขตอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์." ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2556. "พัฒนาการของแนวคิดและวิธีการในอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์." In บุคคลสำคัญและความคิดหลักในอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์: การเข้าถึงวัฒนธรรมผ่านภาษา, edited by อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และคณะ. กรุงเทพฯ: เอเอสพี.
- อรรถกถาวิภังคปกรณ์ (สัมโมหวิโนทนี).

- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2555. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง พุทธศักราช 2475. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรุณี ดิลกนรรณรณ. 2542. "ความหมายของชื่อคนไทยในปัจจุบัน." ปรินญาหมาบัณฑิต, สาขา ภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อาภรณ์ คูประเสริฐวงศ์. 2544. "นามสกุลคนไทยมุสลิมเชื้อสายมาเลย์: กรณีศึกษาที่ตำบลท่าอิฐ อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี." ปรินญาหมาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อำนาจ ปักษาสุข. 2550. "การศึกษาการตั้งนามฉายาของพระสงฆ์ไทย." ปรินญาหมาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อำนาจ ปักษาสุข. 2556. "ความหมายและค่านิยมที่สะท้อนจากความหมายของชื่อของชาวไทลื้อ ที่ อำเภอกู่ซาง จังหวัดพะเยา." วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 35 (1 (มกราคม-มิถุนายน, 2556)):217-248.
- อุปกิตศิลปสาร, พระยา. 2548. หลักภาษาไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- เอนก มากอนันต์. 2550. "แนวคิดเรื่องคติจักรพรรดิราชของชนชั้นไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2172-2394." ปรินญาหมาบัณฑิต, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Chutintaranond, Sunait. 1982. "Political Kinship Relations in Early Thai History." Master Thesis, Cornell University.
- Chutintaranond, Sunait. 1990. "Cakravatin: The Ideology of Traditional Warfare in Siam and Burma, 1548-1605." Ph.D. Thesis, Cornell University.
- Gesick, Lorraine Maric. 1976. "Kingship and Political Intregation in Traditional Siam 1767-1824." Ph,D. dissertation, Cornell University.
- Lailert, Busakorn. 1972. "The Ban Phlu Luang Dynasty 1688-1767: A Study of the Thai Monarchy during the Closing Years of the Ayuthya Period." Ph.D. thesis, University of London.
- Nacaskul, Karnchana. 1987. "The Phonology of Thai Pet Names." In *Lai Su Thai: Essays in Honour of E.H.S. Simmonds*, edited by In Davidson and Jeramy H.C.S. London: School of Oriental and African Studies.
- Plutschow, Herbert. 1995. *Japan's Name Culture*. Folkestone, Kent: Japan Library.

Wenk, Klaus. 1968. *The Restoration of Thailand under Rama I 1782-1809*. Translated by Greeley Stahl. Tuscon: The University of Arizona Press.

Williams, Monier. 2008. *Sanskrit-English Dictionary*.

Winichakul, Thongchai. 2004. *Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation*. Chiang Mai: Silkworm.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

दनัย พลอยพลาย เกิดเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พุทธศักราช 2533 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนมัธยมสาธิตวัดพระศรีมหาธาตุ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และระดับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับสอง วิชาเอกภาษาไทย วิชาโทประวัติศาสตร์ จากภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2554 จากนั้นเข้าศึกษาต่อหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ที่ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2555 ระหว่างทำวิทยานิพนธ์ ได้รับทุนอุดหนุนการศึกษา สำหรับนิสิตระดับปริญญาเอกและโทที่เข้าศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไทย (Graduate Students in Thainess-related Programs) ประจำปีการศึกษา 2557

ติดต่อได้ที่ ployplai.d@gmail.com

